

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi

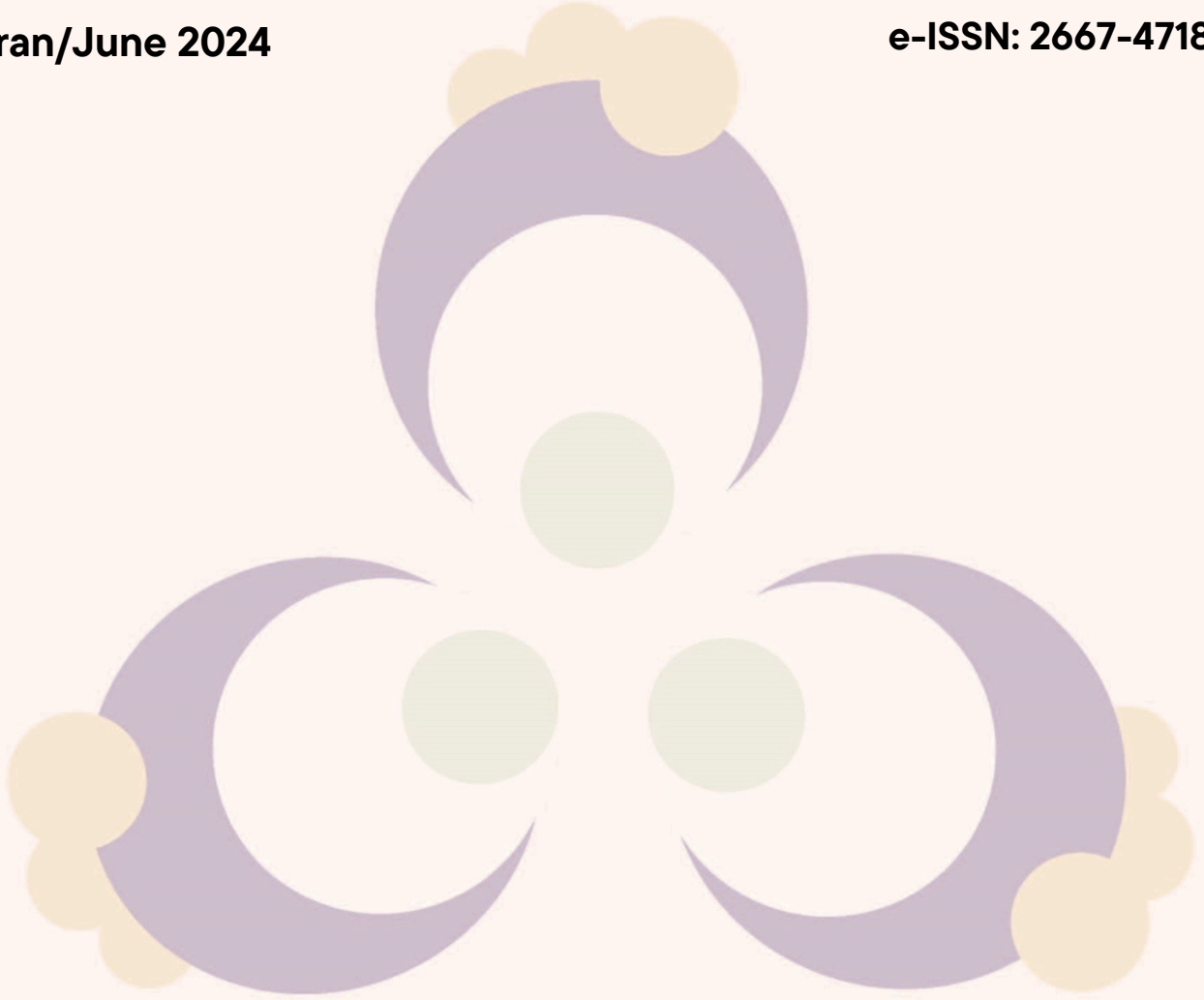
The Journal of Social and Cultural Studies

Cilt/Volume: 10 Sayı/Issue: 20

Journal of
Social and Cultural Research

Haziran/June 2024

e-ISSN: 2667-4718

CİLT/VOLUME: 10 SAYI/ISSUE: 20
E-ISSN 2667-4718

HAZİRAN/JUNE 2024
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/skad>

SOSYAL VE KÜLTÜREL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL AND CULTURAL RESEARCH

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

The Owner on Behalf of Sakarya University

Sakarya Üniversitesi Adına İmtiyaz Sahibi

Prof. Dr. Hamza Al
Sakarya University, Sakarya-Türkiye

Editor in Chief / Baş Editör

Vildan Coşkun
Ottoman Literature, Turkish-Islamic Literature
Sakarya University, Sakarya-Türkiye
vcoskun@sakarya.edu.tr
skad@sakarya.edu.tr

Assistant Editors/ Editör Yardımcıları

Gülistan Ünal
History
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Editorial Board / Editör Kurulu

Yılmaz Daşcıoğlu
New Turkish Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
yimazd@sakarya.edu.tr

İsmail Coşkun
Sociology
İstanbul University
İstanbul-Türkiye
icoskun@istanbul.edu.tr

Ayşe Ayçiçeği Dinn
Cognitive Psychology
İstanbul Atlas University
İstanbul-Türkiye
ayse.dinn@atlas.edu.tr

Victoria R. Holbrook
Ottoman Literature, Comparative Literature
İstanbul Bilgi University
İstanbul-Türkiye
victoria.holbrook@bilgi.edu.tr

Seyfi Kenan
Sociology of Education, Social and Human Sciences
Marmara University
İstanbul-Türkiye
seyfi.kenan@marmara.edu.tr

Hatice Uğur
African History
Marmara University
İstanbul-Türkiye
haticeugur@gmail.com

Fahri aki
Sociology, General Sociology and Methodology
Balıkesir University
Balıkesir-Türkiye
cakifahri@balikesir.edu.tr

Yusuf Genç
Social Work, Social Development and Social Policy
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
ygenç@sakarya.edu.tr

Kenan Çaęan
Sociology of Art, Sociology of Culture, Sociology of
Religion, Turkish Modernization
Samsun University
Samsun-Türkiye
kenan.cagan@samsun.edu.tr

Zeynep Tarım
Social Sciences and Humanities, History
İstanbul University
İstanbul-Türkiye
zeynep.ertug@istanbul.edu.tr

Hojjatollah Javani
Religion and Mysticism
Alzahra University
Iran
hojjatollahj@alzahra.ac.ir

Christiane Czygan
Turkologist and Ottoman Researcher
University of Bonn
Germany
cczygan@uni-bonn.de

Field Editors / Alan Editörleri

Social Work/ Sosyal Hizmet

Yusuf Genç
Communication and Media Studies, Politics and Management, Social Services, Sociology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Turkish Language and Literature Türk Dili ve Edebiyatı

Yılmaz Daşcıoğlu
Türkiye Field New Turkish Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Muhammed Hüküm
Field of Language Studies
New Turkish Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Ayşe Aydın
Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Dialect Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Translation Studies/ Çeviribilim

Şaban Köktürk
Translation Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Özden Şahin Er
Translation and Interpretation Studies
Translation Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Educational Sciences/ Eğitim Bilimleri

Fevzi Karademir
Linguistics, Turkish Language and Literature
Düzce University
Düzce-Türkiye

German Language and Literature Alman Dili ve Edebiyatı

M. Sami Türk
German Language, Literature and Culture
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Psychology / Psikoloji

Sümeyye Derin
Guidance And Psychological Counseling, Educational Psychology
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Art History/ Sanat Tarihi

Erkan Atak
History of Architecture, History of Art, Turkish Islamic Arts
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Middle Eastern Studies/ Orta Doğu alışmaları

Ayşe Sosar
Language Studies, Persian Language, Literature and Culture, Contemporary Iranian History
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Turkish Language Editor/ Türkçe Dil Editörü

Muhammed Hüküm
Turkish Language and Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Foreign Language Editor/ Yabancı Dil Editörü

Özden şahin Er
Translation Studies
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Secretariat/ Sekretarya

şeyma Erol
Turkish Language and Literature
Sakarya University
Sakarya-Türkiye

Layout Editor / Mizanpaj Editörü

Mehmet Emin Çolak
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
mehmetcolak@sakarya.edu.tr

Yakup Beriş
Scientific Journals Coordinatorship
Sakarya University
Sakarya-Türkiye
yakupberis@sakarya.edu.tr

Indexing

Contents

Research Article

- 1 Relational Epistemology in the Social Sciences: Pierre Bourdieu's Epistemological Legacy
Gürhan Özpolat 1-18
- 2 Between the Motherhood and Career Gripper: A Case Study of First-Time Mother
Aysun Doğutaş 19-38
- 3 Citizenship of Algerians During the French Colonial Period Between 1865 to 1919
Badra Gündoğdu 39-49
- 4 Cem Karaca Şarkılarında Türk Halk Edebiyatı Unsurları
Elements of Turkish Folk Literature in Cem Karaca Songs
Mahmut Delen 50-60
- 5 Sivil Mimari'nin Sıradışı Örneklerinden: Arastalı Köprüler
One Of The Exceptional Examples Of Civil Architecture: Market Bridges
Mehmet Mert Bayram 61-88
- 6 İnsanın Üçüncü Çağı: Yaşlılık Üzerine Sosyolojik Tartışmalar
The Third Age of Man: Sociological Debates on Old Age
Mukadder Özkan Bardakcı 89-107
- 7 Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Tiyatrosu ve Yerli Oyun Temsili
Turkish Theater and Turkish Drama Representation in the Context of Turkish Modernization
İbrahim Aktürk 108-126
- 8 Bosna Hersek'te Okul Öncesi İslam Din Eğitimi Müfredatı Hakkında Kısa Bir Çalışma
A Brief Study on Pre-School Islamic Religious Education Curriculum in Bosnia and Herzegovina
Sümeyye Yavuz Alkılınç 127-137
- 9 Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasidesi (Şerh – Tahlil)
Mustafa Aksoy 138-144
- 10 An Expansive View of the Influence of Khidr's Divine Knowledge for Humanity)
Madison Bohacek 145-148

Relational Epistemology in the Social Sciences: Pierre Bourdieu's Epistemological Legacy

Gürhan Özpolat

Dokuz Eylül University, Faculty of
Economics and Administrative Sciences,
Public Administration Department,
İzmir, Türkiye,
gurhanozpolat@gmail.com

Received: 13.09.2023
Accepted: 19.12.2023
Available Online: 27.06.2024

Abstract: The distinction between subjectivist and objectivist approaches has persisted as a fundamental dichotomy in sociological theory for many years. Pierre Bourdieu's epistemological sociology challenges these opposing approaches and aims to overcome the artificial dichotomies that have long plagued the social sciences. In this article, we argue that Bourdieu opens a third epistemological path, effectively ending the conflict between objectivism and subjectivism that has divided the social sciences into two poles. To achieve this, we explore the influence of the French historical epistemological tradition on Bourdieu's sociological production, emphasizing the importance of recognizing this tradition in shaping Bourdieu's sociological theory. After clarifying the basic epistemological principles that scientifically grounded sociological studies should follow, we delve into Bourdieu's critique of subjectivism and objectivism. Finally, we emphasize the importance and potential of adopting Bourdieu's relational epistemology, which he proposes to do away with essentialist thinking.

Keywords: Epistemology, Objectivism, Subjectivism, Relationalism

1. Initial Principle: "The Sociology of Sociology"

When reading the works of Pierre Bourdieu, two main problematic attitudes emerge among researchers who focus directly on Bourdieu's sociological production or who work on another research object using the conceptual framework derived from him. The first is the theoreticist attitude. It portrays Bourdieu as the 'great theorist' of concepts such as symbolic violence and reproduction. The second is the empiricist attitude, which emphasizes methodological tools such as habitus, field, and capital, often overlooking the relational logic that exists between them. Neither of these readings, however, takes into account the fact that Bourdieu's sociology derives its strength from its inherent integration of the construction of the object (theory), the means of its construction (methodology) and its critique (epistemology) (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 30). Furthermore, Bourdieu does not perceive the advancement of scientific knowledge as independent from the advancement in our understanding of the conditions of scientific knowledge, i.e., epistemological progress (Bourdieu, 1992, p. 1).

Theory, just like method, cannot stand without the epistemological foundation on which it is constructed. It is ironic that a sociologist like Bourdieu, who seeks to "rehabilitate the practical dimension of practice as an object of knowledge" and wishes to "recover the practical side of theory as a knowledge-producing activity" is perceived through this dual attitude that he intends to eliminate (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 30). For Bourdieu, who reformulates the renowned maxim from Immanuel Kant's *First Critique*, asserting that "theory without empirical research is empty, empirical research without theory is blind" (Bourdieu, 1988, pp. 774-775), establishing sociological research on a robust epistemological basis is one of the most fundamental objectives for a researcher—arguably the foremost one (Bourdieu & Wacquant, 1992, pp. 68-69; Swartz, 1997, p. 29).

It is illogical to analyse scientific products as if they exist in isolation, without acknowledging their producers and, more significantly, the structure and conditions of the field in which they originate—

especially the power dynamics among these producers within the field. This implies that all three dimensions contributing to the production of scientific knowledge—namely, theory, methodology, and epistemology—are not isolated layers in the process of scientific inquiry; instead, they are interwoven at every stage of the research process. They are inherently linked to the social conditions of production, including the power dynamics among the individuals who produce them. Any scientific product that is divorced from the social context in which it is produced is bound to take on a different meaning.¹ In the process of scientific research, knowing what one is doing—an idea that Bourdieu simplifies as the most basic definition of epistemology—requires an understanding of how the problems that are the focus, the tools that are used, the methods and the concepts have been historically constructed (Bourdieu, 1993, p. 50). In light of these considerations, it would be far from credible for a researcher who does not subject their work to this form of epistemological self-audit to assert that their research possesses scientific rigor (Jourdain & Naulin, 2016, p. 29).

The parallels between Pierre Bourdieu’s “genetic sociology” and Michel Foucault’s “genealogy” are striking, particularly in terms of their “epistemological sensitivity.” However, a general tendency in which each tries to undermine the theoretical foundations of the other obscures the practical compatibility of their methodologies. This phenomenon is partly a result of their shared direct influence from French historians and philosophers of science, such as Georges Canguilhem, Gaston Bachelard, and Alexandre Koyré. Both Bourdieu and Foucault emphasized the significance of the French tradition of historical epistemology at different times, as embodied in their work. This influence extends not only to the individual intellectual orientations of them but also to French intellectual thought as a whole.

This tradition, largely unfamiliar to social scientists in English-speaking countries and even seemingly overlooked by the prominent philosophers of science from the 1960s, predates the competing tradition of philosophy of science. The foundational epistemological elements that shape Bourdieu’s theory cannot be comprehensively understood if this tradition is disregarded. In *The Craft of Sociology*, co-authored by Bourdieu alongside Jean-Claude Chamboredon and Jean-Claude Passeron and published in 1968, Bourdieu endeavours to transpose this tradition, represented by Bachelard, Canguilhem, and Koyré, into the realm of social sciences. Simultaneously, he articulates the fundamental epistemological principles that every sociological study striving for scientific validity must adhere to in order to gain recognition as scientifically grounded (Jourdain & Naulin, 2016, p. 15).

2. The Craft of Sociology: Three Epistemological Principles

The earliest considerations regarding the principles that sociology needed to adhere to in order to attain recognition as a science were formulated by Émile Durkheim towards the end of the nineteenth century. In *The Rules of Sociological Method*, the French sociologist searched for an answer to the question of whether achieving scientific knowledge about the social world was feasible. Durkheim’s answer was that it was indeed possible to attain scientific knowledge about the social world, but this investigative effort should be founded on applied methods rather than being dependent on the characteristics of the research subject. Seventy-three years after the publication of this work, Pierre Bourdieu, Jean-Claude Chamboredon, and Jean-Claude Passeron authored *The Craft of Sociology* with a similar concern, drawing on Durkheim’s ideas that had been partially forgotten, particularly in France.² Like Durkheim,

¹Intellectual products in the social sciences and humanities are often introduced into circulation without sufficient consideration of the context in which they are produced. Instead, they tend to be interpreted according to the structure of the field in which they are received. This can result in misunderstandings, which may have either positive or negative consequences. Those who import these intellectual products—let us call them “entrepreneurs”—not only have a vested interest in this importation, which they convert into symbolic capital, but they also employ these imported products for specific purposes. They often do so with an instrumentalist logic, a practice that the original producers would likely reject in their home countries (Bourdieu, 2002).

²Containing a selection of texts that exemplify the main theses of Émile Durkheim, Max Weber, Karl Marx, Marcel Mauss, Vilfredo Pareto, Paul F. Lazarsfeld, C.W. Mills, and Ludwig Wittgenstein, as well as Gaston Bachelard, Georges Canguilhem, and

they aimed to provide contemporary sociologists with the opportunity to reach a consensus on what constituted their discipline as a science, shedding light on the general principles that should guide all sociological work (Jourdain & Naulin, 2016, pp. 16–17).

The conception of science presented in this book relies upon the identification, diagnosis, and, if possible, eradication of epistemological obstacles. Bachelard (1966) defines these obstacles as societal and mental barriers that hinder scientific knowledge. The epistemology proposed by the authors serves as a reminder that sociology should be approached much like other sciences. Therefore, sociologists must consequently confront certain distinctive barriers of sociological science, such as “the curse of a speaking object”, “sociocentrism”, “the temptation of prophecy”, etc.

Similar to Lévi-Strauss, who, towards the end of the 1950s, restored the “reputation” of ethnology and social sciences in a period almost completely dominated by philosophy, Bourdieu, through this work, provides a guide for a sociological research program that reorganizes the field of French sociology in the aftermath of World War II (Ünsaldı & Ural, 2015, p. 200). The work dismantles the positivist atmosphere that prevailed in the French sociology field from the beginning of the 1950s to the end of the 1960s (Swartz, 1997, p. 34). However, just like Bachelard, Bourdieu also maintains a critical stance against both empiricism and positivism. Yet, following in Bachelard’s footsteps, he “transcends positivism by passing through it” (Bachelard, 1966, p. 103).

Focusing on an epistemological preparation for the “craft of sociology,” in other words, on both the epistemological and social conditions that contribute to the production of sociological knowledge, Bourdieu and his colleagues utilize the insights offered by the masters of classical sociological thought (Marx, Weber, and Durkheim). On the one hand, they endeavour to overcome assumptions that hinder the attainment of scientific knowledge about the social world, which are more aptly termed “epistemological obstacles.” On the other hand, drawing from the philosophical contributions of Canguilhem and particularly Bachelard, they outline three fundamental epistemological principles that would serve as guidance for the production of scientific knowledge:

- 1) The Principle of Non-consciousness: Bourdieu partially shares the idea with Durkheim that social actors are determined by a social structure beyond them. However, unlike Durkheim, who set aside agency due to its epistemological unreliability, Bourdieu does not close the door to a perspective that restores agents’ accountability for their actions. In other words, as emphasized in Harold Garfinkel’s ethnomethodology, he refrains from treating social agents as “cultural idiots.” According to Bourdieu, even when social agents are subjected to determinants, they are, to some extent, aware that the activity determining them contributes to producing the mechanisms that structure them, thus influencing them (Bourdieu & Wacquant, 1992, pp. 167–168). In simpler terms, while agents often lack a clear understanding of the consequences of their actions, they frequently possess an awareness of their actions and the reasons behind them. However, this awareness gains meaning in relation to agents’ position within the social space—specifically at a level of second-order objectivity referred to as the “habitus.” This is precisely what Bourdieu means by the “principle of non-consciousness.” The aesthetic preferences of social agents, what they consider just and unjust, and similar judgments are objectively defined based on their position within the social space and the trajectory they follow. At this juncture, Bourdieu seems to adopt Marx’s renowned statement in the preface to his *A Contribution to the Critique of Political Economy*: “It is not the consciousness of men that determines their existence, but, on the contrary, their social existence determines their consciousness” (Marx, 1904, pp. 11–12). Consequently, in constructing sociological knowledge, the sociologist must exercise “epistemological caution” when approaching the classifications and representations of social agents in their everyday lives.

Alexandre Koyré, this work is central to understanding Bourdieu’s epistemological development (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 95).

- 2) **The Principle of Rupture:** The central concern here, as highlighted by Adelino Braz, revolves around the necessity to break away from initial notions and biases that become ingrained within the social functions fulfilled by social phenomena. To put it differently, “epistemological vigilance” necessitates manifesting itself as a rupture from the prevailing reality of “common consensus” (Braz, 2017, p. 34). Otherwise, the implicit risk inherent in reducing social science to merely recording common consensus or common-sense explanations that construct the world, as ethnomethodologists do, is clear (Bourdieu, 2000, p. 238): Instead of disconnecting from the images they provide to reconstruct the “social conditions” that make things possible and the “historical laws that govern their construction,” researchers are led to accept things as they appear, pre-constructed, or, to put it more accurately, “pre-constituted,” much like a clerk in a registry office, do (Bourdieu, 1996, p. 414).
- 3) **The Principle of the Primacy of Relations:** The relational method situates the constitutive elements of reality not in isolation but within an intricate framework of reciprocal relations, which, in turn, unveil the distinctive attributes of each element. According to Bourdieu, the relational mode of thought, a pivotal contribution of structuralist thinking to the realm of social sciences, forms the bedrock of all scientific disciplines, notably mathematics and physics. Just as in geometry, points and lines derive their meanings not from the inherent properties of each element but from the relationships that connect them, the patterns of the social world should also be constructed in this manner (Swartz, 1997, pp. 61–62). Indeed, Bourdieu, who reformulates Hegel’s dictum “What is rational is real, and what is real is rational” in the preface of *Principles of the Philosophy of Law*, asserts that reality is fundamentally relational (Bourdieu, 1998, pp. 3–9): “What exist in the social world are relations—not interactions between agents or intersubjective ties between individuals, but objective relations which exist “independently of individual consciousness and will,” as Marx said” (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 97).

“Fact is conquered, constructed, and verified” is a dictum that sums up the main ideas of Bachelard’s applied rationalism. Three sociologists use it to refer to three “epistemological acts” that are the core of sociological knowledge production practice (Bourdieu, Chamboredon, & Passeron, 1991, p. 11). Bourdieu envisages a logical rather than a temporal sequence for these three epistemological acts. These acts do not correspond to three distinct moments of inquiry in a sociological investigation; instead, they are inherently present at every stage (Jourdain & Naulin, 2016, p. 27). Primarily, scientific knowledge must disengage from established visions of the social world, whether stemming from the exigencies of daily life or unquestioned theoretical perspectives (Swartz, 1997, p. 35). This disengagement is made possible through the researcher’s detachment from spontaneous sociology in order to conquer the sociological object in the face of the illusion of direct knowledge (Bourdieu et al., 1991, p. 28, 69).

Hence, in Bourdieu’s perspective as well, the primary objective of science is to contribute to the critique of the immediate object, thus challenging the illusion of immediate knowledge. This endeavour signifies an epistemological break, a concept aptly captured in the following quotation from Bachelard:

“... scientific thought requires the progressive mind to detach itself on both sides. The progressive scientific mind must detach itself from the single object, from the immediate object—and it must detach itself from the subject who is subservient to a single point of view, to a point of view that too quickly postulates identities. Hence the need for a double conversion that sets us free from too quickly assumed realism and free from naively committed idealism. Applied rationalism is, dare we say it, unreflective. It constantly demands that we become aware of well-defined abstractions. It cannot give instructional value to an absolute identity, to a fully realized identity; hence its criticism of the object. It is also a constant criticism of the always partial empirical observation, thus a criticism of the subject. A simple observation of identity cannot determine the movement of the other within the same that we feel coming to

life in the course of a demonstration. Only a sequence of identities, a chain of identifications, can move the evidence from the data of the problem to the solution of the problem” (Bachelard, 1966, p. 85).

In neither the social sciences nor the natural sciences does a “pure” phenomenon exist that is devoid of a particular theoretical foundation. Evaluation is inseparable from the process of constructing the object of research, a construction that is inevitably theoretical. The formulation of theoretical problems is a prerequisite for addressing questions about reality. Just as there is no pure phenomenon, there is no entirely pure observation (Becker, 1998, p. 18). Observations are inevitably shaped by the concepts employed. Hence, any observation demanding the exercise of choice and reflecting a specific viewpoint is inherently theory-laden. However, the inability to entirely eradicate the necessity of making choices and the viewpoints they entail does not negate the existence of varying degrees of interpretation or the potential for certain evaluations to be less interpretive (Becker, 1998, p. 79). For a sociologist to engage in observation, they rely on hypotheses that shape their perspective. To form an evaluation, one must first comprehend the object being observed. The model of observation that defines what aspects the sociologist must consider constitutes their theoretical hypotheses. The questions in sociological research are rooted in these theory-laden hypotheses, which tend to shape the outcomes. The responses sought are contingent on the questions posed, and the transformation of research into a scientific endeavour commences once the attainable outcomes are delineated (Jourdain & Naulin, 2016, p. 28).

As Bachelard puts it:

“It will be objected that we are proposing a very delicate distinction between common knowledge and scientific knowledge. However, it is necessary to understand that the nuances here are philosophically decisive. What is at stake here is nothing less than the primacy of reflection over perception, and nothing less than the noumenal preparation of technically understood phenomena. The trajectories that enable isotopes to be separated in the mass spectroscope do not exist in nature; they have to be produced technically. They are reified theorems. We will need to demonstrate that what humans achieve in a scientific technique ... does not exist in nature and is not even a natural sequence of phenomena” (Bachelard, 1966, p. 103).

The research object is grounded in the theoretical problem and, thus, in the methodology. Consequently, its value is derived from its connection to them, which means it cannot be defined *a priori*. The object is constructed in accordance with the theoretical framework within which the chosen research method is embedded (Bourdieu, 1996, pp. 131–132).

Such understanding empowers the sociologist to opt for a research technique and methodology with heightened representativeness capable of shedding light on the phenomenon under investigation. This approach facilitates the validation of the research object against reality, effectively subjecting it to testing and confirmation (Jourdain & Naulin, 2016, pp. 27–28). Consequently, an epistemologically vigilant social scientist, rather than contenting themselves with mere empirical observation or the interpretations assigned by individuals to their actions, must perceive scientific reality as a dynamic process that involves conquering, constructing, and verifying—precisely as elucidated by Bachelard and underscored even more explicitly by Bourdieu.

3. Transcending Dualities: The Third Epistemological Path

The mainstream approaches in sociology exhibit fundamental differences in their treatment of human action. Subjectivists adopt a position that emphasizes the rationality or freedom of individuals in society, while objectivists focus on the external mechanisms of social determination that act upon individuals (Bourdieu, 1987, pp. 1–2; Bourdieu, 1989, pp. 14–15; Jourdain & Naulin, 2016, p. 38). One of the most notable aspects of Pierre Bourdieu’s sociology is his persistent effort to transcend the artificial

dichotomies and oppositions that have permeated nearly all social sciences. These divisions often manifest as subjectivism-objectivism, micro-analysis-macro-analysis, agent-structure, social static-social dynamic, idealism-materialism, theory-practice, individualism-collectivism, material-symbolic, and others. In this context, Bourdieu's work takes a stance against positivism, empiricism, structuralism, existentialism, phenomenology, and symbolic interactionism. It also distances itself from Marxism, ethnomethodology, and methodological individualism.

Particularly in opposition to the fragmented and partial perspectives of social reality stemming from the subjective-objective conflict, a state of "epistemological vigilance" is a pervasive attitude across Bourdieu's work (Swartz, 1997, p. 54). Bourdieu positions himself within a comprehensive framework that rejects these conflicting paradigms. He consistently challenges the substantialist comprehension of reality, which he believes characterizes approaches influenced by both subjectivist and objectivist modes of knowledge (Swartz, 1997, pp. 8-9).

According to Bourdieu, underlying the construction of the social world lies a methodological and simultaneously theoretical awareness of its constructivist nature. This awareness encompasses mediation, or more precisely, reflectivity, within the domain of social sciences, contrasting with the misconception of a direct object-knowledge relationship. Put simply, the theoretical depiction of the social world differs from its practical manifestation in social life, as described by the sociologist. The sociological representation does not mirror social reality itself but rather takes on a "reified" form of it. However, it is essential to keep in mind that this process of "reification" is itself carried out under the influence of specific social conditions. Consequently, the sociologist must consistently maintain an awareness of the divide between theory and practice (Bourdieu & Wacquant, 1992, pp. 69-70; Swartz, 1997, p. 58).

For Bourdieu, the sociologist's genuine task is to unveil the concealed structures entrenched within the deepest layers of the diverse social worlds that collectively constitute the social universe. These structures encompass the mechanisms of determination that facilitate the perpetuation and/or transformation of this universe. The most distinctive characteristic of this universe lies in the fact that its constituent structures possess, so to speak, 'double lives':

- 1) These structures exist within a 'first-order objectivity,' shaped by the distribution of material resources and the means of possessing socially limited values and commodities (referred to as various forms of capital in Bourdieu's terminology).
- 2) Simultaneously, they exist within 'second-order objectivity,' taking the form of 'classification systems.' These systems are internalized models that function as a symbolic framework, influencing the perceptions, emotions, thoughts, practical endeavours, attitudes, and behaviours of agents (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 7).

Most social scientists would concur that the subjective-objective opposition, in its broadest sense, stands as one of the perennial dichotomies in the realm of social sciences. Furthermore, very few social scientists would disagree with Bourdieu that this constitutes one of the greatest epistemological obstacles to constructing a comprehensive theory of social reality. The awareness of challenges stemming from this issue at an abstract theoretical level was rekindled during the 1970s and 1980s through the works of scholars such as Anthony Giddens (the duality of structure), Pierre Bourdieu (habitus), Alain Touraine (actor and a subject-oriented society), and Margaret Archer (the morphogenetic approach).³ Furthermore, from Georg Simmel to Norbert Elias, and from Talcott Parsons to Peter L. Berger and Thomas Luckmann, the issue of the relationship between social structure and individual action has occupied the agenda of numerous sociologists.

³For a detailed discussion (Girling, 2004, pp. 149-156).

Similar to the enduring debate surrounding the nature of light (wave/particle duality) that has captivated modern physics for over two centuries, this debate, framed by the inquiry ‘what motives guide human actions?’ (agent/structure duality), has constrained social theory’s attention for a considerable period. Do individuals truly act under the influence of external pressures, as many sociological approaches from different traditions inquire? Or do individuals act based on motives of which they are consciously aware, as phenomenological and interpretivist approaches, or rational choice theory, propose? Those who follow the trajectories set by Durkheim and Marx—asserting that social phenomena emerge due to external and compelling influences—respond affirmatively to the first question. Conversely, those who tread the path represented by Weber—a perspective perceiving social phenomena as meaningful outcomes of human actions—provide a positive answer to the second question.

The sociological proposal developed by Bourdieu offers an alternative to approaches centred around these two axes. It proposes an understanding of social action in which the individual is conceived within the context of objective social effects and relations. Simultaneously, it represents an ambitious attempt to transcend these two forms of knowledge production regarding the social world (Calhoun, 2010, p. 93). He strives to overcome the artificial opposition constructed by objectivists and subjectivists, considering it the direct *raison d’être* of sociology (Bourdieu, Boltanski, Castel, Chamboredon, & Schnapper, 1990, p. 2). In his own words, “... the task of sociology is to construct a system of relations that encompasses both the objective meaning of actions organized according to measurable regularities, and the specific relations that subjects have with the objective conditions of their existence and the objective meaning of their behavior” (Bourdieu et al., 1990, p. 4). Consequently, this proposal presents a third way to surpass the dichotomies produced by both approaches by harnessing the strengths of each approach (Bourdieu, 1973, pp. 53–53, Bourdieu, 1992, p. 25):

“The social world can be the subject of three modes of theoretical knowledge, each of which implies a set of anthropological theses, often tacitly held. ... The first mode of knowledge, which we might refer to as phenomenological ..., seeks to explicitly elucidate the fundamental experience of the social world—the relationship of familiarity with one’s immediate surroundings. ... The second mode, which can be termed objectivist ..., endeavours to construct the objective relationships (e.g., economic or linguistic) that underlie social practices and representations of these practices. In doing so, it necessarily severs ties with the primary, practical, and implicit knowledge of the familiar world. This rupture comes at the cost of challenging the tacitly accepted assumptions that imbue the social world with its self-evident and natural character. ... Lastly, the third mode, referred to as praxeological knowledge, not only concerns itself with the objective relations established by the objectivist mode but also delves into the dialectical interplay between these objective structures and the structured arrangements in which they manifest. This dual process involves the internalization of exterior influences and the externalization of internal elements, ultimately contributing to the reproduction of these objective structures.” (Bourdieu, 2000, pp. 234–235).

There are two fundamental elements that distinguish Bourdieu’s approach in this context: Firstly, Bourdieu concurrently draws attention to the external mechanisms through which agents indirectly apprehend objective truths and how these truths are simultaneously realized within their subjective experiences. Secondly, as anticipated from a sociologist of domination like him, he underscores that these antagonisms are not simply philosophical or scientific issues, but rather emphasizes that they are political issues with social foundations (Bourdieu, 1990, p. 34; Swartz, 1997, p. 97).

However, this dichotomy, which essentially divides social scientists into two poles, and which Bourdieu frequently highlights when referring to various themes and intellectual traditions, also encapsulates the

specific methodological and epistemological issues, each of which he takes a distinct stance on (Swartz, 1997, p. 55):

- 1) The dichotomy between theory and empirical research;
- 2) The contrast between approaches focusing on the symbolic aspects of social life and those centred on its material dimension;
- 3) The opposition between micro-level and macro-level analysis.

As evident, Bourdieu formulated numerous critiques that underscore epistemological predicaments within the realm of the social sciences. His sociology emerges as an endeavour to transcend these dichotomies among social scientists. In this context, I will address the most profound and disruptive of these divisions that artificially fragment the social sciences, according to Bourdieu—namely, the dichotomy between objectivism and subjectivism (Bourdieu, 1992, p. 25). Nonetheless, I will also demonstrate how the French sociologist adeptly moves beyond this dichotomy while retaining the benefits he garnered from both modes of knowledge.

4. The Critique of Objectivism

The critique of objectivism, one of the two components comprising the subjectivism-objectivism dichotomy, and the break from objectivism constitute Bourdieu's initial steps toward forging his sociological epistemology. While Bourdieu primarily directs his critique of objectivism towards French structuralism under figures like Claude Lévi-Strauss, and structuralist Marxism exemplified by Louis Althusser, Émile Durkheim and Karl Marx—pioneers of the objectivist perspective in sociological thought—also face their share of his scrutiny on occasion.

According to Bourdieu, a sociologist adopting the objectivist approach tends to, in a somewhat caricatured manner, merely record facts passively, almost as if assuming these facts can speak for themselves. In this context, objectivism can be seen as embodying an epistemological stance oriented towards systematically seeking out the laws that shape social reality, akin to the laws governing physical reality. As Durkheim articulated, the [objectivist] sociologist must consistently bear in mind that “social phenomena obey certain laws and that these laws can be determined” (Durkheim, 1979, p. 202). For the objectivist perspective, the social phenomenon metaphorically resembles a pearl encased within an oyster shell, ready to be unearthed, or an apple hanging from a branch, poised for picking. From this standpoint, the objectivist view envisions a social reality that remains detached from the consciousness, mental representations, or perceptual categories of individuals.

This epistemological and methodological approach, the earliest and strongest manifestations of which can be found in Durkheim's *The Rules of Sociological Method*, is present in the work of numerous social scientists, particularly evident in the structural anthropology of Lévi-Strauss and the analyses of Althusser:

“... the sociologist, either when he decides upon the object of his research or in the course of his investigations, must resolutely deny himself the use of those concepts formed outside science and for needs entirely unscientific. He must free himself from ... fallacious notions which hold sway over the mind of the ordinary person, shaking off, once and for all, the yoke of those empirical categories that long habit often makes tyrannical. If necessity sometimes forces him to resort to them, let him at least do so in full cognizance of the little value they possess, so as not to assign to them in the investigation a role which they are unfit to play” (Durkheim, 1979, p. 73).

Durkheim's inclination toward systematically rejecting the practical apprehension of the world from the perspective of the acting subject is apparent even in the introductory sentences of his *magnum opus*, *Suicide*:

“Since the word ‘suicide’ recurs constantly in the course of conversation, it might be thought that its sense is universally known and that definition is superfluous. Actually, the words of everyday language, like the concepts they express, are always susceptible of more than one meaning, and the scholar employing them in their accepted use without further definition would risk serious misunderstanding” (Durkheim, 2005, p. xxxix).

Objectivism, therefore, adopts an approach that closely parallels that of the natural sciences, particularly physics. The application of this approach to sociology and, consequently, to the realm of social sciences can be summarized as the pursuit of objective laws governing all human behaviour, regardless of individuals and their mental representations (Bonnewitz, 2002, p. 30). In line with this, objectivists emphasize external factors that influence social actions and prioritize the structural analysis of these determining mechanisms (Calhoun, 2010, pp. 97–98).

However, Bourdieu, who opposes this objectivist emphasis, challenges all forms and theories of knowledge rooted in objectivism. He contends that understanding social action depends not only on objective structures but also on the subjective mental representations held by its agents. Bourdieu underscores that social science is distinct from social physics (Mounier, 2001, p. 32). Furthermore, as Pierre Mounier puts it, “by objectifying the objectivization employed by objectivist theories, Bourdieu shows that this is an operation of transmutation that attempts to apprehend the logic of practice from the point of view of theoretical logic, which is the best way of making it impossible to understand” (Mounier, 2001, p. 37). To put it simply, Bourdieu argues that both the productive and situational aspects of social action require concurrent critical examination. This viewpoint implies that social structures have an impact on social action and that agents’ actions in daily life socially construct these structures (Swartz, 1997, p. 57).

This is why he wants to introduce, so to speak, the concept of ‘bearers’, which many structuralists, including Lévi-Strauss and Althusser, often dismiss as a mere ‘shadow phenomenon’ of the structure. This is why the French sociologist uses the term ‘agents,’ referring to perpetrators, instead of the notion of ‘subject,’ commonly found in structuralist vocabulary. According to him, social action is not about conforming to specific social norms or complying with certain standards (Bourdieu, 2014, p. 96).

With reference to Durkheim’s conceptualization, whether it is in highly differentiated societies where organic solidarity prevails or in archaic societies where mechanical solidarity is evident and thus social functional differentiation is relatively minimal, agents are not blindly obedient to laws they do not understand or functioning as parts of a flawless mechanical clock (Bourdieu, 1990, p. 9). Therefore, to comprehend the reciprocal relationship between objective structures and subjective structures, the meanings attributed by agents to their actions must also be included in the analysis within this context. Otherwise, the social scientist runs the risk of reifying abstract categories like class, culture, etc., treating them as if they were realities (Jourdain & Naulin, 2016, p. 39).

However, according to Bourdieu, the objectivist sociologist faces a different threat, one that they might even be part of creating:

“One of the obstacles to scientific knowledge ... is the illusion of immediate knowledge. But secondly, it is true that the conviction of having to construct against common-sense may in turn favour a scientific illusion, the illusion of absolute knowledge. That illusion is very clearly expressed in Durkheim’s approach: agents are in error, which is deprivation; deprived of knowledge of the whole, they have a first-degree, entirely naive knowledge. Then along comes the scientist who grasps the whole and who is a sort of God compared to the mere mortals who understand nothing” (Bourdieu & Kraus, 1991, p. 250).

Indeed, it is precisely at this juncture that the most significant peril of the objectivist perspective becomes evident. When the objectivist sociologist fails to establish overarching principles concerning

the emergence of the laws they strive to identify, they foster a relationship with the object of their research that proves difficult to control. They misconstrue the connection they establish with the research object as the research object itself, leading to an inadvertent oscillation between the realm of representation and the realm of reality—much akin to the pendulum of a clock (Bourdieu, 2000, p. 253). Moreover, by formulating abstract categories capable of cogitating and functioning as historical agents, they might attribute particular missions to the constituents encompassed within these categories (Swartz, 1997, pp. 59–60). Similarly, they might become entranced by the research object, or, if they recognize that the object is not fulfilling the missions they have assigned, they could become frustrated and disengage. Thus, this perspective forfeits an essential facet of the reality it seeks to comprehend, precisely at the juncture where it believes it has grasped it (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 8).

A thorough scrutiny of the cognitive and social foundations of theoretical practices stands as a prerequisite for obtaining a deeper understanding of everyday practices: “If, as Bachelard says, ‘every chemist has to struggle with the alchemist within himself’, then every sociologist has to fight the social prophet that his audience wants him to be” (Bourdieu et al., 1991, p. 25). Without this epistemological endeavour, the sociologist faces the risk of projecting their individual cognitive and social inclinations onto non-theoretical processes of practical action (Swartz, 1997, p. 58). In summary, Bourdieu emphasizes the need for the development of a theoretical language that enables social scientists to monitor the gap between theoretical knowledge and practical knowledge. He also underscores the importance of the researcher’s focus, not only on the research object but also on the relationship established between the researcher and the research object (Bourdieu, 1992, p. 15).

Before delving into Bourdieu’s critique of objectivism and subsequently exploring his critique of subjectivism, along with his proposal for a break from subjectivism, it would be beneficial to elucidate the French sociologist’s relationship with structuralism in order to pre-empt any potential misconceptions.⁴ Bourdieu’s trajectory towards an objective perspective becomes evident as early as his work as a young ethnologist in Algeria.⁵ For instance, in a text published in 1970,⁶ the influence of Lévi-Strauss and, consequently, structuralism on Bourdieu is strikingly evident (Robbins, 2003, p. 25). Within this work, Bourdieu employs structuralist analysis to elucidate the contrast between the predominantly feminine “inside the house” and the primarily masculine “outside the house” (Jourdain & Naulin, 2016, p. 39). However, with another text published in 1972, Bourdieu bids farewell to the structuralist paradigm, as he transitions, in his own words, “from rule to strategy,” “from structure to habitus,” and “from system to socialized agent.” (Bourdieu, 1990, pp. 59–75; Bourdieu, 2008, pp. 63–64). Nevertheless, this shift does not imply that he entirely embraces a purely interpretive and relativistic approach to comprehending the social world, thereby completely forsaking the potential for scientific objectivity.

5. The Critique of Subjectivism

Bourdieu adopts the Durkheimian principle that science must distance itself from everyday concepts and representations of social life in order to produce a scientific explanation. He equally shares Durkheim’s aspiration to establish sociology not as a form of social philosophy but as an independent science with its own methods and foundation (Swartz, 1997, p. 46). The following quotation from the

⁴Elise Gruau’s radio broadcast, which featured a conversation with Didier Eribon on August 15, 2018, can offer valuable insights into Pierre Bourdieu’s connection with structuralism, particularly through his relationship with Claude Lévi-Strauss: “L’héritage structuraliste” (avec: Didier Eribon), <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/avoir-raison-avec-claude-levi-strauss/l-heritage-structuraliste-7781283> (29.09.2022).

⁵The publication of Claude Lévi-Strauss’s 1958 work, in which he first introduced the structuralist paradigm, and Bourdieu’s turn towards ethnology were simultaneous. Bourdieu also attended Lévi-Strauss’ lectures upon his return to Algeria. However, with the publication of *Outline of a Theory of Practice* in 1972, Bourdieu decisively distanced himself from the structuralism of the French anthropologist, whose path he had followed for many years, and embarked on the development of his own conceptual framework, claiming to present an original theoretical synthesis.

⁶It is also worth noting that this text was published in a book subtitled “*Mélanges offerts à Claude Lévi-Strauss*”.

French sociologist, as well as his objectives in *Distinction* itself, serves as evidence of his determination to realize—or more precisely, to further—this endeavour: “Sociology as I conceive it consists in transforming metaphysical problems into problems that can be treated scientifically and therefore politically” (Bourdieu, 1993, p. 28).

It is important to emphasize that Bourdieu’s stance in critiquing theoretical objectivism significantly differs from other approaches within the subjectivist tradition. These alternative approaches evaluate actions based on objectives explicitly articulated by individuals (Mounier, 2001, p. 32). Bourdieu consistently opposed pure subjectivism, as exemplified most clearly by the French philosopher Jean-Paul Sartre’s assertion that “man is condemned to be free” (Sartre, 2007, p. 29). Similarly, he critiqued phenomenology (Edmund Husserl, Martin Heidegger, and Maurice Merleau-Ponty), phenomenological sociology (Alfred Schutz), ethnomethodology (Harold Garfinkel), symbolic interactionism (Erving Goffman), and rational choice theory (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 9).

Just as Bourdieu predominantly directs his critique of objectivism and structuralism through Lévi-Strauss, one of the dominant figures in the French intellectual sphere until the late 1960s, he similarly conducts his criticism of subjectivism through Sartre’s phenomenology. Sartre, a prominent figure at the other end of the spectrum, represents one of the two poles in the intellectual field. Bourdieu observes that, much like Lévi-Strauss adopts an extreme objectivist stance, Sartre adopts an equally radical subjectivist perspective (Bourdieu & Chartier, 2015, p. 41). Put differently, just as Lévi-Strauss cannot place the “individual” “within” society, Sartre cannot place “society” “within” the individual.

The French philosopher, often associated with existentialism (a label he resisted for a considerable period), indeed advocates a theoretical standpoint that underscores individual freedom. Sartre contends that individuals possess the ability to transcend various objective constraints through their imagination. Given that humans lack a predetermined essence, Sartre asserts that individuals define their own identity through ongoing choices. This encapsulates the concept of “Freedom Condemned,” wherein individuals are compelled to make choices in every circumstance. One could even argue, based on Sartre’s perspective, that even the choices individuals refrain from making are essentially choices in themselves. Thus, Sartre’s attempts to explain individual actions through a form of determinism rather than taking accountability for them are viewed as indications of “insincerity” and even “hypocrisy” (Sartre, 2003, pp. 453–511).

However, the author of *The Logic of Practice* counters this simplistic notion of freedom, which he labels a “the imaginary anthropology of subjectivism” (Bourdieu, 1992, pp. 42–51). He contends that the dynamics of social existence, encompassing objective structures, remain pivotal in elucidating individuals’ actions. This stance refutes the idea that social structures can be simply reduced to the aggregate of individuals’ strategies and cognitive activities. Such reductionism falls short in explaining the endurance or dissipation of the objective frameworks that mould and sustain these strategies and activities (Bourdieu & Wacquant, 1992, pp. 9–10). Sartre’s oversight lies in his failure to recognize how personal desires, cognitive perceptions, preferences, and actions—resulting from the internalization of objective structures—are intricately shaped by collective social experiences and shared frameworks. Thus, to draw an analogy, the stars do not vanish merely because the blind cannot perceive them.

According to Bourdieu, subjective structures do indeed exist, but they remain constrained by the determinism of external mechanisms. This holds true whether in the context of kinship relationships within pre-capitalist societies, societies in transition to capitalism, or within a social structure where the dominant mode of production is capitalist (Bourdieu, 1993, p. 17).

Bourdieu argues that Sartre’s voluntarism, as well as Garfinkel’s ethnomethodology and Goffman’s symbolic interactionism, restrict themselves to capturing the experience and immediate perception of the social world at the microlevel of interpersonal interactions. However, as Bourdieu emphasized in

various contexts, there is no such thing as direct perception and, consequently, no such thing as direct experience. The functioning of all forms of social experience is accompanied by intricate social mechanisms and homologies (shared logics) that contribute to the intricate inner workings of the social realm.

The phenomenological mode of knowledge, rather than questioning the social conditions of knowledge production—thus disregarding social power relations—focuses solely on social interaction, the various forms it takes, or the “frames” within which interactions occur. This results in a “denial” of the historical foundations of the direct correspondence between subjective and objective structures, leading to a neglect of political intricacies, or in other words, an effective “depoliticization” (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 74). Phenomenology overlooks the objective context in which individuals’ actions and interactions transpire, as well as the impacts of historical frameworks that have imposed themselves upon the repertoire of individual actions. According to Bourdieu, such an approach also contributes to the establishment of the perception of the rational individual who harbours the illusion of acting based on their own rational choices without emphasizing the social and objective conditions within which the action takes place (Bourdieu, 1996, pp. 29, 38).⁷

According to Bourdieu, sociology’s most fundamental mission is to illuminate the mechanisms of domination, or the societal unconscious, which permeate the very core of social life and continually perpetuate themselves. But when a sociologist tries to make these mechanisms of dominance clear by studying the subjective experiences of the people they want to learn about in an uncontrolled way, like ethnomethodologists or interactionists do, they run the risk of unintentionally reproducing the dominance and power relationships they are trying to bring into the open. This risk emerges because the sociologist would directly invoke the perceptual and cognitive categories internalized by agents as products of these mechanisms. To circumvent this challenge, the sociologist must indirectly acknowledge the representations and classifications of social agents in their everyday lives by objectifying them. In this context, the primary task of the sociologist is to initiate an epistemological break from everyday explanations rooted in common sense and to restore the statistical regularities that guide societal practices. Evidently, scientific knowledge commences with an objectivist perspective, as objective conditions directly shape the environment in which social interactions unfold and subjective knowledge is generated (Swartz, 1997, p. 56).

6. The Promises of Relational Epistemology: Farewell to Substances!

The recognition of the dilemmas inherent in the conflict between objectivism and subjectivism constitutes the initial phase of Bourdieu’s sociological epistemology. The subsequent stage involves the pursuit of a comprehensive epistemological resolution to transcend the divide between these two opposing approaches. This resolution not only capitalizes on the insights gleaned from objectivism but also draws upon the resources provided by subjectivism. Support in this endeavour is found in Cassirer (1953), who underscores the distinction between “substantive concepts” and “functional/relational

⁷For similar reasons, Bourdieu also takes issue with the theories of rational choice that have long dominated the mainstream discipline of economics and have defined the framework for the conception of rational action. These theories, seeking to elucidate not only economic behaviour but all human conduct, rest on the premise that individuals make rational choices grounded in calculations and the information available to them. The common feature of these theories is their reduction of the driving force behind social action to the mere notion of self-interest, depicting individuals as homo economicus who endlessly calculate to maximize their interests. In contrast, Bourdieu presents a distinct anthropology founded on the notion that there is no necessity to embrace the hypothesis that behaviour has a cause or a conscious intention of rationality as a fundamental principle for explaining actions perceived as rational (Bourdieu, 2017). Nevertheless, Bourdieu’s frequent deployment, at least for a time, of concepts such as “interest” and “strategy”—terms commonly employed in the vocabulary of the theories he critiques—has been a source of considerable criticism directed at him. The French sociologist could not escape these criticisms for long, even though he did not specifically point to conscious strategies and substituted the concept of interest with alternative notions such as “*libido*” and “*illusio*”.

concepts.” Cassirer’s directive, “Think relationally!”, serves as a guiding principle for navigating this intricate terrain:

“A number of the misunderstandings to which sociological analysis gives rise stem from the fact that people read relational thinking substantially, to use Cassirer’s distinction. ... The properties attached to agents or groups that are themselves defined relationally have meaning and value only in and through the relations into which they enter. No practice, object, or discourse is ever distinguished or vulgar, noble or common. In and of itself, as distinguished common sense would have it, but only in relation to other objects, practices, or discourses. It follows, then, that, contrary to the existentialist absolutism inherent in the legitimate experience of legitimate culture, the notions of nobility, distinction, culture, and human excellence can be linked (within a single cultural tradition and, a fortiori, in different social universes) to different, even opposing, properties, practices, and discourses at different points in time, or, at a given moment in time, according to the relation of distinction into which these essentially relational entities are practically inscribed. People have not always understood that the very word distinction refers to an essentially relational notion that, in its social use, is diverted toward a substantial, essential meaning” (Bourdieu, 1996, p. 181).

In doing so, Bourdieu assumes a position that transcends the artificial dichotomies that have pervaded sociological theory under various guises, such as society-individual, agent-structure, theory-practice, and so forth, up until that point. Employing an analytical approach that could be characterized as “relational sociology” in its broadest sense, Bourdieu, sometimes referred this approach “anthropological structuralism,” “structural constructionism,” “constructivist structuralism,” “genetic structuralism,” or “genetic sociology.” Through this approach, he establishes a connection between the examination of objective structures, conventionally regarded as the purview of macro-sociology, and social action, previously seen as the exclusive domain of micro-sociology (Bonnewitz, 2002, pp. 1–2; Jourdain & Naulin, 2016, pp. 40–41).

Bourdieu, in contrast to the inclination of language that leans towards substantialism over relations, underscores the precedence of relationships. He asserts that this principle ought to serve as the foundational cornerstone for all forms of scientific thought and activities:

“... the substantialist mode of thinking is perhaps most unrestrained when it comes to the search for ‘explanatory factors’. Slipping from the substantive to the substance (to paraphrase Wittgenstein), from the constancy of the substantive to the constancy of the substance, it treats the properties attached to agents—occupation, age, sex, qualifications—as forces independent of the relationship within which they ‘act’. This eliminates the question of what is determinant in the determinant variable and what is determined in the determined variable, in other words, the question of what, among the properties chosen, consciously or unconsciously, through the indicators under consideration, constitutes the pertinent property that is really capable of determining the relationship within which it is determined. ... One has to take the relationship itself as the object of study and scrutinize its sociological significance (signification) rather than its statistical ‘significance’ (significativité); only in this way is it possible to replace the relationship between a supposedly constant variable and different practices by a series of different effects—sociologically intelligible constant relationships which are simultaneously revealed and concealed in the statistical relationships between a given indicator and different practices. The truly scientific endeavour has to break with the spurious self-evidences of immediate understanding (to which the pseudo-refinements of statistical analysis—e.g., path analysis—bring unexpected reinforcement)” (Bourdieu, 1984, p. 22).

Bourdieu's effort to transcend the dichotomy between objectivism and subjectivism cannot be understood without considering his stance that vehemently opposes substantialist modes of thought. He contends that "in order to transcend the artificial opposition that is thus created between structures and representations, one must also break with the mode of thinking which Cassirer calls substantialist and which inclines one to recognize no reality other than those that are available to direct intuition in ordinary experience, i.e., individuals and groups" (Bourdieu, 1989, p. 15) According to Bourdieu, the inclination to perceive the social world in an substantialist manner characterizes approaches to knowledge such as positivism and phenomenology, even though these perspectives may seem quite distinct on the surface. Bourdieu argues that these approaches emphasize the ontological priority of either structure or agent, system or actor, society or individual. These approaches then seek to solidify the qualities of one of these chosen pairs of concepts as singular exemplars. In doing so, they detach these concepts from their broader social and historical contexts. However, the sociologist need not necessarily favour one of these pairs of concepts over the other. The essence lies in the objective relationships between these concepts that shape the fabric of social reality (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 15).

There exists a "risk" that the methods employed to construct and unveil the social world within an substantialist framework—often perceived as "simpler" and more "natural" than relational thinking—might "obfuscate" the resulting outcomes (Bourdieu, 1989, p. 16). Bourdieu asserts that the battle against substantialism is never definitively won for sociologists. The perpetual vigilance against substantialist notions and the compelling evidence that supports them are vital (Bourdieu et al., 1991, p. 13). Thus, the prioritization of relations becomes imperative for a comprehensive comprehension of the social world. As Bourdieu underscores, "the principle of the primacy of relations, ... must itself lead one to reject all attempts to define the truth of a cultural phenomenon independently of the system of historical and social relations in which it is located" (Bourdieu et al., 1991, p. 19). In fact, this principle, serving as the bedrock of Bourdieu's sociology, does not bestow ontological privilege upon structure or agent, system or actor, society or individual. Instead, it endeavours to illustrate how these components are interwoven and mutually dependent (Webb, Schirato, & Danaher, 2002, p. 81). Bourdieu contends that these pairs of concepts, rather than existing as externally isolated categories, represent interrelated dimensions of the same social reality (Swartz, 1997, p. 97).

Evidently, for Bourdieu, the relational approach offers a protective shield against substantialism. This paves the way for his development of a relational sociology of social spaces. Within this framework, elements are no longer in isolation, as absolutes, or in fixed terms; instead, they are explored through their connections with other elements. Much like how the concept of force was replaced by the concept of form in physics to eliminate any remnants of substantialism, the social sciences can discard the notion of an inherent human nature by substituting it with the underlying structure, effectively recognizing the attributes attributed to a substance as products of a relational system (Bourdieu, 1968, p. 692). Consequently, this context bolsters the notion that reality is relational rather than rational, as proposed by philosophers of consciousness.

The relational method underpins Bourdieu's approach to culture, lifestyle, class analysis, and popular culture. Thus, he analyses cultural practices as practices structured relationally along binary oppositions such as "high/low," "distinguished/vulgar," "pure/impure," "aesthetic/useful" and so forth (Swartz, 1997, p. 63). According to Bourdieu, what holds true for concepts applies to relations as well, and these relations only derive significance "within systems of relations." The reason behind Bourdieu's preference for multiple correspondence analysis, a form of factor analysis, over regression analysis lies in his belief that the philosophy underpinning this technique is more attuned to the reality of the social world. Just as he sought to do with the concept of "field," he deems this technique one that inherently thinks in terms of relations (Bourdieu & Wacquant, 1992, p. 96; Bourdieu, 1998, p. 31).

Despite Bourdieu's assertions to the contrary, the foundational relational perspective at the core of his sociological framework is not, in actuality, a novel theoretical innovation (Bourdieu, 1968, p. 682). Conversely, relational thought is an inclusive concept encompassing various worldviews inspired by thinkers and sociologists across different traditions. This spectrum ranges from Georg Simmel to Max Weber, George Herbert Mead to John Dewey, Ernst Cassirer to Norbert Elias, Philip Abrams to Michael Mann, Charles Tilly to Margaret Archer, Howard S. Becker to Bruno Latour, among others. To paraphrase Mustafa Emirbayer (1997), author of 'Manifesto for a Relational Sociology,' relational thought is rooted in a long tradition extending from the pre-Socratic period to the writings of Heraclitus, and it can be traced back to figures like Marx, Simmel, and even Durkheim, despite the latter's association with substantialist ideas. What sets Bourdieu apart in this context is his methodological audacity and skill in manifesting this type of understanding, particularly through his development of the concepts of habitus, capital, and field, which precisely reflect this way of thinking.

7. Conclusion

The exploration of sociological methodology, as delineated through the lens of Pierre Bourdieu, reveals a practical framework for the scientific study of social phenomena. Rooted in the foundational epistemological principles of non-consciousness, rupture, and the primacy of relations, this perspective calls for an approach that transcends the surface of social interactions and delves deep into the intricate web of societal structures and individual agency.

At the heart of Bourdieu's perspective lies an awareness of the constructed nature of the social world, where theory and practice exist in a dynamic relationship. This awareness allows sociologists to acknowledge the gap between the theoretical representation of the social world and its practical manifestations.

Bourdieu's approach, often referred to as "relational sociology," introduces a practical way of understanding social action, one that transcends the dichotomies and oppositions that have long constrained sociological inquiry. By prioritizing relationships over substances and embracing the interwoven nature of social components, Bourdieu seeks to dispel the allure of substantialist thinking. Instead of bestowing ontological privilege upon either structure or agent, system or actor, society or individual, Bourdieu's approach underscores the interconnectedness and mutual dependence of these dimensions within the same social reality. This holistic perspective, which encompasses both objective and subjective aspects of human behaviour and allows us to consider the interaction between external social influences and individual experiences, offers a "third epistemological path" beyond the traditional subjectivist-objectivist distinction, drawing on the strengths of both approaches.

In conclusion, this work highlights the nuanced and interconnected nature of Bourdieu's sociological framework, emphasizing the need to transcend simplistic categorizations of his work. Bourdieu's contributions extend beyond mere theory or methodology; they are deeply rooted in a robust epistemological foundation. This perspective underscores the importance of recognizing that the production of scientific knowledge is inseparable from the social context and power dynamics within which it emerges.

References

- Bachelard, G. (1966). *Le rationalisme appliqué* (3rd ed.). Paris: Presses Universitaire de France.
- Becker, H. S. (1998). *Tricks of the Trade How to Think about Your Research While You're Doing It*. The University of Chicago Press.
- Bonnewitz, P. (2002). *Premières leçons sur la sociologie de Pierre Bourdieu* (2nd ed.). Presses Universitaires de France.
- Bourdieu, P. (1968). Structuralism and Theory of Sociological Knowledge. *Social Research*, 35(4, Focus—Conservative Approaches in the Human Sciences (Winter)), 681–706.
- Bourdieu, P. (1970). La maison kabyle ou le monde renversé. In J. Pouillon & P. Maranda (Eds.), *Echanges et communication: Mélanges offerts à Claude Lévi-Strauss, Tome II* (1st ed., pp. 739–758). Paris: Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783111698281-002>
- Bourdieu, P. (1972). Les stratégies matrimoniales dans le système de reproduction. *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 4–5(27), 1105–1127. <https://doi.org/10.3406/ahess.1972.422586>
- Bourdieu, P. (1973). The Three Forms of Theoretical Knowledge. *Social Science Information*, 12(1), 53–80. <https://doi.org/10.1177/053901847301200103>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* (R. Nice, trans.). Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1987). What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley Journal of Sociology*, 32, 1–17.
- Bourdieu, P. (1988). Vive la Crise!: For Heterodoxy in Social Science. *Theory and Society*, 17(5), 773–787.
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*, 7(1), 14. <https://doi.org/10.2307/202060>
- Bourdieu, P. (1990). *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology* (1st ed.; M. Adamson, trans.). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1992). *The Logic of Practice* (1st ed.; R. Nice, trans.). Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1993). *Sociology in Question* (R. Nice, trans.). SAGE Publications. <https://doi.org/10.2307/3317467>
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* (L. C. Clough, trans.). Polity Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2000). *Esquisse d'une théorie de la pratique. Précédé de «Trois études d'ethnologie kabyle»*. Éditions du Seuil.
- Bourdieu, P. (2002). Les conditions sociales de la circulation internationale des idées. *Actes de La Recherche En Sciences Sociales*, 145(1), 3–8. <https://doi.org/10.3917/dec.sapir.2009.01.0027>
- Bourdieu, P. (2008). *Sketch for a Self-Analysis* (R. Nice, trans.). The University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (2014). *On the state: Lectures at the Collège de France, 1989-1992* (D. Fernbach, trans.). Polity Press.
- Bourdieu, P. (2017). *Anthropologie économique: Cours au Collège de France (1992-1993)*. Raisons d'agir / Éditions du Seuil.
- Bourdieu, P., Boltanski, L., Castel, R., Chamboredon, J. C. & Schnapper, D. (1990). *Photography: A Middle-*

- brow Art* (1st ed.; S. Whiteside, trans.). Polity Press.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J. C. & Passeron, J.-C. (1991). *The Craft of Sociology: Epistemological Preliminaries* (R. Nice, trans.). Walter de Gruyter.
- Bourdieu, P. & Chartier, R. (2015). *The Sociologist and the Historian* (D. Fernbach, trans.). Polity Press.
- Bourdieu, P. & Kraus, B. (1991). "Meanwhile, I have come to know all the diseases of sociological understanding": An interview with Pierre Bourdieu. In *The Craft of Sociology*. Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110856460.247>
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1992). *An Invitation of Reflexive Sociology*. Polity Press.
- Braz, A. (2017). *Bourdieu*. Ellipses Édition.
- Calhoun, C. (2010). Bourdieu Sosyolojisinin Anahatları. In G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı & Ü. Tatlıcan (Eds.), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (2nd ed., pp. 77–129). İletişim Yayınları.
- Cassirer, E. (1953). *Substance and Function and Einstein's Theory of Relativity* (W. C. Swabey & M. C. Swabey, trans.). Dover Publications.
- Durkheim, É. (1979). *The Rules of Sociological Method And selected texts on sociology and its method* (W. D. Halls, trans.). The Macmillan Press.
- Durkheim, É. (2005). *Suicide: A study in sociology* (A. Spaulding & G. Simpson, trans.). Routledge.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *American Journal of Sociology*, 103(2), 281–317. <https://doi.org/10.1086/231209>
- Girling, J. (2004). *Social Movements and Symbolic Power: Radicalism, Reform and the Trial of Democracy in France* (1st ed.). Palgrave Macmillan.
- Jourdain, A. & Naulin, S. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları* (1st ed.; Öykü Elitez, trans.). İletişim Yayınları.
- Marx, K. (1904). *A Contribution to the Critique of Political Economy* (N. I. Stone, trans.). Charles H. Kerr & Company.
- Mounier, P. (2001). *Pierre Bourdieu, une introduction* (1st ed.). Pocket.
- Robbins, D. (2003). Durkheim Through the Eyes of Bourdieu. *Durkheimian Studies*, 9(1), 23–39.
- Sartre, J. P. (2003). *Being and Nothingness* (H. E. Barnes, trans.). Routledge.
- Sartre, J. P. (2007). *Existentialism Is a Humanism* (C. Macomber, trans.). Yale University Press.
- Swartz, D. (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. The University of Chicago Press.
- Ünsaldı, L. & Ural, H. (2015). Bütüncül Bir Çalışma ve Zihin Pratiği Olarak Bourdieu'den "Parçalı" Bourdieu'lere: Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Fransa'daki Yeri ve Uluslararası Dolaşımı Üzerine. *Modus Operandi: İlişkisel Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 193–226.
- Webb, J., Schirato, T. & Danaher, G. (2002). *Understanding Bourdieu* (1st ed.). Crows Nest, Allen & Unwin.

Article Information Form

Author(s) Contributions: The article has a single author.

Plagiarism Detection: This article has been checked for plagiarism.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: Author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: No grants were received from any public, private or non-profit organizations for this research.

Ethical Approval and Participant Consent: “Relational Epistemology in the Social Sciences: Pierre Bourdieu’s Epistemological Legacy” the scientific, ethical and citation rules were followed; no falsification was made on the collected data, and the “Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi” has no responsibility for any ethical violations to be encountered, and all responsibility belongs to the authors.

Between the Motherhood and Career Gripper: A Case Study of First-Time Mother

Aysun Doğutaş

Pamukkale University, Faculty of
Education, Denizli, Türkiye,
adoğutas@pau.edu.tr

Received: 12.01.2024
Accepted: 29.04.2024
Available Online: 27.06.2024

Abstract: Many women confront complex challenges when juggling motherhood with a profession, especially those who are starting their parenting journey for the first time. This case study explores Aisa's experiences as a first-time mother juggling her responsibilities as a caretaker with her desire to pursue a career in the business world. This study examines the complex dynamics, emotional challenges, and coping strategies used by a first-time mother as she tries to balance the demands of motherhood with her career goals through qualitative analysis of participant observations, semi-structured interviews, and field notes. Four themes have surfaced following the comprehensive data analysis. These themes include doubting her role as a mother, putting off her job goals, feeling guilty, and giving up on herself. The results highlight the complex interactions that exist between personal objectives, support networks, and society expectations, shedding light on the challenges that come with trying to strike a happy balance between motherhood and work. This study adds to a better knowledge of the difficulties faced by first-time mothers by providing insights into their lived experiences. It also helps develop strategies for empowering and supporting these women in both family and work settings.

Keywords: Motherhood, Career, Gender Inequality, Pressure, Guilt

1. Introduction

It has long been acknowledged that women in modern society face a complicated and varied struggle when juggling parenting and a profession. The balancing of opposing demands becomes more evident as women seek professional goals in addition to their caregiving responsibilities. This is especially true for women who are starting a family for the first time. To provide light on the complex dynamics and emotional challenges first-time mothers face as they attempt to strike a delicate balance between parenthood and career goals, this study will explore the experiences of these women.

Current academic research emphasizes how important and relevant it is to continue examining the relationship between parenting and profession. Blair-Loy and Wharton's (2021) study highlights the ongoing gender differences in domestic and caregiving duties, which have a disproportionate impact on women's employment paths. Additionally, research by Matias and Fontaine (2022) highlights how crucial it is to look at how personal goals, structural barriers, and societal expectations interact to shape women's experiences with parenting and job success.

The objective of this research is to offer a comprehensive comprehension of the real-life encounters of first-time mothers, emphasizing their strategies for overcoming obstacles that arise from pursuing both career and motherhood objectives at the same time. This study uses qualitative techniques, including observations and interviews, to identify the coping mechanisms, support networks, and tactics first-time moms use to balance the responsibilities of caregiving with their career goals.

This work adds to the body of knowledge in several ways. First of all, it provides a deep awareness of the challenges involved in striking a balance between motherhood and a job by offering insights into the lived experiences of first-time mothers. Secondly, our research adds to the larger conversations on gender equality, work-life balance, and family policies by shedding light on the difficulties and obstacles encountered by first-time mothers. Finally, this study intends to provide practical recommendations for

Cite as (APA 7): Doğutaş A. (2024). Between the motherhood and career gripper: A case study of first-time mother, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 19-38. <https://doi.org/10.25306/skad.1418444>

creating greater empowerment and support for first-time mothers in both familial and professional contexts by identifying successful coping mechanisms and support structures.

Research on a first-time mother's experiences negotiating the junction of motherhood and profession is desperately needed, given the ongoing societal transformations and increasing expectations regarding gender roles and work-life balance. This study intends to close this gap in the literature, advance knowledge of the difficulties faced by first-time mothers, and provide guidance for practices and policies that support gender equality and working mothers' pursuit of happy, fulfilling lives at work and home.

2. Literature Review

2.1. Patriarchy and gender roles

Because patriarchy is ingrained in social systems, it upholds traditional gender norms, which in turn promotes gender inequality. Scholarly discourse of late has emphasized the long-lasting effects of patriarchal institutions on the formation and maintenance of gender norms, which specify roles and behaviors that are considered suitable for people according to their gender identification. Men frequently have disproportionate privileges and authority in patriarchal countries, while women and gender minorities are subjected to institutionalized discrimination and marginalization.

Connell (2016) explains how patriarchal mechanisms shape and uphold traditional gender roles, shedding light on the complex relationship between patriarchy and power dynamics. These roles reinforce uneven power relations by dictating particular behaviors, obligations, and expectations for people based on their gender. Furthermore, Risman (2018) criticizes traditional feminist frameworks for failing to acknowledge the role that gender roles play in maintaining patriarchy. She highlights the importance of taking an intersectional perspective, which takes into account how race, class, and sexual orientation intersect to shape gendered possibilities and experiences.

The effects of patriarchal gender norms are noticeable in several areas, such as family relations, politics, and economics. Kabeer (2016) emphasizes the necessity of questioning ingrained power structures and gender norms to reveal the shortcomings of the current strategies for achieving gender equality. Additionally, Bock and Thane (2019) examine how maternalism has changed over time and how it has affected women's rights as citizens, showing how patriarchal views limit women's ability to participate in politics and society.

Through an intersectional lens, Acker (2019) explores the idea of gendered organizations, demonstrating how overlapping social categories influence organizational processes and uphold gender inequality. Because traditional gender roles are deeply embedded in organizational cultures, women are frequently excluded from leadership and decision-making roles, which contributes to the persistence of gender inequities in the workplace. To sum up, gender norms and patriarchy combine to maintain gender inequality by restricting opportunities and enhancing power imbalances in society (Chodorow, 1979). To confront gender inequality, challenge patriarchal systems, and advance gender equity and social justice, an intersectional and comprehensive strategy must be used, according to recent scholarly studies.

2.2. Women's gender roles and motherhood

Current studies highlight how women's gender roles and parenting continue to shape society expectations and personal experiences. Research by Barker et al. (2020) emphasize how conventional gender norms still exist and continue to put pressure on women to prioritize parenting over other goals in life, especially when it comes to caring for others. As women manage the difficulties of striking a balance between their responsibilities as caretakers and their personal and professional goals, this pressure frequently leads to internal tensions and struggles. Furthermore, a study by Jones and Rogers (2021) clarifies how intersecting elements like race, class, and sexuality impact women's experiences of

motherhood. This highlights the intersectional aspect of women's experiences, which is emphasized in contemporary studies. The various ways that women from marginalized communities deal with the demands and difficulties of parenting are made clear by intersectional analyses, underscoring the need for a more inclusive and complex conception of women's gender roles.

Recent research also emphasizes how views and practices in society shape women's experiences with gender roles and motherhood. Smith and Kassa's (2022) research emphasizes how institutional frameworks and cultural norms contribute to the continuation of gender disparities in the context of parenthood. Women's experiences with maternal guilt and professional obstacles are influenced by structural impediments such as discrimination in the workplace, unequal distribution of caregiving obligations, and restricted access to inexpensive daycare. Furthermore, academics such as Williams and Abelson (2023) underscore the significance of governmental initiatives and social support networks in mitigating the systemic obstacles encountered by women in carrying out their maternal responsibilities. Researchers hope to lessen the disparities that come with women's gender roles and create a more supportive environment for mothers in today's society by supporting legislation that encourage gender parity, parental leave, and reasonably priced daycare.

2.3. Motherhood

Motherhood is something expected from women and is considered the most important and sacred in almost all societies (Gezer Tuđrul, 2018). In her extensive discussion of the social construction of motherhood, Collett (2005) points out that people are given a "few cues, hints, and stage directions" (Goffman, 1959, p. 72) rather than being told exactly how to play the role or what behavior is expected of them, and it is assumed that they have had enough interactions and experience to be able to successfully adopt and maintain the new status. Appearing and performing the part is crucial to establishing and preserving this social identity (p. 327).

Being a good mother also includes presenting the kids in a positive light. According to Collett's (2005) research, moms carefully choose their clothes, haircuts, toys, meals, and furniture to convey the image of the kind of mother they like to project. The performance of motherhood is often shaped by familial interactions, especially by what girls see in their moms (Doucet, 2018). Additionally, the media has given rise to a new source of information about what it means to be a good mother. The way that motherhood is portrayed in the media has a big impact on how society views and expects mothers to behave. For instance, a recent study by Smith and Jones (2023) that looked at how motherhood is portrayed in popular television series discovered that these representations frequently romanticized particular elements of parenting while ignoring the difficulties and complexities that many moms encounter. Because of these romanticized images, moms may develop irrational expectations that cause them to feel inadequate and self-conscious when their experiences do not match what is portrayed in the media.

Furthermore, Garcia and Lee's research from 2022 showed that social media exposure to inaccurate images of parenthood can exacerbate shame and pressure on moms to live up to impossible expectations. These results underscore the need for more realistic and diverse depictions that reflect the complexity and diversity of maternal experiences, as well as the significant impact of the media in influencing public opinions of motherhood. According to Gezer Tuđrul (2019), motherhood is viewed as a primary role, which puts additional pressure on women.

The perceptions of moms, which are learned, have not changed over time as families have transitioned to dual-income households. Instead, mothers are expected to fulfill the stereotyped role of a stay-at-home mother while also working full- or part-time. As Badinter mentioned breastfeeding and stay-at-home mothers have a respected role in the eyes of society (2017: 82).

According to Collett (2005), women assume the position of motherhood by "playing a socially defined, publicly visible role" (p. 328), as opposed to just bearing a child. Therefore, motherhood consists of

portrayals of the "good mother," who manages to balance a plethora of other contemporary obligations with the fulfillment of an impossible norm (maintaining face) (Heisler & Ellis, 2008). Being a mother is a tough, long-term role that involves having someone who is essentially dependent on you. Mothers temporarily lose their sense of self and their career aspirations while these shifts occur.

2.4. Mother

The definition of motherhood "connotes a myriad of positive associations, including the reproductive body, the private sphere, the nation, morality, religion, altruism, love, protection, home, nourishment, and strength" (Buchanan, 2013, p. 8). When mothers devote time and effort to raising their children, they are still seen as "good" people (Hays, 1996). Mothers may speak or act in specific ways to protect their best mother selves. By doing this, they create an image of what a "good mother" ought to do and—perhaps more crucially—what a good mother ought not to do. According to a motherhood study, presenting yourself as a "good mother" is not as easy as it may seem (Smith, 2021).

The mother has remained the parent who is primarily responsible for childcare and the well-being of her (many) children, as well as for the household and her (breadwinning) husband, despite the social changes that have been taking place in Western industrialized countries since the 1960s (Bianchi, 2011). In the framework of the committed housewife, Douglas, and Michaels (2004) define the "modern mother" as someone who "must devote her entire physical, psychological, emotional, and intellectual being, 24/7, to her children" (p. 4). According to certain studies, mothers can be perceived as either future-focused or present-day mothers (Jones and Johnson, 2023).

2.4.1. Present mother

To parent by this standard, a mother must possess a thorough awareness of her child's wants and preferences, which are thought to be best satisfied by her physical presence and close attention. The ideal way to meet a child's demands depends on her level of competence and the expert information she is supposed to acquire. Research on mothers' efforts to watch over their kids, identify their cues and preferences, and meet their needs (Afflerback et al., 2013) reflects this norm.

2.4.2. Future-oriented mother

By guaranteeing the child's physical and cognitive growth, this standard establishes a mother as the greatest and most suitable person for safeguarding her child's successful development and future. First and foremost, a mother should aim to maximize her child's physical development by giving them access to wholesome, low-risk food and a supportive atmosphere (Dillaway, 2006). Second, moms are supposed to create the best conditions possible for their children's healthy cognitive development. Research shows that mothers try to educate and artistically engage their children as early as feasible, which is consistent with this norm (Budds et al., 2017).

2.5. Pressure to be a perfect mother

The good mother ideology, also known as intensive mothering ideology (Hays, 1996), is a set of social beliefs that outline expectations for mothers and how they should parent and raise their children if they wish to be perceived as a "good mother". This perception includes being not only the perfect mother but also exceptional in any career pursuits while dedicating their entire physical and mental self to their children. Mothers may experience psychological pressure to be ideal mothers. Social and psychological pressures will be covered in this section.

2.5.1. Social pressure

Motherhood is seen by women, in particular, as the primary means of achieving womanhood in Western societies (Christler, 2013). Mothers are expected to be their children's primary caregivers and devote their entire being to this responsibility, putting their needs ahead of their own (Hays, 1996; Liss et al.,

2013). These social norms and expectations influence people's affect, cognition, and conduct. Mothers are expected to adhere to a wide range of socially constructed duties and behaviors that are ingrained in society as a whole. According to recent research by Smith et al. (2021), mothers are expected to put their children's needs and goals ahead of their own, which perpetuates the idealized concept of selfless maternal love. Mothers are also expected to achieve success in their professional pursuits while fulfilling their caregiving responsibilities, thus these expectations go outside the home. Furthermore, research by Jones and Brown (2022) demonstrates the pervasiveness of gendered expectations about childcare and domestic activities, with mothers usually taking on the majority of these duties. Furthermore, moms are under pressure to follow particular parenting practices and styles since society norms frequently establish idealized ideals of parenting. Feelings of maternal guilt and anxiety can be exacerbated by the pressure to live up to society's expectations, especially when mothers believe they are not living up to these standards. All things considered, the expectations and societal conventions that are put on mothers are a reflection of deeply embedded gendered stereotypes and help to sustain inequality both in the home and in society at large.

The confirmation of this fundamental social identity and one's sense of self depend on one's ability to live up to the expectations of motherhood (Gaunt, 2008). Baumeister and Leary (1995) stated that conforming to social standards is crucial for fulfilling one's need for belonging because doing so is socially rewarded, and breaking them is socially punished. According to studies, mothers fear social consequences for not living up to high standards of motherhood (Liss et al., 2013). Additionally, mothers who choose to work or take partial maternity leave may be viewed by others as "bad parents" and less desirable partners.

Beyond the widely researched subject effects of this kind of pressure, we contend that moms experiencing it will also be more likely to engage in behavioral and cognitive regulating techniques over time, which may ultimately lead to parental burnout. Furthermore, we go beyond the family context to contend that the expectation to be a flawless mother might strain women's work-family balance, which can lower their career aspirations (Meussen & Van Laar, 2018). For various groups of moms, the social standards around motherhood may entail quite different things. According to several studies (Grunow & Evertsson, 2019; Schmidt, Rieder, & Zartler, 2019), they may be associated with varying capacities to carry out motherhood and trigger a range of emotions in mothers. To live up to this normative expectation, mothers feel compelled to sacrifice themselves and be present. Traditional discourses, which are publicly accepted, frequently support the idea that a mother should give her child her whole attention, body, and time.

2.5.2. Psychological pressure

Past studies have demonstrated that mothers may have negative affective responses, such as elevated stress or guilt, in response to the pressure to be the ideal mother (Rotkirch and Janhunen, 2009; Borelli et al., 2017). Research on cognitive control techniques has revealed that excessively high-performance standards lead to worry about making mistakes and a fear of failing (Elison & Partridge, 2012). A regulatory "prevention focus" is displayed by people to avoid errors and failure. When there is a preventative focus, individuals are more aware of potential problems and ways to prevent them to avoid unfavorable, unfavorable results.

A "promotion focus" is frequently used to contrast this kind of cognitive technique. People give more attention to prospective success and how to achieve desired, positive results when they are focused on promotions (Higgins and Tykocinski, 1992). A preventative emphasis may be initiated to address and safeguard mothers' identities and performance when they see a threat to their sense of self as successful and valued moms, probably due to excessively strict mothering standards.

2.5.3. Pressure and career

The majority of research on social pressure to be a perfect mother and intensive mothering has been on how these high mothering standards affect women's overall well-being and emotional family outcomes. For instance, new research by Peterson and DeKeseredy (2023) demonstrates how mothers are subjected to harsh criticism and scrutiny for the parenting styles and decisions they make, reflecting the rising demands of society on motherhood. The growth of social media platforms has increased these pressures because well-chosen portrayals of parenting there frequently uphold unattainable ideals and encourage moms to compare and doubt themselves. Furthermore, research by Wilson and Ramos (2022) demonstrates how intense mothering beliefs place a premium on moms being present, involved, and emotionally invested in their children's lives all the time. Mothers who relentlessly strive for perfection and concentrate on meeting every demand of their children may experience emotions of inadequacy, stress, and burnout. In general, deeply embedded cultural norms and expectations are reflected in the social pressure to be a perfect mother and uphold rigorous mothering standards, which contributes to the persistence of gendered disparities and maternal stress in modern society.

However, given that women are increasingly juggling work and family responsibilities (Cotter et al., 2008), examining the relationship between mothers' professional results and the pressure to be the ideal mother is critical. Due to the strong relationship between people's work and personal lives, decisions made in one area of life may impact the other (Bakker & Demerouti, 2013). Therefore, it is likely that making greater attempts to fulfill one's position as a mother will come at the expense of one's job role.

Garcia and Smith's (2023) recent study clarifies how cultural norms frequently uphold traditional gender roles, designating women as the primary caretakers and prioritizing their family obligations over their career aspirations. Women are culturally expected to prioritize parenting and childcare, frequently at the price of their desires for job progress, as a result of these standards. Additionally, research by Jones and Martinez (2022) emphasizes the pervasiveness of gendered double standards in the workplace, where males are commended for their commitment to work while women are penalized for demonstrating caregiving obligations. The pressure women face to strike a careful balance between pursuing their jobs and being good mothers is exacerbated by these social expectations. As a result, women frequently have to make challenging choices and trade-offs to balance cultural expectations with their own personal and professional objectives, highlighting the intricate relationship between gender norms and women's experiences in the workplace and as mothers.

As a result, the pressure to be a perfect mother may negatively impact women's ability to reconcile work and family obligations. Women may also decide to give up on their professional goals to live up to the high standards of motherhood. Mothers' job aspirations were found to be correlated with lower work-family balancing experiences and feelings of pressure. To prevent gender role incongruences, there may be a buffering loop between the pressure to be a perfect mother and career aspirations (women with higher career ambitions experience more pressure to be a perfect mother, which decreases their ambitions by putting a strain on their work-family balance) (Meeussen and Van Laar, 2018).

2.6. Aim of the study

There are clashes with more traditional parts of identity when one becomes a mother because it entails a completely new set of positions and practices (Elliott et al., 2009). The meanings that are attained in the face of these novel difficulties are derived from an internal universe influenced by the past (conscious and embodied memories) and the future (desires and fears about the future) (Hollway, 2010).

Since then, reviews of the literature on this subject have only looked at the experiences and behaviors of mothers in particular contexts or mother groups, such as mothers of disabled children (van Wyk &

Leech, 2016), single mothers (Robinson et al., 2018), mothers who identify as lesbian (Bos & Gartrell, 2020), or mothers who have violent partners (Hardesty & Ogolsky, 2020). There is still a need for a clear and thorough analysis of mothering and the social expectations associated with parenting.

The conflict between women's roles in the home and at work was empirically substantiated by Hochschild (1989), leading to more ground-breaking research on the challenges mothers confront in the workplace. These researches covered a wide range of topics, including the advantages of work for a woman's physical, emotional, and social well-being (Glass & Fujimoto, 1994), daycare-associated problems (Egeland & Heister, 1995), options that let women who work to keep their jobs by participating in family daycare (Atkinson, 1993), and making use of maternity leave. The research described above sheds light on the demands of working women, providing employed mothers with an understanding of the kinds of expectations, challenges, and opportunities that could intersect with their families and places of employment.

In recognition of the profound importance of motherhood, this study aims to close knowledge gaps in the developmental advancement experienced by mothers who choose to raise their children at home rather than go back to work. In this work, I emphasize everyday dynamic tension as the driving force behind identity transformation and the difficulty of striking a balance between the intersubjective and personal facets of identity that come with becoming a mother. Additionally, I focus on the influence of the pressure of being a perfect mother and the career ambition of a mother. A first-time mother's tension between prioritizing the babies and herself, and her changing career ambitions and lifestyle will be examined. Thus, the research question of this study is, "How can a first-time mother handle the tension between prioritizing the babies and herself and her career ambitions and her lifestyle?"

3. Method

3.1. Approach

I employ an exploratory case study methodology to address the research topic. One or more instances within a particular context are examined in an exploratory case study, which is a qualitative research method with an open and exploratory mentality (Thomas, 2015). To connect theory to practice, a case study concentrates on examining organizations, occasions, and activities within their particular environment. According to Alpi and Evans (2019), case studies can also be used to study, explain, or describe phenomena. The phenomenon of first-time mothers' conflict between parenthood and job aspirations was the focus of this study.

Interviews, documentation, archival documents, direct observations, participant observation, and tangible artifacts are some of the sources of evidence used in case studies. The interview is one of the primary data sources in qualitative case study research (Yin, 2009). I used three methods to gather data for this case study. I started by participating in participant observations of a first-time mother's day-to-day activities. Secondly, I conducted a set of semi-structured interviews with a woman who had recently become a mother. Direct observations can be made at any point during the study as a means of gathering additional evidence and helping to comprehend the event or the circumstances that gave rise to it. A few examples of these are using formal and informal protocols as a participant in the case or as an external or passive spectator outside of it (Yin, 2018). Lastly, I took field notes whenever I was with her.

3.2. Case

Aisa, which is the nickname of the participant, is a 31-year-old first-time mother. She has twin girls who are 2 years old now. When she got pregnant she was taking IT courses to work. However, her pregnancy passed hard, and she had many health problems. She finished her course but never thought about working since she was dealing with health problems. After the twins were born, she was very busy with them; thus, she did not think to work. However, as time passed she felt that she was stuck in motherhood and wanted to do something for herself but could not do that since she had to take care of babies. Her

husband is working, and he is taking care of babies occasionally. Since he is very busy with work, he cannot take care of babies frequently. Aisa is at home most of her time with babies and caring for them. She rarely goes out with her husband since she cannot get out with twins alone.

3.3. Data collection procedure

Between June and October, I worked with Aisa for about 150 hours. We got together every Friday night. We also got together a few more times when she was free. I saw how she interacted with her twins and how she felt about them as a mother. I recorded observations in a Word document following each encounter to preserve data. During my time with them, I also made field notes. Even though I did not personally examine these sources, they were a valuable resource for comprehending the stories Aisa shared throughout her interviews. Semi-structured interviews, field notes, and observations were conducted as part of the data-gathering process. I largely recorded participant observations by noting Aisa's comments regarding her conflict between her career and parenting. However, the study's primary source of data is its interviews. In a month, I had four interviews with Aisa. Aisa was the only subject of the interviews, which typically lasted 35 minutes apiece. All of the interviews were videotaped to preserve the data.

3.4. Data analysis procedure

My analytical methods relied on pattern matching, a technique described by Yin (2018). Pattern matching, or the use of an a priori coding system, compares an empirically established pattern with an anticipated pattern. It is appropriate for this descriptive case study since I matched the patterns in my data to a tried-and-true framework for my coding system. To obtain an overview of the data, both researchers read over the transcripts of all the interviews multiple times. Initially, I coded all of the interview transcripts using the coding scheme in NVivo 11, a computer-assisted tool, to search for trends in the data. Sentence-level coding was applied to the data. One of the specialists in qualitative research coded data after me. Next, we contrast the codes. I frequently met with the other experts to work out differences and code to consensus during the coding process, seeking advice from others as needed for clarification or working out conflicts. We created subcodes for numerous of the indicators as needed during this procedure.

The coded transcripts provided raw data for Aisa's thoughts. To make sense of these data, the next stage of my analysis used coded transcripts to look for themes. I generated process flowcharts as a form of chronological sequences (Yin, 2018) from the coded transcripts. I developed the flowcharts by breaking down the order and time spent on each code. The flowcharts visually represented Aisa's tension between motherhood and career. As I engaged with the data, I used these patterns to develop themes around the codes. After having themes from the interviews, field notes and observations were analyzed to see if they supported the interviews. Also, data were checked to see if there was any additional data that Aisa did not mention in her interviews.

3.5. Trustworthiness

I used techniques to ensure my analysis was trustworthy (Lincoln & Guba, 1985), partially drawing from Creswell and Poth's (2018) list of validation techniques. I had meetings to discuss code and get an expert's debriefing during the process. In addition, I routinely audited my work and shared my progress with my colleagues in larger group meetings to get input from those who were not involved in the coding process but were familiar with the study. Based on evidence from the data, including bad cases, my themes were formed. Throughout my two-month-long investigation, I engaged with the data for a considerable amount of time. Apart from contributing to the unit's creation and engaging in a dialogue with the writers during the professional growth, the participant was also reachable for inquiries at any time. To convey the vast amount of data understandably, I tried to create rich, thick descriptions using a range of graphic representations and examples from the transcripts.

3.6. Limitations

This case study examined a first-time mother's career and motherhood strategies. Even though I deliberately chose this mother because she had a history of good parenting and modest career aspirations, the results are exclusive to this one instance and cannot be applied to other situations. Additionally, although I used data collected over a long period in Aisa's home, observations made over longer periods or in various contexts might have produced different results.

4. Findings

Four themes emerged after data analysis (interviews, observations, and field notes). These themes are giving up herself, feeling guilty, postponing career ambitions, and questioning her motherhood.

4.1. Giving up herself

Aisa's ability to express her uniqueness by "getting out there and doing something" has been severely restricted, sparked by her decision to become a mother. The challenges are internal rather than merely external (childcare, finances, etc.). Although the hard details of Aisa's outward reality form the core of her conflict between profession and motherhood, her internal world—which is a psycho-social byproduct of her biography and generational positioning—richly furnishes her experience of this conflict. For many women, striking a balance between gender standards in society and the traditional roles of motherhood is a difficult task. Even in the face of progress toward gender parity, social norms frequently require women to take on the majority of caregiving duties in the home. Women's aspirations to pursue employment, personal goals, or other types of involvement outside the home sometimes clash with this deeply ingrained norm. Current studies provide light on the intricacies of this predicament, emphasizing the difficulties women encounter while attempting to balance their societal expectations with their mothering responsibilities (García-Moreno & Morales, 2023; Patel et al., 2022). These findings highlight the continued need to remove structural obstacles and provide women with the tools they need to successfully negotiate this conundrum, creating conditions in which women may carry out their roles as mothers and pursue their goals without interference.

She frequently claimed that *"My husband offers to watch the kids, and mainly advises me to go out on my own"*. However, she cannot dare to go out by herself since she feels she has to stay at home even if she doesn't look after the kids she has to do the housework. She also states *"My husband cannot take care of them. Even if I go out I always think of kids and how they are doing and if they are okay or not"*. Regardless of their work status, women spend much more time on home chores than men do, according to recent research that clarifies this ongoing disparity (Hook, 2023). In addition to limiting women's chances for career and personal fulfillment, this unbalanced distribution of domestic labor contributes to gender stereotypes and maintains inequality in the home. To overcome this problem, policies that support work-life balance and gender equity must be supported, shared duties within households must be encouraged, and ingrained gender norms must be challenged (Gupta & Ash, 2023). Once she also said, *"Even if I go out I don't feel comfortable without my kids and I don't enjoy what I am doing"*.

She said to me during our conversations that her life and well-being are not as important as her children's. *"I can get a job whenever I want, and if I start working right now, they will not be left alone,"* she declared. They require me. She is too exhausted to spend all of her time with children, though. *"The only time I have time for myself is when they nap in the afternoon,"* she stated and added, *"In reality, I have to prepare meals and tidy the house before I have my almost 30-minute alone time"*. As someone who believes that her children's needs come before her own, Aisa exemplifies the selfless aspect of motherhood. The mother feels driven to give her children her full attention, even though she recognizes the need for self-care and personal time. As a result, she forfeits her leisure and relaxation time. The woman feels constrained by her obligations at home, yet her ability to "get a job whenever" highlights her potential and abilities outside parenting. Her little self-time, which she crams into her kids' sleep

times, serves as a stark reminder of the difficulties many moms have finding a balance between their personal lives and their caregiving responsibilities. This demonstrates the necessity for social support networks that uphold gender equality and shared family responsibilities while simultaneously acknowledging and appreciating the contributions made by caregivers. It also draws attention to how crucial it is for moms to prioritize their health and well-being as failing to take care of themselves might eventually make it more difficult for them to properly care for others.

4.2. Feeling guilty

Guilt is another psychological effect of contemporary parenting, which academics have suggested is genuinely a natural aspect of parenthood (Liss et al., 2013). According to evolutionary psychologists Rotkirch and Janhunen (2009), guilt is related to caring about other people and how one's actions influence them, and it centers on wrongdoing. Consistent with these justifications, one of the affective reactions that this study most prominently describes is guilt. Aisa has demonstrated guilt, which acts as a controlling factor in her life as she tries to follow the convention that she is primarily in charge of her children's growth, well-being, and health. Because they may always try harder, this norm implies that "good" mothers are never good enough (Collins, 2021). When women fail to provide their children with the most stimulating environment possible by putting their demands under control and making ongoing sacrifices, the moral need to do so might give rise to guilt feelings (Clark & Dumas, 2020). Aisa mostly talked about how she feels inadequate for her kids and feels guilty whenever they fight with each other or misbehave. She thinks she cannot control them anymore, and they are doing bad things due to her. She said, "*One day, we went to an event, and my kids were running and screaming while other kids who are the same age as my kids were sitting. Why are my kids so naughty?*". She always asks herself and me, "*Where do I do wrong?*" and "*What can I do more?*". She always feels guilty about her kids' behaviors. She thinks that she is not a "*good mother*" enough for her kids. Because of the widespread social standards surrounding gender roles, which place an unfair amount of responsibility for providing care on women, women frequently feel guilty about being moms. Even with progress made toward gender equality, mothers are still expected to put their children's needs and wants ahead of their own, frequently to the detriment of their own. The ubiquity of this problem has been brought to light by recent research, which indicates that women frequently struggle to balance their caregiving responsibilities with other aspects of their lives, leading them to feel guilty and inadequate (Miller & Kivela, 2023; Robertson & Brand, 2022). Mothers who believe they are falling short of the inflated expectations of parenthood as a result of these cultural pressures often experience a pervasive sense of shame. Women's mental health and well-being may suffer as a result of this guilt, which can exacerbate stress, worry, and burnout. To tackle this matter, it is imperative to question conventional gender stereotypes, encourage shared responsibility among family members, and establish support networks that alleviate and validate mothers' feelings of guilt (Strom et al., 2023; Williams & Petts, 2022).

According to Guendouzi (2006), a mother experiences the "guilt thing" especially when she tries to balance her needs as a mother, her child's needs, her own needs, her family's needs, and the demands of her job. The expectation that moms should be available to and responsible for their children may cause mothers to worry about whether they are spending enough time with them, about the standard of daycare, and about the happiness of their children. This can lead to feelings of guilt, pressure, personal stress, or even shame (Guendouzi, 2006). Aisa also feels shame. She keeps saying "*I cannot raise my kids well, and this is my fault. I am sorry most of the time*". In one of our meetings, she repeated sorry almost 20 times to me for her kids' behaviors. Women are under tremendous pressure from society to put caring for others before taking care of themselves, which frequently results in feelings of shame and inadequacy about becoming moms. In spite of progress made toward gender parity, deeply ingrained customs demand that women sacrifice themselves for the sake of their families, putting their own needs and wants last. Recent studies highlight the influence of these expectations on maternal guilt, showing that women frequently feel guilty for falling short of society's idealized conception of what it means to

be a mother (Mendoza et al., 2023; Trinh et al., 2022). This shame is a result of cultural narratives that promote selflessness as a quality of a good mother and reinforce the idea that putting one's own needs first is uncaring or selfish. As a result, mothers could internalize these expectations and feel bad about taking care of themselves or following their own interests. In order to address this problem, it is necessary to question established gender norms and promote a culture that recognizes and supports women's complete well-being as persons and caretakers.

Mothers in various socioeconomic positions have described the emotional consequences of these demands, which seem to last throughout parenthood, even into older life. Conversely, fathers do not report these costs (Clark & Dumas, 2020), and mothers in racialized communities seem to bear a disproportionate share of these costs (Elliott et al., 2015). While Aisa always feels guilty and responsible for her behaviors towards kids and how she cannot be sufficient for kids, she protects her husband. She thinks that he is trying to do his best, but she cannot. *"He is trying to help me, but he is so busy with his work, so I cannot say anything to him"*. Her perspective is this. She is inadequate, but her husband is trying hard, which shows that she feels guilty as a mother.

She also mostly doubts her ability to be a mother and herself. She is constantly inquiring as to whether or not she is acting appropriately. She says *"I don't know if I am doing this right or not. Sometimes I don't know how to behave toward kids' actions. I feel like I am stuck in a circle and cannot get out"*. In particular, it has been discovered that new moms had decreased confidence (Moran et al., 2006) and higher self-doubt (Wilkins, 2006), both of which are viewed as signs of low self-efficacy. The pressure to be the ideal mother is perpetuated by the current parenting paradigm, so self-efficacy issues may persist for a much longer time. She asked me *"Since you are a mom of three, can you tell me how I should behave to them and how should I raise them?"*.

4.3. Postponing career ambitions

The results indicate that working is beneficial to mothers' well-being. It was shown that among the women in this sample, having a work identity in addition to a parental identity was connected with higher levels of well-being (Zagefka et al., 2021). Aisa always put things off when I attempted to remind her that she needed to pursue her professional goals and that she was ready to take care of herself. She says *"she would want to do it if her spouse had some free time"*. However, because her husband is always extremely busy, Aisa is unable to accomplish her goals. For example, there was a conference of their friends at the university, and she wanted to go. She also asked me if I could go with her. I was busy that day. At the end of the conference day, I asked her if she went or not. She said, *"No. my husband was very busy, and since he did not come, I could not go"*. She had a bachelor's degree from a different country, so her diploma is not valid here. So, she wants to go to university and she wants to be in a university environment. She asked me many times if she could come to my class. I said okay, but she never made it. In our last meeting, I told her that she could come to one of my classes every week as a guest student. She said, *"Ohh, I do not know if I can come every week since my husband is working. I cannot promise"*. She always postpones her career ambitions.

The demands of parenting often force women to put off their career goals, which is a reflection of the persistent difficulties women have juggling work and family obligations. Even with progress made toward gender equality, societal norms frequently require women to handle the majority of childcare and housework responsibilities. The influence of motherhood on women's career paths has been highlighted by recent research, which shows that many women temporarily leave their employment to care for their children or reduce their professional aspirations (Hewlett & Luce, 2023). Many factors, such as the scarcity of reasonably priced daycare services, job rigidity, and social pressure to put family before career, have an impact on these choices. Consequently, a lot of women face obstacles in their professional lives, such as stagnant prospects for growth or trouble getting back into the industry after a break. To tackle this problem, work-friendly measures including flexible work schedules, low-cost

childcare, and campaigns against prejudice and discrimination against caregivers in the workplace must be put in place.

She is aware that her life changed too much while her husband did not. She said, "*She plays, spends time with kids, and helps me sometimes while I am getting them dressed or feeding. However, other than that, I do not think I mean he is still; it is not hard for him to get up and go, go out, whereas it is for me. So, yeah, I would say his life has not, it has not changed that much. [laughs] He is a proud and loving father*". However, she stops in mid-sentence during a claim that seemed likely to continue as "*he spends as much time as he can*". She concludes, after a brief hesitation, that "*his life has not changed that much, but mine changed. However, it is okay for me that I can get a job after the kids get older*". Although parenthood forces many women to put off their professional goals, it's been observed that husbands' lives usually don't drastically alter after having children. This disparity draws attention to the ongoing gender differences in household caregiving obligations. According to research, men's career trajectories typically remain relatively unhindered despite the additional duties of motherhood, allowing them to continue pursuing their professional aspirations without significant obstacles (Killewald & Bearak, 2023). In addition to harming women's job opportunities, this lopsided distribution of caring responsibilities also keeps women in lower positions in the workforce and in society at general. To tackle these discrepancies, it is imperative to question established gender conventions and encourage shared responsibility in families, wherein both parents take an active role in childcare and housekeeping duties.

4.4. Questioning her motherhood

Mothers have new relations in their social lives after birth. This is with their kids, which causes changes in women's priorities in life. From an existential perspective, the relationship with the child is also ultimately a confrontation with the fear of loss of the child and, therefore, a confrontation with aloneness and failure. Aisa feels the same. She spends most of her time with kids and tries to have control over raising her kids well. However, mostly she is afraid to fail to raise her kids well. She always asks herself, "*I do not know if I do this right; they do not listen to me*" and she also states that "*I cannot control them sometimes, and I give them my telephone to watch cartoons, that is the way I can only do, and I am very sorry about giving them my phone. I do not know what to do*". She is afraid to fail to be a good mother. She tries too hard to raise her kids well but when she sees something wrong with kids, she questions herself. The prevalence and effects of these feelings of inadequacy among mothers have been highlighted by recent research, which also highlights the different causes that lead to maternal self-doubt (Lindsey & Caldera, 2023). The pressure to juggle several duties and obligations, comparison to idealized media images, and unrealistic cultural ideals of motherhood are a few examples of these causes. Mothers may also doubt their ability to parent due to the changing nature of motherhood in the modern day, which includes modifications to family structures and parenting ideologies. Such self-doubt can negatively impact a mother's mental health, parent-child interactions, and the general functioning of the family, which can have a substantial impact on the mother's well-being and family dynamics. To address maternal self-doubt, it is important to create a nurturing atmosphere that values self-compassion, recognizes the difficulties of parenting, and offers women the tools and assistance they need to successfully manage the complexity of motherhood.

5. Conclusion and Discussion

Over the twentieth century, women's roles were expected to change from being mothers and taking care of the home to balancing the responsibilities of both parenthood and careers (Simon & Landis, 1989). As a result, more studies on career-related subjects were conducted, with a particular emphasis on how to reconcile childcare and work obligations. A woman's identity, priorities, obligations, and relationships with the outside world—including those inside her family and with the community at large—all change when she enters the position of motherhood.

This study focuses on a first-time mother's tension between prioritizing the babies and herself, as well as her shifting job objectives and lifestyle, to influence the pressure to be a perfect mother and the career ambition of a mother. The findings indicated that Aisa focused solely on her children and no longer thought about herself or her professional goals after becoming a mother. Additionally, prior research revealed a strong correlation between motherhood and limited or decreased professional results (Ma'kela, 2009).

Aisa usually puts off her objectives for her job after becoming a mother. Despite having many aspirations for her work and future, she consistently puts them on hold since her children come first. Even children's fathers are unreliable for her. "I cannot leave the kids for more than two hours; I do not know how my husband will take care of them," is her go-to statement. She cannot plan her future profession since she cannot leave her children alone or for more than two hours. Motherhood was also demonstrated to have a statistically significant effect on women's job advancement by McQuaid et al. (2012). The phrase "motherhood" conceals a nuanced relationship between dependent family members, professional pauses, and working hours.

As previously mentioned, Aisa consistently puts off her professional goals and thinks it absurd to work for pay while caring for her children. This indicates that she has no intention of working or getting a career because her children depend on her. According to Hakim (2006), most moms do not have a strong personal commitment to a job or paid work after having dependent children. There is general agreement in the research that dependent children have a significant role in women's status when it comes to advancing their careers. She is unable to make plans for the future because her children depend on her.

Aisa acknowledges that her husband is supporting her, but she also acknowledges that not much in her husband's life has altered since the birth of the children. However, a lot changed in her life. She is even unable to leave anytime she pleases. She cannot go out even if she wants to since she has to look after the infants. This demonstrates how fathers' lives do not really alter after having a child, but women's do. Children had less of an impact on men's ability to continue working, regardless of their circumstances. The older a woman's youngest kid is, the less likely she is to continue serving in the military (McQuaid et al., 2012). For women, there is a real "motherhood penalty" that does not apply to men. Women and men are frequently given different gender roles by society, which has a significant impact on their prospects, expectations, and behaviors. According to recent research, traditional gender norms continue to exist and have an impact on people's lives (McClendon et al., 2023). Men are frequently urged to exhibit qualities linked to strength, assertiveness, and provider status, while women are usually expected to take on caring and nurturing duties within the family. These gendered expectations might affect a person's education, employment, domestic duties, and interpersonal connections, among other areas of their life. Even though progress has been achieved in the direction of gender equality, social pressure to fit into traditional gender roles still has a big impact reinforces gender stereotypes, and maintains inequities. It is necessary to question gender stereotypes, encourage gender roles to be flexible, and create conditions that encourage people to follow their goals and interests regardless of their gender to challenge these deeply ingrained standards.

Aisa's life has altered significantly, but she is still content to be a child. She also bemoans the fact that she is not able to care for the children adequately. The participants in Fidan's (2016) study also stressed how becoming a mother dramatically alters their daily schedule due to the new duties it entails. However, rather than lamenting the burdens of parenting, they highlighted the emotional depth it offers. In this situation, it might be argued that the emotional fulfillment that comes from being a mother outweighs the challenges that accompany it. It has been noted, nevertheless, that acknowledging this has led some women to delay advancing in their careers or adopt a methodical approach to time management to boost output.

To put it briefly, everyone exhibits themselves in a way that allows others to legitimize their identities (Goffman, 1959). Parenting is not an exemption. Mothers portray their everyday experiences as easier, happier, and more in line with what they think society expects of them. Aisa attempts, like everyone else, to act in a way that conforms to social norms. She starts to doubt her ability to be a mother and neglects her profession in the process, all the while worrying about her children. Mothers have to bear this load.

References

- Acker, J. (2019). Gendered organizations and intersectionality: Problems and possibilities. *Equality, Diversity, and Inclusion: An International Journal*, 38(1), 26-37.
- Afflerback, S., Carter, S. K., Anthony, A. K. & Grauerholz, L. (2013). Infant-feeding consumerism in the age of intensive mothering and risk society. *Journal of Consumer Culture*, 13(3), 387-405. <https://doi.org/10.1177/1469540513485271>
- Alpi, K. M. & Evans, J. J. (2019). Distinguishing case studies as a research method from case reports as a publication type. *Journal of the Medical Library Association*, 107 (1), 1-5. [dx.doi.org/10.5195/jmla.2019.615](https://doi.org/10.5195/jmla.2019.615).
- Atkinson, A. M. (1993). Evaluation of career and family roles by family day care providers, mothers at home, and employed mothers. *Early Childhood Research Quarterly*, 8, 445-456.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı annelik mi*, Ayşe Ekmekçi (Çev.). İletişim Yayınları.
- Bakker, A. B. & Demerouti, E. (2013). "The spillover-crossover model," in *New Frontiers in Work and Family Research*, eds J. Grzywacs and E. Demerouti (Hove: Psychology Press), 54-70.
- Barker, G., Olukoya, A. & Banerji, R. (2020). Gender norms and unequal caregiving responsibilities: Insights from gender-transformative programming in northern Nigeria. *Global Public Health*, 15(8), 1234-1247. <https://doi.org/10.1080/17441692.2020.1751120>
- Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychol. Bull.*, 117, 497-529. doi: 10.1037/0033-2909.117.3.497.
- Bianchi, S. M. (2011). Changing families, changing workplaces. *The Future of Children*, 21(2), 15-36. <https://doi.org/10.1353/foc.2011.0013>
- Biblarz, T. J. & Savci, E. (2010). Lesbian, gay, bisexual, and transgender families. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 480-497. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x>
- Blair-Loy, M. & Wharton, A. S. (2021). Gendered careers: Theorizing the intersection of caregiving and careers. *Journal of Management*, 47(1), 87-109.
- Bock, G. & Thane, P. (Eds.). (2019). *Maternalism and women's citizenship: Mothering in the 20th century*. Routledge.
- Borelli, J. L., Nelson, S. K., River, L. M., Birken, S. A. & Moss-Racusin, C. (2017). Gender differences in work-family guilt in parents of young children. *Sex Roles*, 76, 356-368. doi: 10.1007/s11199-016-0579-0.
- Bos, H. & Gartrell, N. (2020). Lesbian-mother families formed through donor insemination. In A. E. Goldberg & K. R. Allen (Eds.), *LGBTQ-parent families* (pp. 25-44). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35610-1_2
- Buchanan, L. (2013). *Rhetorics of motherhood*. Southern Illinois University Press.
- Chodorow, N. (1979). *The reproduction of mothering, psychoanalysis and the sociology of gender*. University Of California Press.
- Christler, J. (2013). Womanhood is not as easy as it seems: femininity requires both achievement and restraint. *Psychol. Men Masc.*, 14, 117-120. doi: 10.1037/a0031005.

- Clark, E. & Dumas, A. (2020). Children's active outdoor play: "Good" mothering and the organization of children's free time. *Sociology of Health & Illness*, 42(6), 1229–1242. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13107>.
- Collett, J. L. (2005). What kind of mother am I? Impression management and the social construction of motherhood. *Symbolic Interaction*, 28, 327–347. doi:10.1525/si.2005.28.3.327.
- Collins, C. (2021). Is maternal guilt a cross-national experience? *Qualitative Sociology*, 44(1), 1–29. <https://doi.org/10.1007/s11133-020-09451-2>
- Connell, R. W. (2016). *Gender and power: Society, the person, and sexual politics*. John Wiley & Sons.
- Cotter, D. A., Hermsen, J. M. & England, P. (2008). "Moms and jobs: trends in mothers' employment and which mothers stay home," in *American Families: A Multicultural Reader*, in S. Coontz, M. Parson & G. Ralay (2nd eds.), (New York: Routledge), 379–386.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). CA: Sage.
- Dillaway, H. (2006). Good mothers never wane: Mothering at menopause. *Journal of Women & Aging*, 18(2), 41–53. https://doi.org/10.1300/J074v18n02_04
- Doucet, A. (2018). *Do men mother* (2nd ed.). University of Toronto Press.
- Douglas, S. J. & Michaels, M. W. (2004). *The mommy myth: The idealization of motherhood and how it has undermined women*. Simon and Schuster.
- Egeland, B. & Heister, M. (1995). The long-term consequences of infant daycare and mother-infant attachment. *Child Development*, 66 (2), 474–485.
- Elison, J. & Partridge, J. A. (2012). Relationships between shame-coping, fear of failure, and perfectionism in college athletes. *J. Sports Behav.*, 35, 19–39.
- Elliott, S., Powell, R. & Brenton, J. (2015). Being a good mom: Low-income, black single mothers negotiate intensive mothering. *Journal of Family Issues*, 36(3), 351–370. <https://doi.org/10.1177/0192513X13490279>
- Evenson, R. J. & Simon, R. W. (2005). Clarifying the relationship between parenthood and depression. *J. Health Soc. Behav.*, 46, 341–358. doi: 10.1177/002214650504600403.
- Fidan, F. Z. (2016). Complex manifestations of motherhood in social life: Motherhood and career. In *Current Topics in Social Sciences* (pp, 567-576). In H. Yaldir, R. Efe, E. Zuzańska-Żyśko & M. Arslan (Eds.), St. Kliment Ohridski University Press.
- Garcia, A. & Smith, E. R. (2023). The impact of social norms on women's experiences of motherhood and career advancement. *Gender, Work & Organization*, 30(3), 354-368. <https://doi.org/10.1111/gwao.12879>
- García-Moreno, M. & Morales, E. (2023). Negotiating motherhood: Balancing work and family among Latina women. *Family Relations*, 72(1), 89-104.
- Garcia, A. & Lee, S. (2022). The Impact of Social Media on Mothers' Perceptions of Motherhood: A Qualitative Analysis. *Journal of Family Communication*, 43(3), 378-397.
- Gaunt, R. (2008). Maternal gatekeeping: antecedents and consequences. *J. Fam. Issues*, 29; 373–395. doi: 10.1177/0192513X07307851

- Gezer Tuđrul, Y. (2019). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadınların Annelik Deneyimleri Üzerine Bir Saha Çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*,3, 71-90.
- Gezer Tuđrul, Y. (2018). Dindar kadınların annelik algısı: Reçel blog ve müslüman anneler blogunun karşılaştırmalı analizi. *Fe Dergi*, 10(2), 71-84.
- Glass, J., Simon, R. W. & Andersson, M. A. (2016). Parenthood and happiness: Effects of work-family reconciliation policies in 22 OECD countries. *American Journal of Sociology*, 122(3), 886–929. <https://doi.org/10.1086/688892>
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.
- Grunow, D. & Evertsson, M. (Eds.). (2019). *New parents in Europe: Work-care practices, gender norms, and family policies*. Edward Elgar.
- Guendouzi, J. (2006). "The guilt thing": Balancing domestic and professional roles. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 901–909. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00303.x>
- Gupta, S. & Ash, R. (2023). Gender and time poverty: An analysis of time use data in India. *Feminist Economics*, 29(1), 134-156.
- Hansen, T. (2012). Parenthood and happiness: a review of folk theories versus empirical evidence. *Soc. Indic. Res.*, 108; 29–64. doi: 10.1007/s11205-011-9865-y.
- Hardesty, J. L. & Ogolsky, B. G. (2020). A socio-ecological perspective on intimate partner violence research: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 454–477. <https://doi.org/10.1111/jomf.12652>.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press.
- Heisler, J. M. & Ellis, J. B. (2008). Motherhood and the construction of "Mommy Identity": Messages about motherhood and face negotiation. *Communication Quarterly*, 56, 445–467. doi:10.1080/01463370802448246
- Hewlett, S. A. & Luce, C. B. (2023). *Off-Ramps and On-Ramps: Keeping Talented Women on the Road to Success*. Harvard Business Review Press.
- Higgins, E. T. & Tykocinski, O. (1992). Self-discrepancies and biographical memory: personality and cognition at the level of psychological situation. *Pers. Soc. Psychol. Bull.*, 18, 527–535. doi: 10.1177/0146167292185002.
- Hochschild, A. R. & Machung, A. (1989). *The second shift: Working families and the revolution at home*. Viking.
- Hollway, W. (2010). Conflict in the transitions to becoming a mother: A psycho-social approach. *Psychoanalysis, Culture & Society*, 15, 136–155. doi:10.1057/pcs.2009.34
- Hook, J. L. (2023). The gender gap in housework time from 1986 to 2019: The rise of the tiger mom, the second shift, and the parenting penalty. *Journal of Marriage and Family*, 85(2), 469-488.
- Jones, A. B. & Johnson, K. L. (2023). Transitioning to Motherhood: A Longitudinal Study on the Experiences and Expectations of Future Mothers and Present Mothers. *Journal of Family Psychology*, 37(2), 215-230.
- Jones, L. K. & Brown, C. (2022). Gendered expectations of parenting: An analysis of the division of household labor among dual-earner couples. *Journal of Family Issues*, 43(2), 203-220. <https://doi.org/10.1177/0192513X211024930>

- Jones, L. & Martinez, S. (2022). Navigating the double bind: Gendered expectations of caregiving and career advancement. *Journal of Applied Psychology, 107*(5), 675-689. <https://doi.org/10.1037/apl0000654>
- Jones, J. M. & Rogers, J. (2021). Intersectionality and social justice issues impacting the educational experiences of women of color. In M. S. Kimmel, J. M. Jones, & A. Thomas (Eds.), *Handbook of Studies on Men and Masculinities* (pp. 203-217). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35748-4_14
- Kabeer, N. (2016). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third Millennium Development Goal. *Gender & Development, 24*(1), 1-15.
- Killewald, A. & Bearak, J. M. (2023). Parenthood and the Gender Gap in Work–Family Conflict. *American Sociological Review, 88*(1), 21-49.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Lindsey, E. W. & Caldera, Y. M. (2023). Maternal Self-Doubt in Ethnically Diverse Families: Longitudinal Associations with Children's Social Competence. *Journal of Family Psychology, 37*(1), 123-135.
- Liss, M., Schiffrin, H. H. & Rizzo, K. M. (2013). Maternal guilt and shame: The role of self-discrepancy and negative evaluation. *J. Child Fam. Stud., 22*, 1112–1119. doi: 10.1007/s10826-012-9673-2.
- Ma`kela`, L. (2009). Representations of change within dyadic relations between leader and follower: discourses of pregnant followers. *Leadership, 5* (2), 171-92.
- Matias, C. & Fontaine, A. M. (2022). Motherhood penalties and privileges: The intersection of gender, caregiving, and workplace dynamics. *Journal of Family Theory & Review, 14*(1), 5-21.
- McClendon, D., (et al.). (2023). Gender Roles in the Family Context: Exploring Longitudinal Associations with Adolescents' Well-being. *Journal of Marriage and Family, 85*(2), 469-488.
- Mendoza, J. A., (et al.). (2023). The Impact of Sociodemographic Factors and Guilt on Maternal Feeding Styles. *Journal of Nutrition Education and Behavior, 55*(3), 322-328.
- McQuaid, R.W., Munro, A. & Dabir-Alai, P. (2012). Motherhood and its impact on career progression. *Gender in Management an International Journal, 27*(5):346-364.
- Meeussen, L. & van Laar, C. (2018). Feeling pressure to be a perfect mother relates to parental burnout and career ambitions. *Frontiers in Psychology, 9*, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02113>
- Miller, L. & Kivela, J. (2023). Guilt and the Working Mother: An Examination of Guilt from Work and Home-Related Responsibilities. *Journal of Family Issues, 44*(2), 189-209.
- Moran, V. H., Dykes, F., Burt, S. & Shuck, C. (2006). Breastfeeding support for adolescent mothers: Similarities and differences in the approach of midwives and qualified breastfeeding supporters. *International Breastfeeding Journal, 1*(1), 23. doi: 10.1186/1746-4358-1-23
- Patel, S. K., Sharma, A. & Singh, K. (2022). Maternal identity conflict and work-family balance among Indian women: The mediating role of social support. *Journal of Family Issues, 43*(3), 378-397.
- Peterson, J. & DeKeseredy, W. (2023). The perfect mother myth: Exploring the effects of intensified mothering ideologies on maternal well-being. *Journal of Family Studies, 29*(2), 234-248. <https://doi.org/10.1080/13229400.2022.2105458>

- Risman, B. J. (2018). *Where feminism went wrong*. Oxford University Press.
- Robertson, S. & Brand, M. (2022). The Guilty Mother: An Examination of the Feelings of Guilt Experienced by Mothers in the UK. *Journal of Child and Family Studies*, 31(1), 100-114.
- Robinson, L. D., Magee, C. A. & Caputi, P. (2018). Sole mothers in the workforce: A systematic review and agenda for future work-family research. *Journal of Family Theory & Review*, 10(1), 280-303. <https://doi.org/10.1111/jftr.12249>
- Roskam, I., Raes, M. & Mikolajczak, M. (2017). Exhausted parents: Development and preliminary validation of the parental burnout inventory. *Front. Psychol.*, 8 (163). doi: 10.3389/fpsyg.2017.00163.
- Rotkirch, A. & Janhunen, K. (2009). Maternal guilt. *Evol. Psychol.*, 8, 90-106.
- Schmidt, E.-M., Rieder, I. & Zartler, U. (2019). Interrelated parenting practices: Conceptual foundations of involvement in care work at the transition to parenthood. *Families, Relationships and Societies*, 8(2), 321-340. <https://doi.org/10.1332/204674318X15241492154458>
- Simon, R. J. & Landis, J. M. (1989). Women's and men's attitudes about a woman's place and role. *Public Opinion Quarterly*, 53, 265-276
- Smith, J. (2021). Negotiating the Ideal: Exploring Conceptions of the "Good Mother" in Contemporary Society. *Journal of Family Studies*, 25(3), 345-362.
- Smith, L. & Kassa, K. (2022). Gendered expectations of motherhood: A comparative study of maternal guilt in the United States and Ethiopia. *Gender & Society*, 36(1), 57-79. <https://doi.org/10.1177/08912432211042813>
- Smith, E. R., Johnson, M. & Garcia, A. (2021). The pressures of motherhood: Exploring maternal guilt and societal expectations. *Journal of Family Psychology*, 35(4), 462-474. <https://doi.org/10.1037/fam0000827>
- Strom, H., Long, M. V. & Grych, J. H. (2023). Maternal Guilt and Depressive Symptoms in Mothers of Preschool Children: The Role of Coping Strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 32(2), 429-441.
- Smith, J. & Jones, R. (2023). Idealized Motherhood: Portrayals of Motherhood in Popular Television Shows. *Media Psychology*, 45(2), 189-209.
- Thomas, G. (2015). *How to do your case study*. SAGE.
- Trinh, S. L., (et al.). (2022). Guilt and Shame in Perinatal Women: Associations with Postpartum Depression and Anxiety Symptoms. *Journal of Affective Disorders*, 300, 323-330.
- Wilkins, C. (2006). A qualitative study exploring the support needs of first-time mothers on their journey towards intuitive parenting. *Midwifery*, 22, 169-180. doi:10.1016/j.midw.2005.07.001
- Williams, A. L. & Abelson, E. A. (2023). Policy solutions for advancing gender equity in the workplace: An analysis of parental leave and childcare policies in the United States. *Gender, Work & Organization*, 30(2), 173-187. <https://doi.org/10.1111/gwao.12756>
- Williams, J. & Petts, R. J. (2022). Revisiting Gender Ideology and Public Support for Mothers' Employment: The Role of Guilt. *Gender & Society*, 36(1), 36-58.
- Wilson, M. B. & Ramos, K. (2022). Intensive mothering ideologies and maternal stress: A qualitative exploration. *Gender & Society*, 36(1), 96-114. <https://doi.org/10.1177/08912432211051821>

Van Deurzen, E. (2007). Existential Therapy. Dryden's Handbook of Individual Therapy.

van Wyk, N. C. & Leech, R. (2016). Becoming the mother of a child with disabilities: A systematic literature review. *Community, Work & Family*, 19(5), 554–568. <https://doi.org/10.1080/13668803.2016.1143806>

Yin, R.K. (2009). *Case study research: Design and methods*. 4th ed. SAGE.

Yin, R.K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods*. 6th ed. SAGE.

Zagefka, H., Houston, D., Duff, L. & Moftizadeh, N. (2021). Combining motherhood and work: effects of dual identity and identity conflict on well-being. *Journal of Child and Family Studies*, 30, 2452–2460 <https://doi.org/10.1007/s10826-021-02070-7>.

Article Information Form

Author(s) Contributions: The article has a single author.

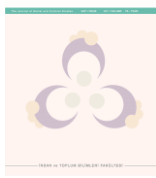
Plagiarism Detection: This article has been checked for plagiarism.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: Author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: No grants were received from any public, private or non-profit organizations for this research.

Ethical Approval and Participant Consent: “Between the Motherhood and Career Gripper: A Case Study of First-Time Mother” the scientific, ethical and citation rules were followed; no falsification was made on the collected data, and the “Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi” has no responsibility for any ethical violations to be encountered, and all responsibility belongs to the authors.

Citizenship of Algerians During the French Colonial Period Between 1865 to 1919

Badra Gündoğdu

Ankara Hacı Bayram Veli University,
PhD Student in Political and Social
Sciences, Ankara, Türkiye,
dahmani.badra@hbv.edu.tr

Received: 20.02.2024
Accepted: 15.06.2024
Available Online: 27.06.2024

Abstract: This study seeks to shed light on the issue of Algerian citizenship during the French colonial period between 1865 and 1919. It covers the practices of the French administration in the context of its colonial policy that granted Algerians the status of French citizens and naturalizing them with French nationality under a series of controversial laws from 1870 and 1871 to 1919 and the related reforms. We aim to explain what these laws brought to the Algerians (the indigenous population) as the owners of the land and the Algerians' reaction to these laws in their struggle for independence. This study aims to elaborate on the promises of the French colonial administration to Algerians and their conditions for granting them civil and political rights, including speaking good French and leaving the religion of Islam. I will also discuss the extent to which these politics succeeded or failed vis-à-vis the survival of the Algerian culture under a comprehensive policy of assimilation and colonization. It will also discuss the relation between the citizenship debate and independence movement mixed with Muslim and Arab identity.

Keywords: Algeria, Colonization, Citizenship, French Colonies, Naturalization

1. Introduction

The concept of citizenship is related to the society where citizens live together freely and independently to achieve their livelihood. It denotes integration through plurality despite the diversity of their religious and ethnic national affiliations. Citizenship represents the social and legal bond within a country. The issue of the French citizenship has been controversial throughout its modern history and even today. This study sheds light on the issue of Algerian citizenship during the French colonial period between 1865 and 1919.

The Colonial French administration worked on granting Algerians the status of French citizens and naturalizing them with French nationality because they want to annex the Algerian land as the French Algeria. When France occupied Algeria, it promised to protect Algerian citizens and preserve their property in discourse to contain the grievances of the native Algerian people, but it broke its promises with oppressive responses. For this purpose, they introduced a series of unjust laws starting with the Senatus Consult law of 1865 and the Crémieux decree of 1870, through the law on the indigenous population of 1871, right up to the law of 4 February 1919 and the so-called reforms that accompanied it. Because of the French nationalism and secularism, the French considered themselves superior to the Algerians as the introducers of their civilization and modernity and saw colonization as a natural price of modernization and development. Their dislike toward Islam emanates from nationalism and secularism and even some of old Catholic tradition. Therefore, they tried to erase their Arab-Islamic identity by eliminating anything relation to the Islamic religion and Arab-Algerian culture because they saw it as backward and a barrier before progress under the influence of the French Enlightenment. In this way, the colonial rule tried to eliminate everything that represented the Algerian identity and to transform the Algerians into complete French citizens.

Even though the French administration did not care about the wellbeing of the Algerians, but they had to implement some measures to contain their anger and reactions due to the confiscation of their lands

and their mistreatment. For this purpose, France introduced laws to incorporate at least some of Algerians living in Algeria and France as they considered Algeria a French province while attempting to erase its Algerian identity and history as they even destroyed the Algerian archive.

Very few studies elaborated on this subject of, including that by Wael Patrick (2005) entitled *Le statut des musulmans en Algérie coloniale, une nationalité française dénaturée* (The status of Muslims in colonial Algeria, a distorted French nationality) which addressed the status of Algerians as subjects and not citizens of France by the Senatus law, and the gradual integration of Algerian and European Jews through granting them full citizenship by the Crémieux decree. In his study, Patrick describes this conditional French citizenship France granted the Algerian people but not a full nationality with several flaws. Patrick also refers to the reforms of February 1919, which introduced new procedures for French citizenship to the Algerians with disappointing conditions for Algerians colonialists. In another study named "La citoyenneté sous l'Empire français (Citizenship under the French Empire)", Yerii Urban (2017) distinguishes between the French citizens and the French subjects in the French colonies, and between several concepts of citizenship, including colonial citizenship, indigenous citizenship, and French citizenship. Urban also argued that it was impossible to be a full citizen outside the center as the state of France. He also mentioned that the French colonies and their inhabitants were forced to have a second-class citizenship and were considered French subjects without rights.

Sarah Safwan (2022) analyzed the legal citizenship of the Algerian population during French colonialism. She discussed the fact that French nationality was not granted to residents of Algeria during the French colonial period between 1865 and 1944, due to the complex and difficult conditions set by the French colonialists in order for the Algerians to obtain the French nationality. These conditions involved renouncing their Islamic civil status. She also mentioned several laws enacted by France concerning Algerians, including the Crémieux decree, which provided for the granting of French citizenship to all Algerian Jews in 1870. She also referred to the declaration of 1 November 1954 as the first Algerian legal text published during the period of armed struggle against the French colonialists. It stipulated the need to recognize Algerian nationality through an official declaration that abolished the colonial legislative system that had annexed Algeria to France.

2. An Overview of The French Occupation of Algeria

The French occupation of Algeria is one of the longest and oppressive colonial experiences in modern history as the Algerians lost millions of martyrs during their resistance to the oppressive French colonization of 132 years. The suffering of the Algerians began with the defeat of the Algerian and Ottoman fleets against the European (British and French) fleets in the Battle of Navarino in 1827. The abolition of the Janissary corps (1828) also caused a weakness in the Ottoman army that was exploited by France to invade Algeria. Moreover, the Fly Whisk Incident was an indirect cause of the French occupation of Algeria. France received its wheat shipments from Algeria while debts began to accumulate on the side of France, so Algerian merchants complained that France was not paying money for wheat. When Dey Hussein (Governor General of Algeria before the French occupation) asked the French Consul Duval of the time to pay France's debts, he replied with a humiliating answer which angered Dey Hussein against him and expelled him by waving at him with flywhisk (then called fan). By demanded an official apology which Dey Hussein rejected, the French government exploited the opportunity to occupy Algeria, particularly given the weakness of the Algerian fleet of the Ottoman state.

France prepared the French public opinion for the colonization of Algeria on the basis that it wanted to restore France's honor after being humiliated by Dey Hussein. As a result, France launched the siege of major Algerian cities in 1827, which lasted three years, and on 05 July 1830, France officially occupied Algeria. The Punishment of Dey Hussein was transformed into a campaign of conquest of people, land, culture, and religion (Saadallah,1992: 16). Beyond the Fly Whisk incident and the French consul's

revenge, the real reason was that France had planned to occupy Algeria much earlier but did not find the opportunity to implement its plan.

As soon as France set foot in Algeria, the policies of relocation, repopulation, repression and persecution began. France also confiscated lands from tribes and villages and redistributed them to of European immigrants coming from France, Spain, and Italy to Algeria. The French administration also closed Islamic schools to destroy Algeria's Islamic identity because Islam was the major source of resistance against colonization. (Kanoun: 2012, 15)) As an attempt to confront France's repressive policy, the resistance of religious leader Emir Abdelkader emerged in western Algeria and El Hajj Ahmed Bey led resistance in the east of the country.

Following a long military confrontation with the resistance, France managed to defeat the forces of Emir Abdelkader and Ahmed Bey. In 1848, Algeria was officially made a French province and Algerian Jews were granted French citizenship while France enacted a series of unjust laws against Algerian Muslims.

In May 1945, France committed a terrible massacre by killing 45,000 Algerians who were demonstrating with the national flag for Algerian independence, known as the massacres of 8 May 1945. On 1 November 1954, the Algerian Revolution (the war of liberation) broke out under the leadership of the National Liberation Front, and in August 1956, the Soummam Conference was held, considered an important event because of the identification of the leaders and structures of the internal and external resistance (military and civilian).

In September 1958, the National Liberation Front formed an interim government led by Farhat Abbas as an Algerian politician. With the outbreak of the Second World War in 1939, he volunteered for the French army. Farhat Abbas also called for Algeria to merge with France and for equal rights for Algerians and French. After the war, Farhat Abbas' ideas changed as he began to fight for Algerian independence, and he founded the Democratic Union Party for the Algerian Declaration.

The National Liberation Front (FLN) was formed in 1954 from a split within the Movement for the Triumph of Democratic Freedoms by members of the paramilitary Special Organization: Its armed wing, the National Liberation Army, fought in the Algerian War from 1954 to 1962. After the Evian Accords of 1962, the party suppressed internal dissent and ran Algeria as a one-party state. The French occupation, which lasted 132 years of oppression, came to an end with the signing of the Evian Accords on 18 March 1962, which is celebrated as Victory Day, and 5 July 1962 is the date of Algeria's official declaration of independence, the same day that France seized Algeria.

With the outbreak of the Algerian revolution for independence, Farhat Abbas joined the National Liberation Front party and became its representative in Paris. When the formation of the first Algerian interim government was announced in Tunisia, he became its first president between May 1958 and August 1961. The National Liberation Front is a nationalist political party in Algeria. It was the main nationalist movement during the Algerian revolution to later rule the independent country unilaterally until other parties were legalized in 1989.

2.1. The situation of Algerians before 1865

On the political front, following France's direct occupation of Algeria, France set up a government department to oversee local affairs in the so-called Arab offices, to create an information base on cultural traditions, the impact of tribes and local norms and laws. This policy aimed to penetrate Algerian society and consolidate French influence (Brown, 2018: 17).

In this context, Ben Tami Reda and Marah Muhammad Al-Hanafi (2019) point out that colonial capitalism dismantled Algerian rural structures and their traditional tribal framework, as each clan had elites and their representatives within an independent body. However, French policy sought to

eliminate all forms of clan and tribal organization and tried to uproot the original culture of Algerian society through laws in which France considered Algerians as 'subjects' rather than 'citizens' (Ben Tami and Marah, 2019: 31). (France provide Algerians with the same rights as other French people. The word "subject" is an official term France used for Algerians to strip them of their Algerian identity and all their rights).

The local French administration quickly turned into an authoritarian and arbitrary rule in Algeria as France concentrated on inhabiting Algeria with the non-native population and developing an expansionist agricultural plan that would benefit the colonists that came to Algeria. In this respect, Haley Brown argues that settler colonialism sought to replace indigenous peoples on their lands, not to extract surplus value from them by mixing their labor with the colony's natural resources, so settler colonialism's main objective can be distinguished as exclusion and liquidation (Brown,2018:13). As a result, the Europeans that France brought to Algeria enjoyed the bulk of political and economic influence thanks to their membership of the French nationality, and they controlled the votes in Algerian municipalities.

France also created the post of a military governor to manage the French possessions in Algeria. On April 15, 1848, it was decided to divide Algeria into three provinces (Algiers, Oran, and Constantine), all attached to the French Ministry of the Interior. Colonial France decided to set up the French political and administrative system there, considering Algeria a French territory. Algerians were completely deprived of all political rights. In the period between 1848 and 1852, the French government gave settlers in Algeria the right to be represented in legislative councils and the right to elect two-thirds of municipal councils, this was at the expense of the representatives of most Algerians, on the pretext of their incapacity. The implementation of the French law was between the French citizens and Algerian subjects. The latter was punished for the additional crimes such as assembling without authorization, traveling to Algeria without permission, and criticizing the government. Algerian Muslims were subject to collective punishments imposed on tribes and douars (rural areas) (Weil, 2005: 95), constituting a racial discrimination against Algerians in the colonial France.

The French administration also encouraged settlers to plant vines to produce their wine after confiscating the land used for producing cereals before the French occupation. Algerians were expelled to less fertile lands without any financial aid to impoverish, starve, and eliminate the Algerian people, which led to the outbreak of famine later in Algeria between 1920 and 1924, and France eliminated traditional artisanal production such as silver, copper, and weaving industries for which Algerians (Boujemaa, 2016: 164-165). On the cultural front, France has pursued a policy of deliberate erosion of the local culture since its occupation of Algeria. For this purpose, it sought to eliminate Arab and Islamic culture as a prelude to the integration (or assimilation) of Algerians into the French entity.

France punished teachers and students, and desperately sought not to educate Algerians into French culture because it saw their traditional education as a threat since traditional education continues to inspire resistance to the occupation. In this regard, French Governor General Louis Turman (1882-1891) declared: *"Experience has shown that the Algerian people, to whom we have given a complete education, will demand their rights, which the French authorities have long concealed from them"* (Boujemaa, 2016: 165). The French administration paid no attention to the education of Algerians, and as a result, illiteracy was widespread among Algerians, especially children.

3. The Non-Citizenship of Native Algerians and the Laws Enacted by French Colonialism (1865 and 1919)

France tried in various ways to obscure historical facts to justify its colonization of Algeria, claiming that Algeria was a land without a master and that it was made up of groupings and tribes without constituting a nation (Safwan, 2022:177). The Algerians rejected this on the grounds that Algeria was a sovereign

state, and that they were Algerian citizens and were united by spiritual, social, and historical ties. For them, Algerian citizenship is an inalienable right.

To speak of Algerian citizenship during the era of French colonialism is considered impossible, as the term Algerian (with a capital letter) never appeared in official texts, and the project of an 'Algerian nationality' never saw a day light of day (Urban, 2017: 27). Particularly during the early period 1865-1944 France considered Algerians (indigenous people) and Muslims as foreigners and conquered people (Bousquet, 1953: 596), their citizenship could only be conditional.

Accepting Algeria as part of France under the 1848 Constitution recognized Algeria but it did not automatically grant French citizenship to its original inhabitants. A Muslim Algerian could not be considered a "French citizen" but rather a "French subject" because he was subject to his own law based on the provisions of Islam and could not enjoy the rights of a French citizen unless he was subject to French civil and political laws (Daifallah, 1995: 21). This was approved by the *Senatus Consult* law of 1865, defining the legal status of Algerians (indigenous people) by the French Senate as 'subjects' and that Algerian Muslims are *de facto* lower-class citizens (Ghabrial, 2007:10). The *Senatus Consult* law stipulates that Algerian Muslims are French but continue to be subject to the provisions of Islamic law and may be employed in civil and military jobs (Daifallah, 1995: 315). So, according to the logic of French design, Algerian Muslims were "French subjects". They exercise all the duties and more and enjoyed few of the French rights because the French administration feared about most Algerians over the minority of European colonist in Algeria. If an Algerian Muslim wished to be naturalized with French nationality and to enjoy his rights as a Frenchman, he would have to step outside the provisions of his Islamic religion, which the Algerian Muslim people completely refused. As a result, France intensified its tyranny over the indigenous Muslim population with unjust laws (*Crémieux* decree of October 1870, law on Indigenous peoples 1871, and law of February 4, 1919).

Yerri Urban (2017) argues the French citizens could fully exercise all their rights in Algeria while French subjects had no rights. He also distinguishes between three concepts of citizenship in French colonial times: French citizens, colonial citizens, and indigenous citizens. Citizenship of indigenous people was a concept launched by colonial France to formalize the existing political hierarchy between colonizers and the subordinate original inhabitants of Algeria by a nationality law specific to Algeria, making them French in the sense of general international law and not in the sense intended by domestic law (Urban, 2017:12). As for colonial citizenship, it's a form of citizenship open to individuals who come from other European countries without a French nationality within the framework of colonial settlement policy.

Patrick Weil argues that there is a link between citizenship and the civic rights according to the French civil law. For example, any French citizen automatically enjoys all rights, including civil rights. But this link was completely severed when France occupied Algeria and officially annexed it. France considered Muslims of French origin as non-citizens while depriving them of political and civil rights as a deformed and subjugated nationality, meaning that it is not based on the attribution of rights, but rather on the weakening of the Algerian people and their subjugation to the direct rule of France (Weil, 2005:93). In the same line, Samir Graid states that the French occupation of Algeria led to a major deformation of citizenship of Algerians' notion of belonging and loyalty to the tribes but not the way France attempted to remove it and to impose itself according to colonial conditions (Graid, 2015:6).

There has been a change in the French conception of the meaning of citizenship in the colonies and especially in Algeria since all French nationals by birth or naturalization are entitled to French nationality with the exception of the Muslims of the French Algeria where France defined the French, and their access to French nationality on the basis of leaving their Islamic legal status (Abul-Hassan, 2021:9-10). Thus, French citizenship was conditional on Algerian Muslims abandoning their Islamic religion.

3.1. Laws of French citizenship applicable to Algerians between 1865 and 1919

The laws of French nationality that are applied to Algerians are a set of legal procedures by which a person acquires a nationality other than his or her original nationality. There are then conditions for naturalized citizens that must be met to obtain French nationality.

3.1.1. Senatus Consult law of July 5, 1865

The Emperor Napoleon's¹ interest in Algeria took shape during his second visit in May 1865 (Medawar, 2018: 46). Napoleon addressed the Algerians, saying that France had not come to eliminate their nationality, but that it wished to improve their standard of living and participation in political life. Napoleon sought to pursue a policy of integration by creating an Arab kingdom in Algeria. On his return to France, he sent a letter to MacMahon on June 20, 1865, explaining France's policy in Algeria, which included stopping the confiscation of land and attempting to equalize Algerians and French, and his approval of the Senatus Consult law, which provided for the cessation of land colonization and recognition of Algerian ownership of the land they held previously (Saadallah, 1992: 24).

This policy angered the colonists/settlers in Algeria, especially as the phrase "Algeria is not an exclusive colony, but an Arab kingdom" (Qarmat, 2020: 21).

The Senatus-consult of 14 July 1865 allowed Muslims and Jews to apply for full French citizenship rights. In this case, the individual was governed by all the civil and political laws of France and lost all links with the special status to which he or she had previously been subject to. The granting a French citizenship that, by decree of the Council of State, was the result of an individual application, required the production of a certain number of documents, and was not automatic (Mouloud, 2012: 1).

The Senatus-consult law targeted lands over which the people had the right of usufruct, and did not deal with property rights with one exception that allowed people in the military region to dispose of their land, which allows centenarians to buy them freely, and an imperial decree was issued on May 23, 1863, it includes the general administration regulations related to the implementation of the Senatus-consult law. One of the aims of the law was to dismantle Algeria's cohesive society.

Reactions to the law varied as some favored the colonial administration and others opposed it. The ambitions of the centenarians in Algeria were boundless as they grabbed as much land as possible. As for the Algerians' position on the law, they strongly opposed to it, especially as it concerned their land. The Senatus-Consult law was intended to strip Algerians of their identity, to erase their historical and civilizational presence, and to convince Algerians that France had come to Algeria to civilize them.

Sebai Sidi Abdelkader and Bershan Mohammed argued that the first part of the article 1 stipulated in the Senatus Consult law states that the Algerian Muslim is French but will continue to be subject to the Islamic law. Researchers claim that the recognition of the French character of Algerian Muslims was explicit, that France did not recognize the status of full citizens, and that the survival of the Muslim subjects to Islamic law and personal status (marriage, inheritance, divorce, etc.) is not subject to French civil law and is therefore considered a non-citizen (Sebai and Bershan, 2018: 145).

In this context, researchers consider that France created a new legal status for the indigenous population by separating nationality from citizenship and that the legal status of Algerian Muslims was that they remained subject to their private status under civil law and their non-participation in voting for representatives of the French people under political rights, Sebai Sidi Abdelkader and Bershan Mohammed assert that what distinguished the colonizer from the indigenous population after 1865 was

¹ Napoleon III, the first French leader since the early years of the French occupation of Algeria and throughout the period of military rule from 1830 to 1870, was elected President of the Second French Republic.

not French nationality, but rather the right to vote, given that the concept of citizenship in the strict sense is the ability to participate in the exercise of national democracy by being able to vote, and the absence of this right means the non-participation of the Algerian Muslim population in public political life (Sebai and Bershan, 2018: 145-146).

3.1.2. Crémieux Decree of October 1870

The majority of Algerian Jews were loyal to the colonial France. Consequently, most of them worked in espionage and information-gathering on the Muslim population for the French regime. Thus, France rewarded them with religious, political, and economic privileges through the Edict of Crémieux (Adolphe Crémieux), the decree that transformed the Jews of Algeria from colonial subjects into French citizens (Robert, 2011:1), legally granting them French nationality and citizenship rights in exchange for their relinquishment of personal status lawfully granted them the right to French nationality and the enjoyment of French citizenship rights in exchange for their relinquishment of personal status (Rabinovitch, 2018: 813). Among the privileges granted to the Jews of Algeria, a central Jewish council was formed in the provinces of Algiers, Oran, and Constantine, with the recognition that all Jews in the Algeria become French citizens. The decision influenced 35,000 Jews in Algeria (Sheikh, 2017: 521) as France used Jews to spread the so-called French civilization in Algeria (Ayoun, 1988: 62).

The Jews in return welcomed colonialism and displayed their dependence on France while some voices were heard within France against the decree's abolition, fearing that the Jews would dominate France because Algerian Jews' right to French citizenship meant that they had political privileges, and their votes played a major role in many electoral districts. Algerian Muslims naturally rejected the decree, fearing that France would empower the Jews there (Sheikh, 2017: 525). The decree was not rescinded despite all the reactions and criticisms until 1940.

3.1.3. Indigenous People Law 1871

At the beginning of 1871, the second phase of the French administrative system began in Algeria, based on the civil regime stipulated by the Third French Republic and under the authority of a civilian Governor General. During this period, colonial France promulgated the "loi indigène (local law)". France used the term "loi indigène" to distinguish between the French and foreigners (who are the native inhabitants of Algeria) and to exclude them from their full legal rights (Urban, 2011: 2). The true meaning of the word 'indigène' means landowner, but in the French understanding it meant contempt and subjugation. The term was applied to the indigenous Algerian population, not to other colonists (Daifallah, 1995: 21). The term "Indigène" has only been used about Algerians because France did not consider them undeserving French citizenship, fearing their empowerment and their probable demand for liberation.

As for the European settlers, it was France who brought them to Algeria to serve her interests by granting them numerous privileges such as giving them the land of the Algerian people. These policies were not implemented in the rest of the French colonies where the local people remained in their place. Indigenous law was considered an arbitrary law against the indigenous population (Muslims in particular), depriving them of any right to equality. Indigenous law is seen as exceptional and unjust laws that aimed at repressing Algerians and depriving them of the right to own land and from enjoying civil and political freedoms. The French authorities limited the validity of this law to 7 years, but it was extended each time until 1944. This law was also seen as an obstacle to the movement of the Algerian population, exploiting their country's wealth and enslaving them to colonists and Europeans (Ouldennebia, 2011: 71).

In addition, this law included several exceptional and inhumane violations of the most basic human rights applicable only to Algerians. This unjust law overturned all rights granted by any authority to the

individual, it gave the legally granted government the right to French citizenship and the enjoyment of French citizenship rights in exchange for their relinquishment of personal or general status of the power to inflict punishment without trial and the enshrinement of the principle of collective responsibility in the crime against the French authorities (Ouldennebia, 2011: 5).

The aim of promulgating this indigenous law was to demolish social structures, dismantle family and spiritual ties, and to erase the material and moral existence of Algerian society. It also aimed to incorporate them into French civilization by forcing Algerians to attain French citizenship and naturalization, by abandoning their religion and culture. Through this law, France also exhausted Algerian society by imposing excessive taxes, confiscating their arable land, closing schools, and preventing the teaching of Arabic. Thus, the Algerian Muslims were forced to choose between abandoning his religion and identity while accepting French civil and political laws and thus French nationality or starve to death. Despite all this, the Algerian people became increasingly determined to resist the occupation and its assimilation policies.

The indigenous law remains an indelible symbol on France's colonial history in Algeria and a symbol of their supposed civilized decadence. Merle Isabelle, a historian of colonialism and specialist in the history of the Pacific, put it: "In Algeria, which is an integral part of France, we witnessed the birth of this ugliness and the legal atrocity of nationality without citizenship" (Sebai and Bershan, 2018: 206).

3.1.4. The Law of February 4, 1919

Following the appeasement of the Algerians and in recognition of the participation of thousands of Algerians in the First World War, the France made reforms, including the promulgation of the law of February 4, 1919, a charter that defines the legal status of the Algerian Muslims, since it specifies in its first chapter the conditions for obtaining French citizenship (Sahouli, 2022:842).

A new procedure for attaining citizenship by judicial decision was created by a law of 4 February 1919, but it remained restricted and was concurrent with the procedure provided for by the Senatus-consult of 1865. Anyone applying for French citizenship under either of these two texts had to give up their status of local law in favor of ordinary civil law status (Mouloud, 2012: 2), meaning the abandonment of Islamic law in their transactions.

There was a division over these reform about Algerians between the French elites. i. e. the French liberal that supported them and the Conservatives that rejected them, like the Alshubaan aljazairiyoun (Algerian youth) movement led by Prince Khaled. In this, researcher Sahouli Bashir explains Tawfiq al-Madani's speech in his memoirs on the polemic between liberals and conservatives:

"Two roads have opened up today facing young Algeria, - Algerian youth - and at the head of both roads is a group of people who wish to follow this road... The first road is the road of naturalization and entry into a new nationality, which is the nationality of the predominant element, integration into it, and acceptance of what follows this naturalization and assimilation. Proponents of this route spread their appeal with diligence and activity, writing, declaiming, and publishing newspapers and magazines in the French language, aiming to influence the classes educated in French schools and saturated with French culture. The second road, it's the road to preserving Algerian identity. This group has its supporters and defenders, even among the educated classes of French schools" (Sahouli, 2022:842).

The February 1919 reform appealed to the Algerian intelligentsia while granting political rights to Algerians (representation in the French Parliament and French citizenship) as they are still asked to abandon their private status with Islamic teachings, but internally it aimed to consolidate colonial domination. One of the most important provisions of the law of February 4, 1919, was how Algerians can enjoy French nationality and use the right to vote. Articles included in the law allowed the Algerians

to naturalize with French nationality, provided they renounce their personal status. Granting the right to vote and standing for election was based on the fact that Algerians meet a set of conditions, including completion of military service, and ownership of the land. To qualify for naturalization, they must reach the age of 25, be single, unmarried, or monogamous, with no previous crime and residence of for two years in a certain place. In reality, these conditions are considered almost impossible to meet, unfair and for the Algerians. Very few Algerians were naturalized according to this law (around 2,131 between 1919 and 1938) (Larbi,2020: 134).

The reforms introduced by the law of February 1919 were seen as disappointing by many Algerians as they maintained the logic of the Senatus Consult of forcing the original Algerian population to renounce their individual status in the name of French citizenship. Naturalization under this law was subjugation, not integration, according to the articles accompanying it, and even those who accepted naturalization were treated differently from French officials and citizens as they were still, in the eyes of the French administration, 'subjects' or second-class citizens. With the law of February 4, 1919, the French colonizer also aimed to increase the number of Algerian conscripts in the French army and to exploit the French elite who accepted naturalization in the service of the French administration to realize the colonial project.

4. Conclusion

The question of French citizenship for Algerian people was one of the most important issues for Algerian parties during the period between (1865-1919). When Algeria was legally annexed to France, the legal status of the indigenous peoples remained ambiguous to consolidate colonial rule in Algeria. The Senatus Consult law of 1865 was considered the first French attempt to solve the problem of citizenship for the Algerian population but it prevented them from automatically and collectively obtaining French citizenship and opened the way for them to obtain it individually and under difficult conditions. The most important of these conditions was to abandon the personal status law based on the Islamic law.

Depriving the Muslim population of French citizenship was nothing more than a devotion to the political will of the French colonizer, intended and planned in an attempt by the French colonialists to eliminate the Algerian identity and culture in order to legitimize its colonization. Additionally, these laws revealed the contradictions between the colonial authorities' plans in their relations with the Algerians since they asserted that all people of colonies were French citizens regardless of their affiliations. In reality, we find a policy of destroying Algerian society through genocide, ethnic and cultural discrimination, and depriving them the most basic civil and political rights.

The Algerian reactions were divided as the French Algerian elite (especially the graduates of French schools) accepted French nationality and supremacy, but their percentage was very small. The conservative Algerian movement rejected naturalization with the French nationality and favored *jihad* in the name of liberating Algeria and obtaining Algerian nationality as the overwhelming majority of the Algerian people rejected French citizenship and French occupation. The Algerian people relied on an armed resistance for independence and liberation from the laws of oppression and second-class citizenship imposed by the French colonialism. This led to the outbreak of the Algerian Liberation Revolution that was officially declared on November 1, 1954. The Revolution explicitly stipulated the need to recognize Algerian citizenship and to restore national sovereignty.

References

- Abul-Hassan, F. (2021). "Islam and the Politics of French Identity and the Development of Political Discourses". *King Faisal Centre for Research and Islamic Studies*, 7-18.
- Ayoun, R. (1988). Le decret cremieux et l'insurrection de 1871 en Algerie, *Revue d'histoire moderne, contemporaine*, 61-87.
- Ben Tami, R. & Merah, E. H. (2019). The Problem of Citizenship in Contemporary Algeria. *Journal of Social Sciences*, (1), 27-42.
- Boujemaa, A. (2016). The Conditions of Algeria at the Beginning of the 20th Century. *Journal of the College of Basic Education for Educational and Human Sciences*, (28), 162-174.
- Bousquet, G. H. (1953). How the natives of Algeria became French citizens: The international and comparative law quarterly, 2(4), 596-605.
- Brown, H. (2018). French colonialism in Algeria: War Legacy and Memory, [Unpublished doctoral thesis.].
- Daifallah, A. (1995). The Political Organization in Algeria (1945-1962), [Unpublished doctoral thesis.].
- Ghabrial, S. (2007). The Making of the Non-Citizen: From Subjects to Immigrants in the French-Algerian Transpolitical Space". *Immigration, Minorities and Multiculturalism in Democracies Conference*, 1-54.
- Graid, S. (2015). The problem of establishing a culture of citizenship in Algerian society, a sociological approach". *International Forum: Philosophy and the stakes of contemporary Arab society*, 1-20.
- Kanoun, H. (2012). French colonization and confiscation of Algerian land during the 19th century. *Journal of Mediterranean Dialogue*, 3(1), Sidi Bel Abbes University-Algeria, 149-158.
- Larbi, İ. (2020). The policy of naturalization with French nationality in Algeria between 1919-1939 and its effects on political life, the law of February 4. *Cannes Historical Periodical*, 50, 129-144.
- Medawar, K. (2018). Muslim Algerians and French citizenship in colonial Algeria 1865-1962, [Unpublished doctoral thesis.].
- Mouloud, A. (2012). Statut civil de droit local des musulmans d'Algérie et citoyenneté française, *Le Conseil constitutionnel*, 1- 7.
- Ouldennebia, K. (2011). The Policy of Subjugation and the Indigena Laws through the Archives of the Colonial Administration in Algeria. *Journal of El Bahith in Humanities and Social Sciences*, Sidi Bel Abbes, (2), 60-72.
- Qarmat, M. (2020). French naturalization policy in Algeria and Tunisia, and the various positions against it (1865-1936), [Unpublished master's thesis.].
- Rabinovitch, S. (2018). The quality of being French versus the quality of being Jewish: defining the Israelite in French courts in Algeria and the metropole. *Law and History Review*, 36(4), 811-846.
- Saadallah, A. (1992). The Algerian National Movement (1830-1900).
- Sahouli, B. (2022). The issue of naturalization from the perspective of the French Algerian elite 1900-1939. *Elmawakif Journal for Research and Studies in Society and History*, 18(1), 838-859.
- Safwan, S. (2022). The Legal Nationality of the Residents of Algeria during the French Colonization. *Algiers*, 16(1), 171-196.
- Sebai, S. A. K. & Bershan, M. (2018). Algerians between adjectives and French citizenship, a reading of the naturalization decree 1865. *Algerian Journal of Research and Historical Studies*, 4(8), 141-158.
- Sheikh, F. (2017). 'The Cremieux Law of October 24, 1870, and the Naturalization of Jews, *Difficult Choices Under Colonial Domination*, 8(1), 519-529.
- Sophie, B. R. (2011). Jews citizenship and antisemitism in French colonial Algeria 1870-1943, [Unpublished doctoral thesis.].
- Sprecher, J. (2022). Le statut de l'Algérie et de ses habitants, <https://histoirecoloniale.net/Le-statut-de-l-Algerie-et-de-ses.html>

Urban, Y. (2017). La citoyennete dans l'empire coloniale Français est-elle specifique. *Revue internationale de droit politique*, 14, 1-34.

Urban, Y. (2011). L'Indigène dans le droit coloniale français 1865-1955, Centre d'histoire de Sciences Po, 1-8.

Weil, P. (2005). Le status des musulmans en Algérie colonial, une natinoalite française denature. *Association Française Pour L'histoire de la Justice*, 16, 93-109.

Article Information Form

Author's Approve: The article has a single author. The author has read and approved the final version of the article.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: The author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: No grants were received from any public, private or non-profit organizations for this research.

Ethical Approval and Participant Consent: It is declared that during the preparation process of this study, scientific and ethical principles were followed and all the studies benefited from are stated in the bibliography.

Plagiarism Statement: This article has been scanned by iThenticate.

Cem Karaca Şarkılarında Türk Halk Edebiyatı Unsurları

Elements of Turkish Folk Literature in Cem Karaca Songs

Mahmut Delen

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat,
Türkiye, mahmut.delen@gop.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 14.03.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 11.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

Öz: Cem Karaca, kendine has tarzı ve müzik üslubunun yanı sıra protest tavrı ile de Türk sanatının son yüzyılında önemli bir karakter sayılmaktadır. Protest tavrını geleneksel bir kökene dayandıran sanatçı, gerek halkı tasvir ederken gerekse Türk halk edebiyatında bulunan çeşitli unsurları kullanırken bu duruşunu yansıtmaktadır. Rock müzik olarak tarif edilen ve son yüzyılda ortaya çıkan müzik türünü Anadolu'nun müzik ve edebiyat geleneği ile harmanlamayı başararak yeni bir öz ve biçim oluşturan Cem Karaca, kendini Anadolu rock ozanı olarak ifade ederek esas sanat anlayışını böylece ortaya koymuştur. Bu araştırmada da söz konusu anlayışla Cem Karaca'nın şarkılarında yer verdiği Türk halk edebiyatı unsurları çeşitli bakımlardan sınıflandırıldıktan sonra analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma materyali olarak sanatçının tüm albümleri seçilmiştir. Sanatçının şarkıları, doküman incelemesine tabi tutulduktan sonra sözleri kendisine ait olan eserlerde bulunan halk tasvirleri ve Türk halk edebiyatı unsurları kategorilere ayrılmıştır. Halk tasvirlerinde özellikle gurbetçiler, babalar, garibanlar, emekçiler, köylüler, ve burjuvalar öne çıkan temalar olmuştur. Türk halk edebiyatı unsurları bakımından ise sanatçının halk edebiyatı nazım birim ve biçimlerini kullandığı; söz konusu nazım biçimlerinin ahenk unsurlarına yer verdiği de görülmüştür. Ayrıca sanatçı, sayı ve pir motifleri gibi motifleri, taşpırma, atasözleri ve deyimleri de kullanmış, tasavvufi geleneği de şarkılarına yerleştirmiştir. Araştırmanın sonucunda bu bulgulardan hareketle Cem Karaca'nın biçimi farklı bir kökene dayansa da sanatının özünü Anadolu'ya ve Türk halk kültürüne bağladığı, geçmişte yaşayan ozanların geleneğini sürdüren bir temsilci olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cem Karaca, Türk Halk Edebiyatı, Folklor, Kültür, Rock Müzik, Anadolu Rock

Abstract: Cem Karaca is considered an important character in the last century of Turkish art with his unique style and musical style as well as his protest attitude. The artist, who bases his protest attitude on a traditional origin, reflects this stance both in his depiction of the people and in his use of various elements found in Turkish folk literature. Cem Karaca, who created a new essence and form by succeeding in blending the music genre described as rock music, which emerged in the last century, with the musical and literary traditions of Anatolia, expressed himself as an Anatolian rock troubadour and thus revealed his main understanding of art. In this study, with the aforementioned understanding, the elements of Turkish folk literature that Cem Karaca included in his songs were classified and analyzed in various aspects. All albums of the artist were selected as the study material of the research. After the songs of the artist were subjected to document analysis, the folk depictions and Turkish folk literature elements in the works whose lyrics belong to him were categorized. Expatriates, fathers, poor people, laborers, peasants, peasants, and bourgeoisie were the prominent themes in folk depictions. In terms of the elements of Turkish folk literature, it was observed that the artist used the verse units and forms of folk literature and included the harmonic elements of these verse forms. In addition, the artist also used motifs such as number and pir motifs, taşpırma, atasöz and idioms, and placed the Sufi tradition in his songs. Based on these findings, it was concluded that although Cem Karaca's style is based on a different origin, he connects the essence of his art to Anatolia and Turkish folk culture, and that he is a representative who continues the tradition of the minstrels of the past.

Keywords: Cem Karaca, Turkish Folk Literature, Folklore, Culture, Rock Music, Anatolian Rock

Extended Abstract

Music can be defined first and foremost as a branch of art that emerges from the sound itself. For sound only reflects itself if it is not united with words. What expresses meaning to the listener are the words that are integrated with music. In this context, neither music nor lyrics alone are sufficient to constitute the meaning itself (Ayas, 2015, s. 20). While music reveals meaning by integrating with lyrics, it also establishes a relationship with different sciences. This relationship enables literary, social, political and sociological changes to affect music and music culture. According to Şahin (2008, s. 269), the social and cultural changes in Türkiye have directly affected the country's understanding of art and music.

Politics has changed along with social changes and this change has affected music. It can be said that there has been a close relationship between politics and music from past societies to the present. Like all branches of art, music has sometimes been supported by politicians and administrators, and sometimes it has been subjected to restrictions and bans. The relationship between music and politics has been realized at the highest level, perhaps because music has the most power to influence and unite people among all branches of art. This is because those who held political power wanted to influence society by utilizing the power of music (Göher, 2007, s. 303). The people have also observed these power struggles through their social accumulation and have occasionally created resistance in this field of existence with their music. This oppositional stance in Turkish folk music, which was formed through folk songs, stemmed from the structure of the folk song, which requires one not to remain indifferent to what is happening in terms of content. Kabaklı (2016, s. 181) states that the characteristics of folk songs, such as expressing feelings and reactions to events rather than narrating events, and generally being about issues concerning the environment, can be counted as the basis of this mission. It can be said that folk songs have an important influence on Cem Karaca's songs. Folk songs based on individual and social events (Kabaklı, 2016, s. 181) were used as an important tool by Cem Karaca to keep the pulse of the public.

In the research, all the works of Cem Karaca, one of the artists who keeps his music at the center of social mobility, were determined as the study material. Among these works, the songs whose lyrics were written by Cem Karaca were analyzed by document analysis, one of the qualitative research methods, and the parts in which the artist depicted the public were subjected to content analysis. In these parts, various elements of the people were categorized into codes and analyzed according to themes.

Cem Karaca is considered an important character in the last century of Turkish art with his unique style and musical style as well as his protest attitude. The artist, who bases his protest attitude on a traditional origin, reflects this stance both in his depiction of the people and in his use of various elements found in Turkish folk literature. Cem Karaca, who created a new essence and form by succeeding in blending the music genre described as rock music, which emerged in the last century, with the musical and literary traditions of Anatolia, expressed himself as an Anatolian rock troubadour and thus revealed his main understanding of art. In this study, with the aforementioned understanding, the elements of Turkish folk literature that Cem Karaca included in his songs were classified and analyzed in various aspects. All albums of the artist were selected as the study material of the research. After the songs of the artist were subjected to document analysis, the folk depictions and Turkish folk literature elements found in the works whose lyrics belong to him were categorized. These categories emerged as folk depictions and elements of Turkish folk literature. Expatriates, fathers, poor people, laborers, peasants, peasants, and bourgeoisie were the prominent themes in the folk depictions. In terms of the elements of Turkish folk literature, it was observed that the artist used the verse units and forms of folk literature and included the harmonic elements of these verse forms. In addition, the artist also used motifs such as number and pir motifs, tapşırma, ataszös and idioms, and incorporated the Sufi tradition into his songs. Based on these findings, it was concluded that although Cem Karaca's style is based on a different origin, he

connects the essence of his art to Anatolia and Turkish folk culture, and that he is a representative who continues the tradition of the minstrels of the past.

1. Giriş

İnsan, hayatını sürdürmeye çalışmakla beraber çeşitli alanlardaki gelişimi sağlamak ve hayatı daha anlamlı hale getirmek için sürekli bir gayret içindedir. Sanat ve bilim de insanlık birikimini ileriye taşıyan iki unsur olagelmıştır. Sanatın ve bilimin temel motivasyonunun aynı olduğu söylenebilir. Zira her iki alan da insanın daha iyiye ve daha güzele yol almasını amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra sanat, insanı özgür kılarak güzellikleri artırmayı da gaye edinmektedir. İnsanın özgürleşmesini ve sürekli gelişimini talep eden tabiatından ötürü sanatsız bir toplum düşünülemez. Toplumun sanatla ilişkisinin sonucunda insanların birbirlerini manevî yolla güçlendirmesi gerçekleşmektedir (Öz, 2001, s. 102). Bu istençler ile birlikte sanat giderek gelişmiş ve farklı vasıtalarla insanlara yeni kapılar aralamıştır.

Sanat dallarının içinde ruha en derin etkiyi bırakanlardan birinin müzik olduğu söylenebilir. Toplumun her kesimi ile bütünleşen sanatların başında yer alan müzik, bu yönü ile toplumun gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli bir gösterge sayılmaktadır. Bu bağlamda toplumsal müziğin vardığı nokta, toplumun ilerlemesi ile paralellik arz etmektedir. Müziğin, yerel olanaklara dayansa da herkese hitap eden evrensel bir dil olmasının ona diğer sanat dalları içinde ayrı bir imtiyaz sağladığı öne sürülebilir (Öz, 2001, s. 102). Bu ayrıcalık, müziğin oluşumundaki hususiyetlerin irdelenmesi gerektiğini düşündürmüştür.

Evrenin başlangıcında yalnızca sessizlik vardır. Hareketin olmadığı yerde havayı devinime sokacak bir titreşimin olmaması, bu sessizliğin sebebi olarak ifade edilmiştir (Çuhadar, 2016, s. 218). Sessizlikten sonra doğadaki sesler vasıtası ile çeşitli tınılarla tanışan insan, doğayı taklit yolu ile müziğe giden yolunu kurmaya başlamıştır. Sonrasında doğa taklidinin yerini müziğin ve müzik aletlerinin çeşitliliğine bıraktığı düşünülmektedir. Ayas (2015, s. 27)'a göre de müzik, doğada hazır bulunan şeylerin kendisi değil insanın ürünü ve üretimidir. Müzik, besteciyle yorumcu ve dinleyici arasında alaka kuran, toplumsal olarak paylaşılan bir anlam ve değerler sistemine bağlı olarak gelişir. Ayrıca müzik, sosyal yaşamı içerisinde insanları şekillendirerek toplumsal hareketliliği mümkün kılar. Bu bakımdan müzik, son derece güçlü ve etkili bir ifade aracı olarak nitelendirilmektedir.

Araştırmada müziğini toplumsal hareketliliğin merkezinde tutan sanatçıların öncülerinden biri olan Cem Karaca'nın tüm eserleri, çalışma materyali olarak belirlenmiştir. Bu eserler içinden sözlerini Cem Karaca'nın yazdığı şarkılar, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile incelenmiş ve içerik analizi ile sanatçının halkı tasvir ettiği kısımlar konu edilmiştir. Bu kısımlarda halkın çeşitli unsurları kodlara ayrılmış ve temalara bağlı biçimde analiz edilmiştir.

2. Halkın Müziği ve Cem Karaca

Müzik, her şeyden önce sesin kendisinden neşet eden bir sanat dalı olarak tanımlanabilir. Zira ses, sözle birleşmemişse yalnızca kendisini yansıtır. Anlamı dinleyicisine ifade ettiren şey, müzikle bütünleşen sözlerdir. Bu bağlamda ne müzik ne de söz, tek başına anlamın kendisini teşkil etmeye yetmektedir (Ayas, 2015, s. 20). Müzik, sözlerle bütünleşerek anlamı ortaya koyarken aynı zamanda farklı bilimlerle de ilişki kurar. Bu ilişki; edebî, sosyal, politik ve sosyolojik değişimlerin müziği ve müzik kültürünü etkilemesini sağlar. Şahin (2008, s. 269)'e göre de Türkiye'de gerçekleşen toplumsal ve kültürel değişimler, ülkenin sanat anlayışını ve müziğini doğrudan dönüştürmüştür.

Toplumsal değişimlerle birlikte siyaset de değişmiş ve bu değişim, müziği etkilemiştir. Geçmişte yaşayan toplumlardan günümüze değin siyaset ile müzik arasında yakın bir ilişki olduğu söylenebilir. Tüm sanat dalları gibi müzik, bazen siyasetçiler ve yöneticiler tarafından desteklenmiş bazen de engellenme ve yasaklamalara maruz bırakılmıştır. Müziğin siyasetle olan ilişkisi, belki de tüm sanat dalları içinde

insanları etkileme ve birleştirme gücüne en çok sahip olanın müzik olması dolayısıyla en üst seviyede gerçekleşmiştir. Zira siyasi gücü elinde tutanlar, müziğin söz konusu gücünden yararlanarak topluma etki etmek istemişlerdir (Göher, 2007, s. 303). Halk da bu güç mücadelelerini toplumsal birikimi vasıtası ile müşahade etmiş ve müziği ile bu varlık sahasında zaman zaman direniş hattı oluşturmuştur. Türk halk müziğinde türkülerle oluşan bu karşı duruş, türkünün içerik bakımından olup bitenlere dair kayıtsız kalmamayı gerektiren yapısından ileri gelmiştir. Kabaklı (2016, s. 181) tarafından zikredilen türkülerde genellikle olay hikâye etmekten çok hadiseler karşısındaki duygu ve tepkilerin dile getirilmesi, genellikle çevreyi ilgilendiren konular hakkında oluşması gibi özelliklerinin bu misyonun dayanağı olarak sayılabileceği söylenebilir.

Cem Karaca'nın şarkılarında da türkülerin önemli bir etkisinin olduğu dile getirilebilir. Ferdî ve sosyal hadiselerle dayanan türküler (Kabaklı, 2016, s. 181), Cem Karaca'nın halkın nabzını tutmasında önemli bir gereç olarak kullanılmıştır. Türküler, içerdiği yer adları ile farklı bölgelere ve farklı ağızlara ait kelimeleri ortaya çıkaran büyük bir kültür hazinesi konumundadır (Zeybek, 2014, s. 32). Cem Karaca da eserlerinde bu kültür hazinesinin mahalli ağızlar ve yer adları ile ilgili ilhamlarından fazlasıyla faydalanmıştır. Bu noktada, bilinen türkülerin kullanılması haricinde Bayram Durbilmez tarafından kullanılan türküleme kavramına da değinmek gerekir. Türküleme de Cem Karaca'nın şarkılarında türküler kadar yer bulan bir unsurdur. Türküleme ile ifade edilen üretime göre, bilinen türkülerden faydalanılarak farklı formlarda şiirler ortaya konmaktadır (Kaya, 2020, s. 893). Türkülerin haricinde Cem Karaca'nın şarkı sözlerinde halk şiiri ve halk şiiri geleneğinin etkili olduğu da ifade edilebilir. Halk şiirinde, konu ile ezgi arasında kuvvetli bir bağın olduğu bilinmektedir (Oğuz, 2019, s. 20). Bu konu ve ezginin kuvvetli bağı, Cem Karaca tarafından kullanılmıştır. Ozanların bazı şiirlerinin Cem Karaca tarafından bestelenmesinin yanı sıra halk şiirinde şairlerin isimleri yerine mahlaslarının yer aldığı tapşırma bölümlerinin benzerinin sanatçı tarafından yer yer kullanılmış olması, bu bağın önemli göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Cem Karaca'nın ortaya koyduğu müzik anlayışı ile ilgili yapılan sınıflandırmalara bakıldığında Türk halk edebiyatının ve türkülerin yaptığı bu etkinin önemli rol alarak belleklere yerleştiği söylenebilir. Sanatçının yaptığı müziğe, kimileri Anadolu Pop demiş olsa da sanatçının yaptığı müziğe genel olarak Anadolu Rock isminin verildiği görülür. Hangi isimlendirme yapılırsa yapılsın Cem Karaca ile birlikte her zaman Anadolu kelimesinin anılması, sanatçının ilham noktasını gözler önüne sermektedir.

Dünyada rock müzik, toplumsal değişimin süratle yaşandığı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde özellikle genç kuşağın sürüklediği mevcut duruma karşı çıkış ve yeni bir dünya kurma umudu taşıyanların müziği olmuştur. Türkiye'de ise dünyadaki örneklerinden farklı olarak müziğe düzen eleştirisi görevini yükleyen rock müzik, Anadolu rock olarak adlandırılmıştır. 12 Eylül askeri darbesinin 1960'ların nispeten özgürlükçü olan ortamını kesintiye uğrattığı dönemlerde Cem Karaca da önemli bir rol oynamıştır (Gürses, 2017, s. 326). Söz konusu ortamda protest tavrı ile öncü isimlerden olan sanatçı ile ilgili yapılan Aydemir (2014, 59)'in çalışmasına göre Cem Karaca'nın protest şarkıları, üç başlıkta incelenmelidir. Bu başlıklarla sınıflandırılan şarkıların ise %67'sinin politik protest, %29'unun toplumsal protest, %4'ünün ise çevreci protest olduğu ifade edilmiştir.

3. Sanatı Bağlamında Cem Karaca'nın Hayat Öyküsü

Kendisini "Anadolu rock ozanı" olarak tarif eden Cem Karaca, tiyatro sanatçısı bir ailenin oğlu olarak 5 Nisan 1945'te İstanbul'da doğdu. "Muhtar Cem" adı verilen Karaca, annesinin telkini ile 6 yaşında müzik eğitimine başladı. Robert Koleji'nde eğitim alan sanatçı, doktor ya da mühendis olmayı hedefliyordu. Bu yıllarda "Suadiyeli Nesrin" olarak hatırladığı bir genç kıızı etkilemek için sokak ortasında söylediği şarkı, müzik kariyerinin başlangıcı olan Karaca, Beyoğlu Spor Kulübünün lokalinde profesyonelliğe ilk adımını attı; sonrasında ise "Dinamitler" ve "Jaguarlar" adlı gruplarla "rock and roll" parçaları seslendirdi. Baba Mehmet Karaca, oğlunu hariciyeciyi yapma hayali ile şarkıcılıktan vazgeçirmek istedi. Annesinin desteğini alan Cem Karaca'yı bu sevdadan vazgeçiremeyen baba, oğluna en azından Anadolu müziği yapması tavsiyesinde bulundu. Lise tahsili sonrası eğitimine son vererek askere giden sanatçı, görevi sırasında askerlerin bağlamasıyla söylediği türkülerden etkilenerek halk müziğine ilgi duymaya başladı. Bu anı

kendisi için dönüm noktası sayan Karaca, Batı enstrümanlarıyla Anadolu müziği yapma kararı aldı. Sonrasında Mehmet Soyarslan'ın kurduğu "Apaşlar" grubuyla çalışmaya başladı. Âşık Mahsuni Şerif ile oluşan yakınlıkları da türkülere olan ilgisini arttırdı. Cem Karaca, 1967'de düzenlenen bir yarışmada Erzurumlu Emrah'ın bir şiirine beste yaparak katıldı. Yarışmada ikinci olan Cem Karaca ve Apaşlar'ın ilk plağı yayımlandı. Grup, aynı yıl bir 45'lik daha çıkardı. Sanatçı, 1971'de Kardaşlar grubuyla Almanya'ya gittikten sonra 1971 Muhtırası verildi. Türkiye'de bir plağının toplatılması kararı sonrasında Almanya'da bir süre daha kalma kararı alan Cem Karaca, yurda döndükten sonra Moğollar'la devam etti ve 1974'te "Namus Belası" ve "Gurbet" şarkılarının olduğu bir 45'lik daha çıkardı. Moğollar'la vedalaşıp, Kardaşlar grubundan ayrılan Ünlü Büyükgöğeneç'i birlikte çalışmaya ikna ederek Dervişan'ı kurdu. Dervişan ile rock müzik tınlarına daha çok yaklaşan Karaca, "Tamirci Çırağı", "Kavga", "Parka", "İhtarname", "Yoksulluk Kader Olamaz", "İşçi Marşı", "Maden Ocağının Dibinde" gibi şarkılara imza attı. "1 Mayıs Marşı"nı seslendirdiği için bu plak nedeniyle dava açılan Cem Karaca, Dervişan ile yollarını ayırıp Kurtalan Ekspres'le de çalıştı. "Edirdahan" grubu ile 1978'de "rock opera" olarak nitelendirilen "Safınaz" albümünü çıkaran sanatçı, Türkiye'deki kamplaşmanın üst seviyeye çıktığı 1979'da, Almanya'ya gitti. Hakkında açılan davalardan ceza alacağına kesin gözüyle bakılan Karaca, yurda dönmedi. 7 Nisan 1980'de kaybettiği babası Mehmet Karaca'nın cenazesine de katılmayan sanatçı, darbe yönetimi tarafından Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkartıldı. Ancak 27 Haziran 1987'de yurda dönebildikten sonra müzikal faaliyetlerine devam eden Karaca, son büyük konserini 17 Ocak 2004'te Ankara Saklıkent'te verdi. Bu konserden kısa bir süre sonra 8 Şubat 2004'te kaldırıldığı hastanede vefat eden sanatçı, geride yüzlerce eser ve unutulmaz bir hayat hikâyesi bıraktı. (Anadolu Ajansı, 24.01.2024). Özgün sanatı ile beraber farklı ve mücadeleci hayat hikâyesi ile sonraki kuşaklara önemli bir miras bırakan Cem Karaca'nın sanatı ve hayatı, halen yeni nesillere ilham kaynağı olmaktadır.

4. Cem Karaca'nın Şarkılarında Halk Tasvirleri

Halkın nabzını şarkıları ile tutan Cem Karaca, ürettiği eserlerde de halk tasvirlerine yer vermiştir. Bu bölümde sanatçının halkın çeşitli kesimleri hakkında sözlerini kendi yazdığı şarkıları analiz edilmiştir. Söz konusu analizlerde Cem Karaca'nın en çok tasvir ettiği kesimin gurbetçiler olduğu görülmüştür. Emek-sermaye çelişkisi başta olmak üzere sömüren-sömürülen ilişkisi de sanatçının güftelerinde muhtelif bağlamlarda çok kez yer almıştır.

4.1. Gurbetçiler

"Alamanya" (Karaca, 1980) adlı şarkıda, Almanya'ya çalışmak için giden ancak geçici yerleşim düşünceleri kalıcı bir ayrılığa dönüşen Türkler, çalışma hayatlarındaki zorluk ve kültürel entegrasyon sorunları ile kendilerine yer bulurlar. Ağır koşullarda, fabrikalarda çalışanların durumu, çeşitli şekillerde anlatılır. Esere göre Almanya halkı ile çalışan Türkler arasındaki ilişkiden, esasında kimse memnun değildir. Bu durum, karşılıklı bir zaruret olarak tarif edilir. Almanya'da "öteki" olarak nitelenen Türkler'in, gurbette iken şahsi özellikleri ile de kınandığı görülür.

Şarkının devamında isimlerinde kimlikleri belli olan Ayşeler ve Ahmetler, Almanların dilinden "misafir işçiler" olarak tarif edilir. Oysa misafir işçi olarak gelen çocuklar, öz dillerindeki merhabayı unutmuş, Almanca "iyi günler" demeyi "grüss gott" diyerek alışkanlık edinmişlerdir.

"Alamanya Berbadı" (Karaca, 1982) eserine göre ise gurbete çıkış, iyi bir anı olarak hatırlanmamakta; sıla hasreti yürekten hiçbir zaman çıkmamaktadır. Memleketin havası, suyu, yemekleri özlenmekte; esasen daha konforlu günler gelse de vatandaki hayatın yerini asla tutmamaktadır.

"Almancılar" (Karaca, 1987) adlı şarkıda kısa zamanlığına çıkılması planlanan gurbete sevinçle yolcu edilen işçiler, uzun vakitler Almanya'da kalmış, çocuklarını orada dünyaya getirmiş, okutmuştur. Bu durumda olmalarına karşın ne Almanya'da yurttaş olarak sayılmış ne de öz vatanlarında yadırganmaktan kaçabilmişlerdir. Türk çocukları, artık Türkçeyi unutmuş, merhaba yerine Almanca kelimeleri kullanmayı tercih etmeye başlamışlardır.

“Asri Gurbet” (Karaca, 1975) şarkısına göre gurbette sıla özlemi çekmek zordur. Sevdiğine haber sormak mümkün olmadığı gibi uzaklarda öz kültüründen nasibini almak da artık mümkün değildir.

Yahya isimli bir kahya da “Kahya Yahya” (Karaca, 1990) eserindeki anlatıma göre İstanbul’a nice hayallerle gelmiş ancak kahyalıktan daha fazlasını yine bulamamıştır.

“Mor Perşembe” (Karaca, 1977b) şarkısında köyün tabii yaşamından çıkarak okumaya metropollere büyük umutlarla göç edenler, artık tabiatın işaretlerine bile yabancılaşmıştır, bunları dahi algılayamaz hale gelmiştir.

“Nöbetçinin Türküsü” (Karaca, 1992) eserinde gurbete çıkarak şehre göç etmeye hazırlananlara nasihatler sıralanır: Şehirlerin şatafatlı görüntüsü ve hayatın güzelliği aldattıcıdır. Esas olan sorgusuzca şehre göç edenler için şehirlerin egemenler eli ile bir sömürü aracı olma ihtimalidir.

4.2. Babalar

“Baba” (Karaca, 1998) adlı şarkıda vefat eden baba anılırken çeşitli tasvirlerle hayatta iken verdiği öğütler zikredilerek anlatılır. Kahve içen baba, her zamanki yerine oturmuş, geçmişi yad etmektedir. Baba, evladına doğruluğu anlatır, öğütler verir. Bu öğütleri de yalnızca sözle ifade etmez, aynı zamanda örnekliliği ile yansıtır. Baba, sevgisini açıkça gösteremese de sevgisi gözlerinden okunur. Hatta baba evladını öyle sever ki öldükten sonra bile onları gözetmekten vazgeçemez.

“Oğluma” (Karaca, 1982) adlı şarkıda ise evladına öğüt veren baba, atasözleri ile hiçbir şeyin olduğu gibi kalmayacağını, hiçbir nimetin de sonsuza kadar sürmeyeceğini ifade eder.

4.3. Garibanlar

Âşık Mahzuni Şerif’in aynı adlı eserinden uyarlanan “Acı Doktor” (Karaca, 1971) adlı şarkıda yoksulluk sebebi ile çocuğuna doktor bulamayan ve ancak yaya olarak hekime ulaşabilen bir vatandaş anlatılır. Bebeğinin beşiğini bağış olarak alan ebeveyn, ailecek ancak yağsız bulgur yiyebilmektedir.

“İhtarname” (Karaca, 1968) adlı şarkıda suyu, yolu ve çaresi olmayan insanların çokça olan derdinin dermanının olmayışı anlatılır.

“Zeyno” (Karaca, 1979) adlı şarkıda fakir olanların sevdiklerine bile kavuşamadığı anlatılır. Zeyno’nun sevdiği Memed fakir olunca sevmek, sevmek bile yasak edilir. Memed yiğit olsa da yiğitlik para etmez. Bu sebeple Zeyno, en son Memed ile birlikte kaçmaktan başka çare bulamaz.

“Yoksulluk Kader Olamaz” (Karaca, 1977) isimli şarkıda ise evkafta memur olan Ahmet’in yakacak kömürü ay sonuna kadar dahi yetmemektedir. Ahmet, etin tadını unuttuğu gibi insan gibi yaşamının adını da unutmuştur.

4.4. Emekçiler

“Safnaz” (Karaca, 1978) şarkısında bir kapıcı ailesinin yaşamı etraflıca anlatılır. Kasım, gün doğmadan uyanır, yaman bir ayazda kaloriferleri yakmaya çıkar. Kasım, bu işlere koyulmuşken aile de tüm fertleri ile çeşitli meşguliyetler peşine düşmüştür bile. Onlar da apartman sakinlerinin işlerini yapmakta, başkalarının çamaşırlarını yıkamakla iştigal etmektedirler. Ailenin her günü, bir diğerinden farklı bir taraf taşımamaktadır. Her yeni günde benzer işler yine tüm aileyi beklemektedir. Ancak Baba Kasım, her türlü eziyeti, kızının eğitim alması için çekmektedir. Kızı başarılı olduğunda ise bununla kıvanç duymakta, göğsü kabarmaktadır. Ancak Kasım’ın kızı Safnaz’ı okutmak, artık malî sebeplerle mümkün olamayınca o da eğitim alamayıp bir fabrikaya girerek çalışmak zorunda kalır.

“Tamirci Çırağı” (Karaca, 1968) eserinde ise zengin bir kıza aşık olan tamirci çırağının hikayesi anlatılır. Zor şartlar altında çalışanların da duyguları ve hayalleri vardır. Başka hayatları gördükleri yerlerdeki gerçeklerin bir gün kendilerine kısmet olacağını düşünebilirler. Ancak gerçekler, hikayelerini düşledikleri gibi sonuca vordırmayabilir.

“Parka” (Karaca, 1977) şarkısında bahsedilen parka ise bir dedenin üç aylık maaşı ile alınmıştır. Gazi olan dedenin oğlu tornacılık yapan emekçi bir babadır. Oğulları arasında dönüp duran parka, habire söküklere dikilerek yeni evlatların sırtına geçirilir.

4.5. Köylüler

“Sahibi Geldi” (Karaca, 1990) isimli şarkıda eserin adında zikredildiği gibi köylerden İstanbul’a gelerek “Bir yeni sahibi var artık bu şehrin anlasana/ Kimselerden korkusu yok/ Duvara astığın o çorapların sahibi geldi/ Altına aldığın o kilimlerin sahibi geldi.” ifadeleri ile nitelenen köylüler, memleketin sahibi olarak tasvir edilir. Köylüler, şarkının başlarında sözde şehirliler tarafından aşağılanma ve hakaretler ile karşılaşır. Bu esef verici karşılanmaya mukabil köylülerin esasında vatanın koruyucusu, varlığın üreticisi ve kimliği olarak tarif edilmesi ile methedildiği görülür.

“Bindik Bir Alamete” (Karaca, 1999) şarkısında ise siyasetçi gibi kahvelerde oturup ülke meseleleri mütalaa edenler, yeni gelen idarecilere umut beslemekte ve eskileri al aşağı etmekte pek maharetli davranmaktadır. Bu durum ise sanatçı tarafından istihza konusu edilerek nafile bir çaba olarak görülür.

4.6. Burjuvalar

Halkın önemli bir kesimini oluşturan insanları hakir görerek imtiyazlı durumlarını korumak isteyen gruplar, “Yarım Porsiyon Aydınlik” (Karaca, 1987) şarkısında tarif edilir. Bu tariflere göre söz konusu kişiler, konfor içerisinde yaşadığı halde hiçbir şeyi beğenmez, bilgisiz olduğu halde akıl verir, halkı aşağıladığı halde halkın gerçekleri ile ilgilenmezler. Ayrıca sanat ile ilgili de malumatfuruşluk yaparlar.

“Yoksulluk Kader Olamaz” (Karaca, 1977) şarkısında halkın halinden anlamayanlar, fakirlikten sancı içerisinde olan halka, radyolarda umursamazlık telkin etmekte; açlıktan verem olana da bal yemesini tavsiye vermektedirler.

“Beni Siz Delirttiniz” (Karaca, 1977) isimli şarkıda ise halkın ekmeği günbegün küçülürken efendileri pasta yemektedir. O sırada halk ise gaz ve su kuyruklarında beklemekte, temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.

“Bir Mirasyediye Ağıt” (Karaca, 1977) şarkısında ise ölümden sonraya malın götürülmeyeceği söylenen bir açgözlünün ölümüne yer verilir.

5. Cem Karaca'nın Sanatında Türk Halk Edebiyatı

Cem Karaca, şarkılarıyla halkın sesi olmak için yüzünü Anadolu'ya dönmüş bir sanatçı olarak tanınmaktadır. Anadolu Rock ile kendi topraklarından çıkan türkülerini, halka ve halkın aşıklarına ait şiirleri, modern tekniklerle sevenleri ile buluşturmuştur. Türk halk geleneğini, sözlerini kendi yazdığı şarkıların yanı sıra halk arasında bilinen eserleri de icra ederek devam ettiren sanatçı, Erzurumlu Emrah'ın, Karacaoğlan'ın, Pir Sultan Abdal'ın ve daha birçok halk ozanının şiirlerini tekrar yorumlamıştır. Karaca tarafından Mahzuni Şerif'in "İhtiyar oldum", "Oy Bana Bana", "Nem Kaldı"; Pir Sultan Abdal'ın "Dönen Dönsün", "Demedim mi?"; Karacaoğlan'ın "Üryan Geldim", "Karacaoğlan"; Neşet Ertaş'ın "Kendim Ettim Kendim Buldum" eserleri tekrar yorumlanmıştır.

Bunların dışında sanatçı, sözleri kendine ait olmayan “O Leyli” isimli şarkısında Âşık Emrah'tan bahseder. “Obur Dünya” adlı şarkısında da Yunus Emre, Pir Sultan, Hacı Bektaş gibi birçok halk ozanının ismi geçer. Cem Karaca, “Dadaloğlu”, “Kazak Abdal”, “Bir Of Çeksem”, “Kerkük Zindanı”, “Beyaz Atlı”, “Askaros Deresi”, “Üzüm Kaldı”, “Çökertme”, “Deniz Üstü Köpürür”, “Çanakale İçinde”, “Lümüne”, “Niksar” adlı çeşitli yörelere ait türkülerini de kendine has tarzı ile seslendirmiştir.

Sanatçı Türk halk edebiyatında çeşitli vesilelerle yer bulan sayı motiflerine yer vermiştir. Bu sayılardan 3, 7, 12 ve 40, “Allah Yar” (Karaca, 1999) isimli eserde geçmektedir:

“Üç var, yedi var

On iki var, kırk var

Altı bin altı yüz altmış altı inen var”.

“Şah mı Mat mı Padişah mı?” (Karaca, 1999) şarkısında da tasavvufi çağrışımlar eşliğinde 40 motifi zikredilmiştir:

“Kırklar meydanına vardım

Gel beri ey can dediler”.

Türklerin milli ölçüsü olarak bilinen hece ölçüsü de sanatçı tarafından “Bindik Bır Alamete Gidiyöz Kıyamete” (Karaca, 1999), “Namus Belası” (Karaca, 1968), “Şah mı Mat mı Padişah mı?” (Karaca, 1999), “Asri Gurbet” (Karaca, 1975), “Niyazi” (Karaca, 1977a), “Peynir Gemisi” (Karaca, 1987), “Kara Bahtım” (1980) isimli eserlerde kullanılmıştır:

Türk halk şairlerinin isimlerini zikrederek şiirlerine mührünü vurması olarak tanımlanabilecek olan tapşırma, “Gel Gel” (Karaca, 1974) isimli eserde kullanılmıştır:

“Kul Karaca’m aşık hali deli gönül coşar coşar

Sele benzer sevdalanmak kendi yatağını aşar

Vur denilmez gayri bana gönlüm saraylarda yaşar

Vur denilmez gayri bana gönlüm saraylarda yaşar”.

Bunun yanı sıra sanatçının ilk adı olan Muhtar da kullanılmıştır:

“Ne zor imiş be ey Muhtar ah unutmak

Dost elinden yaralanıp ah vurulmak” (Karaca, 2000).

Türk halk verimleri içerisinde önemli bir yer tutan deyim ve atasözleri de sanatçı tarafından sık sık kullanılmıştır. “Islak Islak” (Karaca, 1992) isimli eserde “feleğin çarkına (tekerine) çomak sokmak”, “Oğluma” (Karaca, 1988) isimli eserde “papazın eşeğini kovalamak” ve “Ali’nin külahını Veli’ye uydurmak”, “Ölüm” (Karaca, 1999) isimli eserde “dünyaya kazık çakmak”, “Ömrüm” (Karaca, 1992), “Dur Be Yeter” (Karaca, 1988), “Peynir Gemisi” (Karaca, 1987) adlı eserlerde “öküz altında buzağı aramak” yer almaktadır. “Peynir Gemisi” şarkısında ayrıca “laf ile peynir gemisi yürümez” sözü de kullanılmıştır.

“Şah mı Mat mı Padişah mı?” (Karaca, 1999) eserinin tamamında tasavvufi öğretiler zikredilmiştir. Türk İslam tarihi ve tasavvufu alanında öncü şahsiyetlerden olan Hoca Ahmet Yesevi de sanatçının eserinde yer bulmuştur. “Karabağ” (Karaca, 1992) isimli şarkıda Hoca Ahmet Yesevi’nin öğretilerinden bahsedilmiş; söz konusu ifadelerde “Şeyh Ahmet Yesevi’nin yaktığı ateş/ Ateş değil sanki şerbet iç dolu dolu” denilerek vatan topraklarının İslamlaşmasındaki rolüne dikkat çekilmiştir.

“Sevda Kuşun Kanadında” (Karaca, 1988) isimli eserde ise birden çok tasavvufi unsur yer almış; aynı zamanda Türk halk kültürünün kökenine somut kültürel miras ürünlerine de atıf yapılarak yer verilmiştir. Buna göre sanatçı, pir motifi olarak kabul edilebilecek aksakal karakterine rastlanmasından hareketle eserinde bin yıllık Türk halk kültürüne atıfta bulunmuş, yine Anadolu’da geleneğin temsilinde de önemli bir rol oynayan çınardan bahsetmiştir:

“Dağ başında

Rastladım ak sakallı birisine

Bin yıllık bir haliya bin yıldan beri

Bağdaş kurmuş bir çınar gibiydi”.

Eserin sonraki kısmında ise tekrar tasavvufi çağrışımları ifade eder şekilde hayatın anlamının geçici ihtiyaç ve heveslerle kavranamayacağını ifade eden Cem Karaca'nın sözleri şöyle yer bulmuştur:

“Hayat sırrının suyunu
Çeşmelerden bulamazsın”.

Kafiye örgüsü bakımından da sanatçının eserlerinde Türk halk edebiyatına has kullanımlar yer almıştır. Örneğin “Muhtar” (Karaca, 2000) şarkısında koşma nazım biçiminin kafiye örgüsü kullanılmıştır.

6. Sonuç

Araştırmada ortaya konan bulgulardan hareketle Cem Karaca'nın kendisini ifade ettiği şekilde sanatını Anadolu'daki Türk halk kültürü ve edebiyatına dayandırdığı değerlendirilmiştir. Doküman analizi safhasında öncelikle sanatçının halkın çeşitli unsurlarını tasvir ettiği kısımlar ortaya konulmuş; ortaya konulan bu tasvirlerde Türk halk kültür ve değerlerine bağlı bir bakış açısının var olduğu öne sürülmüştür. Ezilen kesimlerin uğradığı sömürü, dışlanma gibi sosyal problemlerin Türk halk edebiyatında olduğu gibi çok kez konu edilmesi, sömüren kesimlerin halkın sorunlarına karşı duyarsızlığı gibi unsurların yanı sıra ailedeki kişilerin toplumsal rolleri de konu edilmiştir. Söz konusu ifadeler bakıldığında köklü Türk halk edebiyatı geleneği ile müşterek değerlerin sanatçının eserlerinde görüldüğü söylenebilir.

Cem Karaca'nın şarkılarında yer alan halk tasvirlerinde geçen Türk gelenek ve göreneklerinin içine dair unsurlar kadar sanatçının Türk halk edebiyatında ortaya konan biçim ve içerik öğelerine yer vermesi de dikkat çekicidir. Karaca, eserlerinde Türk halk edebiyatındaki sayı motiflerinden, pir motifine, hece ölçüsünden tapşırmaya, tasavvufi öğretilerden sembolik anlatımlara ve atasözleri ile deyimlere varana kadar pek çok unsura geniş biçimde yer vermiştir. Bundan hareketle sanatçının kendisini, bu geleneğin yeni bir takipçisi ve devamı olarak görmesinin son derece sağlam dayanaklara sahip olduğu değerlendirilmiştir.

Özetle Cem Karaca'nın eserlerinde ortaya koyduğu Türk halk gelenekleri ve edebiyatına bağlılık, sanatın farklı biçimleri ile eserler üretilse de öze dair unsurların korunabileceğini düşündürmüş ve yeni ortaya konacak sanatsal üretimlerde de bunun sürdürülebilir olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Kaynakça

- Ayas, G. (2015). *Müzik Sosyolojisi*. Doğu.
- Aydemir, F. N. (2014). *Anadolu Rock'da Protest ve Milliyetçi Söylem: Cem Karaca Örnek Olayı*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Çuhadar, C. H. (2016). Müzik ve Müzik Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1), s. 217-230.
- Göher, F. M. (2007). Müziğin Toplumsal İşlevi: Müzik, Siyaset, Din ve Ekonomi. *Müzik Kültürü ve Eğitimi*, 2, s. 301-14.
- Gürses, F. (2017). Müzikte Siyasal Söylem Ve Türkiye'de Anadolu Rock: Cem Karaca Ve Barış Manço Örneği (1960-1980). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(56), s. 325-350.
- Kabaklı, A. (2016). *Edebiyat Türleri Roman, Hikâye, Nazım*. Türk Edebiyatı Vakfı.
- Karaca, C. (1968). *Resimdeki Gözyaşları*. Türküola.
- Karaca, C. (1971). *Acı Doktor*. Türküfon.
- Karaca, C. (1975). *Nem Kaldı*. Yavuz Plak.
- Karaca, C. (1977). *Yoksulluk Kader Olamaz*. Yavuz Plak.
- Karaca, C. (1977). *Mor Perşembe*. Yavuz Plak.
- Karaca, C. (1978). *Safnaz*. Gönülpark.
- Karaca, C. (1979). *Radyo Günleri*. Yavuz Burç Plak.
- Karaca, C. (1980). *Hasret*. Türküola.
- Karaca, C. (1982). *Bekle Beni*. Türküola.
- Karaca, C. (1987). *Merhaba Gençler ve Her Zaman Genç Kalanlar*. Emre Plak.
- Karaca, C. (1990). *Yiyin Efendiler*. Özbir Müzik.
- Karaca, C. (1998) *Cem Karaca Vol 3*, Yavuz-Burç Plakçılık.
- Karaca, C. (1999). *Bindik Bir Alamate*. Majör Müzik.
- Kaya, D. (2020). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri*. Akçağ Yayınları.
- Oğuz, M. O. (2019). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Akçağ Yayınları.
- Öz, N. B. (2001). İnsanın Kültürel Gelişiminde Müzik Eğitiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 101-106.

Şahin, M. (2008). Cumhuriyetin Yapılanma Sürecinde Müzik Eğitimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), s. 259-272.

Zeybek, Ş. N. (2014) *Türkülerimizde Dinî Motifler (TRT Repertuarı Kapsamında)* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dijital Kaynaklar

Anadolu Ajansı. "Rock müziğın 'Dervişan'ı: Cem Karaca". *Anadolu Ajansı*. 24.01.2024
<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/rock-muzigin-dervisani-cem-karaca/2495957>

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Notları: Araştırma verilerinin elde edilmesindeki kıymetli katkılarından ötürü Ebubekir Kocabay ve Funda Kandiş'e teşekkür ederim.

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Sivil Mimari'nin Sıradışı Örneklerinden: Arastalı Köprüler

One Of The Exceptional Examples Of Civil Architecture: Market Bridges

Mehmet Mert Bayram

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya,
Türkiye, mertbayram@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 02.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 20.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

Öz: Köprü Mimarisi, kuşkusuz sivil mimari örnekleri arasında önem arz eden yapı grubu arasındadır. Köprüler; buldukları konumun özelliklerini yansıtmaktadırlar. Köprü mimarisi, hemen her medeniyette anıtsal yapıları gereği dikkat çekici örnekler barındırır. Söz konusu köprüler, halkın ihtiyaçlarına cevap veren işlevsel bir inşaat anlayışı ile ele alınmışlardır. Kimi örnekler, önemli ticaret yolları üzerinde konumlanırken kimileri ordu geçişleri, hac yolları gibi kilit noktalarda işlevlerini sürdürürler. Bunun yanı sıra geniş su yataklarının birbirinden ayırdığı yerleşim bölgelerini birbirini bağlama vazifesi görürler. Köprü mimarisi içinde görülen farklı plan tipleri arasında kuşkusuz arastalı (dükkanlı) köprüler dikkat çekicidir. Bünyelerinde buldukları dükkan yapıları ile birlikte plan tipleri arasında ayrılırlar. Dünyanın farklı noktalarında yer alan bu sayıca az örnekler, mimarlık tarihi açısından ayrıca önem arz eder. Söz konusu dükkanların kimi örnekler daha sonradan eklendiği ifade edilmektedir.

Makalede arastalı köprü örnekleri; mimari, tezyinat, malzeme ve teknik hususlar açısından incelenmiştir. Buldukları bölgede güzergâhların önemi üzerinde durulmuş ve bilgileri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivil mimari, Köprü mimarisi, Köprü, Arastalı köprüler, Tarihi yollar

Abstract: The architectural significance of bridges is indisputable within the realm of civil architecture. Bridges serve as tangible representations of their surroundings, boasting monumental structures that capture attention across civilizations. These structures are designed with a functional approach to meet the evolving need of society, spanning from facilitating trade routes to enabling strategic military and pilgrimage roads. Additionally, bridges serve as vital connectors, bridging communities separated by water. Notably, market bridges with integrated commercial spaces stand out for their unique design and historical importance. These structures, scattered worldwide, hold a distinct place in architectural history, with some commercial additions being later enhancements.

In this article, market bridges examples are examined comprehensively, encompassing architectural, decorative, material, and technical aspects. The emphasis is placed on the pivotal role of these bridges within their regional context, the construction purposes of the market bridges are mentioned. In the sections, information on the importance of the roads on which market bridges are located is given.

Keywords: Civil architecture, Bridge architecture, Bridge, Market bridges, Historic roads

Extended Abstract

Bridge architecture, which is analysed within Civil Architecture, is important in terms of its monumental structures. Bridges are functional structures built by mankind to overcome natural or artificial obstacles throughout the ages. Bridges have been utilised sometimes to cross the rivers and valleys that form natural borders and sometimes to provide transportation. In the development of bridge architecture, we first come across primitive examples built by utilising tree branches and leaves. In time, stone material and arch form were used to increase the durability of bridges. The use of this form and material has diversified and continued to develop throughout the ages.

Bridges attract attention with their monumental structures in almost every civilisation. They also carry the characteristic features of their locations. In general, they are handled with a functional construction approach that responds to the needs of the public. They connect settlements, important trade routes, pilgrimage routes and military-strategic routes and link these important key points. Bridge architecture has been shaped with the understanding of construction, materials used, aesthetic concerns and changing needs and has reached to the present day.

Among the different plan types that emerged with the developments in bridge architecture, market bridges attract attention. This type, which harbours shop structures and creates a bazaar phenomenon, has been built in different parts of the world with unique examples.

In this study, examples of shop bridges built in different parts of the world were tried to be explained. The architectural forms, materials, techniques, important routes and ornaments of the market bridges were analysed in terms of historical process.

1. Giriş

Mimarlık tarihi içerisinde şüphesiz sivil mimari önem arz etmektedir. Sivil mimarının içerisinde yer alan köprüler, en yalın haliyle ulaşım sorunu yaratan su engelini ortadan kaldırmayı hedefler (Çulpan, 2002: 1). Bunun yanı sıra İslam toplumlarında hayır işlemek maksadı; gönül köprüsü ve sırat köprüsü deyimleri de köprünün manevi önemine ışık tutar (Çulpan, 2002: 11). Köprüler tarih öncesi çağlardan itibaren birçok farklı formda ele alınmış ve ulaşım sorunlarını çözmeyi hedeflemiştir. İlk çağda insanlar vadileri aşmak, akarsuları geçmek için primitif yöntemler kullanmışlardır (Tunç, 1978: 5). Çağların ilerleyişi ile birlikte ticari ve ekonomik gelişmeler, önemli stratejik noktalar ve hac yolları gibi unsurlar göz önünde bulundurularak inşa edilmişlerdir. Zaman içerisinde köprü inşasında; dayanıklılık, malzeme, estetik gibi parametreler üzerinde yoğunlaşmış ve yapılaş maksatlarına göre değişiklikler göstermiştir. İnşa edilen en erken örneklerin hemen hepsi ahşap veya kâgir köprülerden oluşmaktadır (Çeçen, 2002: 252). Ahşap malzemeden taş malzemeye geçilmesi köprü mimarisi için bir milat sayılabilir (Atak, 2008: 15).

Köprü mimari, günümüze değin birçok farklı medeniyet tarafından geliştirilmiştir. Bugüne değin plan şemaları ve mimari unsurlar açısından diğer yapı türlerine kıyasla pek az farklılık gösterir. Öyle ki işlevsel tutumu göz önünde bulundurularak yapılan eserler, diğer yapı gruplarında olduğu gibi, çeşitli kıyaslamalar dahilinde, belli sentezleri ortaya koymak güçtür (Atak, 2008: 15). Köprü mimarisinde kemer kullanılmaya başlanması ile birlikte paydaş benzerliklerin arttığı görülür.

Köprüleri yolların dışında ele almak doğru olmayacaktır. Hemen hemen tüm çağlar boyunca köprüler ve yollar arasında tabii bir ilişki bulunmaktadır (İlter, 1978: 11). Önemli güzergâhlar, ticaret yolları (Kral Yolu, İpek Yolu, Baharat Yolu...), hac yolları, ordugâh üzerinde ulaşımın aksamaması maksadıyla köprüler önem teşkil etmektedir. Bu hususta şüphesiz en öne çıkan Romalılar olmuştur. Roma köprüleri; iyi işçilik, kaliteli malzeme kullanımı ve teknik, kemer kullanımı ile birlikte taş malzemeden inşa ettikleri köprüler halen varlıklarını korumaktadır (O'Connor, 1993: 1).

Arapça' da köprü anlamını taşıyan "cısır" ve "kantara" kelimeleri kullanılır. Cısır, ahşap köprüleri ifade ederken; kantara daha çok taş malzemeli ve kemerli köprüleri anlatmak için kullanılır (Çeçen, 2002: 252-253). Köprü tipleri olarak; ahşap köprüler, asma köprüler, taş köprüler, kâgir köprüler, çelik köprüler, betonarme köprüler, demir köprüler ve münferit tipte (dükkânlı köprüler) olan köprüler sayılabilir (Çulpan, 2002: 1-15). Bu bağlamda dikkat çekici olan arastalı (dükkânlı) köprü yapıları diğer örneklerle ayrılmaktadır. Farsça'da, Ârâsten (sıraya koymak, tanzim etmek) manasına gelen kelime; Türkçe'de dükkânların düzenli bir sıra halinde olmasından çarşı şeklinde anıldığı düşünülür (Çam, 1991: 335-336). Bunun yanı sıra literatürde "çarşılı köprü" veya "kapalı çarşılı köprü" ifadeleri de söz konusu köprü yapılarını tanımlamak için kullanılmıştır. Köprü üzerinde dükkân yapıları barındıran

erken örnek; 13. yüzyılda Çin'in "Çeng-tu-fu" Şehri, "Kiang-sui Nehri" üzerinde yer alan dükkânlı köprülerdir (Önge, 1981: 434).

Arastalı köprü örnekleri, sivil mimari içinde karşımıza çıkan en nadir ve ünik örneklerdir. Dünyanın farklı noktalarında, farklı medeniyetler tarafından inşa edilen örnekler korunarak günümüze ulaşabilmiştir. Dükkânlı köprüler çağlar içinde sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bakımdan halk ihtiyaçlarının şekillenmesini de gözler önüne sunmaktadır. Buldukları konuma değer katmış, etrafındaki ticari ve ekonomik faaliyetleri geliştirmişlerdir. Önemli güzergâhlar üzerinde yer almaları ile kilit rol oynamışlardır.

Malzeme yönüyle ve form bakımından farklılıklar görülebilen arastalı köprüler, genel bağlamda tabliye¹ üzerinde karşılıklı olarak yer alan sıralı bitişik dükkânlar olarak ele alınmıştır. Köprülerde ilgili durumlara karşılık (üzerinde bulunduğu güzergâh, yapı-dükkân topluluğu, plan, kemerler, orijinalite) detaylıca ele alınmaya gayret gösterilmiştir. Çalışmada Dünya'nın farklı noktalarında inşa edilen dükkânlı köprüler tanıtılmaya ve paydaş özellikleri hakkında tartışılmaya çalışılmıştır.

2. Krämerbrücke Köprüsü

Köprü; Almanya Thuringia Eyaleti'ne bağlı Erfurt şehrinde, Gera Nehri – Breitstrom kolu üzerinde inşa edilmiştir. Köprü, Wenigemarkt ve Benediktsplatz meydanlarını birbirine bağlar konumdadır. Köprü, Avrupa'nın en önemli geçiş güzergâhlarından biri olan "Via Regia Lusatiae" (Kraliyet Yolu) yol ağının içerisinde (Vockrodt, 2010: 213). Fransa'dan başlayarak Mainz, Frankfurt, Erfurt, Leipzig, Görlitz, Breslau, Radom-Krakau, Lublim-Lemberg, Schytomyr üzerinden Kiev'e ulaşan bu önemli güzergâhta rol oynamaktadır (Şek.1) (Steinfeld, 1990: 9-22). Bir ticaret, hac ve kraliyet posta yolu olarak kullanılan güzergâh, Frankfurt-Leipzig hattında Erfurt şehri ve Kramerbrücke konuma değer katmaktadır (Steinfeld, 1990: 9-22). Erfurt, orta çağ içinde balmumu ticareti ile ünlü bir şehir ve ticaret güzergâhlarının kesişim noktasıdır (Thirsk, 1997: 81,82,204). Bunu, şehrin içinde yer alan diğer köprü yapıları da destekler niteliktedir (Lehmansbrücke, Lange Brücke, Schölesserbrücke, Roßbrücke) (Vockrodt, 2010: 213-214).

Literatürde köprü için "*Pons rerum venalium*" (dükkânlı köprü) adı ile de söz edilmektedir. (Herz, 2015: 2-10; Tuleskov, 2019: 88; Vockrodt, 2010: 212-214) Köprünün ilk inşasına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Orta çağda köprü başlarına kurulan kiliseler, köprüler hakkında bilgilere ulaşmak hususunda kaynaklık etmektedirler. Şehirde tarihleri 8. yüzyıla uzanan ahşap köprülerin varlığı bilinmektedir. Öte yandan Aziz Benedikt ve Aziz Agidien Kiliseleri de 12. yüzyılda köprü başı kiliseleri olarak hizmet vermekte idiler (Vockrodt, 2010: 213-214). Kramerbrücke'ye ait ilk yazılı belge 1117 yılına tarihlenmektedir (Vockrodt, 2010: 214). Orta çağda çıkan yangın felaketleri ile köprülerin tahrip olduğu bilinmektedir. Bu hususta köprüye ait belge, orta çağda yaşanan doğal afetlerin sonuçlarını ispatlar niteliktedir. Bunun yanı sıra köprü farklı tarihlerde birçok yangına daha uğraşmıştır (1175, 1178, 1213, 1222, 1265, 1293). Köprünün, 12. yüzyılda ahşap asma köprü formunda inşa edildiği muhtemeldir (Vockrodt 2010: 214; Tuleskov, 2019: 89). Köprü, 1293 tarihi ile Erfurt şehir konseyi tarafından tüm hakları satın alınmıştır. Yapıya dair, Aziz Benedikt Tarikatı tarafından inşasının üzerinde durulmaktadır.² Köprüye ait inşa kitabesi mevcut değildir.

Erfurt, bölgesel olarak en büyük tahribi aldığı yangın ile birlikte şehir geniş çapta hasar görmüştür (1472). Mevcut durum doğrultusunda konsey köprü üzerinde '62' ahşap binanın kurulması emrini duyurmuştur (Vockrodt, 2010: 214; Tuleskov, 2019: 89). Bu yapı topluluğu, iki-üç katlı ahşap formda

¹ Tabliye; üzerinden geçilen, köprünün korkuluklarını da içine alan genişliğidir. Basit ifade ile köprü üzerinde hareket edilen alandır (Atak, 2008: 170).

² 1100'lerde "fratres pontificies – köprü inşa eden kardeşler" adı altında Benedikt tarafından kurulan birliğin, birçok inşa faaliyetlerinin içinde yer almaları dikkat çekicidir. Söz konusu dönemde köprü başında kurulan kiliseler, hacılar ve ulaşım sorununu gidermek için ahşap köprüler inşa etmişlerdir. Detaylar için ilgili bölüm başlığına bkz. (Vockrodt 2010: 213)

kasaba nüfusunu rahatlatmaya yönelik bir adım olmuştur. İnşa ile birlikte köprü genişliği 26 m. düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde üzerindeki yapıları barındıran haline 1486 yılında kavuşmuştur. 1510 tarihi itibarıyla Kramerbrücke (Tacirler Köprüsü) adını almıştır (Baumbach ve Vockrodt, 2000: 50-55; Vockrodt 2010: 214). 16. yüzyıl ile birlikte köprü üzerindeki yapılarda; oyuncakçılar, kürkçüler ve deri tabaklama atölyeleri hizmet vermeye başlamıştır. İlerleyen süreçte alınan kararlarla birlikte köprü üzerinde müzisyenlere resital sunabilmeleri için izin verilmiştir (1624) (Herz, 2015: 2-10).

Köprü, 1293 tarihi ile birlikte yangınlar sebep gösterilerek kireç taşı, kesme taş ve yer yer kumtaşı malzeme ile yeniden inşa edilmiştir (Res.1) (Vockrodt, 2010: 213-214; Tuleskhov, 2019: 89). Bu inşa 1325 yılına değin sürmüş ve insanın ana yapısı taş malzeme haline evrilmiştir. Köprü, 125.00x26.00 m. boyutundadır. Altı adet beşik kemer tarafından taşınan köprü, boyutları 5.5 ve 7.8 m. gibi farklı genişliklerde kemer açıklıklarına sahiptir (Vockrodt, 2010: 215-217). Köprü tabanı 79 m. uzunluğunda taşıyıcı unsurları barındıran bölümde, '3-6.9 m.' farklı boyutlarda ayaklar bulunmaktadır (Baumbach ve Vockrodt, 2000: 50-55; Tuleskhov 2019: 89). Doğu-batı doğrultuda inşa edilen köprüde, batı bölümde ikinci kemer açıklığından doğu bölüme değin tüm kemerler meşe kalaslarla desteklenmiştir (Res.2-Şek.3). Bu destekler, 1486 tarihindeki yapıların inşası ve genişleyen köprü üzerinde yer alan yapıları desteklemek suretiyle eklenmiştir. Köprü ayakları üzerinde selyaran³, korkuluk gibi elemanlar görülmemektedir. Bunun yanı sıra mevcut vaziyet planında boşaltma gözlerine de rastlanmamaktadır. Batı yönünde; dördüncü, beşinci ve altıncı köprü ayakları üzerinde farklı boyutlarda bina giriş kapıları mevcuttur. Bu ayaklar kireçtaşı, kesme taş ve kumtaşı malzemelerden inşa edilmiştir. Su yatağı üzerine daha geniş ve masif bir formda görülen ayaklar, zeminde daha güçlü temelin oluşmasını sağlamıştır.

Tabliye bölümü, 26 m. genişliğe sahip 125 m. boyundadır. Karşılıklı bulunan dükkân yapıları tabliye üzerinde 5.5 m. genişlikte geçiş yolu oluşturmaktadır (Res.3). Tabliye bölümü, yol zemini modern mozaik taşlarla kaplanmış vaziyettedir. Kuzey-Güney cephelerde yer alan dükkân yapıları 2-3 kattan oluşan vaziyette olup, nispeten simetrik bir bütün oluşturmaktadır. Dükkânlar, 15.00-18.00 m. değişkenlik gösteren boyutlara sahiptir (Baumbach & Vockrodt, 2000: 50-55). Günümüzde köprü üzerinde 32 dükkân bulunmaktadır. Ahşap dükkânların cepheleri her biri farklı renkte boyalarla kaplı vaziyette olup cephelere hareketlilik kazandırmaktadır. Sade bir formda ele alınmış köprüde süsleme tezyinine rastlanmamaktadır. Mevcut vaziyeti içinde köprü kuzey cepheden nispeten daha ayrıntılı görülmektedir. Köprü taşıt trafiğine kapalı, yaya geçişine açık olarak günümüzde halen işlevini sürdürmektedir.

Köprü 19-20. yüzyıllarda birçok kez onarım geçirmiştir. 1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı hava saldırısında dükkânlar büyük hasar görmüştür (Raßloff, 2015: 4,7). Alınan hasarlar ancak 1954 yılında rekonstrüksiyon edilmiştir (Raßloff, 2015: 7). Günümüze değin en kapsamlı restorasyon çalışması 1985-1986 yılları arasında Doğu Alman Hükümeti tarafından yaptırılmıştır (Şek.4). Bu restorasyon dükkânlar dahil olmak üzere tüm köprü yapısını ele almaktadır. 1990 yılında, Almanya'nın birleşmesi ile birlikte köprüye 1 milyon euro gibi ciddi bir ödenek ayrılarak ihya edilmiştir. 1996 yılında, Belediye Meclisi tarafından köprüye ait bir vakıf kurmuştur (Kramerbrücke Vakfı). Vakıf; köprü onarımı, tarihi, değerleri, dükkânların işleyişlerini idare etmektedir. Bunların yanı sıra köprü kendi adını taşıyan bir festivale ev sahipliği yapmaktadır. Kramerbrückenfest, 1975 yılından beri her yıl düzenlenen ve çok sayıda ziyaretçiye ev sahipliği yapan bir festival olarak öne çıkmaktadır.

3. High Bridge (Lincoln)

Köprü, İngiltere/Lincoln şehir merkezinde Witham Nehri üzerinde yer almaktadır (Harris & Pevsner, 1964: 65). Günümüze değin köprü High Bridge, Lincoln Bridge, Glory Hole gibi isimlerle anılmıştır. Kaynaklarda köprüye ait farklı tarihlendirmeler yer almaktadır. Ortak kanı olarak köprü 1160 yılına

³ Selyaran: Köprü orta ayaklarında genellikle suyun kaynak yönünde yapılan dışa taşkın üçgen veya farklı formlarda yapılan suyun kemerlere akışını sağlayan mimari öğeler.

tarihlendirilmektedir (City of Lincoln Council; Hunt, 1991: 280; Labrum, 1994: 60)⁴. Yapıya ait herhangi bir inşa kitabesi mevcut değildir. High Bridge gerek mimari gerekse tezyini açıdan birkaç farklı dönem üzerinde ele alınmalıdır.

Köprünün, 1160 tarihli orijinal mimarisinde 10,06 m. yükseklik ve 6,7 m. kemer açıklığına sahip olduğu bilinmektedir. Köprü bu şekliyle tek gözden meydana gelmektedir. Göz, beşik kemer formundadır. Göz, üzerinde 1.2 m. boyutlarında çift kaburgalı tonoz, iç kısımda üç adet 0.9 m. ebatlarında yine kaburgalı tonozlarla desteklenmiştir (Labrum, 1994: 60; Barton, 2016: 99;). 1235 yılında Aziz Thomas Becket adına bir şapel köprü üzerine kurulmuştur. (Bkz. City of Lincoln Council) Şapelin üzerinde sağlam durabilmesi adına köprü, 8.5 m. civarında su seviyesi yönünde yükseltilmiştir. Yivli tonozlar vasıtasıyla köprü gözü güçlendirilmiştir. İlerleyen süreçte köprünün taşıyıcı elemanları tuğla malzemeye dönmüştür. (Labrum, 1994: 60-61) Bunun sebebinin köprünün yol seviyesinde ağırlığını düşürme ve/veya yolu alçaltma maksadıyla olduğu muhtemeldir. Köprü çevresinde ilk kez 1540-50'li yıllarda dükkân hüviyetinde yapılar görülmeye başlanmaktadır. İngiliz Reformasyonu etkisiyle köprü üzerindeki şapel yıkılmış; yine aynı dönemde köprü mansap⁵ yönde genişletilmiştir. 6.1 m. boyutlarında bir kemer ile genişleyen köprü, muhtemelen üzerinde bulunan yapıları desteklemeyi amaçlar. (Barton, 2016: 99)

Witham Nehri, neredeyse 19. yüzyıla değin taşımacılıkta rotalardan biri olmuştur. Bu durum köprü için birtakım değişikliklere zorunluluk doğurmuştur. 1762'de mansap cepheye yapılan ek ile köprü 27 m.'ye uzatılmıştır. Ardından 1792-1795 yılları arasında köprü ayakları güçlendirilerek su yatağı alçaltılmıştır (Hunt, 1991: 278-280; Labrum, 1994: 61).

Köprü inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanıldığı görülmektedir (Res.4). Beşik kemerden oluşan tek gözlü bir formdadır. Kemer içinde dışa taşkın vaziyette taş malzemedden destek kemerleri yer almaktadır. Mevcut desteklerin arasında tuğla malzeme kullanımı görülür. Memba cephede kemer üzerinde zarif bir tahfif kemeri görülür. Kemer, düzgün sıralı taş dizisiyle kaplıdır. Memba cephede köprü başında dikdörtgen formunda baba taşları yer alır. Bu taşlar arasında dairesel formda ajur tekniğine benzer bir korkuluk bulunmaktadır. Bunun dışında oldukça sade tutulmuş bir köprü olarak süsleme barındırmamaktadır. Köprü günümüzde işlevini sürdürür vaziyettedir. 1971 yılında taşıt trafiğine kapatılmış olan köprü, yaya trafiğine açıktır. Günümüzde pastane, kafeterya gibi dükkânlar varlığını üzerinde sürdürmektedir (Res.5).

4. Pont des Marchands (Tüccarlar Köprüsü)

Köprü, Orta Çağda önemli liman kentlerinden olan Narbonne şehrinde (Fransa); Aude Nehri, Robin Kanalı üzerinde yer almaktadır. Köprü, Narbonne şehrinin konumu itibariyle antik dönemin önemli geçiş güzergâhlarından olan "Via Domitia" ve "Via Aquitania" (Şek.2) arasında yer almaktadır (Griffe, 1934: 27-28; Bourin & Puchal, 2016: 12; Sanchez vd., 2016: 219). Narbonne, M.Ö. 1. yüzyılda, Aude Nehri etrafında gelişmiştir. Bu dönemde şehirleri birbirinden ayıran en büyük unsur su kütleleridir. Söz konusu dönemde, şehirler arasındaki geçiş ihtiyacını Pont des Marchands karşılamaktadır.⁶ Köprü, Orta çağda "Pons Vetus" adı ile bilinmektedir (Thiers, 1907: 66-67; laissez vous conter Narbonne, 2008: 7-8).

⁴ Lincoln Şehir Konseyi'nin resmi internet sitesi üzerinde yayınlanan köprüye dair verilen bilgiler arasında yer almaktadır. Detaylar için bkz. (City of Lincoln Council, www.lincoln.gov.uk, High Bridge başlığı, orijinal yayın tarihi 27.09.2011. Erişim sağlanan internet kaynağı: Council Services - Culture and heritage - Heritage - Historic buildings in Lincoln - High Bridge - City of Lincoln Council (archive.org) Erişim Tarihi: 20.02.2024

⁵ Mansap: En basit tabiri ile köprülerin suyun akış yönündeki cepheyi anlatmak için kullanılan terimdir.

⁶ Pont des Marchands, adına herhangi bir kitabenin bulunmayışı tarihlendirme hususunda problem arz eder. Kaynaklarda bu tutum müelliflerce farklı görüşlere sebebiyet vermiştir. Aude Nehri'nin M.Ö. 1. yüzyılda 200 m. yatağa sahip olduğu belirtilmektedir (Sanchez vd.,2016: 219). Antik Dönemde bölgede bir köprü yapısının bulunduğu tahmin edilmektedir. Aynı dönemde, söz konusu köprünün üzerinde yeni bir köprü şekillenebileceği düşünülmektedir. Bu sebeple F. Riess, yapının 3. yüzyılda kurulmuş olabileceği görüşündedir. Bkz. (Narbonne and its Territory in Late Antiquity: From the Visigots to the Arabs, s.113).

Muhtemelen yukarıda ifade edilen güzergâhlar üzerinden geçen tüccarlar sebebiyle günümüzdeki adını almış olmalıdır. Köprünün inşa kitabesi mevcut değildir.

13. yüzyıl ile birlikte köprü ve kanal yapısında birtakım değişimler yaşanmıştır. Nehir geçişlerinin sıklaşması ile ahşap bir köprünün daha inşası başlamıştır (1275-1293). Köprü, ardından taş malzeme ile yenilenmiştir (1331) (Bourin ve Puchal, 2016: 15). Kanal üzerinde gelişen hadiseler, şehirleşme ve zaman gibi etmenlerle köprü gözleri toprak altında kalmıştır.

Köprünün orijinal mimarisi ve günümüz vaziyeti birbirinden farklıdır. Kaynaklarda köprü, orijinal inşasında 105x5,70 m. boyutlarında olduğu aktarılmaktadır (Perret, 1968: 49-51; Sanchez vd. 2016: 219-220). Köprü orta gözü nispeten daha geniş yedi beşik kemerli gözden meydana gelmektedir. Mevcut vaziyetinde yalnızca orta kemer gözü görülmektedir. Doğu-batı konumlu inşa edilen köprünün her iki yanda üçer kemer dizisi kanalın doldurulması ile toprak altında kalmıştır. Toprak altında kalan kemerler ise binaların mahzenleri konumunda kullanılmaktadır. Günümüze sağlam bir vaziyette ulaşan orta göz, 15 m. uzunlukta ve su seviyesinden 3,30 m. yükseklikindedir.

Köprü, düzgün kesme taş ve moloz taş malzemedden inşa edilmiştir (Res.6). Kemer, sıralı düzgün kesme taş malzemedendir. Köprü ayakları net bir şekilde görünmese de kullanılan malzemenin moloz taş olduğu anlaşılmaktadır. Tabliye üzerinde sıralı bitişik bina ve dükkân toplulukları yer almaktadır. Günümüzde hala işlevini sürdürün dükkân toplulukları betonarme binaların içinde yer almaktadır. Tabliye bölümünün, köprü ayaklarıyla kesiştiği noktada yer yer betonarme onarımlar geçirdiği anlaşılmaktadır. Dükkân yapılarını desteklemek amacıyla taş ve demir konsollar eklendiği görülmektedir. Yapılan eklemeler köprünün formunu bozmuş ve asimetrik bir görüntüye sebep vermiştir. Köprü, tezyini bakımdan oldukça sade bir görünüme sahiptir.

Tabliye üzerinde yer alan dükkân topluluklarının günümüze değin çok sayıda onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Tabliye zemini, modern taş dizileri ile kaplanmıştır. Dükkân topluluğunun ilk olarak ne zaman yapıya eklendiklerine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda, şehir ve köprüye değin farklı dönemlerde seyyahların aktardıkları bilgiler bulunmaktadır. Öyle ki Alman seyyah Thomas Münzer, "*aralarında malların ticaretinin yapıldığı gezilebilir bir nehirle ayrılmış iki şehir*" (1494) gördüğünü aktarmıştır. Bununla birlikte İsviçreli yazar Thomas Platter ise "*şehrin içinde bulunan köprü asfaltlanmış ve en zengin tüccarlara ait evlerle kaplıdır*" (1596) ifadelerini kullanmıştır (Bourin ve Puchal, 2016: 20). Bu ifadelerden yola çıkılarak, 15. yüzyılın sonunda veya 16. yüzyılın hemen başlarında binaların dükkân hüviyetine çevrilmiş olabileceği düşünülebilir. Köprü; günümüzde yaya trafiğine açık, taşıt trafiğine ise kapalı olarak işlevini sürdürmeye devam etmektedir. 2023 Nisan ayında, köprü ve üzerindeki binaların çökme tehlikesi dolayısıyla onarım faaliyetleri başlatılmıştır.

5. Pont de Rohan

Köprü, Finistere (Landerneau Komünü/Fransa) içinde Elorn Nehri üzerine inşa edilmiştir. Bulduğu konum itibarıyla köprü Landerneau adıyla da anılmıştır. Buna karşılık köprü Vikont Jean II de Rohan ile özdeşleşmesi sebebiyle Rohan Köprüsü adı ile anılmaktadır. Köprünün orijinal mimarisine değin herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. *Fransa Kültür Bakanlığı*; 24 Ocak 2023 yılında, söz konusu Rohan Köprüsü'nün de yer aldığı bölgede eski bir köprünün varlığına dair işaretler bulunduğunu aktarmıştır. Bakanlık; Aziz George'a adanan bir hastaneye (1336) ait arşivde "*köprünün başında*" ibaresine dikkat çekmiştir.⁷

Rohan Köprüsü'ne dair bulunan en sağlıklı kaynak, 1510 tarihinde köprünün Vikont Jean II de Rohan tarafından ihya edildiğine dair kitabedir.⁸ (Res.8) Köprünün doğu duvarında yer alan iki kemer

⁷ Köprüye ilişkin yapılan açıklamanın detayları için bkz. "<https://www.culture.gouv.fr/en/Regions/DRAC-Bretagne/Actualites/Official-classification-of-the-Rohan-bridge-in-Landerneau>" Erişim Tarihi: 26.02.2024

⁸ Fransa Kültür Bakanlığı'nca (1992) "*Tarihi Anıtlar*", yapıya ilişkin Bildiri Broşürünün detayları için bkz. "<https://www.pop.culture.gouv.fr/notice/merimee/PA00090032>" Erişim Tarihi: 26.02.2024

yenilenmiştir. İhya edilen köprü söz konusu dönemde, 2 dükkân, 1 değirmen ve 1 hapisaneden meydana gelmektedir. Köprünün bakım masraflarının karşılanması adına Kont, geçiş ücreti uygulamasını devreye sokmuştur. Bu uygulama 18. yüzyıla değin kullanılmaya devam etmiştir. Köprü üzerine ilk defa 17. yüzyıl itibari ile ahşap evler yapılmaya başlanmıştır. 1664-1770 tarihleri ile birlikte köprüyü destekleme ve genişletme çalışmaları yapılmıştır. Öyle ki başta korkuluk bölümü eklenmiş (1664) daha sonra evlerin ardına bir kemer daha eklenmiştir (1770). 1825 yılında köprüde yer alan dükkânların birinde çıkan yangın yapıyı tahrip etmiştir. Aynı tarihte değirmen yapısı yıkılmış ve 1897 tarihinde yeniden inşası gerçekleşmiştir. (Bazin: 1962, 27-89-93; Prade: 1988, 168-169,419)

Köprü, düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir (Res.7). Masif ayaklarla taşınan köprü, üzerinde yer alan binalar sebebiyle nispeten görünür vaziyettedir. Köprü, farklı dönemlerde eklenen (yenilenen), farklı boyutlarda "6" kemer dizisinden meydana gelmektedir (Res.7-12). Köprü ölçüleri, kaynaklarda 66,50x22,50 m. (Prade, 1988: 168); 70.00x22.50m. şeklinde geçmektedir. Kuzey bölümdeki üç dar kemerden meydana gelen ayaklar, yapının en erken parçalardır. Bu bölümde ortadaki uzun ve dar, iki yanda daha geniş ve farklı boyutlarda beşik kemerli, üç gözden meydana gelmektedir. Bu bölümde köprünün mansap cephe ayaklarında üçgen selyaranlar korkuluk seviyesine değin ulaşır. Süslemeden oldukça uzak masif bir formdadır (Res. 9-12). 17. yüzyılda eklenen bölümde, mansap cephede ortadaki küçük iki yanda daha büyük ayaklı beşik kemerli üç gözlü bölüm bulunmaktadır. Sonradan eklenen bu bölüm memba⁹ cephedeki, beşik kemerden oluşan iki ana gözü gizler niteliktedir. Bu bölüm iki ince ayak üzerinde genişletilen tabliye bölümünde, sıra-boşluk örüntüsü gözetken taş malzeme bir korkulukla sınırlandırılmıştır (1664). Güney yönde eklenen yola bitişik küçük beşik kemerli bir göz yapıyı tamamlamaktadır (1770). Yapı üzerinde gerçekleşen genişletme çalışmaları bilhassa memba cephe formunda asimetrik bir görüntü ortaya koymaktadır. Memba cephede dışa taşkın yer alan dükkânlar, demir kazıklar vasıtasıyla desteklenmiştir. Mansap cephe nispeten dönemin karakteristik özelliklerine daha uygun vaziyettedir (Res.13). Köprü, 1958 yılından itibaren taşıt trafiğine kapalı, yaya trafiğine açık şekilde işlevini sürdürmektedir. Yapı, 28 Kasım 2022 tarihi itibari ile 'tarihi anıt' statüsüne kavuşmuştur. Rohan Köprüsü gerek üzerinde barındırdığı yapı topluluklarıyla gerekse eklemelerle oluşan dönemleri dokusunda muhafaza edebilmesi hasebiyle dikkat çekicidir. Fransa'da bulunan günümüze nispeten sağlam bir şekilde ulaşan dükkânlı iki köprü yapısından biri olarak önemli köprülerden biridir.

6. Ponte Vecchio

Köprü, İtalya/Floransa sınırları içinde Arno Nehri üzerinde inşa edilmiştir. İki yakayı birbirinden ayıran Arno Nehri üzerindeki en eski köprüdür. Kendisinden sonra inşa edilen üç köprü (Santa Trinita, Nuovo ve Rubaconte) yapısından daha eski olduğundan ayırt edilmesi için Vecchio (eski) olarak anılmıştır (1218) (Dupre, 2017: 20-21). Köprünün, geçmişe dönük 1077 yılında varlığından söz edilmektedir (Brown 1993: 30). Floransa halkı, nehrin sularını şehir surlarının içine çekmek istemesiyle köprü 1177 yılında çökmüştür (Brown, 1993: 30). Taş ve ahşap malzemenin kullanıldığı ilk köprü, sel felaketinde yıkılışının ardından tamamen taş malzemeye dönülmüştür. Ardından 1333'te tekrar yaşanan sel felaketi ile köprü iki nehir tabanı ayakta kalır vaziyette yıkılmıştır. Yaşanan doğal afetlerin ardından yeni bir köprü için inşa çalışmaları başlamış ve bu yeni köprü 1345 yılında tamamlanmıştır (Brown, 1993: 30-31; Dupre 2017: 20-21; Tuleshkov 2019: 89). Sir Banister ise yapıyı 1362 yılına tarihlendirmektedir (Banister, 1905: 411). Köprünün mimarı olarak farklı görüşler mevcuttur. Giorgio Vasari (1511-1574), yapıyı "*Taddeo Gaddi'ye*" atfederken (Brown, 1993: 30-31; Dupre, 2017: 20-21) diğer bir görüş ise "*Neri di Fioravanti*" olarak söylenegelmıştır. Gaddi'nin, Fioravanti ile ortak olduğu iddiası da mevcuttur (Tuleshkov, 2019: 89). Köprü, "*Via Por Santa Maria*" ile "*Via de Guicciardini'yi*" birbirine bağlamaktadır.

⁹ Memba: En basit tabiri ile köprülerde suyun akış sağladığı kaynak cephesini tanımlamak için kullanılan terim.

Bahsi geçen yolların tarihi Roma devrine dayanır. Yollar; şehrin iktisadi, dini, ticari ve sosyal hayat için merkez bir konum olarak görülür.

Köprü, ortadaki büyük, yandakiler nispeten daha küçük olmak kaydıyla sığ kemerli, üç gözlüdür (Şek.5-Res.14). Köprü, yaklaşık olarak 95x32 m. boyutlarındadır. Kuzey ve güney uçlarda yer alan gözler '26.5 m.' ana kemer ise yaklaşık '28.85-35.15 m.' boyutlarındadır (Chiarugi ve Foraboschi, 1995: 1481). Tabliye kısmı yaklaşık 30-32 m. genişliğe sahiptir. İki kıyıda toprağa oturan ayaklar ile masif ana ayaklar, tüm kütleli taşımaktadır. Köprü ayakları üzerinde her iki cephede üzengi seviyesine değin üçgen masif selyaranlar bulunmaktadır. Bu masif selyaranlar yaklaşık 6.30 m. genişliğe sahiptir (Chiarugi ve Foraboschi, 1995: 1481-1483). Köprü boyutu, akıntıya karşı direnç ve Arno Nehri'nin periyodik taşkınları göz önüne alınarak ayak ve selyaranların geniş tutulduğu muhtemeldir. Buna karşılık köprüde herhangi bir boşaltma gözü bulunmamaktadır.

Köprü inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Tabliye bölümünde, merkezdeki kemerin üzerinde sütunlardan oluşan üç kemerli bir seyirlik bulunmaktadır. Seyirlik bölümü masif bir korkulukla sınırlandırılmıştır. Açıklığın kuzey-güney yönlerinde dükkân ve binalar yapışik nizam yer almaktadır. Dükkân ve binaları desteklemek amacıyla köprü ayaklarına, üzengi seviyesine ve kemerlere değin ahşap-demir destekler atılmıştır. Bu durum nispeten asimetric bir görüntü oluşturmaktadır. Sade tutulan köprüde süsleme unsuru görülmez. Tabliye üzerinde yer alan binalar batı ve doğu cephede tabliye bölümünden dışa taşkın şekilde inşa edilmiştir. Farklı kat sayıları ve formları ve cephe renkleri ile düzensiz bir görüntü oluşturmaktadır.

Köprü tabliye kısmında, karşılıklı olarak dizilen dükkân yapıları 1345'te orijinal inşasında da yer aldığı muhtemeldir. Tuleshkov'a göre, Francesco di Lorenzo Rosselli'nin çizdiği "perspektif haritaları" (1470) ve Batlamyus'un "Coğrafya" (1471) kitabındaki minyatürlerle durumun kanıtlar nitelikte olduğunu belirtmiştir (2019: s. 89-90). Dükkân yapıları iki katlı bir planda yapılmıştır. Zaman içerisinde köprü üzerindeki dükkânlar sürekli büyümüştür. Ayrıca dükkânların üzerine bir galeri bölümü inşa edilmiştir (Res.15) (Chiarugi ve Foraboschi, 1995: 1482). Üst galeri Pitti ve Uffizi Sarayı'nı birbirini bağlarken, alt katta çift sıra kuyumcu dükkânları ile çevrilidir (Brown, 1993: 31). Söz konusu galeri bölümü 1564-1565 yıllarında eklenmiştir. Floransa Dükü, Cosimo I Medici tarafından şehrin yenilenmesi için mimar Giorgio Vasari görevlendirilmiştir (Flanigan 2008: 1; Dupre, 2017: 20-21; Tuleshkov 2019: 90). Bu galeri, Vasari Koridoru olarak tanımlanır ve kemerler üzerinde, üst örtü kiremitle kaplı bir çatı ile Uffizi Sarayına ulaşır. Kasaplar, deri tabakçıları ve çiftçiler burada hem mallarını satmakta hem de ödedikleri kiralarla yeni imar faaliyetlerini finanse etmişlerdir (Dupre, 2017: 20-21). Ardından 1593 yılında Dük I. Francesco tarafından kasaplar köprüden kaldırılmış ve pis koku nedeniyle et satışı yasaklanmıştır (Haegen & Strasser 2013: 216).

Vecchio Köprüsü, II. Dünya Savaşı sırasında (3 Ağustos 1944) Floransa'da büyük zarar görmeyen tek köprüdür. Dupre, bunun Hitler'in direkt olarak kendi emriyle olduğunu aktarmaktadır (Dupre, 2017: 20-21). 1966 yılında Arno Nehri'nin taşması ile köprü ve şehir büyük yıkıma uğramıştır (Flanigan, 2008: 1).

Köprü ve dükkânlar, günümüzde yaya trafiğine açık şekilde işlevlerini halen sürdürmektedir.

7. Irgandı Köprüsü

Irgandı Köprüsü, Bursa merkezde yer alan Gökdere Nehri üzerinde inşa edilmiştir. Aynı hat üzerinde inşa edilen diğer köprü yapıları (Setbaşı, Boyacıkuşu, Meydancık (diğer adı Geredeli), Tatarcık ve Demirtaş Köprüsü) ile bir bütün oluşturmaktadır. Anadolu topraklarında yer alan ve günümüze ulaşabilmiş bilinen tek arastalı köprü örneğidir. Köprü, Bursa'nın fethinden sonra genişleyen Kayhan ve Yıldırım Mahallelerini birbirine bağlamaktadır. Köprü hakkında; devrinin önemli seyyahları, müellifleri ve tarihçileri tarafından bilgi verilmiştir.

Evliya Çelebi, köprü hakkında şu bilgileri aktarmaktadır.

“Evsaf-ı cîsr-i İrgandi- Bursa'nın bir çarşısı da Gökdere'deki İrgandi Köprüsü üzerindedir ki yemin ve yesar iki yüz kadar hallac dükkanlarıdır. Hücrelerin penceleri zir-ü pâylerinden cereyan eden Gökdere'ye nazırdır. Ve bu cîsr dükkanlarının üzeri cümle tonoz kemerler ile mebni olub kurşun ile mesturdur. Bu cîsrin iki başında kâl-a kapuları gibi temir kapular üzere mazgal delikleri vardır. Kapular seddedilirse başka bir yerden zafer mümkün değildir. Cîsrin bir tarafı boştur. Han gibi misafirhane olub at bağlanır. (...)” (Evliya Çelebi II: 19)

Köprünün inşa kitabesi mevcut değildir. Buna ek arşiv kayıtları ve devrinin müellifleri tarafından aktarılan bilgiler doğrultusunda 1442-1443 yılları arasında inşa edildiği kuvvetle muhtemeldir. Cevdet Çulpan, Ayvansarayî'nin yapıya ilişkin vermiş olduğu tarihlendirme bilgisini Mecmûa-i Tevârih'ten şu şekilde aktarmaktadır.

“Hoca Hacı Muslihiddin Hak ana olsun mu'in Köprü yaptı Gökdere'nin üstüne sarfetti mâl Yer direndi cihan ırgandı bu ırganmadı Bu bina-ı âliye hiç irmez zevâl Sanki vadi üzre bir şehir oldu işbu kantara Di bunun şanında tarih oldu cîsr-i bî-misâl” H.846 (M.1442/43)” (2002: 106).

Kazım Baykal tarafından aktarılan köprüye ait vakfiyede şu bilgiler yer alır.

7.1. Arşiv, A/12/13 Sayfa 3.

(Miras Kalıntıları-Tereke) listesi başındaki notlar:

-İrgandı Ali oğlu Hoca Muslihuddin-Bilecik yolunda şehit edilmiş, Veled-i Habib mahallesinde otururlar-Selçuk, iki oğlu Ahmed ve Kasım, kızı Mesleme-Kararın yazılış tarihi mübarek ramazan sonları, sene 902 (1497 Mayıs)-Köprünün yapılış tarihi 846 (1442) (1990: 16)

Arşiv kaydından ve Ayvansarayî aktarımından anlaşıldığı üzere köprüye ait net bir inşa tarihi mevcuttur. Söz konusu dönemde “tüccar” kelimesinin karşılığı olarak “hoca-hâce” kelimesi kullanılırken bu yönü ile köprüyü Bursa'nın varlıklı tüccarlarından birinin inşa ettirdiğini düşünmek mümkündür (Eyice, 1999: 122-124). Aynı zamanda arşiv belgesinden anlaşıldığı üzere köprünün banisi net olarak İrgandı Ali oğlu Hoca Muslihuddin'dir.

Köprünün adının geldiği yer olarak “ırgalamak, sallamak, sarısmak” anlamıyla ilişkisine dair farklı görüşler mevcuttur. Köprünün banisi olan Hoca Muslihiddin'in babasının (İrgandı) adında bir yerden olduğu görüşü bulunmaktadır. Aynı zamanda Evliya Çelebi de Seyahatname eserinde zorlama bazı menkıbeler vasıtasıyla “ırgandı” kelimesini ilgili nokta olarak gösterir (Eyice, 1999: 122-124). Bu sebeple köprünün adının anlamı, nereden geldiği konusu pek sağlıklı değildir.

Köprüye dair yabancı seyyahlar da Bursa'da buldukları dönemlerde bilgiler aktarmıştır. Önge'nin ve Eyice'nin aktarımıyla; Reinhold Lubenau, 16. Yüzyıl sonlarında Bursa'da bulunmuş ve yüksek, güzel ve sanatsal bir köprü olup, tek göz kemerli olduğundan, köprü üzerinde çeşitli dükkânların varlığı ve boyutunun 300 m. olduğu ifadelerini kullandığını aktarmıştır. Yine İngiliz gezgin Miss Pardoe, Bursa'ya yolu düştüğünde (1836), köprüyü Roma devri eseri olarak ele alıp; dere üzerinden geçen bir sokak benzetmesi ifadelerini kullandığını aktarmaktadır (Önge, 1981: 426; Eyice, 1999: 122-124).

Vakfiyelerden anlaşıldığı üzere, orijinal inşasında 31 dükkân olduğu anlaşılmaktadır. Köprünün kuzey cephesinde yer alan 5 dükkândan biri mescid haline getirilmiştir. (Baykal 1990: 16; Eyice 1999: 122-124 Arşiv-Sicil A/66/72; Atak 2008: 105-126). Köprü üzerindeki dükkân yapılarının eklenmesi hakkında birkaç görüş bulunmaktadır. Ayverdi, köprünün ilk inşasından yaklaşık bir asır sonra eklendiğini savunurken (Eyice 1999: 122-124); Önge, dükkân ve köprü yapılarının bir bütün olarak ele alındığını ve aynı zamanda yapıldığını ileri sürmektedir (Önge 1981: 433).

Köprü, taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (Şek.6-Res.17). Gökdere vadisinin iki tarafındaki kayalıklarda inşa edilen ayaklara bağlanmış, 15-16 m. açıklığında sivri kemere sahiptir. Köprü tabliyesinde 31 dükkân yapısı olup biri mescit hüviyetindedir (Res. 18). Kemerin her iki yanında depo

görevi gören ve ahır formunda kullanıldığı bilinen tonozlu iç mekânlar yer almaktadır. İç mekânlara giriş sağlamak amacıyla her iki cephede kemerli birer kapıyla geçiş sağlanır. Köprünün orijinal inşasında yaklaşık 62.50x11.40 m. olduğu bilinmektedir (Res.16) (Önge 1981: 428-447; Atak 2008: 121). Köprünün döşeme hizasında cephede dizi halindeki taş konsollar çift sıra halindeki dışa taşkın dükkân cephelerini taşımaktadır (Eyice 1999: 122-124). Özgün duvarlarında kâgir olarak inşa edilen Irgandı Köprüsü'nün tabliyede yer alan dükkânların çatıları ahşap malzeme ve lök ile cilalanmıştır. Yapıların üzeri kurşunla kaplanmıştır. 17. yüzyıl itibarıyla ile kiremit döşenmiştir (Atak 2008: 121). Köprü genel olarak sade tutulmuştur, herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir.

1855 yılında vuku bulan deprem Bursa'yı harap etmiştir ve Irgandı Köprüsü dahil olmak üzere farklı bazı yapılara daha büyük zarar vermiştir (Önge, 1981: 427; Eyice, 1999: 122-124). Bu konu bağlamında köprüye dair dikkat çekici bir bilgi Cevdet Paşa'nın Tezâkir'inde yer almaktadır. Önge'nin aktarımıyla, 1855 yılında vuku bulan depremin köprü üzerindeki etkisine binaen Cevdet Paşa, Tezâkir adlı eserin şunları paylaşmaktadır: (Önge, 1981: 425-447)

"Mahmud Nedim Paşa'nın ber-vech-i bâlâ Sayda valisi olduğu gün tesadüfat-ı garibeden olarak bir hareket-i arz vuku'buldu..... Meğer mesai bin büyüğü Bursa'da vuku'bulmuş.... Sultan Osman ve Sultan Orhan türbeleri takımıyla ve Sultan Murad'ı sani ve Yıldırım Bayezid Han cami-i şeriflerin minareleri ve Ulu cami'in yedi aded kubbesiyle iki minaresi ve sair cami'lerin dahi minareleri hep münhedim olmuş ve Sultan Murad-ı evvelin inşâ-kerdesi olan Urgandı köprüsü'nün bazı mahalleri sakatlanmış ve Su-başı köprüsü üzerinden mürur ve ubur mümkün olmayacak merteye yarılmış.... Recebin yirmi üçüncü gününün akşamı yani yirmi dördüncü Perşembe gecesi saat biri on dakika geçerek bir gühercile buharı peyda olup beş dakika sürmüş. Neden hasıl olduğu ve olacağı bilinemeyip herkes havf-ü dehşet üzere iken birdenbire bir zelzele-i şedîde zuhura gelmiş.... Dört yüz elli seneden beri kaim ve metanet ile meşhur olan Su-başı ve Urgandı köprüleri kâmilten yıkılmış. Gökdere suyu vakti feyazında Keşiş dağından yirmi otuz kıyyelik kayaları sürükliyerek getirip bu köprülere çarpar olduğu halde bu kadar yüzyıllardan beri bir yerleri sakatlanmamış iken iki dakika zarfında bu köprülerin bütün-bütün münhedim olu vermelerinden zelzelenin derece-i şiddeti istidlâl olunabilir." (1981: 427)

Verilen bilgilere bakıldığında Cevdet Paşa'nın mübalağa yaptığı anlaşılır vaziyettedir. Lakin depremin etkisinin Irgandı Köprüsü ve Bursa'nın çeşitli noktalarında ne denli görüldüğünü ve fazlasıyla zarar verdiği anlaşılmaktadır. Köprü üzerinde yer alan kâgir dükkânların depremde aldıkları hasar ile yapılar tamamen kaldırılmak yerine ahşap dükkânlardan üzeri açık bir çarşı yapıldığı söylenilebilir (Atak 2008: 119). Millî Mücadele yıllarında, Yunanlıların Bursa'dan çekilişi esnasında köprü tahrip edilmiş, yakılmıştır. (1922) (Eyice, 1999: 122-124; Atak, 2008: 120).

Köprü günümüzde yaya trafiğine açık olarak halen işlevini sürdürmektedir. 2002 yılında Osmangazi Belediyesi tarafından restoresine başlanmış ve 17 Mart 2004 yılında tamamlanmıştır. Proje kapsamınca, tabliye üzerinde 22 dükkân yapısı, 3.60 m. genişliğinde yaya yolu ve 10 m. genişliğe sahip bir şekilde tamamlanmıştır (Atak, 2008: 119).

8. Ponte di Rialto

Köprü; Venedik, Büyük Kanal (*Canal Grande*) üzerinde yer almaktadır (Calabi ve Morachiello 1988: 453; Bernabei vd. 2018: 1; Tuleskhov, 2019: 90-91). Kanal üzerinde yer alan kendisi dahil dört köprü yapısı ile bir bütünlük oluşturmaktadır. San Marco ve San Polo meydanlarını birbirine bağlar vaziyettedir. Adını, Venedik'in eski yerleşim bölgelerinden biri olan ve içinde bulunduğu Rialto'dan almaktadır. Büyük Kanal üzerinde Rialto'dan evvelce bir ahşap köprü olduğu bilinmektedir. 12. yy. ikinci yarısında Nicolò Barattiero tarafından ahşap direkli bir köprü inşa edilmiştir (Molmenti, 1906: 35; Bernabei vd.,

2018: 1). Söz konusu dönemde bu köprü “Ponte della Moneta” (Para Köprüsü) olarak anılmıştır.¹⁰ Rialto çevresinde yer alan pazarlar bilhassa köprü trafiği bakımından sorunlar teşkil etmiştir. İlerleyen süreçte 13. yy. ile birlikte ahşap köprüde ilk defa değişime gidilmiştir. Çift kanatlı hareketli bir rampa sistemi kullanılarak yeni bir ahşap köprü inşa edilmiştir. Köprünün ilk değişiminin kısa bir süre ardından hükümet karşıtı ayaklanmada köprü ateşe verilmiş ve büyük hasar almıştır (1310). Söz konusu durumların ardından Ferrera Markisi’nin düğününü (1444) izlemek için yoğun bir kalabalık köprüde toplanmıştır (Bernabei vd., 2018: 1-2). Kalabalığın ağırlığına dayanamayan ahşap köprü yıkılmıştır. Yaşanan durumların ardından yeni ve taş bir köprünün inşa tartışmaları oluşmuştur. Köprüde ilk olarak 15. yy. ilk yarısında dükkân yapıları inşa edilmeye başlanmış ve devlet hazinesi tarafından toplanan kiralar, köprünün bakımı için kullanılmıştır (Lorenzetti, 1956: 459). Taş malzemedeki inşası tartışılan köprü için ilk adım 1503 tarihinde sunulan proje olmuştur. Köprü, 1514 tarihinde Fra Giovanni Giocondo tarafından içerisinde pazarın da yeniden ele alınacağı bir proje geliştirilmiştir (Tuleshkov 2019: 91). Söz konusu projeler devam ederken köprü 1514’te çıkan yangınla pazar tahrip olmuş (Calabi & Morachiello, 1988: 453) ve 1524’te ise köprü ikinci bir çöküş yaşamıştır (Bernabei vd., 2018: 2).

1551 yılı itibariyle köprünün yeniden inşası için Venedik otoritesi özel bir komisyon görevlendirmiştir. 16. yy. sonlarına gelindiğinde “*Venedik Dükü Pasquale Cicogna*” köprü projeleri adına yarışma organize etmiştir. Bu dönemde öne çıkan “*Andre Palladio, Giacomo Barozzi da Vignola, Jacopo Sansovino*” gibi önemli mimarlar projeler sunmuştur (Rondelet 1841: 13). Rönesans devrinin en büyük sanatçılarından Michelangelo’nun da proje hazırladığı söylenmektedir (Rondelet, 1841: 8)¹¹. Sunulan projelerin hemen hepsi çok kemerli bir şemada olması sebebiyle kanal trafiğine olumsuz etkisi sebebiyle reddedilmiştir. Andre Palladio verdiği iki proje önerisinde (Şek.7-9) (1551-1569), abidevi bir görünüme sahip Palladien mimarinin en güzel örneğini sunmuştur. Sunulan proje üzerinde köprünün her iki başında dükkân yapıları yer almaktaydı. İlk proje örneği (1551) merkezde yer alan diğerlerine nispeten daha büyük olan 5 kemerli bir formdadır. Her iki uçta rampalı bir vaziyette kıyılara uzanan merdiven formu yer almaktadır. Merkezde yer alan kemerin üzerinde memba ve mansap cepheden görünen sütunlu ve üçgen alınlıklı Antik Yunan-Roma tapınakları hüviyetinde bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı elemanı herhangi bir dükkân ile alakası olmaksızın seyirlik bir bölüm olduğu düşüncesi muhtemeldir. Palladio’nun ikinci projesi (Şek.9) (1569) ise ilk projenin neredeyse çok benzeri bir formda ve ortadaki büyük olan 3 kemerli bir şemadır. Tabliye bölümünde yine rampalı bir geçiş yolu, ana kemer üzerinde abidevi seyirlik, üzeri düz çatı ile örtülü ve revaklı bir şema şeklindedir.

Andre Palladio’nun ürettiği projeler gerek ihtiyaçlar gerekse işlevsellik ve mimari üslup bakımından en ideal projelerdir. Abidevi görüntü, dükkânlar, sütunlu revaklı bölüm, ayaklarda selyaranlar, boşaltma gözlerinde ve üst örtüde yer alan heykellerle birlikte projenin çok maliyetli olması da kabul edilmeyişinde etkilidir (Tuleshkov, 2019: 92).

Mimar Vincenzo Scamozzi, yürütülen projelerin 1587-1588 yıllarında yeniden yarışmaya açılmasıyla öneride bulunmuştur (Bernabei vd. 2018: 2). Scamozzi, Palladio’nun projelerinden esinlenmiştir (Şek.8) (Tuleshkov, 2019: 91). Bu şekilde kendisinin sunduğu plan, 3 kemerden meydana gelen masraflı bir plan olması sebebiyle uygun görülmemiştir. Aynı yıllar içinde Antonio da Ponte’nin günümüze ulaşan köprünün tek kemerli formdaki projesi uygun görülmüştür (Tuleshkov, 2019: 93-94). Literatürde Scamozzi ve Antonio’nun ortak bir proje tasarımı sunduğu (Bernabei 2018: 2), öte yandan Ponte’nin tek başına projesinin geçerli sayıldığı ve torunlarının inşa ekibine katıldığı aktarılmaktadır (Rondelet, 1841:

¹⁰ Venedik’te eski Şehir Darphanesi o dönemde köprü yapısının doğu bölümünde yer almaktaydı. Muhtemelen bu dönemde köprüye Para Köprüsü adı verilmesinin sebebi bu olmalıdır. Detaylar için bkz. (Bernabei, Macchioni... 2018: 1; Molmenti 1906: 35; Rondelet 1841: 4; Tuleshkov 2019: 91)

¹¹ Michelangelo’nun köprü için kesin olarak bir proje hazırlayıp hazırlamadığı tartışmalar ve söylentileri beraberinde getirmiştir. Rondelet, “*Bazıları bunun Dük’ün daveti üzerine bazıları ise Michelangelo’nun, Prens ve Signoria’dan aldığı hediyelere karşı bir minnet duygusunu göstermek*” olduğu belirtmektedir. Detaylar için bkz. (Rondelet 1841: 8-10)

13, 18; Tuleshkov, 2019: 93-94). 1588 yılının haziran ayı itibariyle başlayan inşa çalışmaları 1591 yılı temmuz ayında sona ermiştir.

Köprü mermer ve kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. (Res.19) Köprü, büyük bir beşik kemerden oluşan tek gözlü vaziyettir. Boyut itibariyle 48.00x22.00 m. civarındadır. Beşik kemerden meydana gelen tek göz yaklaşık olarak 28.80 m. genişliğindedir. Köprü, kesme taş malzeme ve köprü ağırlığının taşınması için temelde kıyı tabanında 6000 ahşap kazık ile desteklenmiştir. Tabliye kısmına iki kıyı bölümden merdivenlerle geçiş sağlanmaktadır. Köprü üzerinde herhangi bir boşaltma gözü veya selyaran görülmemektedir. Köprü ayakları iki kıyıda toprak altında sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

Tabliye üzerinde yer alan karşılıklı dükkân yapıları doğu-batı doğrultuda eğim üzerindedir. Her iki kıyı cepheden geniş merdivenler vasıtasıyla dükkânların bulunduğu bölüme geçiş sağlanmaktadır. Dükkânlar yuvarlak kemerlerden meydana gelen üzerleri beşik tonoz örtülü sütunlu revak dizilerinden meydana gelmektedir. Merkezde diğer dükkânlardan yüksek tutulmuş yuvarlak kemerli, kapalı üst örtüye sahip üçgen alınlıktan oluşan iki cepheyi görebilen seyirlik bölümü yer alır. Tabliye bölümü iki yandan korkuluklarla sınırlandırılmıştır.

Köprü üzerinde süsleme unsuru olarak dikkat çekici öğeler yer almaktadır. Köprü kemerinde dışa taşkın bir biçimde iki tahfif kemeri ile hareket sağlanmıştır. Kıyı ile bitişik ayaklarda kuzey cephede bölümde şehrin figürü olan “bir aslan üzerinde St. Mark ve St. Theodore” rölyefleri yer almaktadır (Res.20-21). Güney cephede ise “Baş melek Gabriel ve Meryem Ana” rölyefleri yer almaktadır. Rölyeflerin her iki yanında dikdörtgen bordürlerle çerçevelenmiş kitabeler yer almaktadır. Kitabelerin üzerinde yüksek kabartma rozetler içlerinde hayvan figürleri ile bezenmiştir. Köprü kemerinin merkezinde her iki cephede yüksek kabartma aslan başı figürü yer almaktadır. Tabliye merkezinde yer alan Antik Roma tapınaklarını andıran sütunlu bölümünde, kilit taşı yüksek kabartma insan başı figürü ile süslüdür. Tabliyede yer alan üstü örtülü dükkân kemerlerinde kilit taşları dışa taşkın formda olup hareket sağlanmıştır. Beşik tonozlu üst örtüde saçaklarda dışa taşkın konsollar yer almaktadır. Her iki cephede dışa taşkın korkulukların altında yine dışa taşkın konsollar mevcuttur. Köprü günümüzde halen işlevine devam etmektedir. Yaya trafiğine açık araç trafiğine kapalı olarak kullanılmaktadır. Köprü üzerinde günümüzde 24 dükkân bulunmaktadır. Bu dükkânlar halen hizmet vermeye devam etmektedir.

9. Pulteney Köprüsü

İngiltere, Bath şehir merkezinde Bristol Kanalı'na değin ulaşan Avon Nehri üzerine inşa edilmiştir (Codrington, 1919: 215). 1769 yılında inşasına başlanan köprünün yapımı 5 yıl sürmüş 1774'te tamamlanmıştır (Buchanan, 1990: 6). Yapıya ait herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır. 18. yüzyılın ikinci yarısında mimar Robert Adams tarafından tasarlanıp inşa edildiği kuvvetle muhtemel olmakla birlikte dükkân fikrinin kime ait olduğu konusu net değildir (Şek.10) (Buchanan, 1990: 6; Manco, 1995: 130).

Köprü, adını İngiliz aristokrasisinin önemli isimlerinden Pulteney Ailesi'nden almaktadır. Pulteney ailesi üyelerinden Frances Pulteney, babasının kuzeni General Henry Pulteney'in ölümü ve vasiyetindeki mirasın sahibi olmuştur. Generalin çocuğunun olmayışı ile Frances Pulteney; Bathwick Malikânesi ve kırsalı gibi büyük bir servete sahip olmuştur. Söz konusu dönemde Bath şehrinde kırsala ulaşım feribotlar vasıtası ile sağlanmakta idi. Avon nehri kırsal ile şehir merkezini birbirinden ayırırken miras yoluyla elde edilen topraklar ve malikâne, kırsalda yer almakta idi. 1767 yılında, elde edilen mirası genişletme güdüsü ile Bath şehrinin planlanması ve bir köprü kurulması için William Pulteney (Johnstone), Bath Şehir Konseyi'ne öneride bulunmuştur. (Manco, 1995: 129-131)

1767-1769 yılları şehir planlama hususundaki yasal durumlar (kiradaki araziler, satın alım, finansörlük) süreci olarak geçmiştir. 1769 yılında William Pulteney, basit köprü planları için yerel ve Bath dışında ustalara ulaşmıştır, finansörlük adına fiyatlar alınmıştır. Maliyetlerin değişken olmaları fikir ayrılıklarına yol açmıştır. 1770 yılında Pulteney, kendi gibi İskoç olan dostları Robert ve James

Adam ile planlama işleri üzerine anlaşmışlardır (Tuleshkov, 2019: 98-99). Her iki kardeş köprü inşası için para alıp çalışmalarda yer almışlardır. Kardeşler daha önce İtalya'da, Venedik ve Floransa'yı gördükleri için orada yer alan köprü yapılarına da hâkim idiler. Bu sebeple köprü inşasında dükkân fikri muhtemelen görmüş oldukları Vecchio ve Rialto Köprülerinden gelmiş olmalıdır. (Manco, 1995: 130-135)

Köprü üç eşit gözlü bir yapıya sahiptir (Res.22). Yapı lokal olarak Bath taşı adı verilen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir (Buchanan: 1990, 10-14). Eşit gözler yuvarlak kemerlidir. Köprü ayaklarında hem memba hem mansap cephede üçgen selyaranlar yer almaktadır. Selyaranlar üzengi seviyesinde birer külahla sonlanmaktadır (Res.23). Köprü tabliye bölümü yaklaşık olarak 45x18 m. boyutlarındadır. Palladyan mimari tarzında inşa edilen müzikhol ve dükkânlar tabliyeyi iki yandan çevrelemektedir. Orijinal halinde karşılıklı on bir dükkân yapısı bulunmaktaydı. Günümüzde, yapı üzerindeki onarımlar sebebiyle bu sayı değişkenlik göstermektedir.¹² (Res.24)

Köprü üzerindeki süsleme unsurları menşeyini Palladyan tarzdan almaktadır. Güney cephe merkezinde yer alan alınlık bölümü ve cephe başlarında yer alan köşk tipli yapılarla, Antik Roma tapınaklarını hatırlatmaktadır. Merkez alınlığın iki yanında küçük alınlıklarla desteklenmiş dışa taşkın plaster cepheye hareket katmaktadır. Dükkânların güney cepheye bakan bölümlerinde Venedik tarzında uzun pencere açıklıkları yer almaktadır. Kuzey cephe ise yapılan genişletme çalışmaları ile asimetrik bir biçimde ve sanatsal değerini kaybetmiştir (Res.24). Cephe başlarında yer alan köşk yapılarının üzeri kubbe ile örtülüdür. Köprü ayaklarında yer alan selyaranlar üzerinde dairesel pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Köprü günümüzde halen işlevini sürdürmekte olup, yaya ve taşıt trafiğine açık vaziyette kullanılmaktadır.

10. Osma Köprüsü

Köprü, Bulgaristan Lovech (Lofça) şehri yakınlarında Osam (Osma) Nehri üzerinde inşa edilmiştir. Balkan topraklarında en bilinen arastalı köprü konumundadır. Köprü Osmanlı'nın Balkan toprakları üzerindeki önemli geçiş güzergâhlarından biri üzerine konumlanmıştır. İstanbul – Tırnova – Vidin güzergâhı boyunca uzanan posta yolu; köprünün işlevine ayrıca değer katmaktadır (Tuleshkov, 2019: 110). Kuzey-güney doğrultulu köprü Mustafa ve Dolna (Aşağı Krai) mahallelerini birbirine bağlar. Literatürde köprü adına ilişkin olarak "Osma", "Osam" ve "Kapalı Köprü" ifadeleri kullanılmıştır. Üzerinde bulunmuş olduğu nehir dolayısıyla bu adı almıştır. Öte yandan tabliyede yer alan ahşap örtü ile kaplanmış arasta yapıları sebebiyle "Kapalı Köprü" şeklinde anıldığı düşünülmektedir. Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Buna karşılık; Tuleshkov tarafından aktarılan Osmanlı arşivinden üç belge yapının '1873-1874' yıllarında inşa edildiğini muhtemel kılmaktadır. Belgeler ışığında köprünün ilk olarak usta "Kolyu Fitscheto (Nikola Fishev)" tarafından ahşap bir köprü olarak yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tuleshkov tarafından aktarılan arşiv belgelerinde köprüye dair şu ifadeler yer almaktadır.

Lofça halkı tarafından büyük bir köprü isteği üzerine, Lofça Kaymakamı'na gönderilen **20 Temmuz 1874** tarihli mektup:

"Oradan (Loveç -B.A.) Tırnova'ya dönen Kolyu ustaya, Loveç'teki büyük köprü için malzemelerin hazırlanıp hazırlanmadığı (yani projeler ve faturalar) ... taştan olup olamayacağı ile ilgili olarak, kendisi

¹²Köprü tabliye bölümü ilk inşasında 15m. genişliğe sahip ve karşılıklı müzikhol ve dükkânlardan meydana gelmekte idi (Buchanan: 1990, 6; Manco: 1995, 132-142). Ardından sırasıyla; 1792 yılında dükkân genişletme çalışmaları, 1799'da yaşanan sel, 1800'de yaşanan fırtına ile birlikte hasar alıp yeniden inşa edilmiştir. Günümüze değin yapılan restorasyonlar sonucunda (1903,1951,1960'lar,1975) tabliye bölümü uzunluğu 45m. genişliği 18m. şekline gelmiştir.

tarafından gönderilen yazılı hesabın ekteki kopyasına göre ... değeri 73.800 Groschen artırılacaktır".
(Tuleshkov, 2019: s.109)

11 Kasım 1876 tarihli bir diğer belgede köprüye ilişkin:

"... geçen yıl (1875) tamamen nehir geldiğinde yok oldu". (Tuleshkov, 2019: s.109)

Yapıya ilişkin bu ifadeler, evvelde aynı noktada nispeten daha küçük ve ahşap bir köprü olduğu bilgisini gösterir niteliktedir. Bunun yanı sıra köprü yapısı muhtemelen 1875 yılında yıkılmış, yerine yarı ahşap yarı taş malzemeden oluşan bir köprü inşa edilmiş olmalıdır.

Köprü esasen bir vakıf yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mütevelli tarafından kontrol edilen köprüde herhangi bir devlet desteği kullanılmamıştır. Bunun yerine köprü bağışlar ve yapılan yardımlar vesilesiyle 500.000 Groschen gibi bir miktara 1875'teki haline ulaşmıştır. Tuleshkov'un aktardığı ilk belgenin devamında; tamamlanan haliyle dükkânlar 170.000 Groschen civarında gelir elde ediyordu. Buradan elde edilen gelirler vasıtasıyla civardaki okullar, çeşmeler, camiler ve köprü gibi yapıların masraflarını ve onarımlarını üstlenmekteydi. (Tuleshkov 2019: 109-111).

Köprü, mevcut vaziyeti ile orijinal inşa formunu yansıtmamaktadır. Yapının, eski fotoğraflarından ve rekonstrüksiyon planlarından bu durum açıkça anlaşılmaktadır. Merkezde 'beş' masif ayakla taşınan köprüye ek '2' ayağı kuzey-güney uçlarda zemine bitişiktir. Ayaklar taş malzeme ile inşa edilmiştir. Her biri nispeten eşit '6' beşik kemerden meydana gelmektedir (Partov vd., 2016: 124-125). Köprünün orijinal inşasının boyutu 86.00x12.50 m.'dir. Günümüzdeki vaziyet planı 106x15 m. civarında bir boyuta sahiptir. Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarı ile köprünün doğu cephe ayaklarında üzenge seviyesine değin üçgen selyaranlar bulunmaktadır. Her bir selyaran üzerinde içleri dolu vaziyette sivri kemerli boşaltma gözleri yer almaktadır (Res.27). Bu ayaklar düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Mevcut vaziyetinde bu durum ne yazık ki görülememektedir.

Tabliye üzerinde Kuzey-güney doğrultuda karşılıklı şekilde yerleşen dükkân yapıları yer almaktadır. Bu yapılar ahşap malzeme ile inşa edilmişlerdir. Yapılar üçgen çatılı bir üst örtü ile kapatılmış ve üst örtüde '14' adet üçgen formda açıklık yer almaktadır. Tabliye kısmı zemininde ise blok taşlar kullanılmıştır. Orijinal inşasında 46 dükkân yapısının olduğu bilinmektedir. Günümüzde 14 dükkân halen işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Köprü merkezinde yer alan dükkânlar, karşılıklı iki cephede cumbalı bir formda dışa taşkın şekilde inşa edilmiştir. Dükkân cephelerinde 1 veya 2 pencere açıklığı bulunmaktadır. Dükkânlar 2.5x2.5 m. ve 2.5x5.0 m. boyutları arasında değişkenlik göstermektedir (Partov vd., 2016: 124-125). Bu durum esasen köprü üzerinde bulunan dükkânlarda katlı bir planı anımsatmaktadır. Genel olarak sade tutulan köprüde selyaranlar üzerinde yer alan sivri kemerli gözler ve merkezde yer alan cumba dışında bir hareketlilik görülmemektedir. Herhangi bir süsleme unsuru da yansıtmamaktadır. Bununla birlikte Tuleshkov ve Partov yapı üzerinde, dört adet heykel figürü olduğundan bahsetmektedir.¹³

Köprü günümüze değin birçok restorasyon ve rekonstrüksiyon geçirmiştir. 1874-1876 tarihleri arasında ilk defa ahşap ve taş malzeme bir arada kullanılmaya başlanmış ve dükkân yapıları eklenmiştir. Ardından büyük bir yangın felaketi ile tekrar tahrip olduğu bilinmektedir (1925). Mimar Emil Momirov köprüye dair nispeten kapsamlı bir onarım planı çizerek orijinal inşaya yakın olmayı hedeflemiştir (Tuleshkov, 2019: 111). Köprü, 1931'de araç trafiğine açık şekilde dükkânların bulunduğu formda ve orijinal mimarisinden uzaktadır (Dimitrova, Ivanov, Maşlak, Partov, Petkov ve Sergeev, 2016: 130). 1981-1982 yılları arasında yapılan restorasyon ile günümüz vaziyetine ulaşmıştır. Köprünün geçirdiği

¹³ Bu heykeller; aslan, çift başlı kartal, çiçeklerle bezeli bir kadın figürü ve bir topuzdan meydana gelmektedir. Yüksek olasılıkla aslan figürü Bulgaristan'ı, çift başlı kartal Rusya'yı, kadın figürü doğurganlık ve topuz ise gücü temsil etmelidir. Söz konusu heykellerden yalnızca aslan figürü nispeten sağlam şekilde ulaşmıştır. Üstü kapalı tabliyede sütunlardan birinde elinde sopa tutan bir figür oyulmuş ve 1874 tarihini işaret ettiği aktarılmıştır. Detaylar için ayrıca bkz. (Partov 2016: 125; Tuleshkov 2016: 112)

onarımlar kalem işi süsleme ile üst örtüye yazılmıştır. Günümüzde araç trafiğine kapalı, yaya trafiğine açık olarak işlevini sürdürmektedir. Köprünün dükkânları halen hizmet vermeye devam etmektedir. On dört dükkân yapısının; üçü atölye, dokuzu dükkân, ikisi ise pastane olarak kullanılmaktadır.

11. Değerlendirme ve Sonuç

Arastalı köprüler, dünyanın farklı noktalarında buldukları konuma ticari, ekonomik, sosyal ve kültürel önem katmışlardır. Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı topraklarında bulunan bu köprüler, önemli arterler üzerinde yer almaktadırlar. Her dönemde tüccarların, hac yolcularının, orduların bu yollar üzerinden ulaşım sağladıkları anlaşılmaktadır. Köprülerin genel bütünü geniş su yatakları üzerine kurulmuş evvelde ahşap daha sonra taş malzeme kullanılarak inşa edildikleri görülmektedir. Köprülerin belli bazı örneklerinde ise Roma devrinden günümüze değin ayakta kalabilmiş örneklerin zaman içerisinde eklemelerle günümüz hallerine evrildikleri anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra saptayabildiğimiz dokuz kâgir köprü yapısı günümüze ulaşmıştır. Paydaş özellikler gösterebilecek, üzerinde herhangi bir bina yapısı yahut köprü çevresinde oluşan çarşı yapıları bu örneklerle bir tutulmamalıdır. Orijinal inşaları bilgi veya belgelere dayanarak 12.-19. yüzyıllar arasında geniş bir aralıkta inşa edilen arastalı köprüler, abidevî formlar ve işlevsel özellikleriyle önem arz etmektedirler.

Via Domitia-Via Aquitania üzerinde yer alan Pont de Marchands (1331) örneği “orijinal inşasında 7 gözlü” ve düz köprüler grubunda değerlendirilebilecek bir form göstermektedir. Genel olarak iki ya da fazla kemer sayısına sahip köprüler düz köprüler grubunda inşa edildiği görülür. Bunun yanı sıra Kramerbrücke (1510), High Bridge (12-16 yy) gibi tabliye bölümünün düz olduğu örnekler de bu gruba dahil edilebilir.

Bir diğer husus ise Via Regia (Kraliyet Yolu) güzergâhı üzerine kurulan Kramerbrücke, abidevî görüntüsü ve yine 6 gözlü yapısı ile dikkat çekicidir. Düz köprüler grubunda değerlendirebileceğimiz köprü, paydaş özellikler gösterdiği diğer eserlere bakıldığında en erken yazılı bir belgeye sahip oluşu (1117) Paydaş özellik gösteren emsallerinden, kendisini ayırmaktadır. Orta çağda köprülere ait bilgilere, köprü başlarında kurulan kiliseler ve onlara ait belgelerle ulaşıldığından köprünün çok daha erken bir tarihe, tarihlendirilebileceği de düşünülür. Doğal ya da suni bir biçimde yaşamış olduğu yangınlar (1175, 1178, 1213, 1222, 1265, 1293), köprünün sürekli bir biçimde kullanıldığını da göstermektedir. Bu durum Kraliyet Yolu gibi bir ana arter üzerinde yer alması ile de savunulabilir.

Fransa’da yer alan bir diğer örnek olan Rohan Köprüsü, köprü başında yer alan hastaneye ait belgenin (1336) bulunması ile yapının daha erken bir süreçte var olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle orta çağ köprü başı kiliselerinden alınan bilgi örneklerine benzetmek mümkündür. Geniş su yatağı üzerinde 6 gözlü bir yapıda olan köprü farklı dönemlerde yapılan eklemelerle günümüzdeki şekline ulaşmıştır. Bu yönüyle eklektik bir form göstermiş olması ayrıca dikkat çekicidir. Bu durum köprü üzerinde farklı dönemleri görmeyi mümkün kılmıştır. Ayrıca bir Vikont tarafından ihya edilmiş olması (1510) ve kitabesinin bulunması yönüyle arastalı köprüler arasında önem teşkil etmektedir. Üzerinde yer alan hapisane ve değirmen yapısı da daha önce benzer örneklerde karşılaşılmayan yapı formlarıdır. Eklemeler sonucunda aldığı vaziyete binaen düz köprüler grubu içerisinde incelenebilir.

İtalya’da yer alan örneklerden Vecchio ve Rialto, inşa formları ve süsleme tezyinatları ile diğer örneklerden ayrılmaktadır. Via Por Santa Maria ve Via de Guicciardini yollarını birbirine bağlayan Vecchio Köprüsü (1345), çevresinde tabii bir sosyal alan yarattığı söylenebilir. Roma devrine dayanan bu yollar da şehrin ticari, sosyal, dini merkezi konumundadır. Lorenzo Rosselli’nin haritaları (1470) ve Batlamyus’un Coğrafya (1471) kitabından üzerindeki dükkân yapılarının erken devirlerde de bulunmasının kanıtı oluşu önem arz eder. Vecchio, Rönesans’ın erken ayaklarının yaşandığı Floransa’da, Medici Ailesi’nin de etkisiyle gelişimini sürdürdüğü görülmektedir. Bu etki tıpkı Rohan Köprüsü’nde olduğu gibi soylu kimseler ya da kralların eserler üzerindeki yararlı gelişimine örnek verilebilir. Ayrıca iki saray yapısını birbirine bağlar durumda karşımıza çıkan köprü, bu yönüyle diğer

dükkânlı köprülerden ayrılmaktadır. Üç gözlü, sığ kemerli bir formda karşımıza çıkan köprü düz köprüler grubunda değerlendirilebilir.

Rialto Köprüsü (1591) ise Venedik'in büyük ve önemli iki meydanını birbirine bağlar (San Marco-San Polo). Rialto, Venedik içerisinde en eski yerleşim bölgelerinden biri oluşu ve sürekli bir köprü ihtiyacı olduğunun da aynı zamanda göstergesidir. Palladien tarzda mimarisi ile Rönesans ve Neoklasik etkiyi bünyesinde barındırmaktadır. Bu yönüyle İngiltere'de yer alan ortak özelliklere sahip Pulteney Köprüsü ile aynı mimari üslupta inşa edilmiştir. Andrea Palladio'nun ünik projeleri sayesinde etkilenen mimarlar köprünün günümüz formunda inşa edilmesine olanak sağlamıştır. Antonio da Ponte'nin projesinin, Palladio etkisinde kalmadığını söylemek pek mantığa sığmayacaktır. Aradaki bazı farklar ile (kemer sayısının teke indirilmesi, tabliye üzerinde daha az abidevî görüntü, daha zarif ve sade işçilik) gerek maliyeti düşürmüş gerek nehir trafiği için daha rahat alan sağlayan proje, Ponte'nin geliştirdiği köprü projesi olmuştur. Bununla birlikte Rialto Köprüsü, Palladien mimarinin ünik örneklerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Rialto Köprüsü, tek gözlü, mermer ve taş malzemeden inşa edilmiş, merkezden iki yana yükselen meyilli yapısıyla dik köprüler grubunda değerlendirilebilir. Rialto Köprüsü'nün cephelerinde yer alan yüksek kabartma süsleme unsurları dikkat çekicidir. Emsallerinde görünmeyen bu durum Rialto Köprüsü'nün her iki cephesinde yer almaktadır. Kuzey cephede yer alan St. Mark ve St. Theodore, güney cephede Baş melek Gabriel ve Meryem ana kabartmaları döneminin olgun örneklerindedir. Yine rozetlerle desteklenen bu süslemeler Rönesans ve Neoklasik etkiyi diğer paydaş örneklerle nazaran net bir biçimde gösteren köprü konumundadır. Aynı zamanda kıyıya yakın ayaklar üzerinde dikdörtgen bordürler arasındaki yarışma¹⁴ detayını gösteren yazı kitabe hüviyeti olarak düşünülebilir.

Anadolu toprakları üzerinde yer alan iki mahalleyi birbirine bağlar konumunda olan Irgandı Köprüsü, Türk köprü mimarisinde görülen tek dükkânlı köprü örneğidir. Erken Osmanlı Devri içinde inşa edilen yapı; tek gözlü, sivri kemerli düz köprüler grubunda değerlendirilebilir. Yıldırım ve Kayhan Mahallelerini birbirine bağlayan Irgandı, inşa edildiği dönemde iki semti birbirine bağlaması hasebiyle önemlidir. Bu durum çevresinde tabii bir sosyal, ticari ve ekonomik bir merkez oluşturmuştur. Hakkında çok fazla arşiv kaydı ve döneminin ünlü gezginlerinin yazıları vasıtasıyla, net bir tarihlendirme ve inşa geçmişi hakkında konuşma imkânı verebilmektedir. Irgandı Ali oğlu Hoca Muslihiddin tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Irgandı Köprüsü'nün (1442), bir hayır yapısı olarak inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Ortak hemen hiçbir örnekte tacir biri tarafından bir köprü yapısının kendi cebinden karşılanarak inşa edildiği bilgisine rastlanmamıştır. Bunun sebeplerinden birisi Anadolu topraklarında İslam inançlarına sahip bir yapının oluşu, inşaatta hayır işlemek, hayrı gözetmek ve yine bu "dünya köprüsünden" geçerek; "Sırat köprüsüne" varma durumu olduğu da düşünülebilir. Köprü ve dükkânların aynı tarihte inşa edildiğine dair kuvvetli sebepleri açıklayan Önge, inşadan bir asır sonra dükkânların eklendiği iddiasını savunan Ayverdi ile tezat görüştedir. Köprü ayaklarında yer alan iç mekânlar, depo ve ahır formunda mekânların, köprü ve dükkân inşa ilişkisinden ayrı düşünülemeyeceği anlaşılır.

İngiltere'de bulunan örneklerde High Bridge (12-16. yüzyıllar arasında) farklı değişikliklere uğrayarak günümüz vaziyetine ulaşmış; mütevazı yapısıyla tek gözlü, beşik kemerli formda düz köprüler grubunda değerlendirilebilir vaziyettedir. Genel itibarıyla sade bir biçimde ele alınmış küçük bir köprü olarak karşılaşılmaktadır. 19. yüzyıla değin altından geçiş sağlanan bir denizcilik rotası üzerinde inşa edilmesi bakımından Lincoln şehri tarihi içinde önemli bir yere sahiptir.

¹⁴ Burada bahsedilen yarışmadan kasıt, 16. yüzyılın ikinci yarısında Venedik Dükü Pasquale Cicogna tarafından; Rialto Köprüsü'nün bulunduğu alanda yeni bir köprü inşası için açılan ihaledir. Köprünün kuzeybatı ayağında yer alan bordürler içerisinde; Dük Pasquale Cicogna tarafından, 1591 tarihinde inşa ettirildiğini gösteren levhalar yer almaktadır.

Pulteney Köprüsü, 18. yüzyılın en abidevi eserlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nispeten üç eşit gözlü, yuvarlak kemerli formda düz köprüler grubunda değerlendirilir. İngiliz Palladien mimarisinin olgun örneklerinden olan köprü biçim bakımından Rialto Köprüsü ile karşılaştırılabilir. İngiliz Neoklasik dönem üslubunu olgun şekilde göstermektedir. Merkezde yer alan dükkân yapısının Antik Yunan-Antik Roma tapınaklarına benzerliği ile birlikte; uzun Venedik tarzı pencere açıklıkları, doğu-batı cephelerin başlarında yer alan köşk tipli yapılarıyla Palladien mimarinin net şekilde hissedilebildiği bir formdadır. Yapının inşasında görevli olan Robert ve James Adam, evvelde Venedik ve Floransa'yı gördüklerinden ötürü köprülerine de hâkimdiler. Köprü inşası ve dükkân fikrini kombine etmelerinin en büyük sebebi kuvvetle muhtemel bu durumdur (Manco 1995: 130-135).

Balkan topraklarında inşa edilen Osma Köprüsü (1872-1874), 19. yüzyılda geç dönemin son dükkânlı köprü yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul-Tırnova-Vidin güzergâhınca uzanan posta yolu üzerinde inşa edilen köprüyü, orijinal inşasında altı gözlü, beşik kemerli formda düz köprüler grubunda değerlendirmek mümkündür. Genel itibarıyla taş masif ayakların üzerine oturan düz ve üzeri bir çatı ile örtülü dükkân topluluklarından oluşmaktadır. Diğer örneklerden farklı olarak her cepheden kapalı ve üzeri örtülü formdadır. Selyaranlar üzerinde sivri kemerli boşaltma gözleri içleri dolu vaziyettedir. Muhtemelen bu tutum masif görüntünün azaltılması sebebiyledir. Palladien mimari örneklerinden farklı olarak merkezde yer alan dükkân yapısı her iki cephede dışa taşkın cumbavari bir görünüm oluşturmaktadır.

İran/Tebriz'de yer alan fakat çalışma içerisine dahil edilmeyen "Pol-Bazaar Köprüsü" (Çarşı Köprü, 1502), Avrupa ve Anadolu coğrafyası dışında karşılaştığımız örneklerdendir. Köprü, 12. yüzyılda büyük önem arz eden ticaret aksı (İstanbul-Konya-Tebriz) üzerinde kurulmuştur (Mikaeili, 2023: 82-83). Kuzey'den güneye uzanan köprü, 43x14 m. boyutundadır (Rostamzadehshabestari & Özer, 2017: 579-589). İran coğrafyasında yer alan köprü gerek inşa tarihi gerekse doğu-batı arasındaki ticaret güzergâhı üzerinde yer alması ile son derece dikkat çekicidir (Res.28-29).

Sonuç olarak; arastalı köprüler günümüzde halen işlevlerine devam eder vaziyette canlı merkezlerdendir. Dünyanın farklı noktaları üzerinde inşa edilen bu köprüler buldukları konumun sosyal ve ekonomik hayatında önemli rol oynamışlardır. Önemli güzergâhlar, ana arterler üzerinde kurulan bu yapılar, kuşkusuz bir bilinç etrafında inşa edilip şekillendirilmiştir. Ana güzergâhlar üzere yer alan köprülerin genel olarak büyük ve abidevî formları önlerinde duran su varlıklarıyla da doğrudan ilişkilidir. Via Domitia, Via Aquitania, Via Regia gibi önemli ana hatlar İspanya'dan-Rusya'ya (Via Regia), İtalya ve Galya'yı Narbonne üzerinden bağlayan (Via Domitia), Galya'da Narbonne'dan başlayarak Toulouse ve Bordeaux üzerinden Atlantik Okyanusu'na (Via Aquitania), Avrupa'nın önemli Roma devri yollarıdır. Bilhassa birçok örneğin bu güzergâhlar üzerinde inşa edilmiş olmaları pek tabiidir. Bu güzergâhlar ve farklı konumlarda yer alan köprüler bölgede temel ulaşım ihtiyacını sağlamak, hac yolcularına, postalara, ordulara ve ticareti canlandırmak emelleriyle inşa edilmişlerdir. Köprüler inşa edildikleri bölgelerde su varlığının yapısı, doğal afetler, insan elinden çıkan zararlar gibi etmenlerle şekillenen dönemin özelliklerini gösteren abidevî yapılarıdır.

Kaynakça

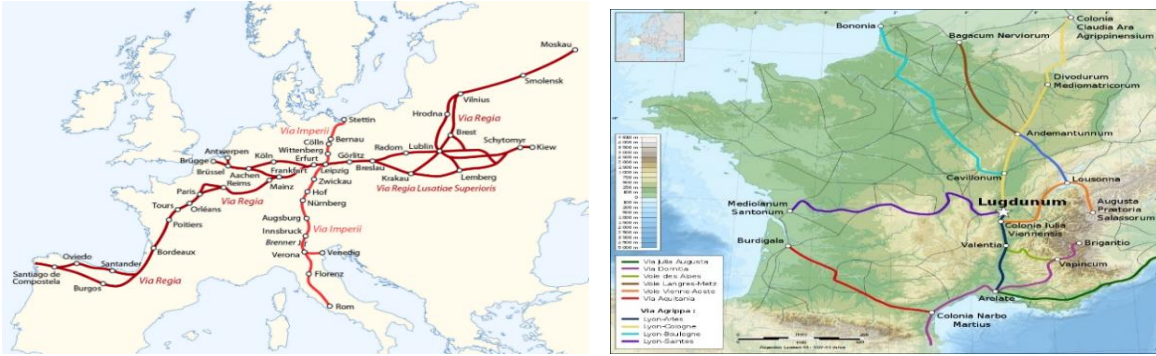
- Atak, E. (2008). *Erken Osmanlı Köprüleri*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Banister, F. (1905). *A History of Architecture on The Comparative Method*, Batsford.
- Barton, B. (2016). *Civil Engineering Heritage: East Midlands*, Ruddocks Publishing.
- Baumbach, D. & Vockrodt, H. J. (2000). *Historische Bogen und Gewölbebrücken der Stadt Erfurt*, Habel.
- Baykal, K. (1950). *Bursa ve Anıtları*, Aysan Basımevi.
- Baykal, K. (1993). *Bursa ve Anıtları*, TAÇ Vakfı, Hakimiyet Tesisleri.
- Bazin, J. (1962). *Landerneau, ancienne capitale de la principauté de Léon: notes d'histoire et d'archeologie*, Presse liberale du Finistere.
- Bernabei, M., Calcagnile, L., Fiorentino, L., Lazzeri, S., Macchioni, Pecoraro, E., N., Pizzo, B., Sozzi, L. & Quarta, G. (2018). "The Wooden Foundations of Rialto Bridge (Ponte di Rialto) in Venice: Technological characterisation and dating". *Journal of Cultural Heritage*, 1-9, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2018.07.015>.
- Bourin, M. & Puchal, G. (Eds.). (2016). *Plafonds peints de Narbonne*, Patrimoine protege, Direction regionales des affaires culturelles de Languedoc-Roussillon-Midi-Pyrénées, Ministère de la Culture et de la Communication.
- Brown, D. J. (1993). *Bridges*, MacMillan Publishing Company.
- Buchanan, R. A. (1990). The Bridges of Bath. *Bath History Volume III*.
- Calabi, D. & Morachiello, P. (1988). Le pont du Rialto: un chantier public à Venise à la fin du XVIe siècle, *Annales*, (43), 453-476.
- Chiarugi, A. & Foraboschi, P. (1995). Maintenance of the Ponte Vecchio Historical Bridge in Florence. *Extending the Lifespan of Structures, vol.2, IABSE Symposium Report*, 1479-1484.
- Codrington, T. (1919). *Roman roads in Britain*, Macmillan Company.
- Çam, N. (1991). Arasta, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (3), 335-336.
- Çeçen, K. (2002). Köprü, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (26), 252-255.
- Çulpan, C. (2002). *Türk Taş Köprüleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Dağlı, Y. & Kahraman, A. (Haz.) (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi II*, Yapı Kredi Yayınları.
- Dupre, J. (2017). *Bridges: A History of the World's Most Spectacular Spans*, Black Dog & Leventhal Publishers Inc.
- Flanigan, T. (2008). The Ponte Vecchio and the Art of Urban Planning in Late Medieval Florence, *Gesta*, vol. (47), 1-15, The University of Chicago Press, <https://doi.org/10.2307/20648957>.

- Griffe, E. (1934). Les origines chretiennes de Narbonne. *Revue d'histoire de l'Eglise de France*, 20(86), 27-36.
- Haegen, A. M. & Strasser, R. F. (2013). *Art & Architecture: Tuscany*, H.F. Ullman Publishing.
- Harris, P. & Pevsner, N. (1964). *The Buildings of England: Lincolnshire*, Penguin Books.
- Herz, A. (2015). *Stadtgucker Erfurt, Kramerbrücke*, Herzformat.
- Hunt, W. M. (1991). White, H. P. (Ed.), The Lincoln 'High Bridge' Scheme, *Journal of the Railway and Canal Historical Society*, Hobbs the Printers of Southhampton, 30(149), 270-281.
- İlter, F. (1978). *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası.
- Labrum, E. A. (1994). *Civil Engineering Heritage Eastern and Central England*.
- Lepage J., Colombier J. M. & Dellong, E. (2008). *laissez-vous conter Narbonne*, Narbonne, Ville d'art et d'histoire.
- Lorenzetti, G. (1956). *Venezia e il suo estuario: guida storico-artistica*, California University.
- Manco, J. (1995). Pulteney Bridge, *Architectural History*, (38), 129-145., <https://doi.org/10.2307/1568625>
- Mikaeili, M. (2023). Kent İmgesi: Tarihi kapalı çarşılı köprüler. *Kesit Akademi Dergisi*, 9(34), 72-91.
- Molmenti, P. (1906). *Venice: Its Individual Growth from the Earliest Beginnings to the Fall of the Republic*, (H. F. Brown, çev.), (1), A.C. McClurg & Company.
- O'Connor, C. (1993). *Roman Bridges*, Cambridge University Press.
- Önge, Y. (1981). Bursa'da Irgandi Köprüsü'nün Orijinal Mimarisi. *Vakıflar Dergisi*, (13), 425-447.
- Partov, D., Maslak, M., Ivanov, R., Petkov, M., Sergeev, D. & Dimitrova, A. (2016). A Covered Wooden Bridge Over the Osam River In the Bulgarian Town of Lovech: Its History and the Present Day. *Technical Transactions- Civil Engineering*, (2-B).
- Perret, V. (1968). Le Pons Vetus (Pont des Marchands) Narbonne. *Bulletin de la Commission archéologique de Narbonne*, (30), 49-66.
- Prade, M. (1988). *Les Ponts, Monuments historiques: inventaire, description, histoire des ponts et ponts-aqueducs de France, proteges au titre des monuments historiques*, (2), Collection Art & Patrimoine.
- Raßloff, S. (2015). *Blaetterbuch Kramerbrücke*, Stiftung Kramerbrücke.
- Riess, F. (2013). *Narbonne and its Territory in Late Antiquity: From the Visigoths of the Arabs*, Burlington, Ashgate.
- Rondelet, A. (1841). *Saggio Storico sul Ponte di Rialto in Venezia*, Negretti.

- Rostamzadehshabestari D. & Özer, S. Y. (2017). Tabriz's Pol Bazaar As a Memory Place. *Iconarch In International Congress Of Architecture, Memory Of Place In Architecture And Planning Congress*, 579-589.
- Sanchez, C., Caverro, J., Jezegou, M. P. & Pages, G. (2011-16). Narbonne: la ville et ses ports, (Pasqualini, M. Ed.), Fréjus romaine, la ville et son territoire. *Les agglomérations de Narbonnaise, des Alpes-Maritimes et de Cisalpine à travers la recherche archéologique, édition APDCA*, 221-225, <https://shs.hal.science/halshs-00670713>
- Steinfeld, L. (1990). *Chronik einer Straße: Die alte Straße von Frankfurt nach Leipzig. Geschiste – Ereignisse – Reiseberichte*, Geiger.
- Thiers, M. (1907). Delesques, H. (ed.), "Narbonne: Monuments Romains", *Congres Archeologique de France, session LXXIII*.
- Thirsk, J. (1997). *Alternative Agriculture: A History: From the Black Death to the Present Day*, Oxford University Press.
- Tuleshkov, N. (2019). Market Bridges in Europe and Ottoman Empire, *Bulgarian Academy of Sciences and Arts, International Scientific Conference Preservation of Cultural Heritage BASA*, 87-112.
- Tunç, G. (1978). *Taş Köprülerimiz*, Karayolları Genel Müdürlüğü Matbaası.
- Vockrodt, H. J. (2010). Kramerbrücke in Erfurt-Bauwerksgeschichte und Instandsetzung der Gewölbeträgkonstruktion in den Jahren 1985/86, *Bautechnik*, (87)4.

Ekler

Şek.1-2 Via Regia ve Via Imperi Güzergâhı; Via Domatia- Via Aquitania ve diğer Güzergâhların Rotaları

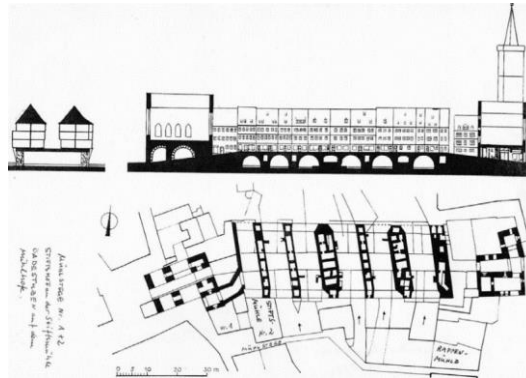
Kaynak: (https://en.wikipedia.org/wiki/Via_Regia; https://en.wikipedia.org/wiki/Via_Aquitania)

Şek.3 Kramerbrücke, Cephe Kesitinden Numaralanmış Onarım Gören Kemerler (Vockrodt'tan İşlenerek)

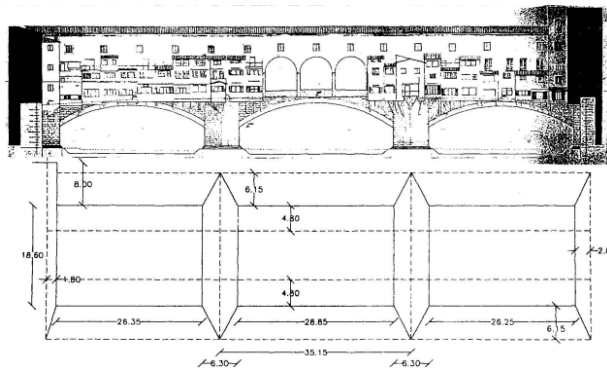
Kaynak: (Vockrodt, 2010, s. 215)

Şek.4 Kramerbrücke, 1985-1986 Yılları Arasında Restorasyon Planı (Raßloff'tan İşlenerek)

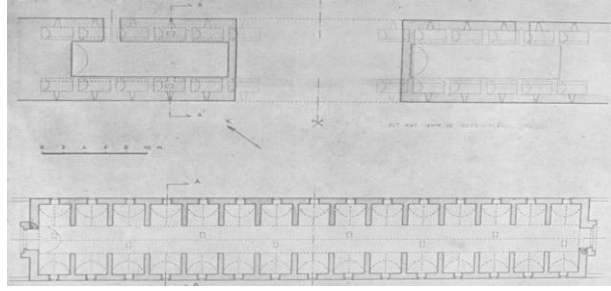
Kaynak: (Raßloff, 2015)

Şek.5 Ponte Vecchio, Mimari İncelemesi – Plan

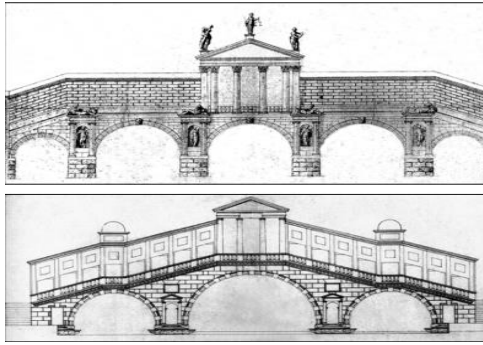
Kaynak: (Chiarugi & Foraboschi, 1995, s. 1481)

Şek.6 Irgandı Köprüsü, Plan Restitüsyonu

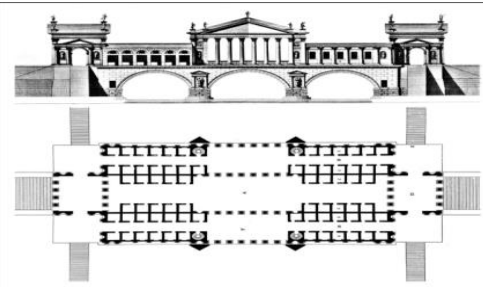
Kaynak: (Yılmaz Önge, 1981, s. 447)

Şek.7-Şek.8 Andrea Palladio'nun İlk Sunduğu Köprü Projesi (üst) (1551), Vincenzo Scamozzi'nin Yarışma Projesi (alt) (1588)

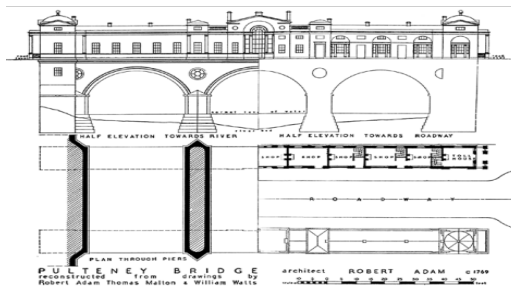
Kaynak: (Tuleskhov, 2019, s. 91)

Şek.9 Andre Palladio'nun İkinci Projesi (1569)

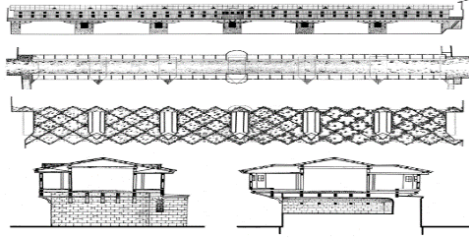
Kaynak: (Tuleskhov, 2019, s. 92)

Şek.10 Pulteney Köprüsü, Robert Adam tarafından çizilen projenin rekonstrüktif görünümü, (1769-1773)

Kaynak: (Tuleskhov, 2019, s. 98)

Şek.11 Osma Köprüsü, Mimar Momirov Tarafından Köprü'nün Yeniden İnşasının Planı

Kaynak: (Tuleskhov, 2019, s. 111)

Res.1 Kramerbrücke (Tacirler Köprüsü), Kuşbakışı Görünüm

Kaynak: (Vockrodt, 2010, s. 218)

Res.2-3 Kramerbrücke, Kuzey Cepheden Meşe Kalaslarla Desteklenen Kemerler, Kramerbrücke, Tabliye ve Dükân Görünümü Batı Cephe

Kaynak: (<https://en.wikipedia.org/wiki/Kramerbrücke>,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Kramerbrücke>)

Res.4-Res.5: High Bridge, Tek Gözlü Kemer, Korkuluklar ve Köprü Üzerinde Yer Alan Dükânlar

Kaynak: (<https://www.atlasobscura.com/places/high-bridge-glory-hole>,
<https://www.atlasobscura.com/places/high-bridge-glory-hole>,)

Res.6: Pont des Marchands Memba Cepheden Üzerinde Dükkân ve Binalarla Birlikte

Kaynak: (https://en.wikipedia.org/wiki/Pont_des_Marchands)

Res.7: Pont de Rohan, Kuşbakışı Görünüm

Kaynak: (<https://www.landerneau.bzh/actualites/pont-de-rohan-classe-au-titre-des-monuments-historiques/>)

Res.8: Pont de Rohan, 1510 Yılında Vikont Jean II de Rohan Tarafından İhya Edildiğini Gösteren Kitabe

Kaynak: (<https://www.landerneau.bzh/actualites/pont-de-rohan-classe-au-titre-des-monuments-historiques/>)

Res.9-10-11-12: Pont de Rohan, Sırasıyla Dışa Taşkın Binalar, Köprü Merkezde Yer Alan Göz, Malzeme ve Destek Kazıklar

Kaynak: (<http://cocomagnanville.over-blog.com/2017/06/carte-postale-de-bretagne-le-pont-de-rohan-a-landerneau.html>)

Res.13: Pont de Rohan Memba Cephe Dışa Taşkın Dükkân Yapıları ve Destek Kazıklar

Kaynak: (<http://cocomagnanville.over-blog.com/2017/06/carte-postale-de-bretagne-le-pont-de-rohan-a-landerneau.html>)

Res.14: Ponte Vecchio Genel Görünümü

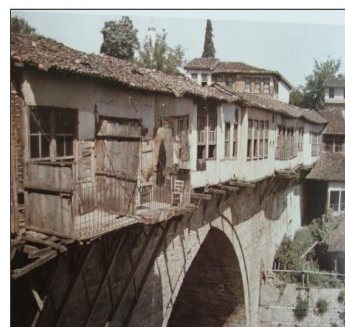
Kaynak: (https://en.wikipedia.org/wiki/Ponte_Vecchio)

Res.15: Ponte Vecchio, Vasari Koridoru ve Güney Cephe Görünüm

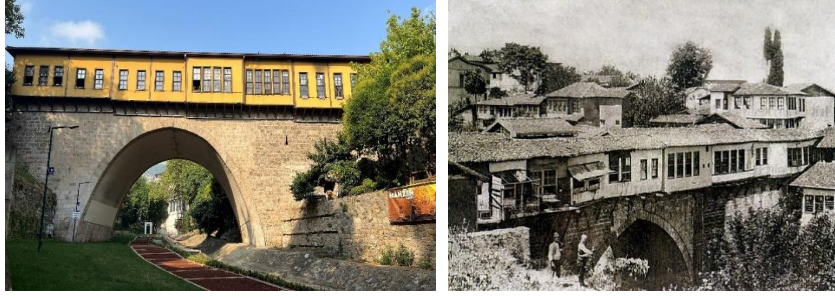
Kaynak: (Haegen & Strasser, 2013, s.216)

Res.16: Irgandı Köprüsü Günümüz ve 1855 Depremi Sonrası Vaziyeti, Batı Cepheden Dükkânlar ve İç Mekâna Açılan Kapı

Kaynak: (Atak, 2008: 243)

Res.17: Irgandı Köprüsü, Günümüz ve 19. Yüzyıl Sonrası Vaziyeti, Güney Cephe'den Ana Kemer Gözü,

Kaynak: (Semavi Eyice Arşivi)

Res.18: Irgandı Köprüsü, Günümüz Tabliye Kısımından Görünüm

Res.19: Rialto Köprüsü, Kuzey Cepheden Görünüm

Kaynak: (Dupre, 2017, s.30)

Res.20-21: Rialto Köprüsü, Kuzey Ayakta Yer Alan St. Mark Kabartması, Rozet ve Yazı Kuşağı ve Güney Cephe, Meryem Ana ve Baş melek Gabriel Kabartması

Kaynak: (Dupre, 2017, s.31; https://en.wikipedia.org/wiki/Rialto_Bridge)

Res.22: Pulteney Köprüsü, Güney Cepheden Köprü Ayakları, Selyaran, Dairesel Pencere Açıklıkları ve Palladyan Mimari Görünümü.

Kaynak: (<https://www.atlasobscura.com/places/pulteney-weir-and-bridge>)

Res.23: Pulteney Köprüsü, 1976 Yılında Caddenin Güney Cehesindeki Çalışmalar

Kaynak: (Manco, 1995, s.143)

Res.24: Pulteney Köprüsü, Kuzey Cephe'de Dışa Taşkın İnşa Edilmiş Düzensiz Dükkan Vaziyeti

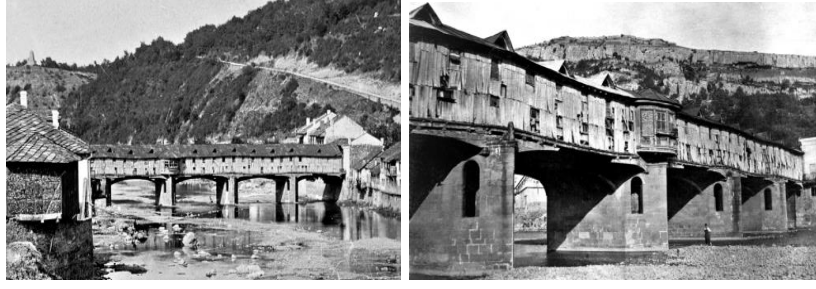
Kaynak: (<https://www.atlasobscura.com/places/pulteney-weir-and-bridge>)

Res.25: Osma Köprüsü, Günümüzdeki Rekonstrüksiyon Görmüş Vaziyeti (2013)

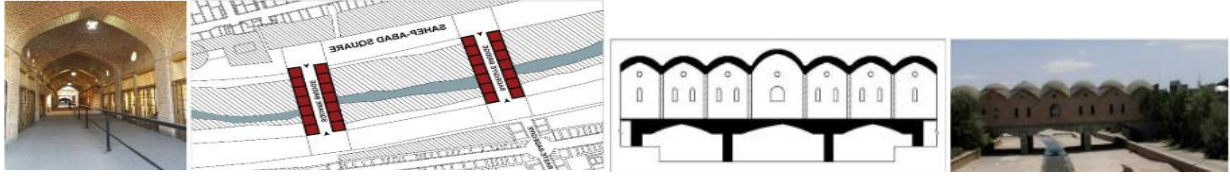
Kaynak: (Partov vd., 2013: s.126)

Res.26-27: Osma Köprüsü, Genel Görünüm 19. Yüzyıl İkinci Yarısı (N. Tuleskhov'dan İşlenerek)

Kaynak: (Tuleskhov, 2019, s. 110)

Res.28-29: Pol Bazaar Köprüsü Genel Görüntüsü, Zemin Planı ve İç Mekânı

Kaynak: (Rostamzadehshabestari & Özer, 2017, s. 587)

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal.net tarafından taranmıştır.

İnsanın Üçüncü Çağı: Yaşlılık Üzerine Sosyolojik Tartışmalar

The Third Age of Man: Sociological Debates on Old Age

Mukadder Özkan Bardakcı^{ID}

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Hizmet
Bölümü, Konya, Türkiye,
mukadder.bardakci@selcuk.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 10.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

Öz: Yaşlılık yaşamın son evresi olarak adlandırılırken aynı zamanda insanın üçüncü çağı olarak da değerlendirilmektedir. Yaşlılık üzerine tartışmalar şüphesiz yeni değildir. Yaşlı nüfus arttıkça tartışmalar da artmaktadır. İnsanlar artık daha uzun ve daha sağlıklı bir yaşam sürebilmek için olanaklara sahiptirler. Dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Önceleri yaşlılıkla ilgili tartışılmayan birçok konu artık tartışılmaya başlanmıştır. Yaşlılık ekonomi, göç, sağlık, yoksulluk, yalnızlık, yaşam doyumu, aktif yaşlanma, yerinde yaşlanma gibi birçok bağlamda ele alınmaya başlanmıştır. Daha çok fizyolojik, biyolojik, sağlık sorunları kapsamında ele alınan yaşlılığın kapsamı gün geçtikçe genişlemiştir. Yaşlılık alanıyla ilgili konular artık geçmişe nazaran daha geniş ve kapsamlıdır. Şüphesiz bu kadar geniş kapsamı olan bir konuyu tek bir çalışmada ele almak zordur. Bu yüzden, bu çalışmada yaşlılıkla ilgili bazı tartışmalara yer verilecektir. Çalışmada yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarına değinilecek olup yaşlılığın sosyal inşası, yaşsız yaşlanma, yaşlılığa beden açısından bakma, yaşlılığın tıbbileştirilmesi ve gündelik hayat ve yaşlılık konuları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlılığın sosyal inşası, Yaşlılık üzerine tartışmalar

Abstract: While old age is called the last phase of life, it is also considered as the third age of man. Debates on aging are undoubtedly not new. As the elderly population increases, discussions also increase. People now have opportunities to live longer and healthier lives. The rate of elderly population is increasing in the world and in our country. Many issues related to aging that were not discussed before have now begun to be discussed. Old age has begun to be addressed in many contexts such as economy, migration, health, poverty, loneliness, life satisfaction, active aging, and aging in place. The scope of old age, which is considered within the scope of physiological, biological and health problems, has expanded day by day. Issues related to the field of aging are now broader and more comprehensive than in the past. Undoubtedly, it is difficult to address a subject with such a wide scope in a single study. Therefore, this study will include some discussions about old age. In this study, the concepts of elderly, aging and old age will be touched upon, and the social construction of old age, ageless aging, looking at old age from a physical perspective, medicalization of old age, and daily life and old age issues will be discussed.

Keywords: Old age, The social construction of old age, Debates on old age

Extended Abstract

Old age and aging are among the issues that are becoming increasingly important day by day. Undoubtedly, the increasing elderly population has an impact on the issue of old age and aging becoming important. The number of elderly population is increasing day by day both in the world and in Türkiye. This increase has also been effective in addressing old age and aging from different perspectives. With this increase, the elderly have begun to be addressed from biological, psychological and social perspectives. Old age and aging have been discussed in many contexts such as poverty, migration, neglect, abuse, health, life satisfaction, loneliness, elderly care, active aging, successful aging, aging in place. Old age and aging continue to be addressed with more current and new issues. Interest in aging and old age is increasing day by day. Undoubtedly, increasing human lifespan is effective in increasing this interest. The fact that people live longer with the development of health facilities has been effective in the handling of old age and aging by many branches of science.

The elderly population is increasing in our country and in the world. This increase makes it inevitable to focus on issues concerning the elderly. We now live in an aging Türkiye. Many issues such as changing family structure, increasing participation in business life, decreasing young population, changes in health, economic issues and retirement are issues that include old age. Older adults need to keep up with the changes and transformations in their living conditions. Many plans should be made taking the presence of older adults into consideration. Not only countries but also older adults need to be ready for the increasing elderly population. Issues related to the elderly concern the elderly as much as they concern states and governments.

Every study and discussion undoubtedly enables us to look at old age from a different perspective. In our country, the issue of old age has been addressed more in the last 20 years. The situation is different in international literature. Japan is one of these countries. To prepare policies regarding the elderly in countries such as Japan. The fact that the elderly are more visible in daily life and cover a large part of the population shows that they are at the forefront in issues related to aging. At this point, benefiting from international literature on old age and aging will make a positive contribution to us. In this way, it will be stimulating to have exemplary studies both in theoretical discussions and in field research. All studies covering old age and aging will yield positive feedback for a better old age. Every study carried out will increase the visibility of old age. All issues involving disadvantaged subjects are undoubtedly important. However, the general perception of the elderly as vulnerable individuals increases their disadvantaged situation in some cases. It is important to do more studies to minimize its disadvantages.

In addition to the concepts within the scope of this study, the first issue to be discussed is the social construction of old age. Social construction exists in old age as well as in all social reality. Old age, like all other social realities, constructs itself according to the structure of that culture, geography, belief, tradition and customs. Although agelessness has different definitions, it is defined as the desire to look young, dress like a young person and act like a young person in the elderly. It is thought that as physical perceptions change in the modern age, body perception in old age also changes. It is a common view that elderly people who are postponed due to their physical losses have a negative physical image. The medicalization of old age sees old age as a negative period of decline. Daily life describes all periods in life, the good and bad sides of life. People carry out all their activities in daily life. These issues will be discussed extensively within the scope of this study. The situation is different in international literature. The elderly population is higher in certain countries.

1. Giriş

Geçmiş yıllarda insanların toplumsal sebeplerden dolayı farklı meseleleri vardı. Göç, savaş, yoksulluk, sanayileşme, işsizlik, salgın hastalıklar insanların yaşamsal faktörlerini etkileyen mevzulardır. Sanayinin gelişmesiyle beraber insanların kırsal alanlardan şehir merkezlerine göç etmesi aile yapısının değişmesine, ailelerin ekonomik anlamda etkilenmesine sebep olmuştur. Göçün getirdiği yoksulluk insanların temel ilgilerinin barınma, yeme, içme gibi hayati konulara odaklanmalarına neden olmuştur. Bu sebepler ve daha birçok sebepten dolayı kişiler dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yeteri kadar değinmemiş ve özel ilgi gösterememiştir. Yalnızca insanlar değil, devletler, yerel yönetimler ve STK'lar dönemin imkân verdiği ölçüde ihtiyaçlara yanıt vermiştir. Bu sebeple yaşlılık dahil diğer dezavantajlı gruplara yeterinde özen gösterilememiştir.

Yaşlılığın sonradan ele alınmasının şüphesiz yaşlıya olan sevgi ve saygıyla ilişkisi yoktur. Her ne kadar eski kabilelerin bazılarında yaşlılara kıymet verilmediği, bilerek aç ve susuz bırakıldığı, fazladan tüketip üretmedikleri için aç bırakıldıkları görülse de bu durum herkes için aynı olmamıştır. Yaşlıların bilgi ve becerilerinden faydalanan onlara değer veren kabilelerin ve toplulukların olduğu da bilinmektedir. İnsanların ve ülkelerin zaman içerisinde refah düzeylerinin artmasıyla beraber dezavantajlı gruplarla ilgili düzenlemeler yapılmaya da başlanmıştır. Diğer yandan özellikle yaşlılığın ele alınmasındaki temel

mesele artık ülkemizin yaşlanıyor olmasıdır. Ülkenin yaşlanması yaşlı nüfusun artması yaşlılıkla ilgili birçok düzenlemeyi ve değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Yaşlılık konusu artan nüfusun yanı sıra ortaya çıkardığı yeni dinamikler açısından da önem arz etmektedir. Yaşlılıkla beraber yeni kavramlar (yaşsız yaşlanma), yeni beden imajı ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer yandan yaşlıların gündelik yaşam pratikleri, yaşlılığın sosyal inşası ve yaşlılığın tıbbileştirilmesi konusu da tartışılmaktadır. Bu çalışmada özellikle bahsi geçen konuların ele alınmasının sebebi yeni tartışmaya açılan konuların içinde yer almasıdır. Bu konuları ele almak yaşlanmayla ilgili sürecin doğru bir şekilde değerlendirilmesi açısından önem arz edebilmektedir. Yaşlılığın değişen yüzü yeni kavramları ve konuların açıklanmasına olanak sağlamaktadır.

Yaşlı nüfusun artışıyla beraber yaşlılıkla ilgili tartışmalar artmaktadır. Yaşlıya bakım verme, yaşlının toplumsal alanda görünür olması, yaşlının iş gücüne katılması, yaşlının yerinde yaşlanması gibi birçok konu tartışılmaya başlanmıştır. Şüphesiz artan nüfus başka tartışmaları da beraberinde getirecektir. Yaşlılık alanıyla ilgili ele alınacak ve değinilecek konu çoktur. Ancak hepsini değerlendirmek mümkün değildir. Bu çalışma kapsamında yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık kavramları değerlendirilecektir. Diğer yandan yaşlılığın sosyal inşası, yaşsız yaşlanma, yaşlılığa beden açısından bakmak, yaşlılığın tıbbileştirilmesi ve gündelik hayat ve yaşlılık konuları tartışılacaktır. Bu konuların ele alınmasındaki sebep yaşlılığı ortaya çıkan bu yeni kavramlar ve konu başlıkları çerçevesinde yeniden değerlendirmektir. Yaşsız yaşlanma ve yaşlılığı beden açısından değerlendirme özellikle yaşlılığın fiziksel ve bedensel inşası açısından önemli kavramlardır. Nispeten yeni olan bu iki kavram yaşlılıkla ilgili yeni okumalar yapmaya yardımcı olabilecektir. Diğer yandan olumsuz bir kavram olarak yaşlılığın tıbbileştirilmesi konusu güncel bir tartışmadır. Yaşlılığın dezavantajlı taraflarını ele alan bu kavramı tartışmak yaşlılığın neden olduğu olumsuzlukları anlamak için önemli olabilmektedir. Diğer yandan ele alınan bu konular gündelik hayatın içinde olan değişikliklerdir. Yaşlılar için gündelik hayatın içinde yaşanan olaylar yaşamlarını olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bağlamda ele alınan kavramlar özellikle bu sebeplerden dolayı tartışılmaya çalışılacaktır.

2. İnsanın Üçüncü Çağı: Yaşlılık¹

Yaşlılık araştırmalarının tarihçesi 1950'lere kadar gitse de 1960'lı yılların sonlarına doğru sosyal bilimler alanında "yaşlanma" araştırmaları artmıştır (Görgün, 2005, s. 25). Yaş takvimsel bir gösterge olmaktan çıkıp kültürel bir durum haline gelmiştir. Yaşlı nüfusun artması ile birlikte ekonomik, sosyal ve politik olarak yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır (İçli, 2008, s. 30-31). Bazı sosyologlar değişen demografik istatistiklere bakarak nüfusun grileşmesinden söz ediyor. 'Grileşme' sanayi toplumu ile ortaya çıkan iki uzun dönemli eğilimin sonucudur. Bu eğilimler ailelerin daha az çocuk sahibi olma istekleri ve insanların daha uzun yaşama arzusu eğilimleridir (Giddens, 2012, s. 220). Teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan daha uzun yaşam ile birlikte yaşlıların yaşadığı toplum içinde eskiye göre daha çok olmaları ve daha görünür olmaları, tecrübe ettiğimiz ve yaşadığımız dönemin sosyal bir gerçekliğidir.

Yaşlılığın hangi yaştan itibaren başladığı geçmişten günümüze tartışma konusu olmuştur. Eski Yunan düşünürlerden Pisagor, Ovid ve Horace yaşamı dört çağa ayırmışlardır. Dördüncü çağ olan yaşlılık çağı 60 ile 80 yaşları arasındaydı. Bir Yunan okulu olan Diogenes Hertius da yaşlılığı 60 yaşında başlatmaktaydı. Eski düşünürlerden Hipokrat'ın yaşlanma üzerine fikirleri de birçok kişiyi etkilemiştir. Hipokrat yaşlılığın başlangıç yaşını 56 olarak belirlemiştir. Çiçero'ya göre ise yaşlılık 46 yaşında başlatılmaktaydı. Greco-Roman toplumu yaşlılığı 60 yaşından sonraki süreç olarak görmüştür. Yaşlanma ve yaşlılığın başlangıcı hakkındaki bu eski fikirler, uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüştür. Rönesans

¹ Bu çalışma "Yaşlıların gündelik yaşam problemlerinin çözümünde sosyal destek mekanizmalarının rolü" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

entelektüellerinin yaşlanma süreci ve yaşlılığın başlangıcı için sıklıkla antik çağa döndükleri görülmüştür (Covey, 1992, s. 326-327).

Steven Smith, 17. yüzyıl İngiltere'sinde, yaşlılığın kırk yaşında başlamadığını, çok daha sonra olduğunu düşünüyordu. Önemli Püriten lider Cotton Mather yaşlılık çağının ellili yaşlarda başladığına inanıyordu. 18. yüzyılda İngiliz yoksul yasalarına göre yaşlılığın başlangıcı belirsizdi. Yoksul yasası bireylerin gerçek görüntüsünün kronolojik yaşından daha yoksul olduğu vurgusunu yapıyordu. Miles 1822'de bir gazete makalesinde yaşlılıktan mustarip 50 yaşında bir adamı tanımlıyordu. Albert Alden *The Life and Age of Woman* (1830) adlı eserinde 75 yaşı yaşlılığın başlangıcı olarak tanımlamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise yaşlılığın başlangıcına ilişkin çeşitli referanslar vardır. Roebuck ve Slaughter, 19. yüzyıl İngiliz yetkililerinin yaşlılığın başlangıcını 50 ile 60 yaş arasını bulduğunu belirtmişlerdir (Covey, 1992, s. 328-329).

Geçmişten günümüze yaşlılık konusunda ülkelere, kuruluşlara ya da kişilere bağlı olarak farklı yaş tanımlamaları yapılsa da ülkemizde ve dünyada ağırlıklı olarak DSÖ'nün tanımı kullanılmaktadır (Tezcan ve Seçkiner, 2012, s. 1). Dünya Sağlık Örgütü kronolojik yaş olarak 65 yaş ve üzerini 'yaşlı' olarak ele almaktadır. Birleşmiş Milletler dokümanlarında ise 60 yaş ve üzeri 'yaşlı' olarak görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü her ne kadar 65 yaş ve üzerini yaşlı olarak değerlendirmiş olsa da kronolojik yaşın kesin bir gösterge olmadığını kabul etmek gerektiğini belirtmektedir (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018, s. 4-5). Günümüzde yaşlılığın başlangıcı olarak 65 yaş kronolojik yaşın başlangıcı olarak görülmektedir. Geçmişten bugüne artan sağlık imkânları, kaliteli yaşam ve birçok faktör yaşlılığın başlangıcını da değiştirmiştir.

Günümüze baktığımızda yaşlılıkla ilgili çalışmaların bir bilim dalı olarak ele alındığı görülmektedir. Yaşlılığı doğrudan ele alan bilim dalları geriatri ve gerontolojidir. Geriatri yaşlılıkta sağlık boyutunu ele almaktadır. Gerontoloji ise yaşlılık ve yaşlanmayı ele alırken toplumsal gerçeklikteki nedensellikleri bağlamında ele almakta ve yaşlılarla ilgili politikalar üretmeye yönelik akademik çalışmalar yapmaktadır (Bilir, 2018, s. 13). Gerontoloji yaşlılığı, sosyal ve kültürel olarak ele almaktadır. Aynı zamanda demografik değişimleri, yaşlanmayla göç ilişkisini yaşlanmanın tüm boyutlarını ele almaktadır. Ülkelerde yaşlı nüfusun artışı sosyal, kültürel ve sağlık gibi alanlarda sorun yaşamasına neden olmuştur. Bu sebeple yaşlanma ve yaşlılığın artışı geriatri ve gerontoloji gibi bilimlerin önemlerini arttırmıştır (Özkul ve Kalaycı, 2015, s. 263-265). Gerontoloji Yunanca'da "yaşlı adam" ve 'bilim' kelimelerinin birleşimiyle oluşturulmuş ve yaşlılığı ve yaşlanmayı inceleyen bir bilimdir. Bu kelime henüz keşfedilmemişken antikçağ filozoflarının ilgilendiği bir konu olmuştur. Kısacası tarih boyunca yaşlılık her kesimden insanın odağında olmuş bir konudur (Yazıcı, 2014, s. 21).

Gerontoloji yaşlanma ve yaşlılık süreciyle ilgili sorunların ve imkânların belirlenmesi, değerlendirilmesi, önerilerin geliştirilmesi noktasında önemli rolleri olan bir bilimdir (Gültekin, 2020, s. 2). Gerontoloji biliminin ortaya çıkışında 65 yaş üstü nüfusun artması etkili olmuştur (Şentürk, 2018, s. 95). Yaşlanma ve yaşlılık tıp, psikoloji, antropoloji gibi bilim dalları tarafından ele alınmıştır. Postmodern durumun bir sonucu olarak gerontoloji yaşlılığı ele alan bir çalışma konusu olmuştur. Gerontoloji alanında yapılan çalışmalar yaşlılığın nasıl bir süreç olduğu hakkında bilgiler vermektedir. Gerontolojinin ortaya çıkışı yaşlılıkla ilgili belirsizliklerin giderilmesine katkı sağlamıştır (Bektaş, 2017, s. 10).

Gerontoloji biliminin yerleşik yaşama geçilmesi ve tarıma başlanması ile ortaya çıktığı söylenebilir. M.Ö. on binli yıllarda ortalama yaşam süresi 14 yılken tarımın başlaması ve yerleşik hayata geçilmesi ile beraber ortalama yaşam süresi 40'a ulaşmıştır. Tarıma geçilmesi ile birlikte gıdaya hızlı ulaşma insanların daha uzun yaşamasını sağlamıştır. M.Ö. 4000'lerde nüfusun düzenli biçimde artmaya başlamasıyla birlikte Mezopotamya ve İndus nehri gibi yerlerde yaşlı nüfus görülmeye başlanmıştır. Tarımın sağladığı ekonomik fayda yaşlı nüfus sayısını da arttırmıştır. Orta Çağ İslam dünyasında da yaşlılığı ele alan Müslüman hekimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. 1025 yılında İbni Sina'nın yaşlıların bakımı konusunu ele alan "*Canon of Medicine*" kitabı yayınlanmıştır. Kitaba göre yaşam dört bölümden

oluşmaktadır. Bu dönemler; büyüme dönemi, yaşamın baharı, yaşlılık (düşüş dönemi) ve eli ayağı tutmaz dönemden oluşmaktadır. İbn-i Sina'nın, insan yaşamını dönemlere ayırırken yaşlılığı ele aldığı görülmektedir. 1300'lü yıllardan bu yana yaşlı insan sayısı giderek artmıştır. 1800'lü yıllarda ise yaşlı bakım evlerinin ortaya çıktığı görülmüştür. Yaşlı sayısının artışıyla beraber Michel Eugene Chevreul 1800'lü yıllarda yaşlanmanın bilim olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir (Kalınkara, 2016, s. 12-13).

Gerontolojinin ilk bilinen ismi Metchnikoff tur. Onun öğretileri en başından günümüze kadar yaşlanma ve uzun yaşama konusunda yapılan bilimsel araştırmaların büyük bir bölümünün püf noktasını oluşturmuştur. Gerontoloji terimi onun tarafından 1903'te yayımlanan *Etudes On the Nature of Man*'de kullanılmıştır ve bu çalışmaların başlangıcı oluşturmuştur (Stambler, 2015, s. 201-202; Şentürk, 2018, s. 97; Kalınkara, 2016, s. 14). Metchnikoff'un gerontoloji kelimesini ortaya atmasından 42 yıl sonra gerontoloji alanında önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Gerontoloji alanında yapılan ilk önemli çalışmaların ABD'de ve Avrupa'da olduğu bilinmektedir. 1945 yılında yaşlılık konusu ile ilgilenen birçok uzman bir araya gelerek Amerikan Gerontoloji Derneği'ni kurmuştur. 1946'da ise derneğin bu alandaki ilk dergisi olan *Journal of Gerontology* yayına başlamıştır (Alaydın, 2019, s. 62; Yazıcı, 2014, s. 32). James Birren Kaliforniya Üniversitesi Ethel Percy Andrus Gerontoloji merkezini kurmuştur. 1975 yılında ise "USC Leonard Davis Scholl of Gerontology" ilk Gerontoloji Bölümü olarak tarihe geçmiştir (Kalınkara, 2016, s. 14). Yine 1946 yılında İngiltere'de yaşlıların sağlıklarını ele alan *nuffield foundation* kurulmuştur. 1958'de Fransız Gerontoloji Birliğinin kurulması ile beraber Gerontoloji ve Geriatri üzerine çalışmalar hız kazanmıştır. Yaşlılık alanında çalışanlar 1950'lerden 1970'lere kadar olan süreçte yaşlılığı daha çok sosyal bakım ve sağlık konuları özelinde ele almışlardır. 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde İngiltere'nin farklı bölgelerinde yaşlıların tutum, davranış ve sağlık durumları ile ilgili araştırmalar yapılmıştır (Kalınkara, 2016, s. 14). Finlandiya Gerontoloji Derneği 1948, Norveç Ulusal Gerontoloji Enstitüsü 1957'den beri çalışmalar yürütmektedir (Yazıcı, 2014, s. 34). 1960'lı yıllarda ise gerontoloji Batı dünyasında nüfus azalması ve artan yaşlı nüfus ile birlikte akademik bir disiplin olarak gelişme göstermiştir (Kalınkara, 2016, s. 21). Amerika'da Gerontoloji yüksek lisansı 1967'de başlamıştır. Şu an Amerika'da 57 üniversitede gerontoloji yüksek lisans programı vardır (Haley ve Zelinski, 2007, s. 11)

Yaşlılık alanında yapılan ilk geniş çaplı bilimsel çalışmalardan biri Francis Galton'un 1884 yılında yürüttüğü bir çalışmadır. Bu çalışmada dokuz binin üzerinde kişiden alınan bilek gücü, duyma, görme, hız gibi ölçümler istatistik verilerle değerlendirilmiştir. Sonuç olarak ileri yaşta olan insanların vücutlarında oluşan değişimler hakkında nicel verilere ulaşılmıştır. Baltimore'un *Longitudinal Study of Aging* (1958) çalışması Amerika'daki en eski boylamsal çalışmadır. Yaşları 20 ile 90 arasında değişen 1400 kişiye uygulanan bu çalışmada, belli testler uygulanarak yaşlılıkta oluşan fizyolojik değişimler ile hastalıklar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Başka bir önemli çalışma ise Duke'un *Longitudinal Study of Aging* (1955)'dir. Bu çalışma yaşları 60 ile 90 arasında değişen 270 kişi ile yapılmıştır. Yaşlanmanın sinir sistemi üzerinde etkileri biyomedikal, psikolojik ve sosyo-ekonomik açıdan incelenmiştir (Yazıcı, 2014, s. 30-33). Yaşlılara yönelik yapılan bilimsel çalışmalar ile birlikte farklı ülkelerde kurulan dernekler yaşlılığın insan yaşamı içerisindeki önemine dikkat çekmiştir. Bu alanda kurulan dernekler ve farklı çalışmaların etkisi süreç içerisinde ülkemizde de değişiklik ve yenilikleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye'deki yaşlılık alanındaki gelişmelere baktığımızda ilk olarak bilimsel dernek girişimlerinin olduğu görülmüştür. Prof. Dr. Velittin Kalınkara'nın öncülüğünde ilk yaşlı derneği kurulmuştur. Bu dernek, *Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği (YASAD)*, 1998 yılında ilk gerontolojik çalışmalara başlamıştır. Dernek tarafından 2001 yılından sonra yaşlılıkla ilgili ilk bilimsel dergi olan *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* yayına başlamıştır. Yine aynı dönemde *Ulusal Yaşlılık Kongresi* gerçekleştirilmiştir (Kalınkara, 2016, s. 15; Şentürk, 2018, s. 101). Yaşlılık alanında ülkemizde yaşanan en önemli gelişmelerden bir diğeri ise İsmail Tufan'ın öncülüğünde Akdeniz Üniversite bünyesinde Gerontoloji bölümünün

kurulması olmuştur (Alaydın, 2019, s. 63; Gültekin, 2020, s.7; Kalınkara, 2016, s.16). İsmail Tufan Türkiye’de 2000 yılında ilk Gerontoloji bölümünü kurduğunda Agingmap USA’dan ilham alarak GeroAtlas araştırma projesini hayata geçirmiştir. Farklı araştırma projelerinden oluşan bu proje 2000-2023 yılları arasında gerçekleştirilecektir (Tufan vd., 2019, s. 2).

Sonraki yıllarda meydana gelen gelişmelere bağlı olarak gerontolojinin gelişimiyle beraber gerontolojinin bir alt dalı olan sosyal gerontoloji kavramı ortaya çıkmıştır. 1954 yılında Clark Tibbitts’in öncülüğünde tıbbi ve psikolojik gerontolojinin yanı sıra yaşlı bireyleri kültürel ve toplumsal çevreden soyutlamadan inceleyen *sosyal gerontoloji* kavramı ortaya çıkmıştır. Sosyal gerontoloji, yaşlı nüfusun toplumsal yapıyı nasıl etkilediği ve aynı zamanda yaşlı nüfusun toplumsal yapıdan nasıl etkilendiğini incelemektedir (Kalınkara, 2016, s. 15). Yaşlılığı sosyal yönden inceleyen sosyal gerontolojinin tarihçesi 1960’lı yılların öncesine dayanmaktadır (Kaygusuz, 2008, s. 228). Sosyal gerontoloji yaşlıların, dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde yaşadıklarına değinir. Değişen toplumla beraber yaşlılık olgusunun da değiştiğine vurgu yapmaktadır (Şentürk, 2018, s. 98). Sosyal gerontoloji disiplinler arası bir alandır. Ekonomi, siyaset, sosyoloji ve davranış bilimleri gibi alanları içine almaktadır (Kalınkara, 2016, s. 20). Yaşlı bireylerin hayat şartları üzerine sorular sorarak bu soruların cevaplarını arayan sosyal gerontoloji, ayrıca yaşlanma algısına yönelik sorunlara çözüm aramaktadır. Bu çözüm arayışı içerisinde özellikle ekonomi, siyaset gibi alanlara ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca yaşlanma kavramının sosyolojik olarak toplumdaki algısını anlamak üzerine gerekli çalışmaları yapacak ve toplumu yaşlılık kavramına hazırlayacaktır.

3.Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramları

Yaşlılık, bir araştırma konusu olarak sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Sosyolojik bakış açısı ile yaşlılığı incelemek, toplumsal yapı içerisinde bireyler ve toplumlar açısından önemlidir. Bu bakış açısı, yaşlılığın yerinin anlaşılmasını kolaylaştırır. Yaşlılığın ne olduğu ve yaşlılığı içine alan tüm konular sosyolojik bakış açısı ile değerlendirilebilir (İçli, 2008, s. 30). Yaşlılığın bir disiplin olarak literatüre girmesi ile birlikte kavramsal tartışmalar da başlamıştır. Özellikle ‘yaşlılık’ ve ‘yaşlanma’ kavramlarının ne anlama geldiği ve ikisi arasındaki farklar tartışılmaya başlanmıştır. Diğer taraftan insan ömrünün uzaması ‘yaşlı’ kavramının hangi kriterlere göre değerlendirileceği konusunun ele alınmasına neden olmuştur. İnsanın ne zaman ‘yaşlı’ görüleceği ile ilgili objektif bir tanım bulunmamaktadır (Çayır, 2018, s. 82).

Yaşlı kavramı her dönemde belli bir yaşın üstündeki insanlar için kullanılan bir kavram olmuştur. Dönemlere ve toplumlara göre ‘yaşlı’ sayılma yaşının değiştiği görülmüştür. Değişen toplumsal anlayışlar yaş algısının değişmesinde de etkili olmaktadır. Yaşlı nitelemesinin ilk olarak kronolojik yaş temelli yapıldığı görülmektedir. Toplumlar ve kültürler göre kişilerin ‘yaşlı’ olarak görülmesini gerektiren yaşlar farklılaşabilmektedir. Bu yaşın hangi yaş olduğu zamana ve topluma göre değişiklik göstermektedir. Bu da yaşın yalnızca kronolojik bir sıralama biçimi değil aynı zamanda kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir. Kronolojik yaş bize yeterli bilgiyi vermemektedir. Yaşın anlaşılması sosyal, psikolojik ve kültürel bağlamların beraber ele alınması ile mümkündür (Görgün-Baran vd., 2005, s. 24). Birey yaşadığı toplumda yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık tanımına bağlı olarak yaşamına şekil vermektedir. Bu gerçek yaşlılığın zamana, topluma ve kültüre göre değiştiğini göstermektedir (Şentürk, 2018, s. 30).

Modern öncesi toplumlarda yaşlının konumu ile modern sonrası dönemdeki yaşlının konumu birbirinden farklıdır. Yaşlılığın tarihsel süreçteki değişimi, toplumun yapısındaki değişimlerle bağlantılıdır. Yaşlılık birçok değişimi içinde barındıran bir kavramdır. Her dönemin yaşlı algısı farklıdır. Günümüzde çoğu insan yetmiş yaşında bile yaşlı sayılmazken eski toplumlarda orta yaşta kişiler bile yaşlı olarak görülmekteydi (Akça ve Şahin, 2008, s. 191, Soyuer ve Soyuer, 2008, s. 219, Salur, 2018, s. 9). Toplum yaşlıya bir değer atfettiği gibi yaşlıda kendisini toplumda farklı şekilde konumlandırır. Kişinin hayata baktığı pencere, kendini değerlendirmesi, yaşamdan aldığı zevk ve yaşam doyumu daha

çok ruhsal algı düzeyi ile ilgilidir (Üçok, 2018, s. 6). Herkesin hayattan öğrendiği, çıkardığı ders, yaşanmışlıkları farklıdır. Bu yüzden herkesin hayat evrelerini geçme ve yaşama süreçleri farklı seyrederek (Karakaş, 2012, s.24).

Yaşlanma; kronolojik, biyolojik, sosyal ve psikolojik açıdan boyutları olan, doğumla başlayıp ölüme kadar süren bir süreci ifade etmektedir. Yaşlanma, organizmalarda molekül, hücre, doku, organ ve sistem düzeyinde zamanla ortaya çıkan ve geri dönüşü olmayan yapısal ve fonksiyonel değişiklik olarak tanımlanmaktadır (Arpacı, 2016, s. 2). Yaşlanma insanların ölümlülükle yüzleştiği bir süreçtir (Salur, 2018, s. 9). Cansız varlıklar için zaman içinde geçirilen süreyi belirtirken 'eskime' veya 'yıpranma' kavramları kullanılırken, canlılar için 'yaşlanma' kavramı kullanılmaktadır. Yaşlanma dünyaya gelen her canlının yaşamı boyunca aldığı mesafedir ve bu süreç ölümle son bulmaktadır (Şentürk, 2018, s. 21-22)

Yaşlanma toplum içerisinde yaşanmaktadır. Bu bakış açısıyla da yaşlanma sosyal bir sürece sahiptir. Yaşlanmanın sosyal görünümü her toplumda kendine özgü olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu görünüm bireyin içinde yaşadığı toplumdaki ayrı var olmamaktadır. Toplumsal bir boyutunun da olduğu kabul edilmektedir. İnsanların içinde yer aldıkları ailesel, ekonomik ve kültürel durumlardan etkilenmektedir. Bununla beraber yaşlılığa ilişkin sosyal görünüm ortaya çıkmaktadır (Nazlı, 2016, s. 1- 2). Yaşlanma tüm insanlar için kaçınılmaz, karmaşık ve çok boyutlu bir yaşam evresidir. Yaşlanma için yaşın belirlenmesi resmi ve hukuki işlemlerin hakların kazanılması noktasında önemlidir. Yaşlanma tek boyutlu bir olgu değildir. Yaşlanmanın biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleri de vardır. Genellikle kişiler bu yaşlanma türlerinden birkaçının baş göstermesi ile birlikte yaşlanmaya başlarlar (Cangöz, 2009, s. 99). Yaş kavramı daha çok kişinin dünya üzerinde geçirdiği zamana karşılık gelen bir kavramdır ve kronolojik kökene sahiptir denilebilir. Yaşlılık ise kronolojik söylemden daha ziyade biyolojik ve fizyolojik karşılığa sahiptir çünkü yaşlılık yaşı olarak nitelenen yaşta olsa dahi kişi kendini dinç, dinamik hissedebilir ve yaşlı olmadığını yaşam biçimine, sağlığına bakarak değerlendirebilir. Yaşlanma ise daha çok olgusal bir kavramdır. İnsanoğlu doğduğu andan itibaren yaşlanmaya başlar ve yaşlanma bir ömür boyu devam eder.

Yaşlılık temel anlamıyla kişinin kronolojik, biyolojik, psikolojik, fizyolojik ve toplumsal açıdan yaşlanması anlamına gelmektedir. Yaşlılık insan hayatında doğal bir sürece karşılık gelir. Yaşlılık her ne kadar tanımlanmaya çalışılan bir olgu olsa da tanımlamalara sığmayan herkeste farklılık gösteren bir yaşam gerçekliğidir. Yaşlılık tıpkı çocukluk ve yetişkinlik gibi yaşamın bir evresidir. Zamanın ilerlemesiyle birlikte kişide fonksiyonel değişimler meydana gelmektedir ve bu yüzden yaşlılık bir hastalık olmaktan ziyade fizyolojik döngünün nihai sonucu olarak görülmektedir. Yaş kavramı iki ayrı kategoride ele alınmaktadır. Kronolojik yaş herkes için aynı olurken, biyolojik yaş kişiye göre değişme göstermektedir (Yertutan, 1991, s. 1-2). Yaşlılık, bireyin geçmiş tecrübelerini, yaşantısını sıklıkla sorguladığı bir döneme de karşılık gelmektedir. Geçmişteki yaşantısından zevk almış olan yaşlı bireyler, yaşlılık dönemine girdiklerinde bu dönemi daha kolay geçirmeye başlarlar. Bu dönemde seyahat edip sevdiklerine daha çok zaman ayırabilirler (Kalınkara, 2016, s. 105). Yaşlılık toplum nazarında emeklilikle birlikte başlayan bir dönem gibi düşünülmektedir. Yaşlılık tam olarak emekliliğe karşılık gelmemekle beraber yaşlıların, uzun yaşadığı ve sağlıklı kaldıkları bir döneme de gelmemektedir. Yaşlı birey toplumdaki diğer kişilerle ilişki kurabilen, yaşamış olduğu çevreye ve kente ilişkin öneride bulunabilen ve beklentileri olan bir birey olarak değerlendirilmektedir (Arun, 2008, s. 314). Yaşlılık genellikle patolojik bir süreçmiş gibi algılandığı için yaşlılık yaşam sürecinin doğal bir parçası gibi görülmektedir. Bu yüzden de yaşlılığa günümüzün toplumsal yapısı içinde yer kalmamaktadır. Genellikle tüketen konumda oldukları için de toplumdan bir şeyler çalan kişiler olarak görülmektedir. Neoliberalizmin yeni söylencisi olarak yaşlılar "sevilmeyen eski bedenler" dir (İpek, 2019, s. 55-56).

Yaşlılık literatüründe "yaşlanma", "yaşlılık", "ihtiyarlık" gibi kavramlar gerontoloji ve geriatri alanlarında birbirlerinin yerine sıkça kullanılan kavramlardır. Bu kavramlar derinlemesine incelendiğinde ise bunların arasındaki farkın da net olmadığı görülmektedir (Şentürk, 2018, s. 21).

Yaşlılık insan yaşamının son evresine karşılık gelirken, yaşlanma ise insanın doğumu ile başlayan, ölümü ile sonuçlanan doğal ve kaçınılmaz bir süreci ifade etmektedir. İnsan gelişimsel olarak ilk yirmi yıl ilerleme göstermekte sonraki yıllarda ise yavaş yavaş durağanlaşıp, yıpranma yaşamaktadır. Bu yıpranma her anlamda yaşlılık döneminde daha fazla görülmektedir. Yaşlılık bu açıdan bakıldığında bağımlılıkların arttığı, kayıpların yaşandığı bir dönemdir (Kalınkara, 2016, s. 8). Yaşlılıkla ilgili tanımlar genellikle yaşlılıkta meydana gelen kayıpları öne çıkaran tanımlardır. Yaşlılık; ihtiyar, moruk, hasta gibi olumsuz kavramlarla anılmaktadır. Aynı zamanda yaşlılıkta insanların bağımlı olma, bilişsel ve sosyal fonksiyonlarını kaybedecekleri düşüncesi vardır. Ancak yaşlılık yalnızca bu olumsuzluklardan ibaret değildir. Yaşlılar aynı zamanda 'bilge' insanlardır. Tecrübeleri ve yaşanmışlıkları insanlara yol göstermesi açısından değerlidir (Giddens, 2012, s. 227). Çicero yaşlıların çalışkan olduğuna vurgu yapar. Yaşlıların boş durmadıklarını ve zorlu işlerle uğraşabildiklerini belirtir. İş yapamamayı, elden ayaktan düşmeyi yaşlılığa ait bir eksilik değil sağlıkla alakalı bir durum olarak görür (Cicero, 2021, s. 19-23). Türk toplumuna baktığımızda ise yaşlılıkta insanlara saygı ve hürmet gösterilmektedir. Fikirlerine ve düşüncelerine önem verilmektedir. İnsanların yaşlılığa yükledikleri anlam olumlu ya da olumsuz değildir. Yaşlılık tarihe, kültüre ve toplumlara göre farklı şekilde yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kavramlar yaşlılıkla eş anlamlı gibi görünse de farklı anlamlara gelmektedir. İhtiyarlık yaşlılık (ihtiyar, kocamış, yaşlı başlı) ile eş anlamlı görülüp kullanılan bir kavramdır. Ancak ihtiyarlık yaşlılıktan farklı anlama gelmektedir. İhtiyarlık daha çok ileri yaşın vermiş olduğu toplumsal ve kültürel ilişkilere işaret etmektedir. Yaşlılık daha çok biyolojik ve fizyolojik değişimi ifade etmektedir. Yaşlılık ve ihtiyarlık toplumsal çevrede sosyal ilişkilerle yoğrularak yaşanır ve inşa edilir. Son zamanlarda yaşlılığın sadece biyolojik bir süreci işaret etmediği sosyal ve kültürel değerlerin yaşlılık üzerine etkilerinin olduğunu gösteren çalışmalar artmıştır (Beğen ve Yavuzer, 2012; Aksaray, 2022). Zamanla yaşlıların statüsü değişmeye başlamıştır. Modern dönemde ihtiyar, ak sakallı anlayışı aşınmaya başlamıştır. Yaşlılara halen saygı ve hürmet gösterilse de ihtiyar olana gösterilen saygıdan ziyade yaşlıya gösterilen saygı söz konusudur. Oysaki ihtiyar ve ak sakallı kavramlarının kullanılıyor olmasının bile bir sebebi vardır. Bu kavramlar yaşlıya statü veren, toplumda daha değerli bir konuma koyan kavramlardır. Yaşlıya bilge, saygı gösterilen kişi gibi anlamlar yüklemektedir ancak zaman içinde bu yüklenen anlam değişmeye ve yaşlının statüsü aşınmaya başladı.

4. Yaşlılığın Sosyal İnşası

Sosyal inşa dediğimiz kavram, sosyal gerçekliğin, sosyal yapı ve ilişkiler içerisinde nasıl oluştuğuyla ilgili geniş bir sosyolojik gelenek içinde yeniden yorumlanmasıdır (Alpman, 2018, s. 16). Sosyal inşacı yaklaşım, sosyal olarak yaşla ilgili davranışların ve uyması beklenen hem popülasyonlar içinde hem de popülasyonlar arasında değişen toplumsal yapının yapılandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. (Fields, 2018, s. 1-2). Sosyal gerçekliğin içerisindeki tüm sosyal süreçler gibi yaşlanmada sosyal olarak inşa edilmektedir. Zira yaşlanmanın ne anlama geldiğine dair anlayışlar sürekli değişmektedir. Yaşlılık anlayışı coğrafyaya, kültüre, dini hareketlere ve tıbbi gelişmelere göre yeniden üretilmektedir (Gleason, 2017, s. 1). Tüm kültürler sosyal bir olgu olarak yaşlanmayı deneyimlemiş olsa da her toplumun inşası kendine toplumsal bağlamına özgü olmaktadır (Gleason, 2017, s. 6).

Yaşlanmanın sosyal anlamı, yaşlanmanın fiziksel ve zihinsel yetenekleri üzerindeki etkileri hakkındaki yanlış inançlara bağlıdır. Yaşlanma düşünmenin katılaştığı, unutkanlığın yaşandığı bir süreç değildir. Yaşlanma en sevilen fiziksel aktiviteyi gerçekleştirirken önünde engel değildir. Ancak toplum, insanlara roller atama, insanları sosyal yapı içinde konumlara yönlendirme ve bireyleri kategorize etmenin bir yolu olarak yaş kullanır. Birini iş adayı olarak mı yoksa ortak olarak mı düşüneceğimiz o kişinin yaşı ve o kişinin yaşının bize neyi simgelediği ile ilgilidir. Bunun nedeni, 65 yaş veya gri saçın yeterlilik veya yetersizlik belirtisi olmasıyla ilgilidir (Morgan ve Kunkel, 2007, s. 5). Yaşlılık gençliğin tersi bir durumda görüldüğü için olumsuz kavramlarla inşa edilmektedir. Yaşlılığın sosyal inşası kuramına göre yaşlılık her zaman sosyal ve kültürel faktörler ile inşa edilmektedir. Yaşlılıkla ilgili geliştirilen fiziksel ve zihinsel

yetersizlik algısının oluşumunda sosyal inşa süreci etkilidir (Kurtkapan, 2020, s. 53). Yaş her ne kadar kronolojik bir şekilde ilerlese ve biyoloji kendine eşlik etse de yaşlılığı sadece bu şekilde tanımlamak yeterli değildir. Özellikle doğumdan ölüme geçen sürede bireyin içerisinde bulunduğu ve kendine yüklenen toplumsal normlar, yaşam serüveni içerisindeki tecrübeleri ile beraber toplumun atfettiği roller ile toplumda var olan yenilikler sosyal inşa sürecinde önemlidir(Aksaray, 2022, s. 214-218). Billhassa yaşlı bireylere yönelik sosyal ve sağlık problemlerinin yaş ile artması, huzurevi ya da bakımevi gibi yerlerde barındığı düşüncesi, sosyal çevrenin yaşlı bireyin sosyal işlevlerini yerine getiremeyeceğine yönelik düşünceleri yaşlılıkta oluşacak olan yetersizlik algısının temellerini oluşturmaktadır.

Yaşlılığa ilişkin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tutum olduğundan söz edebiliriz. Fakat olumsuz tutum örneklerine daha çok rastlanmaktadır. “Yaşlı”, “İhtiyar” gibi yüklenen sıfatlar yaşlı bireyin toplumda kötü lanse edilmesine ve uzak tutulmasına sebebiyet vermektedir. Yaşlılıkta kuşaktan kuşağa aktarılan farklı şekillerde değer yargıları vardır. Örneğin yaşlılığın önlenemeyeceği düşüncesi yaygındır. Fakat teknolojik gelişmeler kronolojik olarak yaşlanma anlayışını değiştirmiştir. Biyo-psiko-sosyal yaşlanma kronolojik yaşa göre değil bireylere göre de farklılık göstermektedir. Artık kişi kendini ne zaman yaşlı hissediyorsa o zaman yaşlıdır. Fakat elbette biyolojik olarak yaşlanma gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Diğer bir düşünce ise yaşlıların gençlerle anlaşamayacağı düşüncesidir. Oysa yaşlının deneyim ve tecrübesi ile gencin bedensel enerjisi, dinamizmi yaşlılığın bilgeliği ile birleşince üretken ve yaratıcı bir duruma dönüşebilir. Aynı zamanda yaşlının hoşgörülü ve esnek olmadığı düşüncesi de hakimdir. Fakat tam tersine yaşlı bireylerde hoşgörü ve esneklik daha da artmaktadır. Diğer bir yanlış da yaşlılığın durağan ve değişmez bir dönem olduğu fikridir ancak yaşlı yaşam sürecinde kazandığı çeşitli etkileşimler onu daha dinamik kılmaktadır. Başka bir yaygın ve yanlış değerlendirilen yargı ise yaşın sağlıklı olmak için engel olduğu düşüncesidir. İleri yaş sağlıklı yaşamak, yaşlanmak için engel değildir. İyi planlanmış bir aktivite programı ile 90 yaşında bile sağlıklı olunabilir (Kalınkara, 2016, s. 25-26). Yaşlı evin bereketi, huzuru, en bilgisi, en hürmet edilenidir. Olumlu şekilde ele alınan kavramların yanı sıra yaşlılık; ihtiyar, moruk gibi olumsuz kavramlarla da anılmaktadır. Bu olumsuz kavramlara ek olarak yaşlı bireyler yoksul ve arada olanlar olarak da görülmektedir. Yani farklı ırklara mensup olabilirler; yalnız, çekirdek ya da geniş aile biçiminde yaşayabilirler; tek bir siyasi görüşe sahip değillerdir; ekonomik yönden yoksul ya da zengin olabilirler (Giddens, 2012, s. 227). Kısacası yaşlılar tek tip bireyler değildir toplumda heterojen olan dağılmaktadırlar. Yaşlı bireylerde bulunan bu farklılıklar bireylerin bağımsızlıkları ve sosyo-ekonomik yönden güçlü olmaları yeteneklerini de olumlu yönde etkilemektedir

Yaşlılar yaşam süreci boyunca edindikleri bilgi ve tecrübelerini gençlere aktararak kültürel bilgi ve değerlerin devamını sağlarlar. Adet, gelenek, görenek ve ahlaki bilgiler yaşlılardan gençlere aktarılır (Canatan, 2008, s. 67). Yaşlılar gençler için önemli bir bilgi kaynağıdır. Fakat gençler yaşlıları her zaman bilgi kaynağı ve değerlerin devamı olarak görmezler. Bu olumlu algıların dışında olumsuz düşüncelere sahip olanlar da vardır. 18-24 yaş arası 100 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir çalışmada, yaşlılık kavramının ne çağrıştırdığı sorulmuştur. Çalışmaya katılan gençlere göre yaşlılık hastalık (%66), yalnızlık (%59), şefkat (%55), güçsüzlük/zayıflık (%53) ve bilgelik (%53) kavramlarını çağrıştırmaktadır (Kılıç, 2018, s. 854). Sonuçlara bakıldığında hem olumlu hem de olumsuz kavramlar göze çarpmaktadır. 323 üniversite öğrencisiyle yapılan başka bir çalışmada gençlere yaşlılarda sevmedikleri özellikler sorulmuştur. Bir grup genç yaşlıların ‘aksi’, ‘inatçı’, ‘huysuz’ ve ‘geçimsiz’ olduklarını söylemiştir. Sıkça dile getirilen bir diğer konu ise “gençleri anlamadıkları ve anlamak için çaba göstermedikleri” olmuştur. Gençler aynı zamanda yaşlıları ‘dedikoducu’ ve ‘tekrarcı’ kişiler olarak görmekte ve “kendilerini acındırmalarından” rahatsız olmaktadır. Bir grup genç ise, yaşlıların sosyal yaşam içerisindeki varlıklarından rahatsız olmaktadır. En çok rahatsız oldukları konu ise toplu ulaşım araçlarını kullanmalarındadır. Hatta bazı gençler yaşlıların dışarıda yaya olarak bulunmasından bile

rahatsızlık duymaktadır. Rahatsızlık duymalarındaki sebep ise yaya yolunu kapatmaları, ortadan gitmeleri ve yolda durup sürekli düşünmeleri olmuştur (Ulus, 2020, s. 1161-1163).

Kuşaklararası ilişkilere göre değerlendirildiğinde gençlerin, yaşlılara bakış açıları olumlu ya da olumsuz şekilde olabilmektedir. Kavramlar üzerinden bakıldığında ise bu ayrım çok nettir. Gençlerin bir kısmı yaşlılığı şefkat ve bilgelik gibi kavramlarla tanımlarken diğer bir kısmı ise yaşlılığı geçimsiz, huysuz, inatçı gibi kavramlarla tanımlamaktadır. Bu tanımlamaların dışında dikkat çeken bir nokta ise, yaşlıların toplumsal yaşamdaki varlıklarıdır. Bilhassa COVID-19 pandemisi sonrası gençlerden yaşlıları kamusal alan içerisinde görmek istemeyenlerin varlığı da dikkat çekicidir (Kahraman vd, 2022, s. 130). Tüm sosyal gerçeklikler gibi yaşlılar da diğer insanlarla sosyal ilişki kuran, toplumda var olan bireylerdir. Yaşlanma toplum tarafından inşa edilir. Topluma ait kültür, değer, din, ekonomi ve coğrafya etrafında şekillenir.

Bilhassa toplum içerisinde yaşayan yaşlı bireylerin kronolojik yaşının ilerlemesi ile birlikte çalışma hayatında eskisi kadar katılım sağlayamamasından kaynaklı sistemin bir şekilde içerisine giremeyen yaşlı birey aynı zamanda tüketim toplumdaki yeri itibarı ile bir tüketim alanı olarak görülmektedir (Timirturk ve Demez, 2018, s. 441). Kültürel bağlamda ise özellikle yaşlı bireylerin edindiği yaşamsal ve kültürel deneyimler toplum tarafından bazen önemsenmektedir (Aksaray, 2022, s. 147-159) Ancak bazen de yaşlı bireylerin deneyimleri ve anlattıkları gereksiz olarak değerlendirilebilmektedir. Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği yeniliklerle birlikte doğa ve toplumsal olaylara yönelik bilgilerin ulaşılabilirliğinin kolaylaşması yaşlı bireylerin deneyimlerine verilen önemin kaybolmasına neden olabilmektedir.

5. Yaşsız Yaşlanma

Yaşlanmama ya da yaşsızlık ne demek? Yaşından daha genç görünme insanlar için merak konusudur. Yaşsızlık ruhsal olarak canlı olmayı içerir (Frantz, 2007, s. 33). Yaşlanma mücadele edilmesi gereken bir süreç olarak gösterildiğinde, bu süreci gerçekleştirebilmek adına yeni pazarlar oluşturulurken, stratejiler de sunulmaya başlanmıştır. Genç kalmak için sunulan öneriler, sözde bir tür “yaşsızlık” yaratmayı, her bireyin aynı zamanda ve her yaşta her şeyi yapabilmesini vadetmesine karşın bu düşüncenin imkânsız olduğu da her fırsatta dile getirilmektedir. Bedenin yaşlanması ile birlikte piyasa da harekete geçmektedir. Ekonomik koşulların da yaşlanmanın olumsuz yanlarına dikkat çekmesi sonucunda bedenin yeniden inşa edilme süreci başlamaktadır. Daha genç ve dinamik olma vurgusu ile birlikte kadınlar, estetik sarmalına dahil olmaktadır. Gösterişli ve genç olma umudu “yaşsızlık” vaadi toplum içinde yerini koruması bakımından gerçeklik olduğu hatırlatılmaktadır (Sezgin, 2015, s. 170).

Postmodernlik, yaş sınırlarını kaldırarak, “yaşsızlığı” temel öğreti haline getirmiştir. Modernlikle birlikte kesin bir şekilde birbirinden ayrılan yaş sınırları postmodernlik ile beraber birbirine karışmış durumdadır. Özellikle gençlik ve yetişkinlik arasındaki sınırlar belirsizleşmiştir. Tek yaş (uni-age) kavramı, “yaşsızlığa” karşılık kullanılmaya başlanmıştır (Özbolet, 2011, s. 328). Yaşsızlık, ölene kadar tutkuyla yaşama isteği olarak anılmaya başlanmıştır. Sağlık durumu, zenginlik ve sosyal konumun yaşsızlıkla ilgisi yoktur. Yaşsızlık canlılık ve ilişki nitelikleriyle ayırt edilmektedir (Frantz, 2007, s. 35, 40). Yaşsızlık ya da yaşsız bir şekilde yaşlanma isteği, yaşlandığı halde gençler gibi giyinme, davranma, yaşama sarılma gibi davranışları içermektedir. Yaşsız yaşlılara günlük yaşam içerisinde sık rastlayabiliriz. Tiyatro yapan, dans eden, giyim trendlerini takip eden, saçları fönlü yaşsız yaşlılara rastlamak mümkündür. Yaşsız yaşlılar, kendini toplumdan geri çekmek yerine istedikleri şekilde topluma dahil olmayı yeğlemektedirler. Yaşsız yaşlılar, klasik yaşlılardan ayrılmaktadır. Yaşsız yaşlılar, güncel haber ve trendleri takip eden, bilgisayarı aktif kullanan 60 yaş ve üzeri insanları anlatan bir gruptur (Ersözlü, 2021, s.4-36). Yaşsızlıkla beraber arzu edilen bedenlerin görsel olarak yaşlanmamasıdır. Modern çağda görsel medyada insanlara yaşlanmama üzerine verilen mesajlar, yaşlanma karşıtı ürünlerin sunumu yaşlanmanın istenmeyen bir durum olduğunun da mesajını vermektedir. Aslında yaşsızlıkla beraber aktarılmak istenen bir çeşit gençliğe, bakımlı bir görünüşe,

aktif bir hayata vurgudur. Yaşsız yaşlılara çevremizde henüz çok rastlamasak da ilerleyen dönemlerde sıkça karşılaşmanın mümkün olacağı söylenebilir. Yaşsız yaşlıların alışlagelmiş yaşlılara göre sayılarının az olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ulusal alan yazında konuyla ilgili kaynakların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden yaşsız yaşlıların toplumda benimsenip benimsenmeme durumu, toplumsal yaşama uyumları, sosyokültürel açıdan kabul durumları belirsiz konulardır. Yaşsız yaşlılarla ilgili çalışmaların sayısı arttıkça belirsiz olan mevzular açıklığa kavuşturulabilecektir.

6. Yaşlılığa Beden Açısından Bakmak

Yaşlanma, birçok kaybı bünyesinde barındıran bir süreçtir. Toplumda yaşlanma konusunda olumsuz görüşler hâkim olduğundan yaşlılıkta beden yaklaşımı algısı değişebilir. Özellikle yaşlılar vücut görüntüsünün değişmesi bu yetişkinlerin değersizlik duygularını tetikleyerek benlik saygılarını düşürmektedir (Rocha ve Terra, 2013, s. 257). Beden çağdaş Batı ülkelerinde özellikle tüketim alanlarında vazgeçilmez bir proje haline getirilmiştir. Öyle ki diyet, spor, yaşam tarzı, kozmetik cerrahi gibi alanlarda birçok Batı ülkesinde beden, odak noktası haline gelmiştir (Okumuş, 2011, s. 46). Yaşlılıkla birlikte vazgeçilmez tüketim projesi olarak görülen beden, yaşın vermiş olduğu fiziksel bozulma ile saf dışı bırakılmaya başlanmıştır. Çünkü görsel ve işitsel medyanın insanlara vermiş olduğu bedenle ilgili tüm mesajların içinde yaşlı birey yer almamaktadır. Yaşlılar ancak bayram temalı reklamların içerisinde yer alan ziyaret edilmesi gereken kişiler olarak geçmektedirler. Yaşlılığa bedensel perspektiften baktığımızda yaşlı bireyin modern çağda fiziksel anlamda olumlanan bir yeri yoktur. Modern öncesi dönemde yaşlılar; tecrübenin, hürmetin, saygının, bilgeliğin, edebin göstergesi iken modern dönemde zayıflığın, acizliğin, hastalığın, muhtaçlığın göstergesi olmuşlardır. Bundan dolayı yaşlılığın göstergesi olan derideki kırışıklıklar kozmetik ürünler ve modern tıp ile ortadan kaldırılmaktadır. Var olan “kırışık bedenler” yok edilmeye ve yerine yenisi getirilmeye çalışılmaktadır (Can, 2019, s. 193).

Genç olmak, genç kalmak sadece yetişkin bireyler tarafından değil aynı zamanda yaşlılar tarafından da “ideal insan” modeli olarak alınmaktadır. Bu yüzden yaşlılar daha genç bir görünüme ulaşmak için estetik cerrahisi ve spor salonlarının yolunu tutmaktadırlar (Canatan, 2011, s. 326-327). Televizyonda yer alan sağlık programlarının çoğunda öne çıkan iki ana tema “ideal beden” ve ‘beslenme’ dir. Estetikten zayıflığa, gençlikten yeme, içme ve beslenme alışkanlıklarına kadar birçok konu bu kapsamda ele alınır. İzleyici kitlesinin çoğunu kadınlar oluştururken programlar aracılığı ile ideal beden algısı da zihinlere yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu sağlık şovları ile bedeninin sürekli ‘genç’ kalması ve kesinlikle yaşlanmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bugünün sağlığı tıbbi rahatsızlığı ortadan kaldırmaktan ziyade toplumsal algıları yerine getirmesi gereken bir duruma dönüşmüştür (Can, 2019, s. 188- 193). Yaşlılar her geçen gün, yaşlarına uygun olarak giymeleri gereken kıyafetleri giymemekte, aksine genç kültüre daha çok rağbet göstermektedir. Özellikle de medyanın etkisi ile birlikte bireyler vücutlarını, yaşamlarını yeniden belirlemektedirler (Cirhinlioğlu ve Cirhinlioğlu, 2011, s. 399). Beden imajı dinamik bir kavramdır. Vücut imajı her zaman bir çalışma nesnesi olmuştur, özellikle gençlerde ve kadınlarda. Yapılan araştırmalara göre 60 ve 70 yaş arasında olan kadınların %60’tan fazlası bedenlerinden memnun değilken yaşları 54 ve üzeri olan kadınların %80’i bedenlerinden memnun değildir (Rocha ve Terra, 2013, s. 257). Yine başka bir araştırmada çalışmaya katılan kadınların %65,3’ü özellikle beden ağırlıklarından mutlu olmadığını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılanların ve vücut ağırlığından rahatsız olan bireylerin %92,7’si kilo vermek istemektedirler. Burada özellikle beden memnuniyetsizliği ile yaş arasında ilişki olduğu görülmektedir (Ergün vd, 2022, s. 892).

Yaşlılık birçok kaybın yaşandığı dönemdir. Yaşlılık döneminde hem zihinsel ve fiziksel hem de sosyal ilişkilerde değişiklikler meydana gelmektedir. Önceden pürüzsüz ve düzgün bir görünüme sahip olan bireyde yaşlanma ile birlikte bedensel kırışıklıklar baş göstermektedir. Duruş bozukluğu, vücutta meydana gelen lekelenmeler, bunların yanı sıra saçlara düşen aklar oluşmaktadır. Bedende dışarıdan görünecek ve dikkat çekecek şekilde meydana gelen değişimler yaşlı bireyleri, yaşlı oldukları noktasında

ikna etmektedir. Her ne kadar yaşlı bireyler kendilerini ruhen yaşlanmış olarak görmeseler de bedenlen yaşlı olduklarını kabul etmektedirler. Bedensel değişimlerine, kırışıklarına yükledikleri anlam 'kocamak', 'buruşmak', 'kırışmak' gibi olumsuz anlam çağrıştıran kavramlarla ifade edilmektedir. Öyle ki yaşlılar aslında bedenlerinin, görünüşlerinin kendilerine sunmuş olduğu manzaradan dolayı kendilerini yaşlı olarak gördükleri düşünülebilir.

Yaşlıların vücutlarında meydana gelen değişimler olumsuz kavramlarla nitelendirilmektedir. Hatta yukarıda bahsedildiği gibi bazı değişimlerin kaynağı olarak yaşlılık gösterilmektedir. Genç bireyde meydana gelen değişimler yaşla ilişkilendirilmemektedir. Genetik faktörlerden dolayı erken saç beyazlayan bir genç yaşlı olarak nitelendirilmemektedir. Duruş bozukluğu olan gençler yaşlı olarak görülmemekte, var olan bozukluk hastalık olarak değerlendirilmektedir. Gençlerde yaşlılığa ait bir belirti varsa, bu daha çok 'hastalık' olarak görülmektedir. Yaşlılıkta ve gençlikte bu durumu ayıran noktanın 'yüz' olduğu söylenebilir. Beyaz saçlı bir yaşlı ile bir genci ayırt eden insanların yüzüdür. Saçlar beyazlamış olsa da genç olanın yüzü yaşını belli etmektedir. Yine yaşlıların kilolu olması daha normal karşılanabilmektedir. Gençlerin kilolu olması ise, yeme bozukluğu ya da obezite gibi hastalıklarla tanımlanır. Kilolu bir yaşlı ile kilolu bir genci ayıran nokta 'yüz'lerinin yaşlarını açığa çıkarmasıdır. Yaşlıların daha kırışık ve lekeli bir yüze sahip olması beklenirken, gençlerin lekesiz ve kırışık olmayan bir yüze sahip olmaları beklenir. Yaşlı ve genç arasındaki beden algısını bireylerin yüz çehreleri değiştirebilmektedir. Görme ve işitme kaybının görünümü yaşlı ve gençte farklılık göstermektedir.

Görme ve işitme kaybindan korunmak, ilerleyen yaşlarda pek mümkün görünmemektedir. Oluşan kaybın etkisini azaltmak adına yaşlılar, gözlük, işitme cihazı gibi araçlarla günlük yaşamlarına devam edebilmektedir. Görme kaybı gözlükle veya ameliyat yoluyla çözülebilmektedir. İşitme kaybının çözümü işitme cihazıyla olsa da telafisi daha zordur (Salur, 2018, s. 14). İşitme ve görme gibi problemler yaşlılıkta daha normal karşılanmaktadır. Yaşlıların işitme cihazı kullanması ya da gözlük kullanımı toplum tarafından normal görülür. Görsel olarak bu yardımcı araçları yaşlılarda görüyor olmak insanları rahatsız etmemektedir. Fakat genç birinde bu cihazları görmek daha farklıdır. Özellikle işitme cihazını bir gencin kullanıyor olması insanları etkilemektedir. Yaşlı birinde işitme cihazı görmek göze çarpmazken, genç birinde görmek göze çarpmaktadır. Bir hastalık sonucu mu oluştu, doğuştan mı gibi düşünceleri akıllara getirmektedir. Fakat yaşlı birinde görünce yaşlılığın bir getirisi olarak normal karşılanmaktadır. Bu durum yaşlılarla ilgili bedensel algımızla alakalıdır. Yaşlının bedeninde işitme cihazı, gözlük görmek normal karşılanmaktadır. Modernleşme ile beraber yaşlı bireylerin bedensel görünümü başta olmak üzere birçok alanda değişimler söz konusudur (Özbolet, 2016, s.55-57). Günümüzde geçmiş dönemlere nazaran yaşlıya verilen statü azalmış ve yaşlılık beraberinde fiziksel kayıpların olacağı bir dönem olarak düşünölmeye başlanmıştır. Bu sebeple yaşlılarda günlük işlerini yapabilmek adına kullandıkları cihazları görmek belki de beklenen bir durum haline gelmiş olabilir.

7. Yaşlılığın Tıbbileştirilmesi

Tıbbileştirme terimi 1970'li yıllarda sosyal bilimler literatürüne girmiştir. Tıbbileştirme teriminin anlamı "tıbbi yapmak, tıbbi etmek" olsa da daha derin anlamı vardır. Bu derin anlam tıbbi olanı anlatmaktan ziyade, tıbbileştirmenin ya da gereğinden çok tıbbileştirmenin eleştirisi olarak kullanılmıştır (Sezgin, 2011, s. 59). Tıbbileştirme, var olan bir durumu tıbbi terimlerle tanımlamayı ve bir sorunu anlamak amacıyla çerçeve oluşturmayı anlatmaktadır (Bilişli, 2019, s. 3610). 1980'li yıllarda ortaya çıkan neo-liberal yaklaşımla, yaşlılar kendi kendilerine yetmesi gereken bireyler olarak tanımlanmıştır. Yaşlılık üretken olmayan bir dönem olarak tanımlandığından, üretmiyorsa tüketsin fikri ile pekiştirilmiştir. Uzamış olan ve gün geçtikçe uzayan yaşam süresi ile birlikte yaşlılık tıbbileştirilmiştir (Sezgin, 2015, s. 169). İnsanın doğumıyla başlayan bu doğal süreç tıbbin egemenliği altına girmesi ile hastalık olarak tanımlanmaya ve aynı zamanda müdahale gerektiren bir süreç olarak görülmeğe başlanmıştır (Bilişli, 2019, s. 3613).

“Yaşamın tıbbileştirilmesi” kavramının geçmişi 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar dayanmaktadır. Özellikle Illich, Conrad ve Foucault gibi düşünürler sıklıkla bu kavramı doğum, menopoz, yaşlılık ve ölüm gibi yaşam içindeki olağan olguların tıbbin egemenliğine girmesi olarak tanımlamıştır (Bulun-Ataseven ve Ünal, 2018, s. 647). Yaşlanmanın tıbbileştirilmesi; yaşlanmayı düşüş, olumsuz bir durum, kaçınılması mümkün olmayan gerçeklik şeklinde ele alarak tıbbi müdahale gerektiren bir eğilim olarak görmektedir. Yaşlanma ile ilgili sorunları yönetmek için en iyi yolun tıp olduğu kabul edilmektedir (Bilişli, 2019, s. 3625). Yaşlanma, Estes ve Binney tarafından da (1989) tıbbi ve klinik bir sorun olarak görülmüştür. Yaşlılık geri dönüşü olmayan bir bozulma, kaçınılmaz bir düşüş ve hastalık süreci olarak anlaşılmıştır (Schmidt, 2011, s. 61). Dolayısıyla hastalıkla ilişkilendirilen yaşlılık bu şekilde tıbbileştirilmektedir. Hastalığın tıbbileştirilmesi ile bakım da hastalık-sağlık ile ilişkilendirilmektedir. Buradaki asıl yanlış hastalığın ve bakımın doğrudan yaşla ilişkilendirilmesidir. Yaşam seyri boyunca sahip olunan imkânlar ve sosyokültürel özellikler ilerleyen süreçlerde ortaya çıkacak bakım ihtiyacının da arka yüzünü oluşturmaktadır (Arun ve Özkurt, 2019, s. 108).

Sağlık alanındaki teknolojinin gelişmesi ile beraber yaşlıların tedavi imkânları da artmıştır. Elbette olumlu yönleri olduğu gibi olumsuz yönleri de çoktur. Dijital platformlar ve medya ile birlikte daha sağlıklı bir yaşamın popüler hale gelmesi, buna bağlı olarak bireysel problemlerin tıbbileştirilerek hastalık olarak sunulması ve bu hastalıkların çözümlerinin de varlığını gerektirmektedir. Bu çözümlerde kişinin yaşam değişikliğine gitmesi gerektiği vurgusuyla kişiler tüketime teşvik edilmektedir (Bilişli, 2019, s. 3609). Kadınlarda doğal bir süreç olan menopoza erken dönemde başlarsa hastalık olarak görülmektedir. Kadınlar, belli bir yaşta sonra normal karşılanması gereken menopoza geciktirmenin yollarını aramaktadır. Dijital platformların da etkisiyle kaygı ve üzüntü gibi bireysel problemler tıbbileştirilerek hastalık olarak sunulmaktadır. Yaşam süresinin uzaması ile birlikte yaşlılığa özgü tıbbi terimler ve tıbbi alanlar oluşmaya başlamıştır. Bu alanlardan biri de geriatridir. Geriatri 65 yaş ve üstü olan bireylerin hastalıklarıyla ilgilenen tıbbi bir bilim dalıdır. Tıbbi geriatri uzmanı yaşlıların her türlü dahili hastalıklarıyla ilgilenmektedir. Genel olarak geriatri yaşlıların sağlıklı yaşlanması, mevcut hastalıklarının ne olduğu ve bu hastalıkların tedavi edilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Yaşlı nüfusun artışı ile birlikte geriatri de kendi içinde geriatrik psikiyatri, geriatrik üroloji vb. gibi alt dallara ayrılmıştır. Bu şekilde alt dallara ayrılarak hastalıklar daha detaylı incelenmektedir. Var olan rahatsızlıklar giderilmeye ya da önlenmeye çalışılarak yaşlılık tıbbileştirilmektedir.

Yaşlılığın tıbbileştirilmesi yaşlılığı tıp bilimiyle sınırlandırmıştır. Halbuki yaşlılık yalnızca fizyolojik ve biyolojik bir süreç değildir. Toplumsal, kültürel ve ekonomik birçok yönü vardır. Yaşlılığın tıbbileştirilmesi hastalık, bakım, muhtaçlık gibi olumsuzluğu içermektedir. Bu yaklaşım yaşlılığın insani boyutunu ele almadan tanımlamalarda bulunmaktadır. Halbuki yaşlılıkta tıbbi faktörler kadar sosyal faktörler de etkilidir. Bu sosyal faktörler ise insan olmanın da gerekliliğidir. Tıbbi faktörler yaşlılığın sağlıkla ilgili tarafını ele alırken sosyal faktörler yaşlılığın toplumsal yaşamdaki yönünü ele alır. Yaşlılığın tıbbileştirilmesi yaşlılığa olumsuz vurgu yaparken aynı zamanda yaşlılıkla ilgili konuları da kısırlaştırmaktadır. Buradaki kısırlaştırma yaşlılığın aynı zamanda olumlu birçok yönünü görmezden gelmedir. Yaşlılığın; bilgelik, yol göstericilik gibi olumlu birçok yönü vardır. Yaşlıların sahip oldukları gündelik bilgiler insanlara tecrübe olarak aktarılan bilgilerdir. Yaşlılık tıbbileştirilerek bir cam fanusun içine hapsedilip tek bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu da yaşlılığın görülmesi gereken diğer yönlerinin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

8. Gündelik Hayat ve Yaşlılık

Gündelik hayat bireylerin kendilerini ve çevrelerini şekillendirdikleri, anlamların üretildiği ve gerçek anlamda insan oldukları yerdir. Yüzeysel açıdan bakıldığında ise doğal ve bayağı görünüm sergileyen gündelik hayat, bu sebeple araştırmaya değer bulunmasa da sırf bu yüzden incelenmesi gereken bir alandır. Çünkü fikirlerin hayat bulduğu yer gündelik hayatın doğallığı içindedir (Arıcan, 2019: 32).

Gündelik olan insanların soyunun varlığını devam ettirmek için geliştirdiği etkinliklerden oluşmaktadır. Bu etkinlikler gündelik hayatta var olan yeme, içme, barınma, üretme, güvenlik, alışveriş yapma ve birçok eylem bu türden etkinliklerdir (Adak, 2020: 32).

Gündelik hayat günle ilişkili olan, günlük durumlara göre şekil alandır. Gündelik hayat geçmişten izler taşıırken aynı zamanda güncel olanı da takip eder. Gündelik hayat geçmişle bugünü bir araya getirir (Burç, 2018: 135). Gündelik hayatı ele alan ilk isim Henri Lefebvre'dir. Gündelik hayatı ele alan iki eseri ise *Gündelik Hayatın Eleştirisi* (1962) ve *Modern Dünya'da Gündelik Hayat* (1971) dir. Pierre Bourdieu'nün çalışmalarında gündelik hayatı birebir ele alması da gündelik hayat sosyolojisinde önemli bir yeri vardır. Ele aldığı 'habitus' kavramı gündelik hayat çalışmaları açısından ses getiren olmuştur (Adak, 2020: 32). Bu kavramla beraber birey içinde bulunduğu toplumsal alanı tanıyarak. Bu şekilde toplumsal alanla karşılıklı olarak birbirlerini tanıyarak hale gelirler. Yaşlılığın içinde bulunduğu habitus yeni değildir. Gündelik hayat içerisinde öğrendiği aşına olduğu bir habitustur. Farklı olarak yeni değişikliklerin meydana gelmesiyle beraber gündelik yaşamdaki değişen ritüellere ayak uydurmaya çalışır. Yaşadığı çevre, insanlar, mekan değişmemiştir ancak yaşlılığa bakış açısı değişiklik göstermiştir. Yalnızca bakış açısı değil, yaşlılığın gündelik yaşam pratikleri de değişmiştir. Örneğin yaşlılığın ev içi yapmış olduğu işler (ev temizliği, bulaşık, çamaşır vs.) değişmemiş ancak teknoloji ile beraber kolaylaşmıştır. Yaşlılar bu süreçte yeni habituslarına uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Yaşlılıkta tüm gerçeklikler gibi gündelik hayatın içinde yer almaktadır. Yaşlılığa dair görünüşleri ve yaşlı bireyleri gündelik yaşamın içinde görmek her an mümkün olan bir durumdur. Önemli olan ise görüneni gündelik yaşam içerisinde iyi gözlemleyebilmek, yorumlamak ve anlamaktır. Bir toplumu ya da topluluğu anlayabilmenin yolu gündelik yaşamdan geçer. Bu yüzden gündelik yaşam sosyoloji açısından oldukça önemlidir (Sezer ve Aydemir, 2019: 37). Gündelik yaşam insanların ortaya koyduğu tüm eylemlerden derinden ilgilidir (Aydemir, 2019: 44).

Yaşlılar gündelik hayatın bir parçasıdır. Toplumda olan tüm olaylar ve olgular gündelik hayatın içinde gerçekleşmektedir. Gündelik hayat gün içerisinde yapılan ve edilenle de ilişkilidir. Gündelik hayatın içinde yaşlılıkla ilgili konular çeşitlenmekte ve değişiklik gösterebilmektedir. Bu değişiklikleri anlamak yaşlıların bu değişimlere uyum sağlaması gündelik hayatın gerçekliklerindedir. Gündelik hayatın içinde olan geçmişin izleri günümüzle bağlantı kurmaya yenilikleri keşfetmeye çalışmaktadır. Geçmişle bağı kuvvetli olan yaşlı bireylerinde gündelik hayattaki değişimlere uyum sağlaması topluma uyumu için önemlidir.

Gündelik yaşam aynı zamanda ekonomik anlamda yatırımların olduğu bir süreçtir. Eğer birey bu süreçte yaşlılık ve emeklilik dönemi için yeteri kadar birikim yapamadıysa dinlenmek, gezmek, sosyal ve kültürel aktivite bulunmak yerine çalışmak zorunda kalabilir (Sezer ve Aydemir, 2019: 37). Tüm yapıp edilenler yaşlılık dönemini etkilemektedir. Gündelik yaşam yaşlılığın kurduğu ilişkileri, sağlığı, boş zamanı ve birçok faktörü içinde barındırır. Bu yüzden yaşlılığın gündelik yaşam içerisinde gerçekleştirildiği eylemler, kurduğu ilişkiler ve destek mekanizmaları önemlidir. Yalnızca bunlar değil aynı zamanda gündelik yaşam içerisinde yaşlıları anlama, yaşlıların davranışlarını yorumlamada yaşam pratikleri açısından anlaşılması gereken konulardandır. Yaşlılıkla ilişkili tüm konular aynı zamanda gündelik yaşamın içinde var olması sebebiyle konuyu önemli kılmaktadır. Ayrıca gündelik yaşam dinamiklerinin değişiklik göstermesi ve yaşlılıkla ilgili konulara da yeni konuların eklenmesi yaşlılık ve gündelik yaşamı birleştiren unsurlardandır.

9. Sonuç

Artan yaşlı nüfusla beraber, yaşlılık konusuyla ilgili araştırmaların ve tartışmaların da artacağı düşünülmektedir. Yaşlılık konusu son on beş yıldır ülkemizde daha fazla tartışılıyor olsa da yeni gelişmelerden dolayı yaşlılığın gündemde yerini koruyacağı söylenebilir. Yaşlılığın tartışmaların odağında olmasının en önemli sebeplerinden biri sağlık sektöründe yaşanan gelişmelerdir. Sağlık

alanında yaşanan gelişmeler, insanların yaşam ömrünü uzatmaktadır. Uzayan yaşam yaşlılarla ilgili yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir.

Yaşsız yaşlanma, yaşlılığın tıbbileştirilmesi, yaşlılıkta gündelik hayat ve beden gibi konular daha yenidir. Bu konuların ortaya çıkması yaşlılığın değişen seyri ile ilgilidir. Aynı zamanda bu konuların tartışılması toplumdaki gelişmelerden kaynaklıdır. İnsan ömrünün uzamasıyla birlikte yaşsız yaşlanma gibi bir konu tartışılmaya başlanmıştır. İnsanların yaşlandıkça genç gibi görünmeyi arzu etmesi modern toplumda yaşlanıyor olmasının da bir getirisi olarak görülebilir. Çünkü beden imajı modern toplumda önemsenen konular arasında denilebilir. Bu açıdan yaşlılıkta da beden imajı değişebilmektedir. Günümüz toplumda bedenle ilgili konular nispeten daha genç kesimin ilgisini çekerken artık yaşlanmakta olan nüfusun da ilgisini çekebilmektedir.

Yaşlılığın tıbbileştirilmesiyle birlikte yaşlılık doğal olan bir süreçten müdahale edilmesi gereken bir sürece doğru değişiklik göstermiştir. İnsanın doğasında olan yaşlanma süreci olumsuz kavramlarla tıbbileştirilmiştir. Yaşlılık bu kavramsallaştırmaya göre tıbbi müdahale gerektiren bir dönemdir. Tıbbi müdahale ile insanların kendini gençleştirmesi ve hastalıklardan kurtulması mümkün olabilmektedir. Günümüzde yaşlılık istenmeyen bir unsur olarak tamir edilmeye, dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Yaşlılığın tıbbileştirilmesinden de anlaşılacağı üzere yaşlılık bir hastalık gibi iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Değişen toplumda daha genç ve daha sağlıklı görünme isteği de bu kavramın ortaya çıkmasında etkili olan önemli faktörlerden biri olarak görülebilir.

Yaşlılıkta diğer tüm sosyal süreçler gibi inşa edilmektedir. Yaşlılığın toplum içinde inşası toplumun dinamiklerine göre değişebilmektedir. Her ne kadar yaşlılığın sosyal inşası konusu yeni bir tartışma konusu olmasa da yaşlılığın değişen seyrine göre yeniden inşa edilebilmektedir. Bu sebeple yaşlılığın sosyal inşası gündem de olabilecek konulardan birisi olarak görülebilir. Diğer yandan tüm bu gelişmeler gündelik hayatın içerisinde olmaktadır. Bu yüzden gündelik hayat dinamikleri değişiklik gösterebilmektedir. Değişikleri takip edebilmek ve yorumlayabilmek adına gündelik hayatı iyi okuyabilmek gerekmektedir. Bu çalışmada ele alınan kavramların ve tanımlamaların yaşlılıkla ilgili konulara yeni bir bakış açısı kazandırması açısından literatüre katkıda bulunacağı söylenebilir. Yaşlılıkla ilgili yeni tartışmalar yapmak yaşlılık dönemini iyi anlayabilme açısından önemli olabilir. Yaşlılıkla ilgili konulara baktığımızda burada ele alınanlarla sınırlı olmadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yaşlılığa ilişkin tartışmalar disiplinler arası her alanda farklı konularla gündeme gelmektedir. Yaşlılık konusuna ilişkin tartışmaların gün geçtikçe artacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adak, F. (2020). Göç ve gündelik yaşam: Suriyelilerin gündelik hayat pratikleri üzerine bir analiz. [Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]
- Akça, F. & Şahin, G. (2008). Huzurevinde yaşayan yaşlılar ile aile ortamında yaşayan yaşlıların psikolojik belirtilerinin yaşam kalitesi üzerine etkisinin incelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 11(4), 190-199.
- Aksaray, H. Ö. (2022). Yaşlılığın sosyal inşası: Deneyimler, semboller, roller. [Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]
- Alaydın, N. N. (2019). Türkiye’de lisansüstü tezlerde yaşlılık çalışmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 60-72.
- Alpman, P. (2018). Sosyal teorinin konusu olarak kimlik: Sosyal inşacı yaklaşım. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 1-28. <https://doi.org/10.18490/sosars.475804>
- Arpacı, F. (2016). Geçmişten günümüze yaşlılık. *Yaşlılık Sosyolojisi*. H. Ceylan (Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arıcan, E. (2019). *Gündelik hayat bağlamında Suriyeli sığınmacıları şeytanlaştırma pratikleri: Önder Mahallesi Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]
- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 313-330.
- Arun, Ö. & Özkurt, V. (2019). Bakım sürecinde ihmalin yeni bir türü: Geronteknolojik yoksunluk. *Mediterranean Journal of Humanities*, IX (2) , 107-123.
- Aydemir, D. (2019). *Yaşlı yalnızlığının gündelik yaşam içindeki görünümünün sosyolojik analizi: Muğla Milas Örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]
- Arun, Ö. & Özkurt, V. (2019). Bakım sürecinde ihmalin yeni bir türü: Geronteknolojik yoksunluk. *Mediterranean Journal of Humanities*, IX (2) , 107-123.
- Beğen, T. & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 25,1-3
- Bektaş, O. E. (2017). Postmodern dünyada yaşlı olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10 (2), 9-18.
- Bilişli, Y. (2019). İnternet sağlık haberlerinde tıbbileştirmenin inşası: Sağlık haber söylemine eleştirel bir bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4), 3608-3629. <https://doi.org/10.33206/mjss.538440>
- Bilir, N. (2018). Yaşlılık tanımı, yaşlılık kavramı, epidemiyolojik özellikler. A. Ertürk, A. Bahadır & F. Koşar (Eds.). *Yaşlılık ve Solunum Hastalıkları*, içinde (13-31). TÜSAD.
- Burç, E. P. (2018). Evlilik ve aile olguları üzerinden gündelik hayata sosyo-kültürel bir bakış. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (13), 135-141.
- Bulun, M. A. & Ünal, E. (2018). Sağlıklı yaşlanmadan yaşlanma karşıtlığına: yaşlanmanın tıbbileştirilmesi üzerine nitel bir araştırma. 2. *Uluslararası 12. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi*.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Palme Yayıncılık.
- Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 62-71.

- Can, İ. (2019). *Sağlık olsun: Sağlıkın toplumsal görünümleri*. Çizgi Kitabevi.
- Cangöz, B. (2009). Yaşlılıkta bilişsel ve psikolojik değişim. *Geriatri: Multidisipliner yaklaşım*. Türk Eczacılar Birliği Yayını. 4.
- Covey, H. C. (1992). The definitions of the beginning of old age in history. *The International Journal of Aging and Human Development*, 34(4), 325-337. <https://doi.org/10.2190/GBXB-BE1F-1BU1-7>
- Cirhinlioğlu, Z. & Cirhinlioğlu, F. G. (2011). Postmodern sağlığın yükselişi ve düşüşü. *Beden Sosyolojisi*. K. Canatan (Ed.). Açılımkitap.
- Cicero, T. M. (2021). *Yaşlılık*. A. Sarıgöllü (Çev.). İkaros Yayınları.
- Ergün, C., Koç, B. M., & Kaleoğlu, S. (2022). 20-55 Yaş Arası Kadınların Beden Algılarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (18), 892-906.
- Ersözlü, M. (2021). *Kalıcı, sürekli ve ilgili: Yaşsız yaşlılar*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi].
- Fields, L. N., Adorno, G., Felderhoff, B., Parekh, R., Miller, V., Magruder, K., & Roggers, K. (2018). The social construction of "Emerging Elders": Implications for age-friendly community assessments. *Gerontology & Geriatric Medicine*, 4, 1-7.
- Frantz, G. (2007). Being ageless: the very soul of beauty. *Psychological Perspectives*, 50 (1), 31-51.
- Görgün, A. B., Kalıncara, V., Aral, N., Akın, G., Baran, G., & Özkan, Y., (2005). *Yaşlı ve aile ilişkileri: Ankara örneği*. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.
- Gültekin, T. (2020). Gerontolojinin Doğuşu. *Yaşlılık Sosyolojisi*, D. Say Şahin (Ed.). Sonçağ Yayıncılık.
- Gleason, S. (2017). The social construction of old age in the modern West. A literature review, *Undergraduate Journal of Humanistic Studies*, 4, 1-8.
- Haley, W. E. & Zelinski, E. (2007). Progress and challenges in graduate education in gerontology: The U.S. experience. *Gerontology & Geriatric Education*, 27 (3), 11-26. doi: 10.1300/J021v27n03_02.
- İçli, G. (2008). Yaşlılar ve yetişkin çocuklar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 29-38.
- İpek, M. (2019). Hayatın yok yerinde yaşlılık: neoliberalizmin yaşlıları. *Birikim Dergisi*, 362-363, 55-61.
- Kahraman, B., Uğur, T. D., Girgin, D., & Koçak, A. B. (2021). Covid-19 döneminde yaşlı olmak: 65 yaş ve üzeri bireylerin pandemi sürecinde yaşadığı sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(1), 124-143.
- Karakaş, S. (2012). Yaşlanmanın anatomisi. *Turkish Family Physician*, 3(1), 23-29.
- Kalıncara, V. (2016). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Nobel Akademik Yayıncılık, 3.
- Kurtkapan, H. (2020). Y kuşağı gençliğinin yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutumları: Nevşehir örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 13(1), 48-55, <https://doi.org/10.46414/yasad.691177>
- Morgan, L. A. & Kunkel, S. (2007). *Aging: Society and the life course*. Springer, 3.
- Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi*, 55, 1-5. <https://doi.org/10.19161/etd.344195>
- Okumuş, E. (2011). Bedene müdahalenin sosyolojisi. *Beden sosyolojisi*. K. Canatan (Ed.). Açılımkitap.

- Özbolet, A. (2011). Postmodern dönemde bedenin tüketim temelinde yeniden inşası. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 317-334.
- Özbolet, A. (2016). Beşikten Mezara: Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din -Adana Örneği-. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 16 (2), 53-76.
- Özkul, M. & Kalaycı, I. (2015). Türkiye’de yaşlılık çalışmaları. *Sosyoloji Konferansları*, 52 (2), 259-290. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.98114>
- Rocha, L. & Terra, N. (2013). Body image in older adults: A review. *Scientia Medica*, 23(4), 255-261.
- Salur, G. (2018). Yaşlılık ve bilişsel süreçler, (Derleyen: Alan Duben). *Yaşlanma ve yaşlılık disiplinlerarası bakış açıları*. A. Duben (Der.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sezer, S. & Aydemir, D. (2019). Fotoğraflarla Desteklenmiş Yaşlılık ve Gündelik Yaşam: Muğla (Menteşe ve Milas) Örneği, *10. Ulusal Yaşlılık Kongresi*.
- Sezgin, D. (2015). Toplumsal cinsiyet perspektifinde sağlık ve tıbbileştirme, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 153-186. <https://doi.org/10.18490/sad.63338>
- Soyuer, F. & Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve fiziksel aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(3), 219-224.
- Schmidt, W. C.(2011)."Medicalization of aging: The upside and the downside"*Marquette Elder's Advisor*. 13(1), 55-88.
- Stambler, I. (2015). Elie Metchnikoff—The founder of longevity science and a founder of modern medicine: In honor of the 170th anniversary. *Russian in Uspekhi Gerontologii*, 28(2), 207–217. [10.1134/S2079057015040219](https://doi.org/10.1134/S2079057015040219)
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık sosyolojisi: Yaşlılığın toplumsal yörengeleri*. Dora Yayıncılık.
- Tezcan, S. & Seçkiner, P. (2012). Türkiye’de Demografik Değişim; Yaşlılık Perspektifi. *Yaşlı Sağlığı*, 1.
- Timurturkan, M. & Demez, G. (2018). Bir Toplumsal İktidar Alanı Olarak Beden ve “Yaşlanan Bedenin” Yeniden İnşası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441-456
- Tufan, İ., Kılavuz, A., Özgür, Ö., Ayan, S., Yaşar, F. G. & Engin, B. (2019). Türkiye’de gerontoloji atlası: Yaşlı yoksulluğu ve yalnızlık üzerine bulgular. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7
- Ulus, T. (2020). Kuşaklararası çatışma bağlamında gençlerin yaşlılara eleştirel bakışı: Bir örneklem, sorunlar ve çözüm önerileri. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(28), 1154-1182. <https://doi.org/10.26466/opus.677142>
- Üçok, A. (2018). *Yaşlılık olgusuna yaşlıların bakış açısı ile sosyolojik bir yaklaşım -Gaziantep’te kamu ve özel huzurevleri örnekleri ile-*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi].
- Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Kalkınma Bakanlığı.
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta ortaya çıkan fiziksel değişiklikler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(2), 1-4.

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “İnsanın Üçüncü Çağı: Yaşlılık Üzerine Sosyolojik Tartışmalar” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlâllerde “Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Tiyatrosu ve Yerli Oyun Temsili

Turkish Theater and Turkish Drama Representation in the Context of Turkish Modernization

İbrahim Aktürk

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Sakarya, Türkiye,
ibrahim.akturk@ktb.gov.tr

Geliş Tarihi/Received: 11.05.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 23.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

Öz: Osmanlı modernleşmesinin en önemli adımlarından birisi Tanzimat'ın ilanı ile birlikte başlayan süreç olmuştur. Tanzimat, Osmanlı Devleti'nin siyasetine, ekonomisine ve idari yapısına etki yaptığı gibi aynı zamanda kültür ve sanat yaşamını da etkilemiştir. Batı ile kurulan ilişki hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde Batı kültürünün, sanatının Anadolu coğrafyasındaki gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Tiyatro sanatı da bu etkiden nasibi almış ve özellikle yerli eserlerin yazılması, yerli oyunların sahnelenmesi gibi konularda bu ilişkinin belirleyiciliği tartışma konusu olmuştur. Türk tiyatrosunda yerli ve tercüme oyunlar arasında yürütülen tartışma aynı zamanda Türk modernleşmesinin ilk yıllarında görülen Batı ile kurulan ilişkinin düzeyi tartışmasından bağımsız durmamaktadır. Cumhuriyet dönemi tiyatrosunun kuruluşunda etkin bir şekilde rol alan Muhsin Ertuğrul, Türk tiyatro geleneğine yeterince önem vermediği, daha ziyade batılı oyunların sahnelenmesini önlediği gerekçesiyle eleştirilere konu olmuştur. Aynı şekilde benzer tartışmalar Devlet Tiyatroları'nın kurulmasıyla da devam etmiştir. 1949'da kurulan Devlet Tiyatroları'nda yerli oyunlara geniş bir alan bırakılmadığı yönündeki itirazlar sadece tiyatro kamuoyunun değil medyanın ve siyasetin de gündemini belirlemiştir. 1949-2000 arasında Devlet Tiyatroları bünyesinde sahnelenen yerli oyun temsilleriyle 2000 yılından günümüze olan süreç mukayese edildiğinde Türk tiyatro kültürüne çok önemli katkılar sağlayan yerli oyun temsillerinde ciddi bir artış olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, Türk tiyatrosu, Yerli oyunlar, Devlet tiyatroları

Abstract: The debate between Turkish plays and translated plays in Turkish theatre is not independent from the debate on the level of the relationship with the West in the early years of Turkish modernization. Muhsin Ertuğrul, who played an active role in the establishment of the theater in the Republican period, was criticized for not giving enough importance to the Turkish theater tradition and for prioritizing the staging of Western plays. Similar debates continued with the establishment of the State Theaters. The objections that the State Theaters, established in 1949, did not leave a wide space for Turkish plays set the agenda not only for the theater public, but also for the media and politics. One of the most important steps in Ottoman modernization was the process that began with the declaration of Tanzimat. Tanzimat not only affected the politics, economy and administrative structure of the Ottoman Empire, but also the cultural and creative activities. The relationship established with the West directly affected the development of Western culture and art in Anatolia during both the Ottoman and Republican periods. The art of theater has also had its share of this influence and the determinant role of this relationship has been a matter of debate, especially in matters such as the writing of Turkish plays and the staging of Turkish plays. Comparing the performances of Turkish plays staged by the State Theaters between 1949 and 2000 with the period from 2000 to the present, it is seen that there has been a significant increase in the performances of Turkish plays, which have made significant contributions to Turkish theater culture.

Keywords: Turkish modernization, Turkish theater, Turkish plays, State theaters

Extended Abstract

The process that led to the discussion of radical issues and serious administrative changes in the context of Ottoman modernization began with the proclamation of Tanzimat. The Ottoman Empire's territorial losses and loss of military superiority led to economic problems. The state thought that some decisions had to be taken in order to stop this process and start a process of recovery. From this point of view, the

Cite as (APA 7): Aktürk İ. (2024). Türk modernleşmesi ekseninde Türk tiyatrosu ve yerli oyun temsili. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 108-126. <https://doi.org/10.25306/skad.1482343>

process that began with the Tanzimat is the period in which the Ottoman Empire started to implement modernization moves in order to develop a new response to the West.

The Tanzimat not only affected the politics, economy and administrative structure of the Ottoman Empire, but also its cultural and artistic activities. The relationship established with the West directly affected the development of Western culture and art in Anatolia during both the Ottoman and Republican periods. The art of theater also had its share of this influence and the determinant of this relationship, especially in issues such as the writing of local works and the staging of local plays, has been a subject of debate. The debate between Turkish plays and translated plays in Turkish theater is not independent from the debate on the level of the relationship established with the West in the early years of Turkish modernization.

Minorities had a significant influence on the development of theater in the modern sense in Türkiye. Representatives of foreign states received permission from the state to stage plays in their own languages in Istanbul. In the following years, minorities within the Ottoman Empire established small theater groups, further increasing the visibility of the art of theater. However, almost all of the plays staged in Istanbul were translated plays. Within this framework, the writing and staging of Turkish plays has been a matter of debate in Türkiye since the Tanzimat period. Since the 19th century, many important names of Turkish literature, especially Şinasi and Namık Kemal, have written works in the field of literature. During the Constitutional Monarchy period, there was a significant increase in the number of domestic works written in the field of literature.

With the proclamation of the Republic, the debates on the representation of Turkish plays continued. While some intellectuals stated that the number of Turkish plays should increase for the development of Turkish literature, some critics stated that this discussion was not correct in the context of the art of theater and pointed to the universal dimension of the issue. Muhsin Ertuğrul, who played an active role in the establishment of the theater in the Republican period, was criticized for not giving enough importance to the Turkish theater tradition and for prioritizing the staging of Western plays. Although these debates have been on the agenda of literary and artistic public opinion from time to time, there have also been discussions in Turkish politics about the representation of Turkish plays.

Similar debates continued with the establishment of the State Theaters. The objections that the State Theaters, founded in 1949, did not leave a wide space for Turkish plays have set the agenda not only for the theater public but also for the media and politics. A comparison of the performances of Turkish plays staged at the State Theaters between 1949 and 2000 with the period from 2000 to the present shows that there has been a significant increase in the performances of local plays that have made significant contributions to Turkish theater culture. It can be said that the cultural policies of this period are effective in the increase of Turkish play performances staged within the General Directorate of State Theaters in the post-2000 period.

The political power in Türkiye, which was established in 2002, emphasized localization in the fields of culture and arts as well as in technical fields. While the issue of indigenoussness was on the agenda in many fields from health to defense, there were public debates on the need to pave the way for Turkish play performances in the field of theater. It can be said that this approach was effective in increasing the number of Turkish play performances.

1. Giriş

Osmanlı Devleti 1453 yılında İstanbul'u fethiyle birlikte Batı ile olan ilişkilerine ayrı bir önem vermiştir. Gücünü daha da arttırmak, topraklarını genişletmek, ekonomik üstünlük sağlamak amacıyla Batı'ya dönük birçok önemli sefer gerçekleştirmiş, topraklarını Avrupa içlerine kadar genişletme imkânı bulmuştur. Ancak ilişkisinin seyri her zaman Osmanlı Devleti'nin kurguladığı şekilde ilerlememiş, tarih içinde Osmanlı - Batı ilişkisinin farklı düzeyleri olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Viyana'daki

kayıplarının (1683) ve devam eden 16 yılın ardından siyasi ve ekonomik olarak sıkıntı yaşamaya başladığı dönemlerde idari yapıda ortaya çıkan sorunlar Osmanlı-Batı ilişkilerinin seyrini farklı düzeye taşımıştır. Devletin gücünü ve topraklarını kaybetmeye başlaması Osmanlı-Batı ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olur. Devlet elitleri ve aydınlar imparatorluğun Batı karşısında güç kaybetmesini anlamaya çalışmış ve krizden çıkış için bazı önlemler geliştirmeyi amaçlar. Devletin gerilmesinin durdulması ve askeri başarısızlıklara önlem alınması adına ordunun daha modern bir yapıya dönüştürülmesine karar verilir ve Yeniçeri Ocağı kaldırılır. 3. Selim döneminde (1789-1807) ordunun modernleşmesine dönük önemli adımlar atılır.

Krizlerin sebeplerine dönük tartışmalarda öncelik daha ziyade İmparatorluğun neden gerilemeye başladığı sorunu olmuştur. “İmparatorluğun gerilemeye başlamasıyla, niçin gerilediği sorusu, önce devlet yönetiminin bozulduğu ileri sürülerek, daha sonra belki de yüzeyleşen bir tutumla Batı'nın askeri üstünlüğü gösterilerek cevaplandırılmıştır” (Mardin, 2016, s. 12). Batı'nın askerî üstünlüğünün kendisine siyasi ve ekonomik bir ayrıcalık tanıdığı ve bu sayede dünyanın çeşitli bölgelerine uzanan etki alanını genişlettiğine dönük yaklaşım Osmanlı için bir hareket noktası olarak görülmeye başlanmıştır.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Batı'nın sahip olduğu teknolojinin yurda getirilmesi amacıyla yeni bir tartışmaya girer. Batı'ya üstünlük sağlayan savunma gücünün Osmanlı topraklarına ne şekilde taşınabileceğine ilişkin devlet kademesinde yürütülen tartışmalar çerçevesinde Batı teknolojisinin transferi için yeni fikirler ortaya atılır. Batı'da yaşanan gelişmeleri daha yakından görmek ve özellikle teknik gelişmelerin Osmanlı'ya transferini gerçekleştirmek adına Avrupa'ya öğrenciler gönderildi. “Batı ülkelerine öğrenci gönderme, Batı'dan eğitici getirme ve Batı eğitim kurumlarının eşlerini imparatorlukta kurma yöntemlerinin kullanımını düşünüyorlardı” (Hanioglu, 1981, s.7).

Ancak amaç sadece teknolojinin Osmanlı'ya getirilmesi olarak ifade edilse de bu çerçevede atılan adımlar farklı tartışmalara da neden olur. İngiltere, Fransa gibi Avrupa'nın önemli ülkelerine giden elçiler, öğrenciler, fikir adamları gittikleri ülkelerde Avrupa'nın güçlenmesine neden olan yeniliğin sadece askeri alanda gerçekleştirilen reformlardan kaynaklanmadığını, bu gelişmenin temelinde Avrupa düşüncesinin yattığına dikkat çekilir. Osmanlı döneminde tartışılmaya başlanan bu konu Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha yoğun bir şekilde hissedilmiştir. En genel hatlarıyla ifade edilmesi gerekirse bir tarafta Batı'dan sadece teknolojinin (teknik) alınması gerektiğini, kültürünün, düşüncesinin dışarıda bırakılmasını savunanlar yer alırken; diğer tarafta ise Batı'daki teknik altın yatan düşünceyi anlamadan teknolojik transferin mümkün olmayacağını savunanlar yer almıştır.

Bu iki kesim arasında keskin birtakım ayrımlar olmakla birlikte farklı düzeylerde geçişler de görülmektedir. Bazıları Avrupa düşüncesinin özellikle siyasi reformalara kapı aralayan fikirlerini önemsemekle birlikte Osmanlı'nın kendi kültürünün muhafaza etmesine de dikkat çekilir. Özellikle Avrupa'da görev yapan yahut eğitim alan bazı Osmanlı devlet adamlarıyla aydınlar buldukları coğrafyada keşfettikleri düşüncelerin gelişimi için yoğun çaba içerisine girerler. Savundukları fikirlerin aynı zamanda Osmanlı Devleti tarafından uygulanması için siyasi önerilerde bulunulur. Osmanlı modernleşmesi sürecinde öne çıkan aydınların başında Mustafa Reşid Paşa gelmektedir. Tanzimat Fermanı'nı da okuyan Paşa, aynı zamanda modernleşme hamlelerine yeni bir boyut kazandıran fermanın hazırlanmasına da önemli katkılarda bulunur. 3. Selim ve 2. Mahmut ile başlayan reform süreçlerinin sıkı bir takipçisi olur. Avrupa'ya yaptığı ziyaretlerin ardından, Osmanlı'nın modernleşme konusunda Batı'yı örnek alması hususunda hiçbir tereddüt yaşamaz. Onun için Batı, insanlığın ulaştığı son noktaydı ve benzer bir üstünlüğe sahip olabilmek için tek care Batı'nın gittiği yoldan gidilmesidir. Mustafa Reşid Paşa'nın yanında tanzimat döneminde öne çıkan isimlerden bazıları da yine Reşid Paşa'nın öğrencileri olarak kabul edilen Ali ve Fuad Paşa'dır. “Bu dönemin üç büyük mimarı Reşit, Ali ve Fuat Paşalardır (Gündüz, 2010, s. 66). Tanzimat elitleri Batı'da gördükleri sistemin Osmanlı'da tatbik edilmesi için yoğun çaba içine girerler. Dolayısıyla bu çaba sadece entellektüel bir faaliyet olarak

kalmamış, devletin içinde bulunduğu krizden çıkması için siyasi bir yol haritası olarak da teklif edilmeye başlanmıştır.

Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu krizden çıkış konusunda sundukları tekliflerle öne çıkan bir diğer önemli aydın grubu ise "Genç Osmanlılar" dır. Devletin anayasal yönetime geçmesini savunan aydın kuşağının öncü isimleri arasında Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa gibi isimler gelir. Hüseyin Çelik Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin etkinliğiyle ilgili olarak Mustafa Fazıl Paşa'nın önemine dikkat çekmek. Çelik, sahip olduğu ekonomik güç ile Genç Osmanlılar'ın Avrupa'da fikirlerini yaymaları adına destek olan Mustafa Fazıl Paşa'nın, Türkiye'de laik bir yönetim teklifini gündeme getiren ilk kişi olmasına dikkat çeker (Çelik, 1992, s. 112).

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp Nizam-ı Cedid'in kurulması, Batı tarzında daha düzenli bir ordunun kurulmasına dönük adımlar Osmanlı Modernleşmesi'nin önemli adımlarını teşkil eder. Çünkü orduda yapılan değişiklikler sadece askeri bir yenilenme olarak görülmez. Bu değişim aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde eğitimden bürokrasiye, ekonomiden siyasete birçok farklı alanı etkiler. Öncelikle savaşların kaybedilmesiyle ilgili raporlar hazırlanır. Eksikliğin nerede olduğu tespit edilir. Buna uygun yeni bir bakış açısı geliştirilir. Modern bir ordu kurmak için yeni okullar açılır. Mühendishanelere yeni bir form kazandırılır. Savaşlarda kullanılmak üzere en önemli ihtiyaç olan silah ve mühimamın üretilmesi, sağlıklı koşullarda saklanıp, depolanması için daha modern teknikler geliştirilir. Devlet bürokrasisinin yeniden tanzim edilmesine karar verilir. Mali kaynakların kullanımına belli bir disiplin getirilir. Her ne kadar stratejik olarak da görülse, Osmanlı, Batı karşısında yaşanan geri gidişi durdurmak ve yeniden eski gücüne kavuşmak adına modernleşme hamlelerini hayata geçirir.

Devletin yaklaşımının yanında tanzimatla birlikte gelişen yeni aydın sınıfı modernleşmenin sadece devletin teknik ve idari dönüşümüyle sınırlandırılmaması gerektiğini düşünür. Bu sebeple Avrupa'daki değişimin düşünsel temellerine dönük çalışmalar yapılır.

Bu kapsamda Tanzimat ve Islahat Fermanı, Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı modernleşmesi konusunda atılan önemli adımlar olmuştur. Sultan Abdülhamit'in yaklaşımı ise devletin bu tartışmalar karşısındaki pozisyonunu özetler niteliktedir. "II. Abdülhamit, "Batıcılığı" Batı'nın tekniğini, idari sistemini ve bilhassa askeri teşkilatını ve eğitimini alma şeklinde anlıyor; bunun yanında Müslümanlığı teb'ası arasında güçlendirmeye çalışıyordu" (Mardin, 2016, s. 17).

Osmanlı'nın eğitim konusundaki yaklaşımı sadece Türk öğrencilerin yurt dışına gönderilmesinden ibaret değildi. Bunun yanı sıra yukarıda da bahsetmiş olduğumuz şekliyle modernleşmenin askeri bir zorunluk olarak ele alınmasının bir sonucu olarak yurt dışından öğretmenlerin de getirilmesi sağlanmıştı. Özellikle askeri okullarda bazı yabancı hocalar görev yapmaktaydılar. Fakat Abdülhamit'in ve bazı aydınların yaklaşımına karşın Avrupa'ya eğitim almaya giden ya da Osmanlı'daki okullarda eğitimci olarak görev yapan öğretmenlerin etkisiyle Batı'aki bilimsel düşünce de Osmanlı'da görülmeye başlamıştı. Avrupa'da 19. Yüzyılda etkili olan pozitivizm akımı Tıbbiye öğrencileri tarafından tanınmış, bu alanda yazılan eserler öğrenciler tarafından okunmaktaydı.

Pozitivizmden öncelikle Tıbbiye öğrencilerinin etkilenmesi tesadüfle açıklanabilecek bir durum değildir. Ders içerikleri bu açıdan önem arz etmektedir. "Bu olgunun ilk olarak Mekteb-i Tıbbiye'de ortaya çıkışının nedeni ise, pozitivizmin Fransa'da aydınlar arasında egemen olduğu bir dönemde bu ülkeden getirilen kitaplar ve eğitimcilerin etkisiyle bu okulda biyolojik materyalist ve bundan dolayı da, dinin büyük ölçüde belirleyiciliğe sahip olduğu bir toplumdaki tüm değerler sistemiyle çatışan bir aydın tipinin ortaya çıkmasıdır. Aynı etkinin diğer okullarda ortaya çıkması ise ders içeriklerindeki temel farklılık nedeniyle çok zor bir olasılıktı" (Hanioglu, 1981, s. 8).

Pozitivist anlayışın Osmanlı'da sadece bilimsel çalışmaların konusu olarak ele alındığını söylemek zordur. Bilimsel alanın dışında farklı konularda da pozitivizmin etkisi görülür. Bu etkinin geniş alanı yayılmasının pozitivizmin Türkiye'ye girişinin sadece tıbbiye ile sınırlı olmamasının da etkisi olmuştur.

“Pozitivizmin memleketimize girişi doğrudan doğruya felsefi bir kanal ile olmayıp edebiyat akımları, o devirdeki okullarımıza konan müsbet dersler, doğrudan Fransızca tedarikat yapan okullar, Avrupa'ya gönderilen bazı talebeler, eğitim müesseselerimize gelen yabancı uzmanlar, bazı dernekler, v.s. ile olmuştur, denilebilir.” (Korlaelçi, 1986, s. 201).

Pozitivist dünya görüşü siyasal, toplumsal ve kültürel alanlara da belli birtakım itirazlar geliştirilerek Osmanlı'da yeni bir düşüncenin doğmasına neden olur. Temelde dini toplumsal gelişmenin önünde kısıtlayıcı bir etkisi olduğunu, ilerleme fikrine engel teşkil ettiğini kabul eden bu anlayış Osmanlı'nın son yüzyılında toplumla, devletle, egemen kültürle çatışan yeni bir aydın sınıfının doğmasına imkan sağladı. Bu aydın sınıfı dinin siyasi ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin ortadan kaldırılması gerektiğine inanmaktaydı. Ernest Renan 29 Mart 1883 yılında Sorbonne Üniversitesi'nde verdiği “İslam ve Bilim” adlı konferansta İslam dininin bilimsel ve felsefi düşüncenin önünde engel teşkil ettiğini iddia etmişti. Konferansın etkileri sadece Avrupa'da değil İstanbul'da da görüldü. Namık Kemal, Cemaleddin Afgani gibi isimler Renan'ın iddialarına cevap mahiyetinde yazılar kaleme alarak Renan'ın iddialarını çürütmeye çalışırlar.

Bahsetmiş olduğumuz gibi bir taraf iddiaları boşa çıkartmaya çabalarken diğer taraf Renan'ın iddialarını Osmanlı siyasi ve toplumsal yapısını eleştirirken pozitivist dünya görüşünün temeline yerleştiriyordu. Osmanlı modernleşme sürecinde ortaya çıkan bu yaklaşım Cumhuriyet'le birlikte daha da hız kazanarak Türk modernleşmesine karakter veren özelliklerden biri haline gelir. Pozitivist düşünce sosyal ve siyasal alanda kaba bir ilerlemecilik olarak anlaşılır. Toplum, bilim sayesinde bazı gerçekleri keşfedecek, merak edilenleri ortaya çıkaracak ve bu sayede ilerleyecek, iyiye ulaşacaktır. Bu açıdan toplumsal ilerleme ile bilimsel gelişmeler arasında doğrudan bir ilişki kurulmaktadır. Bilim adamları toplumu ilgilendiren her konuda çalışma yapacak ve topluma gidilmesi gereken yolu göstereceklerdir. “İnsan soyunun bütün bu ilerleyiş işleminin, bilimlerin ilerleyişine bağlı olduğunu düşünen Fichte, bu yüzden önderlik görevinin bilim adamlarına yükler: “Bilim adamlarının sorumluluğu, insan neslinin gerçek ilerleyişini ve bu ilerleyişin sürekliliğini sağlama yönünde üst düzeyde bir kontroldür.” (Koselleck, 2007, s. 87-88). Bu açıdan bilimi merkeze alan düşünce Avrupa'da aydınlanmanın sağladığı bir armağan olarak görülür. Aydınlanma sayesinde insanın her alanda aklını kullanarak tarihin en üst noktasına doğru ilerlediği varsayılır. Aydınlanma düşüncesinin geniş bir alanı etkilemesi sadece felsefi ya da bilimsel bir anlayışla sınırla kalmayarak bu düşünceye genişleme imkanı sunmuştur. Siyasi, kültürel ve toplumsal yaşamı etkilediği görülür. İşte bu noktada ilerlemecilik fikrini savunan Türk aydınları için Batılılaşma aynı zamanda ilerlemciliğin zorunlu bir adımı olarak görülür: “Aydınlanmanın Türkiye'ye ulaşmasının temel araçlarından birinin Batılılaşma fikri olduğu söylenebilir.” (Gümüşlü, 2008, s. 129).

Modernleşmenin Batıcılıkla birlikte görülmesi sadece Türk aydınına has bir tutum da değildir. Türkiye'de görülen modernleşme sürecine benzer süreçlerden geçen Japonya, Cezayir, Tunus gibi ülkelerde de benzer tartışmalar yaşanmış Batılılaşma'dan kendi kültürel geleneklerine bağlı kalınarak bir modernleşmenin mümkün olup olmadığı tartışılmıştır. Eğitimden kılık kıyafete, devletin idari yapısından hukuki reformalara kadar benzer değişim süreçleri ve buna bağlı olarak meydana gelen tartışmalar modernleşme sürecini yaşayan farklı toplumlarda da yaşanmıştır.

“Medeniyetler Çatışması” teziyle bir dönem başta uluslararası ilişkiler alanı olmak üzere sosyal bilimlerin alanında önemli tartışmalara neden olan Samuel Huntington ise modern olmak için Batılı olmanın önemine vurgu yapmıştır. “Batı medeniyeti hem Batılı hem de moderndir. Batılı olmayan medeniyetler, batılılaşmadan modernleşmeye çalışmışlardır” (Huntington, 2001, s. 48). Huntington, Batılılaşmayı modernliğin ön koşulu olarak görmektedir. Dolayısıyla Batılılaşma ile modernleşme arasındaki ilişki Osmanlı yahut Türk modernleşmesine ait bir durum değildir. Günümüzde halen çok sayıda ülkede benzer tartışmalar yaşanmaktadır. Farklı coğrafyalarda, kültürlerde modernleşme sürecini yaşayan toplumların aynı şekilde Batılı bir form kazanması Batıcılık ile modernleşme arasında ayrılmaz bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Fakat bu bu durum modernleşmenin doğal bir sonucu olmanın ötesinde

bir anlam taşımaktadır. İşte bu noktada Huntington'un işaret ettiği nokta önem kazanmaktadır. Siyasi ve ekonomik olarak yeryüzünde üstünlük sağlayan Batı, modern olmak için Batılılaşmanın doğal bir zorunluluk olduğunu dayatmaktadır. Bir ülke ekonomik, kültürel, şehircilik alanında ne kadar gelişmiş bir görünüm kazanmış olsa da kurumlar, değerler ve devlet yönetimi anlamında Batılı bir form kazanmadığı takdirde modernleşmiş bir ülke sayılamayacaktır.

Bu açıdan Anadolu topraklarında modernleşme tecrübesi aynı zamanda Batılılaşmayla iç içe girmiş ve birbirinden ayrılmaz bir kimliğe bürünmüştür. Hasan Bülent Kahraman, Türkiye'nin modernleşme serüvenini üç evreye ayırmaktadır:

“(Batılılaşmacı modernleşmenin) ilk aşaması maddi dünyayı onun kendisine içkin bilgiyle açıklama çabasıdır. Batılılaşma özünde maddeciliğin öteki düşünce sistemleri karşısında başatlaşması sürecidir. İkinci evre, pozitivistliğin siyasal-kültürel sistem haline getirilmesidir. Üçüncü aşama biyolojik materyalizm ve sosyolojinin etkilerinden doğan dayanışmacılık anlayışı ve onunla iç içe geçmiş olan cemaatçilik düşüncesidir” (Kahraman, 2002, s. 127).

Dolayısıyla pozitivistliğin etkisiyle ortaya çıkan aydın sınıfı Osmanlı'nın geleceğini Batı dünyasında görmekteydi. Bu anlayışın yaygınlaşması ve devlette bu düşüncelerin etkili olması için yoğun bir çaba içerisine girdiler. Dergiler çıkarttılar, eğitim kurumlarında öğrencilerin bu anlayış doğrultusunda yetişmesi için çalışmalar yaptılar. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bilimsel bir anlayış ekseninde pozitivist düşünceye yaklaşan Osmanlı aydınlarının bir kısmının pozitivistlikten hareketle buna uygun bir siyaset modeli üzerinde durmalarındır. “Jöntürkler, başta Ahmet Rıza olmak üzere 1870'lerden itibaren, ülkede pozitivistliğin, Fransız etkili bilim ve siyaset öğretilerinin sözcülüğünü yaptılar. Comte'un sosyolojisi ve özellikle pozitivist siyaset sistemi bu aydınların temel başvuru kaynaklarıydı” (Özlem, 2016, s. 458).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ise Batılılaşma politikaları artık bir alternatif olmanın ötesine geçerek çağdaşlaşma hedefiyle kabul edilen bir yol olarak tercih edilmiştir. Bu tercihe göre Türkiye yönünü muasır medeniyetler seviyesine çevirmiş, sadece siyasi ve ekonomik alanda değil eğitim, kültür ve sosyal yaşamda da Batılı anlamda büyük bir dönüşümden yana karar kılmıştır.

2.Modernleşme Ekseninde Tiyatronun Şekillenışı

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte ortaya çıkan ve birçok alanı doğrudan etkileyen Batılılaşma hamlelerinin doğrudan etkilediği alanların başında ise Osmanlı kültür ve sanat yaşamı gelir. Başta İstanbul olmak üzere kültür ve sanat faaliyetlerinde Batılılaşma çabalarının etkilediği ve sanatçıların ortaya koyduğu eserlere konu edildiği görülmektedir. Örneğin Tanzimat döneminde eser sunan edebiyatçıların kaleme aldığı romanlarda Batılılaşmanın etkisi görülmektedir.

“Bizde roman Batı romanından çeviriler ve taklitlerle başladı; yani Batılılaşmanın bir parçası olarak, Şemsettin Sami, Namık Kemal, Ahmet Mithat gibi, romanı ilk deneyen yazarlarımızın edebiyat ve roman ile ilgili yazılarını okuyacak olursak görürüz ki Avrupa edebiyatını ve romanını ileri bir uygarlığın işareti, kendi edebiyatımızı ve özellikle anlatı türündeki yapıtlarımızı da geriliğin bir işareti sayarlar. Batı uygarlığını yalnızca sanayi ve teknikte bir ilerleme olarak görmüyor, 'maarif'i ve edebiyatı ile bir bütün olduğuna inanıyorlardı” (Moran, 1983, s. 9).

Moran, roman yazımında Batı etkisini açık bir şekilde ifade etmektedir. Ancak bu etkinin yanında bir diğer önemli husus ise eserlerde Batılılaşma meselesinin ele alınış biçimidir. Tanzimat döneminde yazılan romanlarda olduğu gibi Cumhuriyet döneminde yazılan birçok romanda da Anadolu topraklarında bir ayrıma neden olan Batılı-Doğulu, ilerici- gerici, modern-geleneksel gibi ikililikler eserlere konu edilmiştir. Romanlarda yer alan karakterlerin bir kısmı Batılı bir yaşam tarzını temsil ederken bu karakterlerin karşıtı olarak oluşturulan isimler ise daha geleneksel yaşamı temsil etmektedirler.

“Tanzimat döneminin edebiyatçıları romanlarını yazmaya başlamışlardı. Romanların merkezindeyse Batıcılık meselesi yatmaktaydı. Özellikle Batı’ya karşı herhangi bir acaba sorusu yöneltmeden batıdan gelen her şeyi almaya hazır tipler romanların vazgeçilmez karakterleri arasında yer alıyordu. Tanzimat döneminin vazgeçilmez kahramanı olan alafranga züppenin yaratacısı olarak Ahmet Mithat kabul edilir. Alafranga züppenin Tanzimat romanındaki ilk örneği ise, Ahmet Midhat’ın Felâtun Bey ve Râkım Efendi’sindeki tembel ve budala, kibirli ve küstah, müsrif ve hoppa Felâtun Bey’dir” (Gürbilek, 2007, s. 59).

Özellikle Tanzimat’la beraber Osmanlı coğrafyasında Batı ile kurulan ilişkilerin yoğun şekilde hissedildiği sanatlarından biri de tiyatro olmuştur. Bu süreçte tiyatronun geleneksel Türk kültüründe yeri olduğuna ilişkin bazı tartışmalar da yapılmıştır. Kimi tiyatro eleştirmenlerine göre geleneksel Türk sanatları arasında yer alan Hacivat, Karagöz, Ortaoyunu, Kukla, Meddah gibi sanatlar tiyatronun Türk coğrafyasındaki erken dönem örnekleri arasında kabul ediliyor olsa da bazı eleştirmenler bu anlayışı reddetmektedir. “Anadolu Türklerinin tiyatroya on dokuzuncu yüzyılda ulaştığını düşünmek yanlış olur. Onun için de, Türk tiyatrosu denince ilkel Türk topluluklarına kadar inen bir geçmişin aklımıza gelmesi gerekir” (Fuat, 1984, s. 251).

Bu konuda Tiyatro alanında Türkiye’nin önemli isimlerinden biri olan Metin And ise Batı’daki tiyatro geleneğinde Eski Yunan’ın önemine işaret etmektedir. Bugün tiyatro dendiğinden akıllara gelen modern tiyatrodaki dramın Eski Yunan dramını temel aldığından söz eder. And’a göre “Avrupa tiyatrosu Antik Yunan tiyatrosunun ve Aristocu anlayışın süreklilik çizgisi içinde gelişmiştir.” Bunun yanında Türk tarihinde tiyatro geleneği olduğunu da belirtir. Ancak And, burada önemli bir ayrıma giderek geleneksel Türk tiyatrosunun Avrupa tiyatrosundan ayrıldığı bir nokta olduğunu ifade eder. “Bizim için güçlük, bir tiyatro geleneğimizin olmasıyla birlikte, bir dram geleneğimizin olmayışıdır (And, 2014, s. 201).

Orhan Okay ise Türk tiyatrosu ile modern Batı tiyatrosu arasındaki ilişkinin mahiyetine dair farklı bir yaklaşım sergiler. Okay’a göre Türk gösteri sanatıyla modern tiyatro arasındaki ilişki şu şekildedir;

“Tanzimat’la beraber edebiyatımıza giren türlerden biri de tiyatrodur. Bu hüküm, tiyatroyu sahne oyunu ve edebî eser olarak birbirinden ayrı iki sanat dalı halinde kabul ettiğimiz zaman doğrudur. Yoksa Tanzimat’tan önce de var olan, çok eski yıllardan beri var olduğu bilinen meddah, ortaoyunu, karagöz, kukla gibi seyirlik oyunlar dikkate alındığında, yenilik kavramı üzerinde düşünmek gerekir. Ancak anonim karakterdeki bu sonuncuların sadece sahne gösterisi olarak mevcut olduğu unutulmamalıdır. Hâlbuki bir edebî tür olarak tiyatro, ancak yazılı metin haline geldiği, hatta bir yazar tarafından kaleme alındığı takdirde var demektir” (Okay, 1987, s. 71).

Geleneksel sanatların Türk tiyatrosu içinde değerlendirilmesine karşı çıkan tiyatro eleştirmenlerinin bazıları ise bu sanatlar arasında tiyatroya en yakın sanat olarak orta oyununu görmektedirler.

Tanzimat’la birlikte Osmanlı elitlerinin Avrupa ile daha yakın ilişkiler kurması Avrupa’daki sanatların yurda taşınmasını sağladı. Osmanlı sarayında padişahların da destek olmasıyla birlikte tiyatro daha görünür bir sanat kimliğine kavuştu. Tanzimat dönemiyle birlikte İstanbul’da sahnelenen modern tiyatro örneklerinde Osmanlı’ya bağlı olarak yaşayan azınlıkların ön planda olduğu görülmektedir. Azınlıklar İstanbul’un farklı noktalarında tiyatro oyunları sahnelerken diğer yandan devletin de bu sanata desteğini açıklaması tiyatronun Osmanlı’da gelişimine önemli katkılar sağladı. Ayrıca Namık Kemal, Şinasi, Ahmet Vefik Paşa ve Ahmet Mithat gibi bir süre Batı’da yaşamış ve Batı başkentlerinde kültür ve sanat yaşamını yakından tanıma fırsatı bulan aydınlar İstanbul’a döndüklerinde tiyatro sanatının gelişimi için çaba sarf ettiler. Ahmet Vefik Paşa ve Ziya Paşa valilik görevleri sırasında tiyatro oyunlarının sahnelenmesi için mekanlar kazandırdılar. Namık Kemal ve Ahmet Mithat da tiyatro eserleri yazdılar. İbrahim Şinasi’nin “Şair Evlenmesi” adlı oyunu Türkçe yazılan ilk tiyatro eserleridir.

Abdülmecit, Abdülaziz ve Abdülhamit kendi dönemlerinde tiyatroya önemli destekler sağlar. Abdülmecit döneminde 1859 yılında ilk resmi devlet tiyatrosu olan Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu kurulmuştur. Abdülaziz ise padişahlar arasında yurt dışına çıkıp bir tiyatro oyunu izleyen tek padişahtır. 1876 yılında Paris'te izlediği oyunda Fransız halkının da sevgi gösterileriyle karşılanmıştır.

“Günün en mühim hadisesi Operada yapılan kabuldür. O gece hünkar mütenekkiren Operaya gitmiştir. Fakat her türlü tedbirlere rağmen, keyfiyet Pariste duyulmuştu. Tiyatro kumpanyası bu vesileden istifade ederek en adi yerleri bile yüksek fiyatla satmıştı. Parisin kibar ve yüksek sınıfı tiyatronun localarını, mutena yerlerini doldurmuştu. Daha saat yedi buçukken o kadar kalabalık peyda olmuştu ki (Bulvardezitaliyen)den geçmek kabil değildi. Saray arabaları (Bulvar dekapusin) den ilerliyor ve halk padişahı şiddetle alkışlıyordu. Binlerce göğüsten çıkan VİVE LE SULTAN! sesleri ortalığı çınlatmıştı. Avdet esnasında da hemen aynı parlaklıkta merasim yapılmıştı” (Aksüt, 1944, s. 134).

Modern tiyatronun İstanbul'da güçlenmesi açısından önem taşıyan bir diğer gelişme ise Güllü Agop yönetiminde oluşturulan Gedikpaşa Tiyatrosu olmuştur. Abdülhamit'in padişahlığı döneminde de destekler devam etmiştir. “Yıldız Sarayı tiyatrosu ise, 1889'da yapılmıştır” (And, 2014, s. 96).

Bu bağlamda Tanzimat'la birlikte Osmanlı modernleşmesi süreçlerinde devleti yöneten kadroların yanı sıra Batı'yı iyi tanıyan aydınların çabaları modern tiyatronun kökleşmesine önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Osmanlı Devleti ile batı arasında siyasi ve ekonomik bir rekabet yaşanmış olsa da kültürel açıdan ciddi bir aktarımın yaşanmıştır. Osmanlı Devleti, bir yandan krizden çıkış yolları ararken diğer yandan modernleşme süreçleri bağlamında Batı kültürü Osmanlı topraklarında filizlenmiştir. Dün olduğu gibi bugün de bu durum kimi aydınlar tarafından eleştirilmektedir. Batılılaşmanın Osmanlı'ya, Türkiye'ye katkısı ya da kaybettirdikleri aydınların, sanatçıların ve siyasetçilerin gündemini meşgul etmeye devam etmektedir. Ancak bu etkinin olumlu ya da olumsuz bir yanı olduğu konusu bir kenara bırakılırsa sonuç itibariyle Türkiye'nin batılılaşmış bir toplum olduğunu söylemek bugün itibariyle daha kolaydır.

“Günümüzün Türkiye'si/İstanbul'u 18. Yüzyılın İngiltere/Londra ve Fransa'sına/Paris'ine aynı yüzyılın Türkiye'sinden/İstanbul'undan daha fazla benzemektedir. Yani Türkiye, kim ne derse desin, kim nasıl değerlendirirse değerlendirsın, Batılılaşmıştır. Ve bugün Türkiye'de yaşayan insanların bununla, - teferruatta problemler olsa da-, esasa müteallik bir sorunu da yoktur. Türkiye batı kültürünü içselleştirmiştir” (Görgün, 2016, s. 254).

Bu açıdan 2. Mahmut, 3. Selim, Abdülmecit, Abdülaziz ve Abdülhamit gibi modernleşme süreçlerine önemli katkılar sunan Osmanlı padişahlarıyla birlikte bazı Osmanlı aydınlarının çabalarıyla Batı tiyatrosunun gelişimi önemli aşamalar geçirmiştir. Bu sağlanan destekler sayesinde geleneksel Türk kültürünün parçası olan geleneksel Türk sahne sanatlarının modern tiyatroya evrilmesinden söz edilebilir.

“Nihai olarak Türk tiyatrosunun modernleşmesi ve dram sanatına dönüşmesinde padişahların payının büyük, önemli ve değerli olduğunu bir kez daha vurgulamak yerinde olacaktır. Onların yenilikçi ve Batılılaşma yönünde ortaya koymuş oldukları irade ve yönetim anlayışı tiyatromuzu Batı tiyatrosu tarzıyla buluşturup modern Türk tiyatrosunun doğumu, gelişimi ve büyümesinde temel etken olmuş; bir başka deyişle Türk tiyatrosu adına var olan hemen tüm oluşum ve yeniliklerin kökeninde Osmanlı hükümdarları başat özne olarak yerlerini almışlardır” (Aydemir, 2023, s. 93).

3.Yerli Oyun Temsilleri

Tiyatro sanatının gelişiminde en önemli konulardan bir tanesi yerli oyun temsilleri olmuştur. Tanzimat'la birlikte Avrupa ile kurulan yakın ilişkiler sayesinde İstanbul'da bulunan yabancı elçiler tiyatroya ilgi gösteriyordu. Ancak sahnelenen bu oyunlar büyük oranda yabancı dilde sergileniyordu.

Yabancı dilde oyunun sergilenmesi kadar yerli oyunların kaleme alınması da ayrı bir durumdu. Batı'dan gelen sanatçılar zaten yabancı dilde oyunlar sahneliyordu. Azınlıklar arasında Türkçe oyunlar sergileyenler ise Batı'da yazılan oyunları sahneliyordu. Tanzimat döneminde Türkçe sergilenen oyunların büyük bir kısmı Batı'da yazılan tiyatro eserlerinin tercümesinden oluşuyordu. Tiyatronun İstanbul'da sahnelenmeye başladığı ilk dönemlerde Türkçe tiyatro eseri henüz kaleme alınmış değildi. Türkçe tiyatro oyunlarının kaleme alınmasında Osmanlı'nın modernleşme tecrübesi bağlamında yüzünü Batı'ya dönen aydınlar kadar padişahların da tiyatro sanatına gösterdikleri ilginin etkili olduğu görülmekte. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nin ve özelde padişahların tiyatroya destek olmaları yerli oyunların yazılmasına da önemli katkılar sağlar.

Türkçe yazılan ilk piyes 19. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. "1809'da yazılmış olmasına rağmen varlığından, ancak yüz elli yıl sonra haberimiz olur. Viyana Ulusal Kitaplığında bulunan bu el yazması piyesin adı Vakayi-I Acibe ve Havadis Garibe-I Kefşger Ahmet'tir" (Akı, 1989, s. 41) Oyunun yazarının kim olduğu tam olarak tespit edilememiştir. Eser, Almaca, Fransızca ve İtalyanca gibi farklı dillere de çevrilir. İtalyancaya yapılan tercümenin üzerinde yer alan ismin mütercim mi yoksa eseri kaleme alan kişinin mi olduğu net olarak ifade edilememektedir. Bu açıdan Türk tiyatro edebiyatı tarihinde yazılan ilk Türkçe eserin kimin tarafından kaleme alındığı halen belli değildir. 1810 yılında basılan ikinci Türkçe piyes ise "Hikayet-I İbda-ı Yeniçeriyân Bereket-I Pir-i Bektaşiyân Şeyh Hacı Bektaş Veli-i Müsliman" dır. Üç perdelik Türkçe oyun Viyana'da basılmış olup yazarı Thomas Chabert'tir (Akı, 1989, s. 43).

Bir Türk tarafından Türkçe yazılan ilk tiyatro eserinin altında imzası bulunan İbrahim Şinasi uzun yıllar Fransa'da kalıp, düşünce ve sanat yaşamı üzerinde çalışmalar yapar. Burada edindiği bakış açısını Osmanlı topraklarına taşıyarak, Türk edebiyatının daha Batılı bir form kazanması ve buna uygun eserler ortaya çıkartmak için yenilenmesi konusunda çabalar. Voltaire, Montesquieu, Comte gibi düşünürlerin eserlerini okuyup, bu isimlerin düşüncelerinden etkilenir. Fransız düşüncesini. Ancak Şinasi'nin genel olarak Türk edebiyatı özelde ise tiyatro edebiyatı açısından asıl önemsendiği husus Batı'dan yapmış olduğu tercümelelerdir. Özellikle Fransız şairlerin şiirlerini Türkçeye çevirerek, Batı edebiyatının önemli isimlerini Osmanlı toplumuna tanıtır. Edebiyat üzerinden sıkı bir Batılılaşma çabası içinde olur. Klasik Türk edebiyatının Avrupai tarzda kendini yenilemesi gerektiğini düşünür. Şinasi'nin Divan edebiyatı gibi köklü bir geçmişe sahip bir edebiyat geleneğine karşı yeni bir çağrıda bulunmasının altından yatan sebeplerden biri, Avrupa'da sanata yüklenen anlamdır.

Şinasi, Batı'da sanatın halkın aydınlanması ve örgütlenmesi konusunda önemli bir işlev gördüğünü düşünür. Bu açıdan Osmanlı toplumunun Batılı fikirler çerçevesinde yeni bir bakış açısına sahip olması için sanatın gücüne inanmaktadır. Batılı sanat anlayışıyla yazılacak metinler sayesinde halka ulaşılacak ve halkın bu yeni düşünceleri sahiplenmesi sağlanacaktır. Şinasi bu açıdan klasik Türk edebiyatına karşı eleştirel bir tutum içerisine girer Batılı anlamda yeni bir edebiyat kurulması için çabalar.

"Şinasi, edebiyatımızın yeni bir dünyaya açılması savaşımını başlatan öncüler içinde en çok tanınan bir sanatçı olarak yaşadığı dönemin en önemli şahsiyetlerinden biri olmuş, hatta açtığı bu yeni yolda tereddütsüz yürüyecek bir çok genç kalemler yetiştirmiştir. Yenilenme bakımından Tanzimat edebiyatında onun adının ayrı bir önemi vardır. Bu yüzden Şinasi'yi tanımak bu dönemi tanımakta izlenecek yoldur. Çünkü ona gelinceye kadar ağır aksak yürütülen, kıyıda köşede kalmış kimi bireysel çalışmalar olmuş, ancak onunla Batılılaşma savaşımı belli bir anlam ve ivme kazanmıştır." (Aydın, 2000, s. 106)

Tanzimat döneminde yazdığı eserlerle Türk tiyatrosuna katkı sağlayan isimlerden biri de Namık Kemal'dir. Kemal'in tiyatro edebiyatına en önemli katkısı kendisinden sonra gelen kuşaklar üzerinde de belirleyici bir etkiye sahip olması şeklinde değerlendirilir. Şinasi'nin yaklaşımını andıran şekilde Namık Kemal de tiyatronun toplumun gelişiminde önemli bir sanat olduğunu düşünür. Toplumun eğitiminde tiyatroya önemli bir misyon yükleyen Namık Kemal, yaşadığı dönemde tiyatronun gazete ve kitaptan daha etkili olduğunu düşünür. İnsanların eğlenmek için tiyatroya büyük ilgi gösterdiğini düşünen Kemal,

bu sayede daha geniş kesimlere ulaşılabileceğini ve hedeflenen mesajların topluma daha kolay ve hızlı bir şekilde iletileceğini düşünür.

“Bu döneme güçlü kişiliğiyle her bakımdan damgasını vuran Namık Kemal (1840-1888) de çağında çığır açan Vatan yahut Silistre, Zavallı Çocuk, Akif Bey, Gülnihal, Celâleddin Harzemşah, ve Kara Belâ oyunlarını yazmıştır: Bu eserler öteki yazarları bunlara öykünerek oyun yazmaya isteklendirdiği gibi, Namık Kemal bunlardan başka, tiyatro üzerine yazdığı yazılar ve Celal Mukaddimesi ile tiyatro konusunda görüşlerini belirtmiş, yazarlarla mektuplaşmalarında onlara yol göstermiş, onların eserlerini eleştirerek, düzelterek çağında yazarlar yazarı gibisinden çok önemli bir konum edinmiştir.” (And, 2014, s. 96).

Namık Kemal ayrıca Batı’yı yakından tanıyan bir aydın olarak tiyatro edebiyatı açısından batı’dan tercüme yapılmasında da bir kusur görmez. Bilakis tercüme eserlerin Türk tiyatro edebiyatının gelişimine katkı sağlayacağını düşünür. Ancak namık Kemal’in Türk tiyatro edebiyatıyla ilgili yaklaşımında önemli hususlardan birini özellikle ifade etmek gerekir. Namık Kemal, tıpkı Şinasi’de olduğu gibi geleneksel Türk edebiyatında kullanılan dilin modern tiyatroya uyumu konusunda şüpheleri olan bir isimdir. Bu açıdan tiyatro edebiyatı için dilin sadeleştirilmesi gerektiğini düşünür. Oyunların toplum üzerinde daha tesirli olması adına sahnede sergilenen eserlerin kolay anlaşılabilir olması gerektiğini düşünür. “Çünkü sahne eserleri, ağıdalı bir üslûpla yazıldığında, hedeflenen şey, yani eğlendirerek öğretme misyonu gerçekleştirilecektir.” (Akalın, s. 106).

Tiyatro edebiyatının gelişiminde katkı sağlayan ve Türk edebiyatında çok sayıda eser kaleme alan isimlerden biri de Ahmet Mithat Efendidir. O da Şinasi ve Namık Kemal gibi tiyatronun toplumun eğitimi konusunda fayda sağlayacağını düşünür. Toplumun kitaba oranla tiyatroya daha fazla ilgi göstermesine dikkat çekerek, düşüncelerinin toplumu ulaştırılmasında tiyatronun daha etkili olacağına inanır. Eserlerinin toplam sayısı ile ilgili çeşitli spekülasyonlar yapılmaktadır. Kimi edebiyat araştırmacılarına göre Ahmet Mithat Efendi 150’ye yakın eser kaleme almıştır. Kimi araştırmacılar ise eserlerin 200’den fazla olduğunu dile getirir.

Dönemin aydınlarının gündeminde öncelikli konuların başında gelen batı ilişkiler meselesi Mithat Efendi’nin de eserlerinde geniş yer bulur. Edebiyatla kurulacak ilişkide batı’dan öğrenilecek çok şey olduğunu düşünür. Geleneksel edebiyatla ilgili tartışmalara da girer. Özellikle dilin sadeleştirilmesi konusunda reformcu bir yaklaşım sergiler. “Dilde Sadeliği İltizam Edelim başlıklı yazısında ve bunu takip eden diğer yazılarında, oldukça yaygın ve ciddi tepkilere rağmen dilde sadeliği savunmuş ve sadeleştirmenin nasıl olabileceğini anlatmaya çalışmıştır. (Okay, 1989, s. 101).

Tanzimat döneminde tiyatronun gelişimine Şemsettin Sami, Ali Bey gibi isimler de önemli katkılar sağlar. Genellikle tiyatro edebiyatının kuruluş döneminde eser ortaya konan aydınların tiyatroyu halkın bilgilendirilmesi hususunda önemsedikleri görülür. Osmanlı Modernleşmesi bağlamında ele alınan konular, batıyla kurulan ilişkiler oyunlar aracılığıyla halka ulaştırılmaya çalışılır. Bu sayede dönemin aydınları halkı örgütleyerek tanzimat dönemi sanat ve düşünce dünyası hakkındaki gelişmeleri topluma aktarır.

Her ne kadar tiyatro eserlerinin yazımıyla ilgili olarak Batı örnek alınmış olsa da yazılan eserlerde osmanlı toplumunun kendi meselelerine değinildiği görülür. Namık Kemal’in Türk toplumunda bugün halen en çok okunan eserlerinden biri olan “Vatan yahut Silistre” de olduğu gibi eserlerin bir kısmında vatan vurgusunun ön planda olduğu görülür. Osmanlı’nın toprak kayıplarına karşı aydınlar vatan sevgisini ön plana çıkartarak toplumda bu konuda belli bir takım hassasiyetleri diri tutmaya çalışırlar. Ayrıca tanzimatla birlikte gündelik yaşamda görülen değişiklikler de eserlere yansır. Kadın erkek ilişkileri, evlilikler, Batı ile kurulan ilişkilerin toplumsal yaşama dönük etkilerine değinilen eserler kaleme alınır.

Yukarıdaki bölümlerde ifade edildiği gibi tiyatro alanında eser ortaya koyan yazarların ortak görüşü dile dikkat edilmesi olur. Klasik Türk edebiyatının kullandığı dilin tiyatro için çok uygun olmadığı görüşü savunulur. Buna göre aydınlar eserlerinde dili sade bir şekilde kullanmaya çalışırlar. Bu sayede daha geniş kesimlere ulaşmak hedeflenir.

Türkçe tiyatro edebiyatının ilk adımlarının tanzimat döneminde atılmış olması bu dönemi önemli kılar. Ancak 1908 yılında 2. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte tiyatro edebiyatı alanında yoğun bir dönem başlar. "Dönemin getirdiği ferahlık ortamında Meşrutiyet tiyatrosu, içerisine 1908'den 1923'e kadarki süreçte yer alan Servet-i Fünûn, Fecri Atî ve Millî Edebiyat dönemlerini alarak tiyatro eserleri bakımından oldukça zenginleşmiştir." (Karaca, 2006, s. 149) Meşrutiyet tiyatrosu olarak adlandırılacak dönemde Türk edebiyatının birçok önemli ismi tiyatro edebiyatıyla yakın ilişki içerisinde olur. Toplumun tiyatro oyunlarına ilgi göstermesi aydınları bu alanda eser yazmaya teşvik eder. Tanzimat dönemi aydınlarının tiyatronun geniş kesimlere ulaşma konusunda etkili olacağı yönündeki yaklaşımı haklı çıkmış, İstanbul'da tiyatro en çok ilgi duyulan sanatlardan biri olur.

"Meşrutiyet tiyatrosu içerisinde Hüseyin Suat Yalçın, Mehmet Rauf, Cenap Şehabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Faik Âli Ozansoy, Ali Ekrem Bolayır, Safveti Ziya, Şehabeddin Süleyman, Tahsin Nahid, Müfid Râtib, İzzet Melih Devrim, Musahipzâde Celâl, İbnürrefik Ahmet Nuri Sekizinci, Safvet Nezihi, Mithat Cemal, Halit Fahri Ozansoy, Reşat Nuri Güntekin, Ömer Seyfettin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu tiyatro eserleri kaleme almışlardır" (Karaca, 2006, s. 149).

Dönemin siyasi koşullarının da tiyatroya gösterilen ilginin temel sebeplerinden biri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Meşrutiyet öncesi 2. Abdülhamit politikalarına dönük özellikle aydın kesimde oluşan tepkiler, bu sürecin belirleyici etkileri arasında yer alır. "Tiyatroya bu düşkünlük salgını gibi yayılmıştı; önüne gelen, birkaç gönüllü oyuncu bulup, eski çağın ve Abdülhamit'in kötü yönetimini, hafiyelerin kötülüklerini Meşrutiyet'in, Jön Türklerin, İttihat ve Terakki'nin iyiliğini anlatan çarçabuk kaleme alınmış bir oyunu sahneye koyuyordu." (And, 2014, s. 115).

Meşrutiyet'in ileriki yıllarında Osmanlı'nın savaşlara girdiği dönemlerde ise tiyatrodaki sahnelenmesi adına vatanın bütünlüğünü, bağımsızlığı esas alan oyunlar kaleme alınır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte ise Türkiye'de tiyatro sanatının kurumsallaşması adına önemli adımlar atılır. Bir yandan tiyatro oyunlarının sahnelenmesi ve Anadolu'ya açılması için yeni mekanlar inşa edilirken diğer yandan yeni tiyatro oyuncularının yetiştirilmesi adına eğitim kurumları açılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde tiyatronun en önemli ismi hiç şüphesiz Muhsin Ertuğrul olmuştur. Ertuğrul, Osmanlı döneminde tiyatro faaliyetlerinin yürütüldüğü Darülbeyazıt'ın çalışmalarını daha etkin ve hızlı bir şekilde sürdürülmesi adına kurulan Şehir Tiyatrosu'na dönüşmesiyle birlikte bu kurumun başına getirilir.

Ertuğrul, Batılı tiyatro anlayışını benimseyen bir isimdir. Sahnelenen temsillerde de Batılı oyunlara daha geniş yer ayıran, bir anlamda batı tiyatro geleneğini Türkiye'ye aktarma çabası içine girmişti. Bu açıdan Türkiye'de tiyatronun kurucu ismi olarak kabul edilen Muhsin Ertuğrul, sahne olduğu bakış açısı ve yapmış olduğu çalışmalar nedeniyle eleştirilere de konu olmuştur. Metin And, bu açıdan Ertuğrul için 'devşirmeci' tanımını kullanmaktadır.

"Muhsin Ertuğrul yönetmen ve tiyatro adamı olarak aktarmacı, devşirmecidir. Sürekli Batı tiyatrosuna öykünür ve orada gördüklerini sıcağı sıcağına Türkiye'ye aktarmak ister, ama Türkiye'nin geleneksel tiyatrosunu, ayrıca Tanzimat'la başlayan Batı tiyatrosunun sağlam bir taban oluşturduğunu unutarak, sanki her şeyi kendisi başlatmış gibi davranır. Türkiye için bir bileşim, ulusallık yönünde özgün bir çabası görülmemiştir" (And, 2014, s. 159).

Cumhuriyet'le birlikte hız kazanan tiyatro sanatı için yerli oyun sorunu da ayrı bir gündem oluşturmaktaydı. Dönemin kimi aydınları yalnız Batılı oyunların sahnelenmesiyle Türk tiyatrosunun gelişme gösteremeyeceğini söyleyip Türk tiyatrosunun kurumsallaşması adına yerli oyun türünün de

gelişmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. Bu tartışmalar çerçevesinde Cumhuriyet’le birlikte dönemin bazı aydınları, edebiyatçıları da tiyatro alanında eserler ortaya koymaya başlamışlardı. “Halit Fahri, Vedat Nedim, Musahipzade Celal, Ömer Seyfettin, Yakup Kadri, Abdühak Hamit, Cevdet Kudret, Faruk Nafiz, Nazım Hikmet, Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Necip Fazıl gibi edebiyatçıların yazdıkları oyunların çoğu ilk olarak Şehir Tiyatrosu sahnesinde oynandı” (Fuat, 1984, s. 279).

Avrupa’da tiyatro edebiyatının gelişiminde de görüldüğü gibi tiyatro edebiyatı alanında eser ortaya koyan sanatçıların sanat akımlarından ve dönemin koşullarından etkilendiği görülmektedir. Ortaya konan eser aynı zamanda yazıldığı dönemin şartlarıyla ilgili olarak da bir bakış açısını sunar. Örneğin rönesans döneminin İtalyan ressamı etkilemesi gibi Fransız devriminin siyasi ve ekonomik sonuçları itibarıyla roman sanatını etkilemesinden söz edilebilir. Mussoli’nin İtalya’daki faşist politikalarına karşı köklü bir eleştiri getiren İtalyan yeni gerçekçi yönetmenleri o dönemin koşullarından bağımsız düşünmemek gerekir. Özellikle 16. Yüzyıldan itibaren Avrupa’da yaşanan çatışmaların, yoksullukların, savaşların tiyatro edebiyatını etkilediği söylenebilir. Benzer durum Türk tiyatro edebiyatında da görülmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında sahnelenen oyunlarda yeni kurulan devletin inşa etmek istediği devlet modeli ve Batılılaşma sorunu önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, yüzünü muassır medeniyetler seviyesi olarak nitelendirdiği Avrupa kültürüne çevirmiş, bu değerler ekseninde kurulmak istenen yeni Cumhuriyet’e uygun bir toplum modeli geliştirme arzusunda olmuştur.

Bu bağlamda tiyatroya da önemli bir rol verilmiştir. Cumhuriyet’in bu iki temel yaklaşımının topluma aktarılması ve hedeflenen toplumsal düzenin inşası konusunda tiyatronun bir anlamda aracı bir kurum haline gelmesi amaçlanmıştır. Ancak bu yeni paradigma erken dönemden itibaren bazı yazarlar tarafından eleştirilere neden olmuş ve Türkiye’nin daha kontrollü bir modernleşme sürecine girmesi teklif edilmiştir. Sonuç itibarıyla yeni cumhuriyet kısa süre içinde çağdaşlaşma hedefiyle bir takım radikal adımlar atarak hedeflerine ulaşmaya çabalamıştır.

Değişim süreci bazı aydınlar tarafından desteklenirken kimi aydınlar bu sürece tereddütle yaklaşır. Bu tavır, erken dönem tiyatro edebiyatına da yansır. Dönemin bazı aydınları Türk tarihine ilişkin kimi efsanevi hikayeleri eserlerine yansıtarak güçlü bir Türk tarihi tezi oluşturmaya çalışırlar. Bunun karşısındaki kimi aydınlar ise değişim süreçlerinin toplumda yol açtığı krizleri eserlerine konu edinirler.

“Bu evrenin yazarları genellikle ruhsal çelişkiler, değer yargılarının değişmesi toplumsal sorunlar ve Türk tarihine, efsanelere yönelerek ulusçuluğu getiren düşünceler üzerinde durmuşlardır. Bu evrenin yazarları, daha çok doğadan ve karakter özelliklerinden gelen ruhsal çelişkilere ilgi duymuşlar ve mutsuzluğa yol açan nedenleri, çevreden, toplumsal koşullardan çok kişisel durumlarda aramışlardır” (Nutku, 1985, s. 291).

Türk edebiyatının tiyatroya katkı sunduğu en önemli yıllar ise 1960’lar olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya savaşları büyük bir tahribata yol açmıştı. Milyonlarca insan yaşamını kaybetmiş, sakat kalmış, ekonomik krizler nedeniyle açlık ve sefalat toplumsal bunalımlara yol açmıştı. Dünya siyaseti tarihin en büyük krizinden çıkış yolları aramaya çalışıyordu. Kriz dönemi düşünürlerin ve sanatçıların önemli sorgulamalara girişmesine neden oldu. Çağın en önemli uluslararası entellektüelleri yaşanan büyük trajedinin ardından ideolojileri, kültürleri, düşünceleri, siyaseti, uluslararası ilişkileri eleştiren yeni bakış açıları geliştirmeye başladılar.

Toplumların bir daha benzer krizleri yaşamaması adına başta Avrupa’da olmak üzere dünyanın çeşitli coğrafyalarında aydınlar yeni teklifler geliştirme çabası içine girdiler. Faşizme ve Sovyet tipi sosyalizme ağır eleştiriler getiren aydınlar insan haklarını, eşitliği ve özgürlüğü merkeze alan yeni bir sol anlayışı geliştirmeye çabaladılar. 60’lardan sonra özellikle Avrupa’da gelişen bu yeni akımlar Türk aydınını da etkisi altına aldı. Özellikle Dünya Savaşlarının ardından Amerika Birleşik Devletleri’nin SSCB karşısında Batı bloğunu arkasına alması ABD’nin güç devşirmesine neden olmuştu. Amerikan

siyasetinin, kültürünün, ekonomisinin dünya genelinde etkisini arttırması bu yeni solun da eleştiri konusu oldu. Özellikle ekonomik çıkarı merkeze alması nedeniyle eleştirilen bu anlayış tiyatro edebiyatının da ilgi alanına girdi.

Türkiye'nin çok partili hayata geçişle birlikte bu yeni ekonomi modeline yakın durması, her mahallede bir zengin oluşturma politikası edebiyatçıların ilgisini çeken konular arasında yer aldı. Her mahallede bir zengin oluşturma politikasının yol açtığı krizler, insanların zengin olma hayaliyle ahlakı hiçe sayması, bencilliği, çıkarı önceliği, hukuku hiçe sayması ve bu yaklaşımın yol açacağı toplumsal adaletsizlikler edebiyatın konuları arasında yer aldı.

1960'lı yıllarla birlikte Türk tiyatro edebiyatına önemli katkılar sunan edebiyatçılar benzer konularda eserler ortaya koydular. Daha toplumcu bir anlayışı merkeze aldılar. Toplumsal eşitliği önceleyen metinlerin kaleme alınması aynı zamanda tiyatro kültürünün gelişmesine de ciddi katkılar sağladı. Bu sayede Türk tiyatrosu izledikleri oyunlarda kendi yaşamlarından parçalar buldular. Belkıs (2010), 60-70 arası yazılan eserlerde iki yaklaşıma dikkat çeker; birincisi "oyun yazarlarının ekonomik ve siyasi yapıdaki değişimi neden ve sonuçlarıyla ele almaları, konuyu farklı çevrelerde irdelemeleri eğilimidir" (Belkıs, s. 71). İkincisi, "Toplumsal ve kültürel yapının temelindeki çelişkilerin yarattığı sorunları ele alma eğilimidir" (Belkıs, s. 74).

Kaleme aldıkları eserlerle Türk tiyatrosuna önemli katkılar sağlayan Tarık Buğra, Orhan Kemal, Adalet Ağaoğlu, Haldun Taner, Necati Cumalı, Oktay Rifat, Vedat Nedim Tör, Necip Fazıl, Çetin Altan, Yaşar Kemal, Refik Erduran, Rifat Ilgaz, Orhan Asena, Aziz Nesin, gibi isimler dikkat çekmektedir.

Türk tiyatrosunda yerli oyun temsillerinin sayısının artması konusu geçmişten günümüze her zaman tartışma konusu olmuştur. Cumhuriyet döneminde tiyatro alanında oyunlar yazan ve aynı zamanda tiyatro hakkında da yazan İsmayıl hakkı baltacıoğlu, Muhsin Ertuğrul şahsında Türkiye'de kurgulanan tiyatro geleneğinin doğru bir yol izlemediğine dair görüşlerini paylaşır. Muhsin Ertuğrul'un tanzimat dönemi aydınlarına benzer 'batacıcı' bir anlayışı sahiplendiğini ifade ederek bu yaklaşımı eleştirir. Türk tiyatrosunun gelişimi için Türkçe oyunlara daha fazla yer verilmesi gerektiğini savunur. "Bugünkü tiyatromuz Türk değildir; çünkü tiyatro anlayışımız Türk değildir. Tiyatro anlayışımızı artık Türkleştirmek gerektir." (Baltacıoğlu, 2006, s. 141).

Prof. Dr. Zehra Aslan, 12 Eylül 1980 darbesi öncesinde kısa süre Kültür bakanlığı görevinde bulunan Tevfik Koraltan'ın, kültür politikaları bağlamında tiyatrodaki yerli oyunlara ağırlık verdiğini hatırlatır. Yerli oyunların teşvik edilmesiyle ilgili bir gelişme de 1973 yılında yaşanır. Cumhuriyet'in 50. yılı münasebetiyle 1973-74 sezonunda Devlet Tiyatroları yerli oyunlara öncelik tanıyarak sezon açılışında perdenin yerli oyunlarla açılmasına karar verir.

15 Temmuz 2016'da FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe teşebbüsünün ardından Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Nejat Birecik, "vatan bütünlüğüne, birliğine katkıda bulunmak amacıyla sadece yerli oyunlarla sahnelerimizi açıyoruz" şeklinde bir ifade kullanmıştı. Birecik'in açıklamasının ardından bir kez daha tiyatro merkezli yerli ve yabancı oyun tartışması yapıldı. Kamuoyunda, bu uygulamanın siyasal iktidarı elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakâr kimliğinden kaynaklandığına dair açıklamalarda bulunuldu. Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü, yerli oyunlara sezonun açılışında yer verileceğine, devamında yabancı oyunların da sahneleneceğine ilişkin açıklamalar yapmasına rağmen spekülasyonlara devam edildiği görüldü. Sonuç olarak DT, sahneyi yerli oyunlarla açtı ve devamında yabancı oyunlara da yer verdi.

Tanzimat'ın ardından ilk tiyatro gösterimleriyle birlikte kamuoyunda yalnız Batılı oyunların sahnelenmemesi yerli oyunların da temsil edilmesi konusu farklı dönemlerde ama benzer şekillerde gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Türk tiyatrosuna en önemli katkılar Türk edebiyatının önemli isimlerinin bu alanda eser sunmalarıyla olmuştur.

Farklı dünya görüşüne sahip edebiyatçıların farklı önceliklerle ele aldıkları eserler tiyatro kültürünün gelişimine destek olmuştur. Örneğin 1983 yılında Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü görevine getirilen Turgut Özakman, DT repertuarında yer alan oyunların yüzde 50'sinin yerli oyun olma zorunluluğunu getirdi. Özel tiyatrolarda yerli ya da yabancı oyun sahnelenmesi Devlet Tiyatroları'nın tercihlerine oranla daha az tartışılma konusu yapılmıştır. Devlet Tiyatroları'nda sahnelenen oyunların yerli ve yabancı oyunlar bağlamında ele alınması ülke içindeki siyasi ve kültür tartışmalarıyla da doğrudan ilişkili olduğu gözükmektedir.

4.Devlet Tiyatroları'nda Yerli Oyun Temsili

Devlet Tiyatroları'nın bir devlet kurumu olmasının tartışmanın boyutunun farklı noktalara çekilmesine neden olduğu görülmektedir. DT bünyesinde Batılı oyunlara geniş alan açılıp yerli oyunlara yeterince ilgi gösterilmemesi siyasi tartışmalar çerçevesinde de dile getirilir. Yerli oyun yazımının ve temsiline Türk kültürünün de gelişmesine önemli katkılar sunacağı göz önünde bulundurularak bu alanda somut adımlar atılması gerektiğine ilişkin yürütülen tartışmalar tiyatro kamuoyuna yansımıştır. Bu açıdan 2000 yılına kadar olan sürede Devlet Tiyatroları'nda yerli oyun temsillerine yeterince alan açılmadığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeterli düzeyde yerli oyun kaleme alınmadığı iddiasıyla bu eleştirilere cevap veriliyordu. Ancak Türk edebiyatının önemli isimlerinin bu alanda eser kaleme almasına rağmen Devlet Tiyatroları'nda 2000 yılına kadar yerli oyunlara yeterince alan açılmaması bu konuda bir sorun olduğunu göstermektedir.

2000'e kadar sergilenen yerli oyun sayısı

1939-1940 sezonu – 1 oyun
1940-1941 sezonu – 0 oyun
1941-1942 sezonu – 0 oyun
1942-1943 sezonu – 0 oyun
1943-1944 sezonu – 0 oyun
1944-1945 sezonu – 0 oyun
1945-1946 sezonu – 0 oyun
1946-1947 sezonu – 1 oyun
1947-1948 sezonu – 4 oyun
1948-1949 sezonu – 4 oyun
1949-1950 sezonu – 4 oyun
1950-1951 sezonu – 6 oyun
1951-1952 sezonu – 3 oyun
1952-1953 sezonu – 7 oyun
1953-1954 sezonu – 3 oyun
1954-1955 sezonu – 5 oyun
1955-1956 sezonu – 8 oyun
1956-1957 sezonu – 7 oyun
1957-1958 sezonu – 3 oyun
1958-1959 sezonu – 7 oyun
1959-1960 sezonu – 4 oyun
1960-1961 sezonu – 7 oyun

1961-1962 sezonu – 10 oyun
1962-1963 sezonu – 6 oyun
1963-1964 sezonu – 7 oyun
1964-1965 sezonu – 6 oyun
1965-1966 sezonu – 10 oyun
1966-1967 sezonu – 5 oyun
1967-1968 sezonu – 8 oyun
1968-1969 sezonu – 8 oyun
1969-1970 sezonu – 11 oyun
1970-1971 sezonu – 6 oyun
1971-1972 sezonu – 7 oyun
1972-1973 sezonu – 8 oyun
1973-1974 sezonu – 10 oyun
1974-1975 sezonu – 9 oyun
1975-1976 sezonu – 7 oyun
1976-1977 sezonu – 7 oyun
1977-1978 sezonu – 4 oyun
1978-1979 sezonu – 15 oyun
1979-1980 sezonu – 16 oyun
1980-1981 sezonu – 12 oyun
1981-1982 sezonu – 9 oyun
1982-1983 sezonu – 6 oyun
1983-1984 sezonu – 14 oyun
1984-1985 sezonu – 16 oyun
1985-1986 sezonu – 15 oyun
1986-1987 sezonu – 19 Oyun
1987-1988 sezonu – 24 Oyun
1988-1989 sezonu – 15 Oyun
1989-1990 sezonu – 15 Oyun
1990-1991 sezonu – 9 Oyun
1991-1992 sezonu – 10 Oyun
1992-1993 sezonu – 15 Oyun
1993-1994 sezonu – 22 Oyun
1994-1995 sezonu – 32 Oyun
1995-1996 sezonu – 23 Oyun
1996-1997 sezonu – 18 Oyun
1997-1998 sezonu – 24 Oyun
1998-1999 sezonu – 18 Oyun

1999-2000 sezonu – 20 Oyun

(Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü [DT], 2023)

Buna karşın 2000 yılından sonraki dönemlerde Devlet Tiyatroları bünyesinde sergilenen oyunlarda ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Öyle ki bazı yıllarda DT bünyesinde sahnelenen oyunlarda yerli oyun temsilinin yabancı eserleri geride bıraktığı görülmektedir. Örneğin 2018-2019 sezonunda Devlet Tiyatroları'nda toplam 152 oyun sergilenmiştir. Bu oyunlardan 66'sı çeviri oyundur. Yerli oyun sayısı 86'dır.

2000 yılından sonraki dönemlerde yerli oyun temsillerinde artış olmasının temel nedenleri arasında Türkiye'deki siyasi atmosferin etkili olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. 3 Kasım 2002 yılından bu yana Türkiye'de siyasi iktidarı elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ve siyal iktidarın çevresinde bulunan aydın sınıfın genel olarak kültür ve sanat alanında özeldense Devlet Tiyatroları'nda yerliliğin güçlendirilmesine dönük bir gayret içinde olduğu görülmektedir. 2000'li yılların ortalarından itibaren ilk olarak Recep Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilen “yerli ve millî” meselesi Türk siyasetinde ve kamuoyunda uzun süre tartışıldı. Bu konuda özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylediği sözler üzerine medyada ve akademik alanda çok sayıda yayın yapıldı. Erdoğan, başlattığı tartışmayla Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında birçok alanda Türkiye'nin kendi öz kaynaklarını kullanarak, bağımsız bir şekilde üretim yapması gerektiğini vurguladı. “Eğer tam bağımsız olmak istiyorsanız, “yerliliği ve millîliği” her alanda hayata geçirmek zorundasınız. Türkiye'nin siyasi tarihi de aslında yerli ve millî olanlar ile kendi ülkesine ve milletine yabancılaşmış olanların mücadelesiyle geçmiştir.” (Erdoğan, 2016).

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kullandığı “her alanda” ifadesidir. Erdoğan, yerli ve millî ifadesini sadece millî güvenlik politikalarını ilgilendiren konularla ilgili olarak kullanmaz. Her alanda yerli ve millî üretim yapılması gerektiğini belirtirken kısa süre içinde sağlıktan teknolojiye, eğitimden savunma sanayine birçok farklı alanda Türkiye'nin yerli üretime geçmesine dönük adımlar atıldığı görüldü. Bu çerçevede Erdoğan, kültür ve sanat içerikli toplantılara katıldığında benzer konuşmaları burada da sürdürerek kültür ve sanatta da yerliliğe işaret etti; “Yerli ve millî anlayış her konuda olduğu gibi kültür-sanatta da idealimiz olmalıdır.” (Erdoğan, 2018).

Üçüncü Kültür Şurası'nın sonuç raporlarında da yerli içerik üretiminin teşvik edilmesi ve buna uygun olarak üretilen eser sayısının artırılmasının önemine vurgu yapılır. Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu Başkanlığı görevine sahip Prof. Dr. İskender Pala da geçmiş dönemlerdeki yazılarında ve konuşmalarında DT repertuarındaki yerli oyun sayısının artırılması gerektiğini dile getirir. SETA Medya ve Toplum Araştırmaları Direktörü İsmail Çağlar da konuyla ilgili yazısında yerli kültürle millî sanatı yaygınlaştırmanın devletin öncelikli görevlerinden biri olduğunu belirtir (Çağlar, 2017).

Buna karşılık AK Parti iktidarına muhalif olan çevreler yerli ve millî söylemine dönük bir takım eleştirel yaklaşımlar sergilerken bu söylemi milliyetçi muhafazakâr bir yaklaşım olarak ifade ederler. Fakat Tanıl Bora, muhafazakar kimliği ön planda olan AK Parti çevrelerinin sıklıkla atıf yaptığı yerli ve millî söyleminin kullanımının sadece sağa özgü olmadığını belirtir (Bora, 2018, s. 194).

Bu açıdan 2000 sonrası Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü bünyesinde sahnelenen oyunlarda yerli oyun temsillerinin artmasını siyasi ve kültürel iklimden bağımsız değerlendirmek eksik bir analiz olacaktır. Görüldüğü gibi devleti yöneten kadroların, “her alanda” yerli üretimi esas almalarından ötürü kültür ve sanat alanında da yerli üretimi teşvik eden bir anlayışı ön planda tuttıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple DT'de 2000 öncesi ve sonrası sahnelenen yerli oyunlar mukayese edildiğinde aradaki fark çok açık bir şekilde görülmektedir.

2000-2023 arası sergilenen yıllık oyun sayısı

2000-2001 sezonu – 79 yerli, 53 çeviri toplam 132 oyun

2001-2002 sezonu – 59 yerli, 53 çeviri toplam 112 oyun

2002-2003 sezonu – 69 yerli, 57 çeviri toplam 126 oyun

2003-2004 sezonu – 71 yerli, 65 çeviri toplam 136 oyun

2004-2005 sezonu – 64 yerli, 51 çeviri toplam 115 oyun

2005-2006 sezonu – 68 yerli, 58 çeviri toplam 126 oyun
2006-2007 sezonu – 75 yerli, 59 çeviri toplam 134 oyun
2007-2008 sezonu – 59 yerli, 55 çeviri toplam 114 oyun
2008-2009 sezonu – 71 yerli, 55 çeviri toplam 126 oyun
2009-2010 sezonu – 93 yerli, 53 çeviri toplam 146 oyun
2010-2011 sezonu – 74 yerli, 64 çeviri toplam 138 oyun
2011-2012 sezonu – 72 yerli, 80 çeviri toplam 152 oyun
2012-2013 sezonu – 72 yerli, 71 çeviri toplam 143 oyun
2013-2014 sezonu – 86 yerli, 64 çeviri toplam 150 oyun
2014-2015 sezonu – 85 yerli, 66 çeviri toplam 151 oyun
2015-2016 sezonu – 71 yerli, 68 çeviri toplam 139 oyun
2016-2017 sezonu – 71 yerli, 79 çeviri toplam 150 oyun
2017-2018 sezonu – 70 yerli, 80 çeviri toplam 150 oyun
2018-2019 sezonu – 86 yerli, 66 çeviri toplam 152 oyun
2019-2020 sezonu – 92 yerli, 83 çeviri toplam 175 oyun
2020-2021 sezonu – 47 yerli, 54 çeviri toplam 101 oyun
2021-2022 sezonu – 97 yerli, 90 çeviri toplam 187 oyun
2022-2023 sezonu – 100 yerli, 107 çeviri toplam 207 oyun

(Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü [DT], 2023)

5. Sonuç

Türk siyasal hayatı kadar kültür yaşamındaki dönüşümlerde de Tanzimat döneminin önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Tanzimat'la birlikte Türk toplumunun Batı ile olan ilişkisi çeşitli dönemler geçirir. Tanzimat'ın ilk yıllarında Batı ile olan ilişkilere ağırlık verilmesi hususu aydın kesimin büyük bir kısmı tarafından savunulurken meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde bu ilişkinin sorgulandığı dönemler olmuştur. Dönem dönem bu ilişkinin düzeyi Batıcılığın güçlendiğini göstermekle birlikte belli dönemlerde de bu eğilimin eleştiri konusu yapıldığı görülmektedir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus Tanzimat döneminden itibaren modernleşme hamlelerinin Türk kültür ve sanat yaşamında da belirleyici olmasıdır. Batı ile kurulan ilişkinin bazı dönemlerde eşit bir ilişki olmanın ötesine geçerek Türk kültürünü, geleneğini geride bırakan bir etkiye neden olduğu görülmektedir.

Bu açıdan dünyanın herhangi bir kültürünü tanımak, keşfetmek, elbette sanatın ruhunda olan bir tutumdur. Ancak her ülkenin, toplumun kendi öz değerlerini yaşatmak ve geliştirmek gibi bir durumu söz konusudur. Türkiye'nin sadece tiyatro alanında değil aynı zamanda farklı sanat dallarında da bağımsız ve özgün bir içeriğe sahip olması hem evrensel kültürün tanınması hem de kendi yerli kültürünün de güçlendirilmesinden geçmektedir.

Dolayısıyla 2000 yılından itibaren Devlet Tiyatroları bünyesinde yerli oyun temsillerine önem verilmesi, yerli oyunların sayılarının arttırılması Türk tiyatro geleneğinin güçlenmesine ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sunmaktadır. Türk tiyatro seyircisi kendi meselelerinin sanatın estetik süzgeçinden geçirilerek sahnelenmesine karşılık olarak tiyatroya olan ilgisini de arttırmaktadır.

Kaynakça

- Akalın, N. (1999). Namık Kemal'in Tiyatro Anlayışı. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 103-113.
- Aksüt, A. K. (1944). Sultan Azizin Mısır ve Avrupa Seyahati. Ahmet Sait Oğlu Kitabevi.
- And, M. (2014). Başlangıcından 1983'e: Türk Tiyatro Tarihi. İletişim Yayınları.
- Aydemir, B. (2023). Modern Türk Tiyatrosunun Oluşumunda Osmanlı Hükümdarlarının Rol ve Etkileri: Esin, İnşa ve İhya. *Millî Folklor*, 18(139), 82-93.
- Aydın, A. (2000). Batılılaşma Döneminde Şinasi ve Fransız Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 105-131.
- Baltacıoğlu, H. (2006). Tiyatro Nedir?. Mitos-Boyut Yayınları.
- Belkıs, Ö. (2010). 1960'tan 1970'e Oyun Yazarlığımızın Genel Görünümü. *Sanat Dergisi*, (6).
- Bora, T. (2018). Zamanın Kelimeleri. İletişim Yayınları.
- Çağlar, İ. (2017). Ah Şu Kültürel İktidar. *Takvim Gazetesi*. <https://www.takvim.com.tr/yazarlar/yrd-doc-dr-ismail-caglar/2017/06/14/ah-su-kulturel-iktidar>
- Çelik, H. (1992). Türkiye'de İlk Laiklik Teklifi ve Arka Planı. *Türkiye Günlüğü*, (19), 112- 115.
- Erdoğan, R.T. (2016). Kriterimiz Yerlilik Ve Millîlik Olmalı. *Kriter Dergi*. <https://www.setav.org/cumhurbaskani-erdogan-kriterimiz-yerlilik-ve-millilik-olmalı/>
- Erdoğan, R.T. (2018). "Yerli ve millî anlayış her konuda olduğu gibi kültür-sanatta da idealimiz olmalı". TCCB. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/92787/-yerli-ve-mill-anlayis-her-konuda-oldugu-gibi-kultur-sanatta-da-idealimiz-olmalı->
- Fuat, M. (1984). Tiyatro Tarihi. Varlık Yayınları.
- Görgün, T. (2016). Türkiye-Batı İlişkilerinin Ontolojik Derinliği. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 13(49), 235-256.
- Gümüşlü, B. (2008). Aydınlanma ve Türkiye Cumhuriyeti, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, (8), 123-144.
- Gündüz, A. (2010). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devlet Hayatında Rol Oynayan Üç Büyük Devlet Adamı: Mustafa Reşit, Ali ve Fuat Paşalar. *Türk Dünyası Araştırmaları*, (185), 65-93.
- Gürbilek, N. (2007). Kör Ayna, Kayıp Şark: Edebiyat ve Endişe. Metis Kitap.
- Hanioğlu, M. Ş. (1981). Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi. Üçdal Neşriyat.
- Huntington, S. P. (2001). Medeniyetler Çatışması. Yılmaz, M. (ed.), Vadi Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2002). Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma. Alkan, M. Ö. (ed.), Modernleşme ve Batıcılık. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce içinde (s. 125-141). İletişim Yayınları.
- Karaca, Ş. (2006). Tanzimattan Cumhuriyete Türk tiyatro edebiyatı literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (7), 143-173.
- Korlaelçi, M. (1986). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri. İnsan Yayınları.
- Koselleck, R. (2007). İlerleme. Dost Kitabevi.
- Mardin, Ş. (2016). Türk Modernleşmesi: Makaleler 4. İletişim Yayınları.

Moran, B. (1983). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1: Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a. İletişim Yayınları.

Nutku, Ö. (1985). Dünya Tiyatrosu Tarihi Cilt 1. Remzi Kitabevi.

Okay, M. O. (1987). Necip Fazıl Kısakürek. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Okay, O. (1989). Ahmed Mithat Efendi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi için (C 2, s. 100-103). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Özlem, D. (2016). Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce içinde (C 3, s. 452-464). İletişim Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Bosna Hersek'te Okul Öncesi İslam Din Eğitimi Müfredatı Hakkında Kısa Bir Çalışma

A Brief Study on Pre-School Islamic Religious Education Curriculum in Bosnia and Herzegovina

Sümeyye Yavuz Alkılıç

Sakarya Üniversitesi, Felsefe ve Din
Bilimleri Bölümü, Sakarya, Türkiye,
sumeyyeyavuzalkilinc@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 29.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2024
Yayınlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

Öz: Bosna Hersek tarih boyunca birçok inanca ev sahipliği yapmıştır. Dinsel çeşitlik açısından oldukça renkli bir coğrafya olmakla beraber bu durum beraberinde bazı zorluklarda getirmiştir. Bu çalışmamızda Bosna Hersek'te din eğitiminin güncel durumundan bahsedilmiş olup Bosna Hersek müfredatı baz alınarak Bosna Hersek'te ki okul öncesi İslam din eğitimi müfredatı tanıtılmaktadır. Müfredatın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Bosna Hersek'te ki genel din eğitimi serüvenine yer verilmiştir. Akabinde Bosna Hersek Okul Öncesi İslam Din Eğitimi Müfredatına detaylı olarak yer verilmiştir. Ayrıca din öğretimi yapan eğitimcilerde aranan şartlara ve süreçte kullanılan kaynaklara da değinilmiştir. Çalışmamız Haziran 2009 yılında Bosna Hersek İslam Topluluğu tarafından hazırlanan Din Eğitimi Müfredatı Çalışmaları Okul Öncesi Kurumlarda Din Eğitimi Süreci isimli, Bosna Hersek Din Eğitimi Genel Müdürü Muharrem Ömerdiç tarafından imzalanan resmî belge esas alınarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bosna Hersek, Din eğitimi, Balkanlar, İslam

Abstract: Bosnia and Herzegovina has hosted many faiths throughout history. Although it is a very colorful geography in terms of religious diversity, this situation has brought with it some difficulties. In this study, the current process of Islamic religious education in Bosnia and Herzegovina is mentioned and the pre-school Islamic religious education curriculum in Bosnia and Herzegovina is introduced based on the Bosnia and Herzegovina curriculum. In order to better understand the curriculum, first of all, the general religious education adventure in Bosnia and Herzegovina is included. Subsequently, Bosnia and Herzegovina Preschool Islamic Religious Education Curriculum was included in detail. Additionally, the conditions required for religious educators and the resources used in the process were also mentioned. Our study was prepared on the basis of the official document titled Religious Education Curriculum Studies, Religious Education Process in Preschool Institutions, prepared by the Islamic Community of Bosnia and Herzegovina in June 2009, and signed by Muharrem Omerdic, General Director of Religious Education in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Religious education, Balkans, İslam

Extended Abstract

Bosnia and Herzegovina is a Balkan country that attracts attention with its rich historical and cultural heritage. An important part of this heritage is the Islamic culture and religious education system. Preschool education in Bosnia and Herzegovina is designed to support children's physical, emotional, social and mental development. In this context, Islamic religious education is an important component that aims to contribute to the spiritual and moral development of children.

In this study, the basic features and practices of the pre-school Islamic religious education curriculum in Bosnia and Herzegovina will be examined. Religious education in the preschool period enables children to become acquainted with religious and moral values at an early age. In this process, the religious education curriculum is prepared in accordance with the age and development levels of children and is implemented through various activities. These activities include methods such as storytelling, songs, prayers and games.

The Islamic religious education curriculum in Bosnia and Herzegovina aims to enable children to learn basic knowledge about the Islamic religion and to be able to apply this knowledge in their daily lives. The curriculum encourages children to develop their love for Allah, learn about the lives of the prophets,

and learn the basic prayers of Islam. In addition, teaching moral values and instilling awareness of social responsibility are among the important goals of the curriculum.

This study aims to evaluate the current situation in this field by addressing the theoretical foundations of the pre-school Islamic religious education curriculum in Bosnia and Herzegovina, its implementation methods and its effects on the education process. In addition, the contributions of the curriculum to the general development of children, the characteristics that educators should have and the resources used in the education process are mentioned. In this context, it is aimed that the study will be a valuable resource for both educators and researchers.

1. Giriş

Bosna Hersek, zengin tarihî ve kültürel mirası ile dikkat çeken bir Balkan ülkesidir. Bu mirasın önemli bir parçası, İslam kültürü ve dinî eğitim sistemidir. Bosna Hersek'te okul öncesi eğitim, çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimlerini desteklemek amacıyla tasarlanmıştır. Bu bağlamda, İslam din eğitimi de, çocukların manevi ve ahlaki gelişimlerine katkıda bulunmayı hedefleyen önemli bir bileşendir.

Bu çalışmada, Bosna Hersek'teki okul öncesi İslam din eğitimi müfredatının temel özellikleri ve uygulamaları incelenecektir. Okul öncesi dönemde din eğitimi, çocukların erken yaşta dinî ve ahlaki değerlerle tanışmalarını sağlamaktadır. Bu süreçte, din eğitimi müfredatı, çocukların yaş ve gelişim seviyelerine uygun olarak hazırlanır ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla uygulanmaktadır. Bu etkinlikler arasında, hikâye anlatımı, şarkılar, dualar ve oyunlar gibi yöntemler yer almaktadır.

Bosna Hersek'teki İslam din eğitimi müfredatı, çocukların İslam dinine dair temel bilgileri öğrenmelerini ve bu bilgileri günlük yaşamlarında uygulayabilmelerini amaçlamaktadır. Müfredat, çocukların Allah'a olan sevgilerini geliştirmeyi, peygamberlerin hayatlarını tanımalarını ve İslam'ın temel ibadetlerini öğrenmelerini teşvik etmektedir. Ayrıca, ahlaki değerlerin kazandırılması ve toplumsal sorumluluk bilincinin aşılması da müfredatın önemli hedefleri arasındadır.

Bu çalışma, Bosna Hersek'teki okul öncesi İslam din eğitimi müfredatının teorik temellerini, uygulanış biçimlerini ve eğitim sürecindeki etkilerini ele alarak, bu alandaki mevcut durumu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, müfredatın çocukların genel gelişimine olan katkıları, eğitim veren eğitimcilerde bulunması gereken özellikler ve eğitim sürecinde kullanılan kaynaklardan bahsedilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın hem eğitimciler hem de araştırmacılar için değerli bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

2. Bosna Hersek'te Din Eğitim Süreci

Bosna Hersek bölge olarak birçok millete ve din mensubuna ev sahipliği yapmakla beraber tarih boyunca birçok farklı siyasi sistem ile de yönetilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in 1463'te Bosna'yı fethetmesiyle Boşnaklar Bogomilizm inancından İslam'a geçiş yapmışlardır.

İslam'a geçiş yapılmasıyla beraber burada birçok dini kurum inşa edilmiştir. Bu bağlamda camilerle beraber medreseler, mektepler ve birçok eğitim kurumu kurulmuştur. Din eğitiminin yapılması adına bilinen ilk medresenin 1505-1512 yıllarında Firuz Bey tarafından Firuz Ağa Medresesi olarak yapılmıştır (Zukic, 2000, s. 277). Fakat Avusturyalıların işgali sırasında tahrip edilmiştir (Ayverdi, 1981, s. 383).

Osmanlı devletinin egemen olduğu süreçte Bosna'da din eğitimi; ilköğretim seviyesinde eğitim veren Mektep, ortaokul seviyesinde eğitim veren Muallimhane ve lise ve ileri seviyede eğitim veren Medreseler olmak üzere üç eğitim kurumunda verilmekteydi. Bunun yanında Tekke, Dershane, Hanegah, Kuran Evleri, Hadis Evleri gibi kurumlarda da geleneksel din eğitimi verilmekteydi (İsanovic Hadziomerovic, 2018, s. 123). Kayıtlarda mekteplerin eğitim düzeni hakkında normalsal bir

düzenlemeden bahsedilmemekle beraber, Müslümanlara yönelik klasik kuran eğitimi, temel ilmiyal bilgisinin ve yazı yazma derslerinin verildiğinden bahsedilmektedir (Gölen, 2010, s. 191-192).

Medrese, Mektep gibi din eğitimi verilen kurumlar vakıflar tarafından inşa edilerek maddi ihtiyaçları da bu vakıflar tarafından karşılanmıştır. Bu konu ile ilgili detaylı bilgilere vakıfnameler içerisinde de yer verilmiştir (Grabus, 2014, s. 39-40).

Kaynaklar değerlendirildiğinde bu süreçte çok sağlıklı bir din eğitiminin yapıldığını söylemenin çok da mümkün olmadığı görülmektedir. Fakat Boşnaklar dini açıdan halifeye bağlı olduklarını bildirerek İstanbul'daki dini kurum ile din işlerini sürdürmüşlerdir. 1882 yılında Şeyhülislamlık kurumuna bağlı olacak şekilde Bosna Hersek İslam Riyaseti kurularak müftü olarak Reisul Ulema Hilmi Ömerovic Efendi atanmıştır. 1930lu yıllara kadarda atanan tüm müftülerin, müftülük makamına görevlendirildiklerini ifade eden Menşure belgeleri İstanbul'da takdim edilmiştir. Bosna Hersek İslam Riyaseti Bosna Devleti tarafından tanınan fakat maddi olarak hiçbir desteğin sağlanmadığı bir kurum olarak ayakta durmaya çalışmaktadır. Giderlerini vakıf eserlerinden ve halktan toplanan paralarla karşılamaktadır (Grabus, 2014, s. 40).

1918 yılına gelindiğinde ise Yugoslavya devleti kurulmuş ve 1945 yılına kadar bölgede iç karışıklıklar hâkim olmuştur (Bağcı, 1992, s. 260). İç karışıklıklar ile uğraşılan bu süreçte de sağlıklı bir din eğitiminin varlığından bahsetmemizin mümkün olmadığını ifade etmemiz yerinde olacaktır.

1945 yılı ile Bosna Hersek komünist ateist rejimin öznesi konumuna gelmiştir. Devlete ait kurumlarda din eğitimi tamamıyla yasaklanmıştır. Akabinde İslam toplumuna ait kurum ve kuruluşların tamamının devlete bırakılması istenmiş ve bırakılmıştır. 1990 yılına kadar da bu süreç bu şekilde devam etmiştir (İsanovic Hadziomerovic, 2018, s. 123).

1992-1995 yılları arasında yaşanan savaş sonrası çok kültürlü bir ulusa sahip olan Bosna Hersek'te çok kültürlü din eğitim anlayışı benimsenmiştir. Sınıflar da farklı dinlere mensup öğrenciler bulunmaktaydı. Öğrencilere birbirlerinin dinlerini de öğrenmekteydiler. Örneğin Müslüman bir öğrencinin domuz eti yemediği öğrenilmekte ve yerli malı haftasında yapılan yiyecekler de buna dikkat edilmektedir. Diğer yandan dinsel çoğunluğun sağlandığı yerlerde talep olması halinde o dine özel sınıflar da bulunmaktadır. Okullarda da bu şekilde din eğitim verilmeye başlanmıştır. (İsanovic Hadziomerovic, 2018, s. 125). 2003 yılında çıkarılan yasayla okullarda din eğitimi verilmesi öğrenci ve velinin tercihinin bırakılmıştır. 2009 yılında çıkarılan müfredat ile de kademelerde derslerin hangi konu başlıklarıyla işleneceği belirtilmiştir (Dostovic vd., 2016, 80).

Sonuç olarak söylenebilir ki birçok farklı din mensubunun yaşadığı ülkede din dersleri de seçmeli olarak gösterilmektedir. Her din mensubunun kendi dinini öğrenme hakkı bulunmaktadır. Bu sebeple de talepler göz önüne alınarak her din mensubunun kendi dinini öğrenmesine imkân verilmektedir.

3. Bosna Hersek'te İslam Din Eğitimi

3.1. Okul öncesi İslam din eğitim müfredatı

Okul öncesi eğitimi, eğitimin aileden sonra başlayan ilk sistemli yeridir. Bu sebeple oldukça önemlidir. Önemli olan bu süreçte ailelerin çocuklarının gelişimlerine paralel din eğitimi seçmeleridir. İnanç alanları ile ilgili bilgileri seviyelerine uygun olarak almalarını incelemektedirler.

Bosna Hersek'te İslam din eğitim süreci, Bosna Hersek İslam Cemaati Riyaseti tarafından 29 Haziran 2009 tarihinde yapılan görüşme kararıyla belirlenmiştir. Bu görüşme neticesinde ders saati aile onayına bağlı hafta da 1saat 30 dakika olarak belirlenmiştir (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 1-2).

Müfredat programı okul öncesi din eğitimi çalışmalarının amacını şu şekilde tanımlamaktadır. En genç neslin uygun içerik ve yöntemleri kullanmasıdır. Günlük yaşamlarında da dini değerlerin içeriği ile

minimum seviyede karşılaşmalarını sağlayacak ön koşulları sağlamaktır. Okul öncesi dönem çocukları ile din eğitim çalışmaları programını, çocukların enerjilerini, gelişim potansiyellerini, meraklarını ve öğrenme güçlerini içinde yaşadıkları gerçeği doğru bir şekilde anlamaya çalışmalarına yardım etmektedir. Esas olarak yaşamın dini bölümlerini içeren çok yönlü kişilik gelişimine yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu süreç ise okul öncesi çocuklarla oyun, hikâye anlatımı, konuşma, gösteri, taklit, uygulama, sanat, müzik ve diğer uygun form ve bilgi aktarımı ile çocuklarda alışkanlık oluşturmayı hedeflemektedir.

3 ile 6 yaş arasındaki dönemin “soru çağı” olduğu göz önüne alındığında, çocukları ve onların sorularını mümkün olduğunca dinlemek ve öncelikle onlara yeterli cevaplar sunmak bu dönemde oldukça önem teşkil etmektedir. Bu sayede çocuklarda mantıklı düşünme, öğrenme ve entelektüel gelişimin temelleri atılmış olacaktır.

Bosna Hersek Okul Öncesi; Küçük Grup (3.5/4.5 yaş grubu) ve Büyük Grup (4.5/5.5 yaş grubu) olarak ikiye ayrılmıştır. Müfredat da buna göre şekillenmiştir.

3.1.1. Küçük grup

İlk ünite konusu “Anaokulunu Seviyorum, Dini Araştırmaları Seviyorum” olarak işlenmektedir (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 4). Bu ünite ile okul sürecine yeni başlamış çocukların okula kaynaşabilmeleri ve sağlıklı sosyalleşmelerinin gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Böylelikle öğrencilerin buldukları sosyal ortama ve dini eğitime olumlu tutum kazanmalarının gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu süreç Peygamber efendimizin çocuğun temel gelişimlerinin yanında dini eğitimlerini edinmeleri konusunda hassas davranması ve kuran eğitimi, iman ve ibadet eğitiminin kendi seviyelerine uygun olarak öğretilmesi tavsiyesi referans alınarak planlanmaktadır. (Sağlam, 2013, 553-554). Çocukların okul ortamına adaptasyonları ve sosyalleşmeleri üzerine yapılan çalışmalar, okul öncesi eğitimin bu süreçte önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Çurak, 2011, s. 45-60).

İkinci ünite başlığı “Birlikte Güzel ve Güçlüyüz” olarak ifade edilmiştir (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 5). Anaokulunda büyük bir aile olduğunun farkındalığı ile İslam kardeşliğine de giriş yapmak hedeflenmiştir. Böylelikle çocuklarda birliktelik ve karşılıklı paylaşım kazanımını elde etmek mümkün olabilmektedir.

Üçüncü ünite “İslam Öğretileri” şeklindedir. Bu ünite de içerik olarak “selamun aleykum, bismillahirrahmanirrahim, elhamdulillah, la ilahe illallah” kavramlarının oyunlarla beraber çocuklara öğretilmesi amaçlanmıştır (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 6). Bosna Hersek'te İslam öğretilerinin küçük çocuklara öğretilmesi, pedagojik ilkeler dikkate alınarak yapılmaktadır. (Çetiç, 2021, s. 45-58). Bu ünite ile hedeflenen çocukların çevrelerinde sıklıkla duydukları bu soyut kavramları somutlaştırmaları ve yaşamlarının bir parçası haline getirmelerini sağlamaktır.

Dördüncü ünite “Her şeyi Allah yarattı” başlığıyla müfredatta yerini almıştır. Toplum içinde sıkça duydukları şu ifadeleri; “Her şeyi Allah yarattı ve her şeyle ilgilenmektedir. Allah güzeldir ve güzel olanı sever. Allah bizi korur ve sever. Allah’a inanıyoruz. İkramları için Allah’a şükrediyoruz” zihinlerinde anlamlandırarak özümsemeleri sağlanmakta ve kullanılabilir hale getirilmektedir (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 7). Böylelikle çocukta doğada bulunan nesneyi, varlığı, doğal olayı adlandırma yeteneği, Allah’a karşı tanınabilir tutum ve şükredebilme yetisini kazandırabilme hedeflenmektedir.

Beşinci ünite “Güzel ve Temiz Olun” ünitesi ile beraber İslam da ki temizlik anlayışı yaş grubuna uygun şekilde anlatılmaktadır (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 8). Abdest alma şekli şartları ve gerekliliklerine değinilmektedir.

Altıncı ünite “Anne Babamı Seviyorum, Onlar da Beni Seviyor” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 8) başlığı ile müfredat içindeki yerini almıştır. Bu başlık içerisinde İslam dini içerisindeki aile hayatına vurgu yaparak çocukların İslam temelli bir aile bilinci kazanmaları hedeflenmektedir.

Yedinci ünite “Hz.Muhammed” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 9) ile Hz.Muhammed’in anne baba ismi çocuklara öğretilmektedir. Bu süreçte Hz.Muhammed sevgisini anlatmak için derslerde İsnam Taljic’in Putovanje s Oblakom kitabındaki hikâyeler kaynak olarak kullanılmaktadır (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 9). Çocukların ilgisini çekmek ve dini kavramları daha kolay anlamalarını sağlamak için dini hikâyeler ve masallar kullanılmaktadır. Bu hikayeler, çocukların ahlaki değerleri öğrenmelerine ve empati geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. (Hodžić, 2014, s. 65).

Sekizinci ünite “Cami Güzel Bir Toplum Evidir” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 10) temasında camiye ziyaret gerçekleşir. İmam ile tanışma yapılarak İslam ibadet yerinin kısımları öğrencilere anlatıldığını sonrasında da okula döndüklerinde öğrencilerden gördüklerini resmetmelerinin istendiğini gözlemlemiş bulunmaktayız.

Dokuzuncu ünite “Doğayı Seviyorum” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 10) ile doğa sevgisi doğa gezisi eşliğinde öğrencilere anlatılmaktadır. Böylelikle çevre bilincinin din bağlamıyla beraber öğretilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalarda göz önüne alındığında dini duygunun diğer duygulardan bağımsız olmadığına ulaşılmıştır. Birçok bilim insanına göre din duygusu doğuştan gelmekte ve çevresel faktörlerle gelişmektedir (Oruç, 2010, s. 77-78). Bu sebeple küçük yaşlardan itibaren bu eğitimin paralel olarak ilerlemesi çocuğun gelişimi açısından önemli olduğunun ifade edilmesi yerinde olacaktır.

Son olarak onuncu ünite ise “Özel Günler” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 11) başlığı ile İslam dini için kutsal olan *Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Fitir, Mevlud* kavramlarının çocuk şarkıları eşliğinde öğretildiğine rastlanmıştır. Bu süreçte çocuklar, dini günlerin toplumsal ve manevi önemini kavrayarak, dinî bilgilerini ve manevi değerlerini geliştirmektedir. (Mustafić, 2018, s. 37).

3.1.2. Büyük grup

İlk ünite “Anaokulum ve Dini Etkinliklerim” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 11) başlığı ile başlamaktadır. İçerik olarak sohbet, oyun, şarkılar ve ortak etkinlikler yoluyla, öğrencilerin kendi gruplarında daha fazla sosyalleşmelerini sağlamaktır.

İkinci ünite, “İnancım: İslam” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 12) başlığı ile karşımıza çıkmaktadır. Gözlemlerimiz neticesinde ise içeriğinin Allahın her şeyin yaratıcısı olduğu, Kuran’ın onun kitabı olduğu ilkelerinin sohbet ve sanatsal ifadelerle çocuklara anlatıldığıdır. Fakat öğrencilerin karşılıklı sohbeti şeklinde gerçekleşen bu süreçte herhangi bir görüşün empoze edilmesi değil eleştirel düşünme öğretisiyle didaktik bir öğretim gerçekleşmektedir. Örneğin öğrencilere doğadan seçilen örnekler verilmektedir. Bu örnekler çerçevesinde onların yaratıcısına ulaşmaları sağlanmaktadır. İslam kardeşliği ve toplumsal paylaşım kavramlarının erken yaşta öğretilmesi, çocukların sosyal ilişkilerini güçlendirmede önemli bir faktördür (Hodžić, 2014, s. 33-48).

Üçüncü ünite, “Küçük Çocukların Duası” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 13) temasıyla çocuklara şükür ve duanın metotlarının somuta indirgenerek anlatıldığı gözlemlenmiştir. Duanın günlük rutinler içerisinde basit bir şekilde yapılabileceği çocuklara günlük kullandıkları kelimeler vasıtasıyla drama yöntemi kullanılarak anlatıldığına eşlik etmiş bulunmaktayız. Çocuklara basit dua ve ibadet ritüelleri öğretilmektedir. Bu, çocukların dini pratiği erken yaşta tanımlarını ve manevi bir bağ kurmalarını sağlamaktadır. (Hodžić, 2014, s. 66).

Dördüncü ünite, “Hz. Muhammed’i ve Tüm Diğer Peygamberleri Çok Seviyoruz” şeklindedir. Çok kültürlü bir coğrafyada yaşayan çocuklara tüm peygamberler hakkında didaktik bilgi verilerek, ötekileştirme yapılmadan hepsinin sayıldığı ve sevildiği ifade edilmiştir. Bu ünite işlenirken konu ile ilgili görsel materyallerden sıkça yararlanıldığına ayrıca peygamber kıssalarının hikayeleştirilerek anlatıldığı gözlemlenmiştir.

Beşinci Ünite, “Doğayı Seviyorum ve Koruyorum” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 14) başlığı ile İslam öğretileri bağlamında çevre bilinci geliştirmek hedeflenmektedir. İnsan doğanın bir üyesi ve onun bir parçası olduğu için sürekli karşılıklı ilişki içerisinde. Bu ilişkide sadece insanlar değil tüm canlılar vardır ve her birinin ayrı ayrı yaşam hakkı vardır. Bu sebeptendir ki bu dengenin korunması ve sağlanmasında küçük yaşlardan itibaren çevre eğitimi oldukça önem arz etmektedir (Köylü, 2012, s. 266-285). Bu konu inceleme konumuz olan Bosna Hersek’te ders içerisinde de Kur’anı Kerimden örneklerle tartışma yöntemi kullanılarak öğrencilere anlatılmıştır. Sonrasında öğrencilerden konu ile ilgili müzik veya resim alanlarından birinde eserler hazırlamalarının istenmeleri şeklinde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

Altıncı ünite de ise, “Davranışlarım” konusuna yer verilmiştir. Sevgi, saygı gibi erdemli davranışlar edinmelerinin sağlanması hedeflenmektedir. Ahlak eğitimi insanın akıl, irade, öfke gibi duygularının tanımlanmasını ve incelemesini yaparak kişinin olumlu davranışlar geliştirmesini incelemektedir. Ahlak eğitiminde amaç insanın iyi davranışlar ve özellikler kazanarak bunu içselleştirerek, üyesi olduğu toplum ilişkilerinde kullanması hedeflenmektedir. Bu sebeple davranış eğitimi toplumun inşasında önemli bir yer etmektedir (Çağrı, 2016, s. 12-16).

Yedinci ünite, “Mutlu Çocuk Bayramları” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 15) teması içinde Mevlüd kandilinin ne olduğu ve nasıl kutlandığı hakkında somut bilgilerin verildiği ve sonrasında öğrencilerin sevdiklerine dağıtmaları için hediye kartları hazırlanmaktadır.

Son olarak sekizinci ünite de “Dini Çeşitlilikte Zenginliklerimiz” (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 16) başlığına yer verilmiştir. Farklı din ve inançlara sahip insanlarla birlikte yaşama bilincinin gelişimini başlatmak ve başkalarının görüşlerine saygı duyma ve hoşgörü geliştirmeyi sağlamak hedeflenmektedir. Uygun fotoğraf veya filmler aracılığıyla çocukların diğer dinlerin dini yapılarının görünümünü hakkında bilgilendirilerek, farklı inançlara sahip insanlarla nasıl selamlaşacağı hakkında uygulamalı eğitim verildiği gözlemlenmiştir.

3.2.Eğitim materyalleri ve yöntemler

Okul öncesi dönemde İslam din eğitimi, çocukların yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanmış çeşitli kitaplar ve görsel materyallerle desteklenmektedir. Bu materyaller, çocukların dini bilgileri eğlenceli ve öğretici bir şekilde öğrenmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Özellikle, resimli kitaplar, dini hikâye kitapları, duaları öğreten kartlar ve interaktif oyunlar, bu yaş grubundaki çocuklar için etkili öğretim araçları olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, eğitimde drama, şarkılar ve el işi aktiviteleri gibi yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemler, çocukların öğrenme sürecine aktif katılımlarını sağlamakta ve dini bilgileri somutlaştırmalarına yardımcı olmaktadır. (Hadžić, 2010, s. 12-34).

3.3.Eğitim materyallerinin içeriği

Eğitim materyalleri, İslam’ın temel öğretilerini, ibadetleri, ahlaki değerleri ve peygamberlerin hayatlarını içermektedir. Bu materyaller, çocukların anlayabileceği basit ve anlaşılır bir dille hazırlanmıştır. Örneğin, dualar ve sureler, kolay ezberlenebilecek şekilde sunulmakta; peygamber kıssaları ise hikâye formatında anlatılmaktadır. Görsel öğeler ve renkli tasarımlar, çocukların ilgisini çekmekte ve öğrenmeyi teşvik etmektedir (Çatić, 2011, s. 23-56).

3.4.Eğitimin çocuklar üzerindeki etkileri

Yapılan araştırmalar, okul öncesi dönemde alınan İslam din eğitiminin, çocukların sosyal ve ahlaki gelişimlerine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Bu eğitim, çocukların dini ve kültürel kimliklerini geliştirmelerine yardımcı olmakta ve toplumsal değerlerle uyumlu bireyler olarak yetişmelerini desteklemektedir (Begović, 2012, s. 78-102). Özellikle, dini değerlerin ve ibadetlerin öğretilmesi, çocukların manevi gelişimlerine katkıda bulunmakta ve onlara ahlaki bir rehberlik sunmaktadır.

Bosna Hersek'te okul öncesi din eğitiminin çocuklar üzerindeki etkileri, çeşitli araştırmalar ve gözlemler sonucunda belirlenmiştir. Bu etkiler, genellikle olumlu olup, çocukların duygusal, sosyal ve ahlaki gelişimlerini desteklemektedir:

a) Ahlaki gelişim: Dini eğitim, çocukların doğru ve yanlış kavramlarını öğrenmelerine yardımcı olmaktadır. Bu da onların ahlaki değerleri içselleştirmelerini ve sosyal hayatta bu değerlere göre hareket etmelerini sağlamaktadır. (Zulfić, 2017, s. 17).

b) Sosyal beceri gelişimi: Dini eğitim, çocukların empati, paylaşma, yardımseverlik gibi sosyal becerilerini geliştirmektedir. Grup etkinlikleri ve toplu ibadetler, çocukların sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine katkı sağlamaktadır. (Radončić, 2016, s. 99).

c) Duygusal gelişim: Dini ritüeller ve ibadetler, çocukların duygusal dengeyi sağlamalarına yardımcı olabilmektedir. Dua ve meditasyon gibi uygulamalar, çocukların stresle başa çıkma becerilerini artırabilmektedir. (Perry, 2003, s. 1).

d) Kültürel kimlik: Dini eğitim, çocukların kendi kültürel kimliklerini tanımalarına ve bu kimliği benimsemelerine yardımcı olmaktadır. Bu, onların toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. (Balić, 2009, s. 75).

3.5.Eğitimin çocukların sosyal gelişimine katkısı

İslam din eğitimi, çocukların empati, yardımlaşma, saygı ve sevgi gibi sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu değerler, çocukların sosyal ilişkilerini güçlendirmekte ve topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, çocukların disiplinli ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlamaktadır. Dini eğitim alan çocuklar, daha iyi bir ahlaki temel kazanmakta ve bu da onların ilerleyen yaşlarda topluma olumlu katkılar sunmalarını sağlamaktadır. (Žiga, 2013, s.34-58).

3.6.Eğitim sürecinde karşılaşılan zorluklar

Bosna Hersek'te okul öncesi İslam din eğitimi, bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar arasında, eğitmenlerin yeterli donanıma sahip olmaması, eğitim materyallerinin yetersizliği ve dini eğitim konusunda toplumda farklı görüşlerin bulunması yer almaktadır. Ayrıca, eğitim sistemindeki bürokratik engeller ve finansal kaynakların sınırlı olması da bu zorluklar arasında sayılabilmektedir. (Hodžić, 2015, s.90-115).

3.7.Eğitim materyallerinin yetersizliği

Eğitim materyallerinin yetersizliği, eğitimin verimliliğini düşüren bir diğer faktördür. Bu nedenle, yeni ve güncel materyallerin geliştirilmesi ve mevcut materyallerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Eğitim materyallerinin çeşitliliği ve kalitesi, çocukların ilgisini çekmek ve öğrenme sürecini desteklemek açısından büyük önem taşımaktadır (Şarić, 2016, s.43-69).

3.8. Okul öncesi süreç de başvuru literatürü

Müfredatın zengin bir şekilde işlenmesi için aşağıda sıralanan literatür isteğe bağlı olarak takip edilmektedir;

- Ahmet Muminović, Babo, došao ramazan (Baba Ramazan Geldi), El-Kalem, Sarajevo, 2003.

- Ahmet Muminović, Babo, šta je to Kur'an (Baba Kuran nedir), El-Kalem, Sarajevo, 2000.
- Ghulam Sarwar, Islam za najmlađe (En gençler için İslam), Letra, Sarajevo, 1997.
- Godišnja doba, (bojanka) [mevsimler boyama kitabı] Novi Kevser d.o.o., Sarajevo
- Ibrahim Begović, Islamski običaji (Djeca u muslimanskoj porodici) [islami gelenekler (Müslüman bir ailenin çocuğu)], El-Kalem, Sarajevo, 2002.
- Isnam Taljić, Putovanje s oblakom (Mi volimo Muhammeda) [Bulutla yolculuk (Hz. Muhammedi seviyoruz)], Bosna T., Sarajevo, 2007.
- Kevserko, mjesečni list za najmlađe (çocuklar için aylık dergi), Novi Kevser d.o.o., Sarajevo
- Kur'anske priče za djecu (Çocuklar için Kuran hikayeleri); Libris
- Mesnevija za djecu I i II (çocuklar için mesnevi); M. Shahipour; Elementum 2007.
- Moj dan,(bojanka) (benim günüm boyama kitabı) Novi Kevser d.o.o., Sarajevo
- Naši bajrami, (bojanka) (bayramlarımız boyama kitabı) Novi Kevser d.o.o., Sarajevo
- Priče sa Istoka (Doğudan öyküler); Hamidović, 2007.
- Selçuk Yildirim, Majko, pričaj mi o Allahu (anne bana Allahtan bahset), Bookline d.o.o., El-Kelimeh, Sarajevo 2005.
- Senka Bešlić Hajrić, Priče za moju djecu (Çocuklarım için hikayeler)

4. Ders Verecek Öğretmenlerde Aranan Şartlar

Eğitmenlerin yeterli donanıma sahip olmaması, dini eğitimin kalitesini olumsuz etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle, eğitmenlerin mesleki gelişimlerine önem verilmekte ve çeşitli eğitim programları düzenlenmektedir. Eğitmenlerin, çocuk psikolojisi ve pedagojisi konularında da bilgi sahibi olmaları, eğitim sürecinin daha etkili olmasını sağlamaktadır (Mehmedović, 2014, s.59-84).

Ders verecek eğitimcilerde aranan kriterler; İslami ilimler fakültesi ve İslam pedagoji fakültesi mezunu olmaktır. Bu şartı sağlayanlar Bosna Hersek İslam Cemaati Riyasetine başvuru yaparak kabul aldıktan sonra işe başlarlar. Başladıkları andan itibaren uygun bilimsel ve mesleki kurumlarda düzenlenen seminerler yoluyla sürekli eğitime tabii tutulurlar (Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009: 17).

Bu şartların haricinde Bosna Hersek İslam Cemaati Riyaseti'nin kabul gördüğü üniversite veya eş değeri kurumlarda eğitim alanlar da belgelendirmek ve riyasetin onayını almak şartıyla başvuru hakkını sahip olabilmektedirler.

5. Sonuç

Bosna Hersek ile ilgili yapılan tarihi araştırmaları dikkate aldığımızda başlangıç noktasının VI. yüzyılda Slavların bu bölgeye yerleşmesi kabul edilmektedir. Esas olarak atalarının ise İliyalılar, Keltler, Romalılar, Gotlar, Alanlar, Hunlar ve Avarlar olduğu kabul edilmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere Bosna Hersek yıllar boyunca büyük bir çeşitliliğe ev sahipliği yapmış olmaktadır. Bununda günümüze kadar gelen kültürel ve dinsel çeşitliliğin üzerinde etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Tarih boyunca Bosna Hersek dinsel çeşitlilik ve çoğulculuğun yaygın olduğu bir bölge olma özelliğini korumuştur. Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması ile Bosna Hersek bölgesi doğu ve batı arasında sınır bölge olmuştur. Buda doğusunda Ortodoksluğun batısında ise Katolikliğin var olduğunun göstergesi olmuştur. Bu sebeple doğu batı arasındaki Ortodoks ve Hıristiyanlığın genişleme politikalarından nasibini alarak baskılara maruz kalmışlardır. Bunun bir sonucu olarak da Bogomilizmi

benimsemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'yı fethi ile de İslam Bosna topraklarındaki varlığını göstermiş ve günümüze kadar da sürdürmüştür. Yahudiler ise Nazilerden payına düşeni almış ve onların katliamına maruz kalarak yok denecek kadar az bir sayıyla günümüze ulaşmışlardır.

Bosna Hersek tarih boyunca çok kültürlü bir din yapısına sahip olmuştur. Bu durum bireyler için kimi zaman avantaj kimi zaman ise dezavantaj olmuştur. Fakat bununla beraber her fırsatta Müslüman bireyler kendi dinlerini çocuklarına öğretmek için çeşitli alternatifler geliştirmiştir. Çalışmamızda Bosna Hersek'te okul öncesi kademedeki uygulanan din eğitimi müfredatına yer verilmiştir. Edindiğimiz veriler ışığında temel din eğitimi ile beraber çocuğun temel gelişimi ve bulunduğu çok kültürlü sosyal ortama adapte olmasında ona yardımcı ve destek olacak bilgi ve birikimin İslam dini verileri ekseninde öğretildiğine ulaşılmıştır.

Görüyoruz ki günümüz Bosna Hersek'te geçmişten korunan dinsel çeşitlilik halen varlığını korumaktadır. Küresel dünyada gelişen olaylarla beraber ise dinsel çeşitlilik önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dinsel çeşitliliğin, hâkim olduğu bölgede iki yönlü etki yaptığı kanaatindeyiz. Bu kanaatlerimizin ilki kültürel ve dinsel çeşitlilik ile zenginlik kazandırırken, ikincisi ise inançların kafa karışıklıklarına sebebiyet vererek inancın asıl kaynağından farklı bir zemine kaymasına sebebiyet vermiştir. Son söz olarak ise, bu konuda Bosna Hersek topraklarında yaşanan ilişki ve tavırların zamanla daha da ilgi çekici hale geleceğine inanmaktayız. Karşılıklı bir etkileşim ile hem Bosna Hersek'in dünyadan hem de dünyanın Bosna Hersek'ten çıkaracağı önemli dersler olduğuna inanmaktayız.

Çocuk yetiştirmek biyolojik olgunlaşmayla beraber zihinsel gelişimin eş güdümlü işlemesi ile gelişen bir süreçtir. Sağlıklı tüm ebeveynler çocuklarının mutlu, başarılı, gelişimini tamamlamış bireyler olmasını arzulamakla beraber bu sürecin sağlıklı işlemesi adına da ellerinden gelen desteği sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu arzu ile seçmiş oldukları inançsal değerlerin de sağlıklı ve yeterli gelişmesini istemektedirler. Bu sebeple formel eğitimin ilk ayağı olan okul öncesi sürecinin değerler eğitiminin başlangıcını oluşturması ve tüm eğitim sürecine temel inşa etmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışmamız Bosna Hersek'te ki bu süreci anlamak ve anlamlandırmak adına iyi bir deneyim olmuştur

Kaynakça

- Aamodt, S. & Wang, S. (2018). *Çocuğunuzun Beynine Hoşgeldiniz*. İndigo Yayıncılık.
- Ayverdi, E. H. (1981). *Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri Yugoslavya*. (Cilt 2). İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bağcı, H. (1992). Bosna Hersek-Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 257-279. <https://www.acarindex.com/tarih-arastirmalari-dergisi/bosna-hersek-soguk-savas-sonrasi-anlasmazlklara-giris-136918>.
- Balić, S. (2009). "Bosnia and Herzegovina: A Tradition Betrayed." Columbia University Press.
- Baş, E. (2013). *İslam Kurumları Tarihi El Kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Begović, E. (2012). Uticaj Verskog Obrazovanja na Socijalni i Moralni Razvoj Dece. University of Sarajevo Press.
- Ćatić, S. (2011). Vizuelni i Audio Materijali za İslamsko Vjersko Obrazovanje. Institute of Education Mostar.
- Četić, H. (2021). "Religijska edukacija u ranom djetinjstvu". *Časopis za religijska istraživanja*, 34(2).
- Ćurak, M. (2011). "Socijalizacija Djece u Predškolskoj Dobi". *Pedagoška Praksa*, 13(1).
- Çağrı, M. (2016). *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*. Ensar Yayınları.
- Dostovic, N. (2016). Bosna Hersek ve Hırvatistan'da İslami Eğitim Araştırmaları. A. Erken (Ed.), *Balkanlarda Din Eğitimi içinde* (77-105). DEM Yayınları.
- Gölen, Z. (2010). *Tanzimat Döneminde Bosna Hersek*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Grabus, M. (2014) Bosna Hersek'te Din Eğitimi. *TDV 1.Uluslararası Öğrenci Sempozyumu içinde* (39-56. ss.). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hadžić, M. (2010). Metode i Materijali za Vjersko Obrazovanje Predškolske Djece. Zenica Publications.
- Hodžić, A. (2015). Religious Education in Bosnia and Herzegovina and Challenges Faced. *Journal of Educational Research Sarajevo*.
- Hodžić, E. (2014). "Religious Education in Bosnia and Herzegovina: Policy, Practice, and Prospects". *European Education*, 46(1).
- Hodžić, E. (2014). "Vrednovanje Zajedništva i Solidarnosti u İslamskom Obrazovanju". *Islamska misao*, 7(2).
- İsanovic, H. A. (2018). Publicly Funded İslamic Education in Bosnia and Herzegovina. J. Berglund (Ed.), *Handbook Islamic Education European Perspectives on Islamic Education and Public Schooling içinde* (120-135). Equinox Publishing.
- Köylü, M. (2012). *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. DEM Yayınları.
- Mehmedović, N. (2014). Profesionalni Razvoj Vjerskih Nastavnika i Njegov Značaj. Faculty of Education Zenica Publications.
- Mustafić, A. (2018). Obrazovanje o Vjerskim Danima i Djeca. Islamska Zajednica Bosne i Hercegovine.
- Oruç, C. (2010). Okul öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10/1, 75-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anasay/issue/79763/1275586>.

- Perry, V. (2003). "Bosnia and Herzegovina: State-Building and Democratization". Conflict Studies Research Centre
- Radončić, D. (2016). "The Impact of Religious Education on Social Cohesion in Bosnia and Herzegovina." South East European Journal of Political Science
- Riyaset islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini Vjerskoprosvjatna Sluzba Sarajevo Nastavni Plan i Program u Predskolskim Ustanovama*. Publikacije Islamske Zajednice Bosne i Hercegovina, 2009.
- Sağlam, İ. (2013). *Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Šarić, H. (2016). Razvoj Obrazovnih Materijala: Primjer Islamskog Vjerskog Obrazovanja. *Journal of Educational Sciences University of Sarajevo*.
- Žiga, I. (2013). Socijalni i Moralni Razvoj Predškolske Djece. *Bosnian Journal of Educational Research*, 34-58.
- Zukic, K. (2000). *Islamic Achitecture in the Balkans and Herzegovina*. Publications of Islamic Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Zulfić, E. (2017). "The Influence of Religious Education on the Moral Development of Children in Bosnia and Herzegovina". *Journal of Islamic Studies and Culture*.

Makale Bilgi Formu

Yazar Onayı: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazar dergide yayınlanan çalışmasının telif hakkına sahiptir. Bu çalışma CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasîdesi (Şerh – Tahlil)

Mustafa Aksoy

aksoymustafa269@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 26.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 26.04.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
27.06.2024

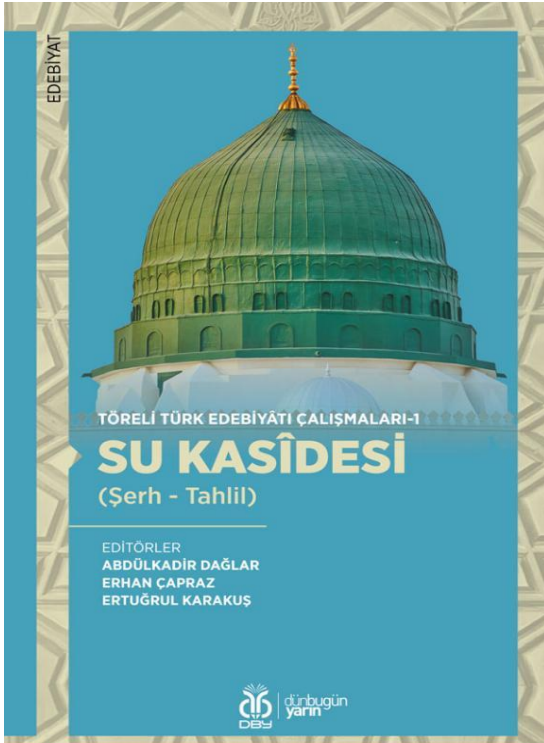
Kitap Bilgileri/Book Information

Editörler/Editors: Abdülkadir Dağlar, Erhan Çapraz, Ertuğrul Karakuş

Yayınevi/Publisher: Dün Bugün Yarın Yayınları

Basım Yılı/Year of Publication: 2023

Sayfa Sayısı/Number of Pages: 522

Görsel: "Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasîdesi (Şerh-Tahlil)" kitabı kapak fotoğrafı.

1. Giriş

Törelî Türk Edebiyatı, beyânnâmesi Abdülkadir Dağlar tarafından kaleme alınmış, hakîkati ve Hz. Peygamber'i esâs alan edebî ürünleri kapsayan bir alandır diyebiliriz kısaca¹. Bu minvâlde 9 Şubat 2022 târihinde Abdülkadir Dağlar, Erhan Çapraz ve Ertuğrul Karakuş'un riyâsetinde, Bolu Diyânet Gençlik Merkezi'nde başlayan Törelî Türk Edebiyatı Okumaları, 64. haftasından itibaren Türkiye Yazarlar Birliği Bolu Şûbesi çatısı altında devâm etmeye başlamıştır. Hâlen aynı yerinde ve her hafta Cumâ günleri her kesimden kişilerin katılımına açık olarak gerçekleştirilmektedir. 100 haftayı geçen fikrî-ilmî zemînde muhâsebe ve tartışmalarla katılımcıların genelde edebî olmak üzere çeşitli disiplinlerde fikir sâhibi olmasını amaçlayan okumalar maârif mekânı, fikir okulu görevini üstlenmektedir. Çeşitli edebî eserlerin okunup yorumlandığı sohbetlerin 74. haftasında 18 Ağustos 2023 târihinde de yazımıza konu olan kitapla alâkalı olarak, "Su Kasîdesi'nin Düşündürdükleri" adlı muhâsebe tertîb edilmiştir.

2. Fuzûlî'ye Kendi Beytiyle Cevap Vermek...

Senin teg nâzenîne nâzenîn işler münâsibdür

Gözüm cânım efendim sevdiğüm devletlü sultânım (Fuzûlî)

Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları'nın ilk mahsûlü, Fuzûlî'nin şâheseri Su Kasîdesi'nin şerh-tahlîli üzerinedir. Kitap, kendine münhasır, nâzenîn bir usûlden mürekkeptir. Bu orijinallik, esere konu olan

¹ Törelî Türk Edebiyatı'nın mâhiyeti için bakınız: Dağlar, "Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı", İslara Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (12 Şubat 2022) s.100-115.

Cite as (APA 7): Aksoy M. (2024). Abdülkadir Dağlar, Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasîdesi (Şerh – Tahlil), Dün Bugün Yarın Yayınları, 2023, 522. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(20), 138-144. <https://doi.org/10.25306/skad.1426376>

kasîdenin her beytinin farklı kişi ve kişiler tarafından şerh edildiği “*beyit beyit şerh-tahlil*” usûlünden kaynaklanmaktadır. Bu özelliğiyle aynı zamanda ilk olma özelliği taşıyan çalışma, 56 farklı yazarın yazısıyla, her birinin samîmî üslûbuyla hayli zenginlik kazanmıştır. Kasîde’nin bâzı beyitleri tek kişi, bâzıları iki, bâzıları ise üç kişi tarafından yorumlanmıştır. *Mukaddime* bölümünde belirtildiği üzere her yazar usûl, üslûp, dil ve imlâ husûsiyetlerinde şahsî tercih, zevk ve keyfine münhasır olması amacıyla serbest bırakılmıştır. Yine, kitâbın bir ilk olarak görülebilecek özelliği ise “*dağılmış incileri toplamak*”² arzusuyla yazarların sâdece Klâsik Türk Edebiyatı sâhasının hocaları olmayıp Türkoloji’nin tüm şûbelerini kapsayıcı sûrette Yeni Türk Edebiyatı, Halkiyât ve -serînin diğer kitaplarında- Dil Bilimi hocalarını; İlâhiyât, Arap Dili ve Belagâtı bölümü hocaları, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenleri, Yüksek Lisans-Doktora öğrencilerini töre çatısı altında birleştirmesidir.

Yazarların, kitapta bulunan sırasıyla isimleri:

“Atabey Kılıç, Mehmet Kırbıyık, Salih Uçak, Mahmut Kaplan, Bilal Kemikli, Bilge Kaya Yiğit, Gülçin Tanrıbuyurdu, Hasan Ali Esir, Mehmet Veysi Dörtbudak, Ahmet Tanyıldız, Lokman Turan, Erdem Sarıkaya, Serap Yavaş, Emrah Bilgin, Nazire Erbay, Oğuzhan Şahin, Hüseyin Akkaya, Halil İbrahim Haksever, Vildan S. Coşkun, Sait Yilter, Türkan Alvan, Mustafa Uğurlu Arslan, Ertuğrul Karakuş, Şeyma Nur Zararsız, İsmail Güleç, Abdülkadir Dağlar, Âdem Ceyhan, Bekir Çınar, Bekir Belenkuyu, Emrullah Yakut, Mustafa Aksoy, Bahir Selçuk, Seyit Yavuz, Erdoğan Uludağ, Mustafa Sefa Çakır, Gül Nihal Kul, İbrahim Halil Tuğluk, Abdulmuttalip İpek, Mehmet Altunmeral, Bayram Ali Kaya, Sadık Yazar, Adnan Uzun, Ziya Avşar, Erdem Can Öztürk, Hakan Yekbaş, Cemal Abdullah Aydın, Erhan Çapraz, Mehmet Korkut Çeçen, Kezban Paksoy, Osman Ünlü, Ahmet Uğur, Mehmet Sait Çalka, Abdulkahim Kılınc, Ömer İnce, Murat Ali Karavelioğlu, Büşra Çelik Vural.”

522 sayfa hacmindeki kitap, “*İçindekiler*”, “*Su Kasîdesi Şiiri ve Şerh-Tahlil Dizini*”, “*Mukaddime*” ve her biri ayrı başlığa sâhip şerhlerin bulunduğu asıl bölümden müteşekkildir. Bâzı yazarlar, şerhin daha anlaşılır olması maksadıyla görseller kullanmış, kelimeleri ve ses yapılarını, ilgili beyitte tartışmalı kelimelerin nüshalardaki farklılıklarını tablolarla aktarmıştır. Bu unsurlar, bir bütün olarak bakıldığında esere biçim açısından da zenginlik katmıştır. Eserin kapağında Kubbetü’l-Hadrâ’nın olması ise, Hz. Peygamber’e muhabbet ve hürmetin tezâhürü olarak dikkat çekmekte ve Fuzûlî’nin kitâba konu olan kasîdesini Hz. Peygamber’e yazmasına telmihte bulunması hasebiyle oldukça mânidâr durmaktadır. Kapak renginin mavi olması dahi suyu çağrıştıracak şekilde ince düşünüldüğünü göstermektedir. “*Doğumunun 540. Yılında töreli şiir ustâdı Fuzûlî ve onun şahsında Töreli Türk Edebiyatı’nın na’t-ı şerîf yazan tüm şâirlerine...*” ithâfı ise vefâ duygusunun tezâhürüdür.

Modern şerh kitaplarında, mâlûm olduğu üzere bir kasîdenin, gazelin tek kişi tarafından şerh edildiğini yâhud belirli bir dönemin eserlerinin (16. 17. yüzyıl vs.) farklı kişi veyâ kişilerin belirli şâir veyâ şâirlerin şiirlerini yine tek yazarlı olarak şerh ettiğini, böylelikle birkaç hoca/yazar tarafından güzîde çalışmalar oluşturulduğunu görmekteyiz. Ancak bir şiirin her beytini farklı bir kişinin, hattâ aynı beyti farklı kişilerin bir arada yorumladığına ilk defâ bu eserde şahid oluyoruz. Böylece kitap, genelde Türkoloji’nin özelde ise Klâsik Türk Edebiyatı sâhasının yeniliği olmasından ve dahi Sosyal Bilimler’in diğer şûbelerine de uyarlanabilme özelliğinden mütevellid, müstesnâ bir hüviyeti hâiz olarak kılavuz görevi de üstlenmektedir.

Su Kasîdesi (Şerh-Tahlil) çalışması, “*Bir beyit şerh edilerken hangi usûller gözetilmiş?*”, “*Aynı beyti farklı kişiler nasıl yorumlamış?*”, “*Kelimelerin ve mazmûnların her kişideki intibâi nasıl şekillenmiş?*”, “*Tasavvufî, psikolojik, mitolojik, etimolojik öğeler nasıl kullanılmış ve bunların oluşturulan metne etkisi nasıl olmuştur?*”, “*Bir beyitten atılamayacak, olmazsa olmaz kısımlar nelerdir, beytin nesre çevrilisinde özellikle özenin ve cümlelerin diğer unsurlarının farklı algılanması yorumu ne kadar değiştirebilir ve beytin birkaç*

² Kılıç, A. (2007). “*Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnîfi Denemesi*”, İstanbul: Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu (İstanbul: İBB, 2008). s. 363-369.

şekilde nesre çevrilmesi neleri berâberinde getirir?”, “Arûzun şiirin doğru okunmasındaki işlevi nedir?”, “Arûzu ve kâfiyeyi doğru uygulamanın/anlamanın önemi nedir?”, “Beyitte şâirin üslûbuna mugâyir ve mânâ olarak uymadığını düşündüğümüz veyâ önceden tartışmalara konu olan kelime ve kelimeleri nasıl algulamalıyız?”, “Kitapta ‘su’ya kaç farklı anlam yüklenmiştir?”, “Beyitlerdeki hangi kelimelerle Hz. Peygamber’e işâret edilmiştir?”, “Su Kasîdesi’nin Türk Edebiyatı târihindeki yeri ve önemi nedir?” gibi birçok sorunun cevâbını barındırmasıyla şerh amelîyesine girişeceklere de el kitâbı olma mesâbesindedir. Bilhassa aynı beytin değişik yorumları, okuyucuda beytin başka bir açıdan da yorumlanabileceği, başka başka husûslara da değinilebileceği dikkat ve rikkatini cezb ederek okuyucunun ufkunu açıdır. Bir diğer açıdan bu soruların cevapları, okuyucunun mukâyese muhâkemesini geliştirerek hem eserin edebî değerini ortaya çıkaracak hem de okuyucu tarafından esere yeni mânâlar yüklenecektir.

3. “Muhammedî Bereket”

Gelin canlar bir olalım...

Özü öze bağlayalım

Sular gibi çağlayalım...

Pîr Sultan Abdâl

Fuzûlî, *Farsça Dîvân*’ının mukaddimesinde şiir yazmanın zorluğundan şöyle yakınmaktadır:

“Öyle zamanlar olmuştur ki, sabahlara kadar uyanıklık zehrini tatmış ve bağrım kanaya kanaya bir mazmun bulup yazmışım. Sabah olunca diğer şairlerle tevârüde düştüğümü görüp yazdıklarımı çizmişimdir. Öyle zamanlar olmuştur ki, gündüz akşama kadar düşünce deryasına dalıp şiir elması ile kimse tarafından söylenmemiş bir inci delmişim; bunu görenler: ‘Bu mazmun anlaşılıyor, bu söz erbabı arasında kullanılmaz ve hoş görülmez.’ der demez o mazmun gözümde düşmüş, hattâ kalemi elime alıp onu kâğıda geçirmek bile istememişimdir. Ne tuhaf haldir bu! Söylenmiş bir şey evvelce söylenmiştir diye, söylenmemiş bir söz de evvelce söylenmemiştir diye yazılmıştır.”³

Şâirin, şiir mahsûlünü meydâna getirmekte çektiği bu sancıyı şârihin, şerh etmekte çektiği zorlukla örtüştürebilir miyiz? Bu sorunun cevâbına evet demek şuarâyâ haksızlık olacaktır. Şârihin işi yorumlamak olduğuna göre, şâire göre daha râhattır diyebiliriz. “Şiir veya şiir şerhi/ yorumu denilince akla gelen ilk cümlelerdendir: ‘el-ma’nâ fi batnî’s-şâir.’ Bu söz; ilk bakışta mânânın gizemini, derinliğini yahut yalnız şaire bakan yönünü vurguluyor gibi görünse de onun daha çok tevilde hürriyete ruhsat niteliği taşıdığına inanıyoruz.” (s. 125.) Lâkin, üzerine çok fazla söz söylenmiş, yorumlar yapılmış şiir söz konusuysa şârihin bu gamdan tattığını söylememek de şârihe haksızlık olacaktır. Bahse konu olan *Su Kasîdesi* olunca, kitâbın yazarları ve okuyucuları tarafından murâdımız anlaşılacaktır. Şâirin bu zorluğu yenmesinde elinde bulunan en güçlü silâh, elbette, üslûptur. Şârih ise bu husûsta şâirle aynı silâha sâhiptir...

Üzerine yorum yapılmasının zor olduğu bir kasîdenin şerhi için 56 yazarın cem’ edilmesi mukaddime bölümünde geçen *Muhammedî bereket* kavramıyla karşılanabilir. Cemâat-millet rûhunu meydâna getirmesiyle âile sıcaklığı hissettiren çalışma, birlik olma susuzluğumuzu giderir mâhiyette, “ben”den “biz”e gidişin semeresidir âdetâ. Tıpkı bir nehri meydâna getiren kollar, kolları meydâna getiren ince damarlar gibi birleşip çağlarca akan o nehre dâhil olup çağlarcasına; Fırat’ın, Dicle’nin serinliğini hissettirircesine...

³ Tarlan, Ali Nihad. (1950). “Fuzûlî’nin Farsça Divanı (Tercümesi)”, Millî Eğitim Basımevi, s. 6.

4. “Gülzârda Bûlbûllerin Âheng-i Latîfi”⁴

Bu kadar çok yazarın olması kitaptaki bütünlüğü bozuyor mu?

Bu çalışmanın bu şekilde yapılmasını fikredenlerin, bir bütünlük kaygısı gözetmediğini her yazara şerh usûlünde ve üslûbundaki kendi şahsî zevklerini tercîh etmelerini tebliğ etmesiyle anlıyoruz. Esâsen bir bütünlük değil bir zenginlik ve çeşitlilik oluşturulmak istenmiştir. Ancak her yazarın birbirinden habersiz yazdığı yazıların, garip bir şekilde âhenk oluşturması, kitâbın kompozisyonunun bozulmaması, okuyucunun dikkatini çekmektedir. Bu âhengin en büyük nedeni her bir yazarın klâsik/törelî şerh usûlünü benimsemesi daha ziyâde samîmî üslûblarıyla hakîkati yazmalarıdır diyebiliriz. Hattâ, derûnî olarak rûhların birbiriyle uyumu yorumu yapılsa her hâlde yazarlardan buna îtirâz gelmeyecektir. Bu görüşümüzü kitaptan, aynı zamanda kitâbın oluşturulmasındaki temel fikri de açıklar nitelikteki bir alıntıyla desteklememiz mümkündür;

“Klasik Türk şiirinde metin şerhi hususunda akademik veya değil, ortak kanaat henüz oluşmadığı açıktır. Fakat klasik Türk şiirine ait bir metin hangi usulle şerh edilirse edilsin metaforu, imgeyi, mazmunu takiple şerhin elzem olması gerektiği düşüncesinde, neredeyse, bütün şarihler birleşir. Esasında bir mazmun veya imgeyi takip ederek, klasik Türk şiirine dair kültürel bir araştırma yapmaya başlamak da metnin şerh yöntemi açısından zorunludur. Öyle ki bazen şerh çalışmasında parçalar bütünü göstermeye yardım ederken bazen de farklı işaret edici kelimelerden yani bütünden yola çıkarak çözümlenmek hedefe ulaşmayı kolaylaştırabilmektedir. Buradan hareketle klasik yöntemlerle metni değerlendirmeye ya da şerh etmeye ilâveten, şarihin ilgisine veya uygulamak istediği yöntemlere göre gelişen yeni bilimsel çalışmalar, manayı konumlandırma çeşitliliğinin veya zenginliğinin habercisi olabilir. Çünkü, yapılan şerhler, söylenenlerin ya da söyleneceklerin çerçevesini sınırlandırmamalıdır. Söylenmeyenlere imkân sunmalıdır. Pergelin ucunu sabit tutarak klasik olandan moderne doğru şiir şerhinde anlamsal genişleme sağlanmakta bir mahzur olmasa gerekir. Bu bağlamda ilk baştan klasik Türk şiiri için ‘münasip’ görülen yöntemlere bağlı kalarak, metin şerhine meyletmek farklı ufuklara ön yargıyla kapıları kapatarak yaklaşmadır. Şairin ya da insanın değişen duygu dünyası karşısında şarihin eser üzerinde değişmez, durgun ve tek yönlü açıklaması şiirin özüne erişme, kavramsal değerleri ortaya çıkarma bağlamında noksanlıktır. En önemlisi de şiir diline ait her göstergenin bir anlama karşılık gelmesinde ayak diretilmesi bilimsel bir tavır olamaz.” (s. 145-146.)

Kitâbı okuduğumuz zaman, kasîdenin beyitlerinin şerhi bir yana bu kadar akademisyen, ilim-irfân kaleminden hâsıl olan zenginliğin âdetâ bir hazîne sandığından taşarcasına okuyucuyu doyurduğunu görüyoruz. Dediğimiz gibi, yazıların esâs bölümleri olan şerh kısımları bir tarafa, her yazarın yazısına giriş mâhiyetinde verdiği bilgiler, klâsik Türk edebiyâtı, kasîde, arûz vezni, kâfiye, şerh, Fuzûlî, Fuzûlî'nin üslûbu, hayâtı vs. hakkındaki bilgiler ayrı bir edebiyât bilgileri kitâbı olacak derecededir demekle mübâlağa etmeyiz.

Nitekim, arûz vezni ve kâfiyenin, kasîdenin doğru yazılıp okunmasındaki önemini vurgularken şu husûslar örnek verilerek Türkçemizin bize yol gösterdiği belirtiliyor:

“...Müstensih hatâlarına ilâveten, nâşirlerin de çeşitli kaygı veyâ sâiklerle, aslâ kabul edemeyeceğimiz tuhaf okuma teklif veyâ tercihlerini bu bahse konu edebiliriz. Ehlinin gâyet iyi bileceği odlâre (odlara), âre (ara), yalvâre (yalvara), küffâre (küffâra) gibi Türkçemize hiç uymayan garip okumalar, kabul edilemeyecek zorlamalar, özünde matla beyti acûzünde bulunan ‘çâre’ kelimesinin ses yapısına kâfiyeye giren diğer Türkçe kelimeleri benzetme gayretinden başka bir şey değildir...” (s. 20.)

⁴ Bilgelil, K. (1971). “Mehmed Âkif Resmi Hâl Tercümesi, Basılmamış Bâzı Mektup ve Manzûmeleri”, Atatürk Üniversitesi Basımevi, s. 15.

Bâzı hocalarımızın ise, şerh edecekleri beyitlerde tartışılmalı kelime veyâ kelimeler üzerinde nüsha farklılıkları da göstererek Fuzûlî'nin üslûbu ve beytin anlam dünyâsı kılavuz alınarak edisyon-kritiğe gidecek derecede hassas davranmaları da oldukça dikkat çekici ve kasîdenin sağlıklı okunup düşünülmesi için mühimdir. Yazımızda eserin, okuyucuyu bekleyen asıl bölümlerin/şerhlerin büyüklü dünyâsını kaçırmamak amacıyla bu kısma fazla değinmemekle birlikte bâzı husûslara değinmek yararlı olacaktır. Kasîde'nin sunduğu geniş anlam dünyâsı her yazara beyitleri farklı nazarla ve nazariyelerle ele alma imkânı vermiştir. Bâzı hocalarımız mitolojik;

“Bütün toplumlarda, mitolojilerde ve inanç sistemlerinde varoluşun ilk anlarından beri yaşamla ölümü aynı vurguyla temsil eden bir unsur olan su, Eliade tarafından kozmogoni simgesi olarak evrenin tüm potansiyelinin ve tüm tohumlarının taşıyıcısı büyüsel bir madde, aynı zamanda kutsal hayat imgelerinden biri olarak tanımlanmaktadır.” (Eliade 2003:199-200, s. 72.)

Bâzı hocalarımız, etimolojik;

“Pâk kelimesi Farsça'dır, 'temiz, lekesiz, katışıksız' anlamındadır; Arapça'daki sâf kelimesine karşılık gelir. Dolayısıyla anlam kökeni itibârıyla safâ-safvet ve ıstıfâ kelimeleri üzerinden Hazret-i Peygamber'in Mustafâ ismi ile alâkalı durumda bulunmaktadır. Mustafâ temiz-lenmiş-, arındırılmış-, pâk anlamlarına gelir ki Hazret-i Peygamber'in temiz yaratılışına, mayasının temizliğine ve katışıksız aslî-cevherî hakîkatına işâret etmektedir. Bilindiği üzere Hazret-i Âdem'in lakâbı da Safiyyullâh'tır, 'Allâh'ın temiz kulu' anlamında. Bu temizlik, Hazret-i Peygamber'in, rûhların cevherî atası; Hazret-i Âdem'in ise bedenlerin cevherî atası oluşlarıyla alâkalı olmalıdır. Zîrâ ilk olanlar sâf, cevherî/tözel, yâni katışıksız olur.” (s. 257.)

Bâzı şârihler ise tasavvufî nazarla okuyuculara, çeşit çeşit ilim dallarından yararlanarak geniş bir yelpâzeden bakma fırsatı sunmuştur;

“Tasavvufta su, ateş, hava ve toprak yani 'anâsır-ı erbaa (dört unsur)' insanı meydana getiren öğelerdir. Allâh insanları dört türde (su, ateş, hava, toprak) yaratmıştır ve onların fitratları bu dört unsura benzer. Su hayatın temelidir ve hayatın sürdürülmesi için en elzem unsurdur...” (s. 197.)

“Konuya tasavvufî yönden baktığımızda şairin âşık olduğu Hz. Peygamberi görmesi, ona kavuşması dünya hayatında mümkün değildir. Ancak sevgiliye yani Hz. Muhammed'e kavuşma ahiret hayatında mümkündür. Dolayısıyla 'su'nun akması âşık özelinde insanın hayat macerasıdır. İnsan ahiret âlemini sürdürdüğü hayat yolculuğunda istekleriyle ve filleriyle şekillendirir. Bu açıdan bakıldığında şairin hayatını Hz. Peygamber aşkıyla, ahirette onu görme, şefaatine nail olma arzusuyla geçirdiğini de düşünebiliriz.” (s. 399.)

5. Sonuç

Gerek teknik bilgilerin gerek şerh hakkındaki görüşlerin ve en önemlisi de şerhlerin, tıpkı bir binânın tuğlaları gibi bir bütün oluşturarak efrâdını cem' ağıyârını men' eden kapsayıcı bir çalışma ortaya çıkardığı âşikârdır. Böylelikle her gazel ve kasîdenin daha geniş çapta ve her şiirin bu bütüncül yaklaşımla ele alınabilirliği zâhir olmuştur. Temennîmiz odur ki Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları çerçevesinde çıkan eserlerin kıymeti başta okuyucuları olmak üzere belirli çevreler tarafından bilinecek ve yeni çalışmalara ufuklar açacaktır. Bu çalışmalarla aynı zamanda genelde edebî metinler olmak üzere Sosyal Bilimlerde tek tip bakış açısından kurtulmanın önemi anlaşılacaktır. Tek kişi nazarından ziyâde farklı bakış açılarının bir arada olduğu çalışmalar yapılmasının mümkün olduğu ve bu usûlün ortaya çıkan çalışmaya kattığı zenginlik göz ardı edilemez. Bu ve bunun gibi çalışmalar –şerh ve tahlil özelinde edebî eserlerin farklı şerh yöntemleriyle de bir arada yorumlanabileceği fikrini de ortaya çıkarabilir. Yine farklı yazarlar tarafından farklı usûllerle (klâsik, yapısalcı, hermenötik...) bir beyte yaklaşılabileceği, böylelikle bir şiirin şerhi üzerinde farklı yazarlar ve usûllerle çalışmalar yapılabileceği gibi çeşitli fikirler oluşturulabilir. Esâsında edebî eserlere yaklaşımda yeni yöntemlerin gerekliliği ve

bunun edebî eserlerin sunduğu imkânları değerlendirmemiz, onları dar bir çerçeveye sınırlandırmamız olduğu ortadadır.

Vesselâm vefâ ki... İnsâna en çok yakışan duygudur, her hâlde vefâ..."*Yâ Fahr-i Kâinât sen ifâ et ecrini...*"
(*Yahyâ Kemâl Beyatlı*)

Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları dizisinin, yine Abdülkadir Dağlar, Erhan Çapraz ve Ertuğrul Karakuş editörlüğünde, *Su Kasîdesi Şerh – Tahlil* çalışmasında gözetilen usûlle yayımlanmış diğer iki kitâbı ise şunlardır:

"Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-2 Çanakkale Şehîdlerine (Şerh-Tahlil)" (Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2023)

Mehmet Âkif Ersoy'un Millî hâfıza ve şuûrumuzda nadîde bir yere sâhip olan "*Çanakkale Şehîdlerine*" şiirinin şerh – tahlilini içeren kitap, 403 sayfa hacmine sâhip olup, 45 yazarın şerh yazısıyla oluşmaktadır.

"Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-3 Sakarya Türküsü (Şerh - Tahlil)" (Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2024)

Yolun da yolcunun da bir olduğunu anlatan diriliş destânı, Necîp Fâzıl Kısakürek'in şâheseri "*Sakarya Türküsü*" konulu kitap, 37 yazarın şerh - tahlil yazısını ihtivâ edip 316 sayfa hacindedir.

Kaynakça

- Bilgelil, K. (1971). *Mehmed Âkif Resmi Hâl Tercümesi, Basılmamış Bâzı Mektup ve Manzûmeleri*, Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Dağlar, A. (2022). "Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı", İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi Bildiriler Kitabı (12 Şubat 2022) içinde, E. C. Öztürk & M. E. Erkaya (Eds.), 100-115. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları.
- Dağlar, A., Çapraz, E. & Karakuş. E. (Eds.) (2023). *Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasîdesi (Şerh – Tahlil)*, DBY Yayınları.
- Dağlar, A., Çapraz, E. & Karakuş. E. (Eds.) (2023). *Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-2 Çanakkale Şehîdlerine (Şerh – Tahlil)*, DBY Yayınları.
- Dağlar, A., Çapraz, E. & Karakuş. E. (Eds.) (2023). *Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-3 Sakarya Türküsü (Şerh- Tahlil)*, DBY Yayınları.
- Kılıç, A. (2007). "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnîfi Denemesi", Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına I. Uluslararası Klasik Edebiyat Sempozyumu (İBB, 2008). s. 363-369.
- Tarlan, A. N. (1950). *Fuzulî'nin Farsça Divanı (Tercümesi)*, Millî Eğitim Basımevi.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır. Yazar, makalenin son halini okuyup onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

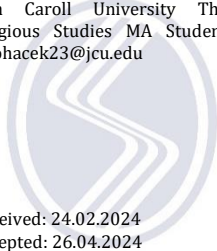
Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: "Törelî Türk Edebiyatı Çalışmaları-1 Su Kasîdesi (Şerh – Tahlil)" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlâllerde "Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi" hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

An Expansive View of the Influence of Khidr's Divine Knowledge for Humanity

Madison Bohacek

John Carroll University Theology,
Religious Studies MA Student, ABD,
mbohacek23@jcu.edu

Received: 24.02.2024
Accepted: 26.04.2024
Available Online: 27.06.2024

Book Information

Author: Irfan A. Omar

Publisher: Lexington Books

Year of Publication: 2022

Number of Pages: 141

1. Introduction

In the Qur'an, verses 18:60-82, the story of Moses and a mysterious man with special divine knowledge, known as Khidr, relays insight into ways of knowing and acting in order to glorify God. This story recalls Moses meeting Khidr who is supposed to accompany Moses on a journey and teach Moses, who thinks he has come to know everything about this world. On this venture, Khidr confuses Moses with his strange actions of sabotaging their boat, killing a child, and restoring a crumbling wall without pay. Khidr tells Moses they must part because Moses did not trust Khidr's actions but reveals the reasons behind those actions. Khidr explains that he damaged the boat so that a king would not seize it, and the boat's poor owners could keep it. He murdered the child in order to save the parents from the pain and stress of having a wicked child. Finally, Khidr restored the wall in order for some orphans to find the treasure beneath the rubble that others would have found first. In his book, Dr. Irfan Omar, professor of Islamic Studies at Marquette University in Milwaukee, Wisconsin, explores an array of perspectives regarding this story including the theological, historical, cross-cultural, mythical, and allegorical. He argues that the various symbolic understandings of Khidr make his legacy trans-historical, as several cultures have appropriated the characteristics of Khidr, creating a version of him in their own communities that emanates God's love and mercy. Additionally, Omar makes an argument for the limitations of the human condition through his depictions of two types of divine knowledge, originating from Law and Godself.

2. General Remarks

2.1. The "Immortality" and "Greenery" of Khidr

First, Omar presents how the symbols of Khidr have permeated throughout history and several cultures which have allowed for the manifestation of a Khidr-like character inside and outside of Islam. Khidr symbolizes immortality in the Moses story because he appears to be an "eternal wanderer" arriving when people are in need of a fresh perspective in their faith lives (Omar, 2022: 82). This sense of immortality is not literal, however. No figure in Islam can live forever, so this theme of immortality is figurative. Instead, Khidr represents the wisdom that is associated with living an extremely long life. As Khidr "wanders" through space and time, he leaves a trans-historical legacy that both shows the mercy

and love of God in the Islamic faith and how this mercy has reached other communities. Another symbol that emerges from Khidr includes the color green, as he is often depicted wearing this color. Khidr represents life and vitality with his repository of divine knowledge. When Khidr imparts his reasons for his mysterious actions, he shares the “freshness of knowledge” with Moses, who is lacking in his own understanding of the power of continual learning (Omar, 2022: 43). Khidr’s abundance of knowledge indicates the need to keep reaching for God, and the attainment of more knowledge about God reflects a sense of vitality, bringing out God’s goodness and mercy.

These images of immortality and greenery have spread to other religious communities, displaying how Khidr has “served as a bridge between religions, cultures, and communities for many centuries” (Omar, 2022: 20). Omar demonstrates the significance of this trans-historical legacy by showing how God’s mercy and love has followed the Khidr-figure from Islam to other communities. For instance, the figure of Khidr resonates with Baal of Canaanite religion, the storm god, as both figures reflect the liveliness of nature which draws out the notion of divine knowledge. Along this chain of legendary figures, St. George from the Christian tradition also resounds with Khidr, as both figures are commonly depicted as horsemen (Omar, 2022: 87). The illustration of horsemen threads back to Khidr’s immortality as a “eternal wanderer.” The rise of Khidr across cultures exhibits the lasting legacy of how his divine knowledge allows for the reflection of God’s love and mercy. Not only is God’s love alive in Islam, but it is also touching the lives of other communities as seen through Khidr.

2.2. Types of divine knowledge relating to the human experience

Considering this divine knowledge, another theme that Omar demonstrates through Khidr is the limitations of humanity related to their access of divine knowledge. In the story from the Qur’an, Moses and Khidr represent two types of knowledge. Moses signifies exoteric knowledge, or the Law. Then, Khidr symbolizes esoteric knowledge, or divine instruction (Omar, 2022: 17). The passage in the Qur’an does not share how Khidr gained his divine knowledge, so the reader is left to assume that he could have gained it directly from God or from his worldly experiences. The two kinds of knowledge reveal both the limitations of the human condition and humanity’s potential for something more. On the one hand, Khidr’s arrival in response to Moses’ confidence that he has learned everything there is to know about this life indicates the limitations of the human experience. By Khidr emerging into Moses’ life, Moses comes to understand that he deceived himself since his own knowledge of the Law is actually still insufficient.

Even though Omar acknowledges humanity’s limitations, his presentation of the two kinds of knowledge also uplifts the potential of the human condition. Moses’s claim that he knows enough in this world also reveals the joy that he in fact does not. Adding to the Law, Khidr’s divine instruction provides Moses with a renewed desire for understanding. When Moses does not comprehend why Khidr is making questionable decisions on their journey, this displays how Moses still has more to learn about life and God. The most striking and extreme example of the mystery surrounding Khidr’s divine instruction is when he does “things that seemingly defy law” like killing the child (Omar, 2022: 88). Moses undergoes a process of confusion and clarity after Khidr acts strangely from the divine instruction and then enlightens Moses at the end of the story with a justification of his actions. The use of Khidr’s divine knowledge demonstrates how even when a believer thinks he or she knows the Law fully, that believer should still strive to learn more in order to draw nearer to God.

3. Critiques and a New Perspective

3.1. Elijah’s resonance with Khidr

This book portrays these two themes of trans-cultural and trans-religious understanding and human limitation effectively and eloquently, but the book does not include a religious comparison of Khidr to Elijah in Judaism. Since Elijah is an elevated prophet in Judaism who resonates with Khidr’s wisdom, it

was expected that Elijah would also be mentioned in this book. Elijah relates to Khidr such as being a wanderer, referring to Elijah's way of reaching people through his prophecies. Elijah also mirrors the messenger and mentor roles that Khidr holds, since Elijah was a spiritual mentor to Elisha as Khidr was to Moses. Finally, as prophet, Elijah holds divine instruction that he shares with Israel, just as Khidr shares his esoteric, divine knowledge with Moses. Including Elijah in the comparisons with St. George and Baal would have made the argument more well-rounded since Omar reflects on several religious traditions.

3.2. A new light on sufism

When considering Khidr's application to Sufism, Omar suggests that Khidr refreshes typical understandings of Sufi practice. While Sufism does uplift the notion of self-annihilation and ridding oneself of earthly desires, Omar adds a new touch to this view. While Khidr is very confident in his divine knowledge, he does not keep it to himself. He shares it with Moses, and, in a way, others, if we return to the theme of his trans-historical influence. With this acknowledgement, Omar brings to light a new lens for Sufism that promotes engaging in the world and sharing that knowledge. Khidr does not remain in isolation with his divine instruction but instead seeks to enlighten Moses and others so that they too can gain this greater understanding of God (Omar, 2022: 57). By interacting with the world in this way, Khidr reveals how the self can be annihilated by striving to know God through worldly experience rather than only asceticism, adding an enlightened perspective to the commonplace view of an inward lifestyle in Sufism. By bringing together the symbols of Khidr and the implications of his divine instruction, Omar presents Khidr as a figure to refresh Sufi thinking for encouraging greater nearness toward God. Omar has crafted an illuminating read that brings a lively perspective to the field through Khidr's influence on believers in an inward sense and across the world in an outward sense.

4. Conclusion

Overall, Omar's illustration of Khidr draws out theological, cross-cultural, mythical, and allegorical interpretations that present how Khidr is a trans-historical and trans-cultural figure. Through the imagery and metaphors of vitality that surround Khidr, Omar demonstrates how Khidr's legacy has spread across cultures and religious traditions. As other communities have developed a figure with similar, transcendent characteristics to Khidr, this exhibits how Khidr's influence evokes God's love within and outside of Islam. Additionally, through the presentation of the two types of knowledge that are present in creation, exoteric (Law) and esoteric (divine instruction), Omar illuminates the human condition. Humans may possess limitations when attempting to understand God, but this obstruction does not have to be a disadvantage for humans. Instead, they can continue to seek beyond the Law towards a deeper understanding of God, through esoteric knowledge like Khidr. Despite not comparing Khidr to Elijah, Omar shares an enlightening perspective on Khidr, binding together imagery of life, the mystery of divine knowledge, and even a renewed view on Sufism. The knowledge that humanity gains in this life can imitate the strive to know God like Khidr, revealing the significance of gaining worldly experience in this life in addition to the beauty of asceticism in Sufism. Omar's portrayal of Khidr offers a hopeful view of humanity for readers, as they can reach for God just as Khidr shows Moses.

References

Omar, I. (2022). *Prophet al-Khidr: Between the Qur'anic Text and Islamic Contexts*. Lexington Books.

Article Information Form

Author(s) Contributions: The article has a single author.

Plagiarism Detection: This article has been checked for plagiarism.

Conflict of Interest Disclosure: No potential conflict of interest was declared by the author.

Copyright Statement: The author owns the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.

Supporting/Supporting Organizations: No grants were received from any public, private or non-profit organizations for this research.

Ethical Approval and Participant Consent: "An Expansive View of the Influence of Khidr's Divine Knowledge for Humanity" In the process of writing the study, scientific, ethical and citation rules were followed; no falsification was made on the collected data, and the "Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi" has no responsibility for any ethical violations to be encountered, and all responsibility belongs to the authors.